

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ В ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ НАУКИ

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції

*29–30 грудня 2017 р.
м. Київ*

У 2-х частинах

Частина перша

Київ
Інститут інноваційної освіти
2017

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
Р67

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Р67 **Роль інновацій в трансформації сучасної науки : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29—30 грудня 2017 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. У 2-х частинах. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. — ч. 1. — 196 с.**

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *І.В. Козак*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2017
© Інститут інноваційної освіти, 2017
© Друк ФОП Москвін А.А., 2017

Підписано до друку 30.12.2017. Формат 60x84/16.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturna. Ум. друк. арк. 12,09.

Зам. № 0301-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., рос., англ., пол.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Сору Art».

69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-067-259-11-89.

Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

Видання здійснене за експертної підтримки

Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

УДК [373.2.015.31:73]:616.896

Н.В. Вахняк,

старший викладач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

О.С. Кухар,

здобувач вищої освіти

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ РІЗНИХ ВИДІВ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИСТИЧНИМ СПЕКТРОМ ПОРУШЕНЬ

Анотація. У статті теоретично проаналізовано погляди вітчизняних та зарубіжних науковців на формування творчих якостей дітей старшого дошкільного віку з аутистичним спектром порушень, стисло розкрито специфіку реалізації різних видів образотворчої діяльності дітей аутистів, визначено сутність понять “аутизм”, “аутистичний спектр порушень”, “образотворча діяльність” й “творчі якості”.

Ключові слова: образотворча діяльність, малювання, аплікація, ліплення, конструювання, діти старшого дошкільного віку, аутистичний спектр порушень, творчі якості.

Постановка проблеми. Практика доводить, що на сучасному етапі розвитку України все більше уваги приділяється проблемі дитячої творчості, формуванню творчих якостей у дітей старшого дошкільного віку. Саме цей вік як науковці, так і практики вважають сприятливим періодом для розвитку творчих нахилів особистості, їхнього прояву в образотворчій діяльності. Сьогодні не можна залишити поза увагою дітей із аутистичним спектром порушень, кількість народжуваності яких невпинно зростає.

Ідея впровадження інклюзивної освіти в дошкільний простір знайшла своє відбиття у низці нормативно-правових документів, у тому числі в Законі України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Концепції дошкільного виховання”, Базовому компоненті дошкільної освіти України, Національній програмі “Діти України”, освітній програмі виховання і навчання дітей від 2 до 7 років “Дитина”, комплексній програмі розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом “Розквіт” та ін.

Стан дослідження. Звернувшись до наукових доробок, зазначимо, що проблему дитячої творчості розглядали як вітчизняні, так і зарубіжні філософи, соціологи, педагоги, психологи й медичні працівники. Так, наприклад, відомі психологи та

педагоги (Н. Ветлугіна, Л. Виготський, В. Давидов, О. Запорожець, І. Лернер, В. Котляр, В. Кудрявцев, О. Кульчицька, М. Поддьяков, О. Савенкова, Є. Субботський та ін.) у своїх напрацюваннях аргументували, що творчі якості, здатність до творчості чітко проявляються в дитинстві й розвиваються під час організованого освітньо-виховного процесу у реалізації різних видів образотворчої діяльності. Характеристика й аналіз видів художньої діяльності дітей дошкільного віку, їх роль у всебічному розвитку, розвитку творчих здібностей представлена у низці психолого-педагогічних досліджень (З. Богатеева, І. Гусарова, О. Дронова, Є. Ігнат'єв, В. Інжестойкова, Т. Казакова, В. Кириєнко, Т. Комарова, Н. Сакуліна, Г. Сухорукова, Б. Теплов, Є. Фльоріна, Н. Халезова, Л. Янцур та ін.). У ході аналізу психологічної літератури П. Блонського, Л. Виготського, С. Рубінштейна доведено, що дітям дошкільного віку доступне естетично-художнє сприймання творів образотворчого мистецтва, старші дошкільники здатні естетично оцінити художній твір (картину, скульптуру), висловити своє ставлення до нього.

Керуючись сучасними теоріями педагогіки та психології у своєму дослідженні ми сфокусували увагу на утвердженні думки, що дитяча творчість — умова існування дитини в повсякденному житті, яка дає підставу залучити до творчої діяльності всіх дітей без спеціального добору, з різними освітніми можливостями (Л. Виготський); творчість — це “всеосяжне надбання” досвіду дитини в процесі різних видів художньої діяльності (Т. Рібо) [2].

У руслі теми нашого дослідження розглянули наукові доробки зарубіжних (Л. Каннера, Г. Аспегера, Е. Блейлера, К. Гілберта, Т. Сімпсона, І. Беха та ін.) й вітчизняних (С. Мнухіна, В. Бондаря, В. Синьова, О. Нікольської та ін.) вчених, що широко розкривають природу дитячого аутизму. Спираючись на ці дослідження, педагоги дошкільних навчальних закладів урізноманітнюють освітньо-виховний процес використовуючи ефективні форми, методи, прийоми та засоби для розвитку всебічно розвиненої, творчої, креативної особистості. Винятковий інтерес з розвитку творчих якостей у дітей аутистів викликають праці Р. Джонсона, Д. Келмана, В. Колера, П. Метьюза, які розкривають особливості сприйняття дітьми оточення, відчуття прекрасного, чутливість до художньо-естетичних засобів й методи навчання базовим навичкам необхідних для самостійного виконання творчих робіт. Нажаль проблема з формування творчих якостей у дітей старшого дошкільного віку зі спектром аутистичних порушень у процесі різних видів образотворчої діяльності не стала предметом спеціального дослідження.

Мета статті: теоретично проаналізувати погляди науковців на формування творчих якостей дітей старшого дошкільного віку з аутистичним спектром порушень, розкрити специфіку реалізації різних видів образотворчої діяльності дітей аутистів, визначити сутність понять “аутизм”, “аутистичний спектр порушень”, “образотворча діяльність”, “творчі якості”.

Виклад основного матеріалу. З огляду на складність та багатогранність досліджуваної проблеми розглянемо сутність понять “аутизм”, “аутистичний спектр”, “образотворча діяльність”, “творчі якості”. Аутизм сьогодні є досить

поширеним явищем і не залежить від расового, національного, географічного чи інших факторів. Аутизм вперше був описаний Л. Каннером в 1942 р., його послідовниками стали Г. Аспергер, С. Мнухін. На їх думку, аутизм — це тяжке порушення розвитку, що характеризується значними недоліками у формуванні соціальних і комунікативних зв'язків із реальністю; виявляються в зосередженості на власних переживаннях, обмеженні спілкування з іншими людьми, а також проявами стереотипних інтересів [2]. У своєму дослідженні ми погоджуємося з думкою В. Синьової, аутизм — це порушення зв'язків із навколишнім світом при збереженні основних механізмів прийняття й опрацювання інформації за браком потреби у спілкуванні [1, с. 6]. Відповідно до цього науковці (В. Башина, Б. Бетельгейм, В. Гальперін, В. Каган, Л. Каннер, К. Лебединська, О. Нікольська, К. Островська, Е. Шоплер, Д. Шульженко та ін.) зазначають, аутистичний спектр порушень — спектр багаточисельних різновидів, відмінностей, відхилень і порушень, загальним для яких є порушення соціальної інтеграції і небажання, інколи, навіть страх людей вступати в будь-який контакт із суспільством та зі своїм оточенням зокрема.

У контексті визначення поняття образотворча діяльність нам імponує думка Н. Соколової — це перший продуктивний вид діяльності, за допомогою якого дитина передає свої враження від оточуючого світу, відображає на папері, в глині та інших матеріалах своє ставлення до всього, що відбувається [3]. Сучасні автори (Н. Голота, О. Дронова, Г. Сухорукова, Л. Янцур) стверджують, що образотворча діяльність розглядається як середовище, певним чином організоване, всередині якого відбувається діалогове спілкування: педагога — з дитиною, дитини — зі світом, красою, мистецтвом, власним “Я” та власноруч створеним зображенням, продуктом. У своєму дослідженні схилиємося до твердження, що образотворча діяльність становить інформаційний простір дитини, з якого вона отримує інформацію і переробляє її у знання та уявлення про світ, його красу, мінливість і різнобарвність; про культуру та художню спадщину, людину-творця; про себе та свої можливості щодо створення моделі світу у художніх образах і набуває досвіду чуттєво-емоційного, художньо-образного, естетичного ставлення до дійсності, тобто стає людиною культури [7, с. 141].

На основі опрацьованої психолого-педагогічної літератури, що присвячені дитячій творчості, творчим якостям можна зробити висновок: дитяча творчість — це щось спонтанне, неповторне, безпосереднє, і разом з тим природне і дивовижне, де діти сприймають все по-іншому й виражають у своїх маленьких творах мистецтва. З позиції нашого дослідження творчі якості маленької особистості сприяють успіху людини у творчій діяльності й відображають: спрямованість особистості на творчу діяльність; характерологічні особливості особистості; творчі уміння; індивідуальні особливості психічних процесів.

Відзначаючи глибинний взаємозв'язок даних досліджень, підкреслимо, що сьогодні в Україні відбувається переосмислення парадигми освітньо-виховного процесу дітей з аутистичним спектром порушень, вони суттєво відрізняються від дітей з нормальним типом розвитку. Створюються групи в дошкільних навчальних

закладах, які готові прийняти таких дітей, науковці та практики розробляють відповідний інструментарій.

Формування творчих якостей у дітей цієї категорії справа нелегка. Як показує досвід кожна дитина народжується з природними творчими задатками, але творчими людьми виростають лише ті, де соціально-педагогічні умови дозволили розвинути ці здібності вчасно. З упевненістю можна сказати, чимале значення в організації образотворчої діяльності дітей з аутистичним спектром порушень надається дорослим (педагогам, батькам), їх вміння пов'язати особливості створення художнього образу в мистецтві з власною художньою діяльністю дітей; помічати красиве у навколишньому середовищі, основи художнього смаку; адаптувати різні види образотворчої діяльності. Нажаль багато вмінь та навичок, які притаманні дітям з нормальним типом розвитку, лишаються недосяжними для аутичних дітей.

На нашу думку, однією із найважливіших умов розкриття творчої активності дітей є створення загальної атмосфери доброзичливості, невимушеності, радісного світосприйняття, можливості досягти успіху й розвинути свої творчі якості. На першому етапі у дітей з аутизмом потрібно розвинути прості вміння, як використовувати колір, форму, лінії, штрихи, різні матеріали (олівці, фарби, фломастери, воскові олівці, крейда, свічки, глину, пластилін, кінетичний пісок, тісто, папір, картон, природний та покидьковий матеріал), оволодівати різними нетрадиційними техніками (штампування, малювання пальчиком, долоньками, пінцетне малювання, обривання об'ємної аплікації та ін.). У процесі образотворчої діяльності у дітей з аутистичним спектром порушень формується спостережливість, естетичне сприйняття, художній смак, творчі здібності, зосереджується увага, вміння виконувати інструкції педагога, виховується емоційна сприйнятливність до творів мистецтва; формування елементів аналітичного відношення до художньої творчості — за його тем і засобів виразності; здатності до самостійного осмислення і узагальнення явищ дійсності і мистецтва на основі формування досвіду власної діяльності в галузі образотворчого мистецтва, оволодіння практичними уміннями та навичками.

На основі проведеного аналізу науково-методичної роботи нами було визначено п'ять етапів, котрі включали в себе як освітні, так і корекційні завдання, показники успішного розвитку дітей зі спектром аутистичних порушень, що надало можливість показати специфіку реалізації різних видів образотворчої діяльності у формуванні творчих якостей дітей дошкільного віку з аутистичним спектром порушень [4]. Для полегшення сприйняття реалізації різних видів образотворчої діяльності занесемо їх в структурно-опорну таблицю (див. табл. 1).

Коментуючи таблицю зазначимо, що вихователі дошкільних закладів у своїй практичній діяльності використовують всі види образотворчої діяльності, що сприяє формуванню позитивного емоційного відношення дітей до образотворчої діяльності, результату творчості; заохочують дітей втілювати в художній формі (зайчика, ведмедика тощо) свої переживання, почуття, думки. В той же час, педагогічний колектив намагається сприяти соціальному та емоційному розвитку взаємовідносин між дітьми в період творчого процесу, використовувати

результати творчості для створення та проведення виставок “Друге життя квітів”, “Незвичайні вироби”, “Чарівна краса золотої осені”, конкурс на кращу сімейну композицію з природного матеріалу та ін.; ознайомлювати дітей з різними видами мистецтв (живопис, графіка, народне і декоративно-прикладне мистецтво). Все це безумовно покращує рівень художньо-естетичного розвитку дітей з аутизмом.

Таблиця 1

Структурно-опорна таблиця “Реалізації різних видів образотворчої діяльності у роботі з дітьми старшого дошкільного віку з аутистичним спектром порушень”

ВИДИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ			
Малювання	Ліплення	Аплікація	Конструювання
удосконалюємо техніку малювання гуашевими фарбами (змішуємо фарби для одержання нових кольорів), вчимо малювали акварельними фарбами; ознайомлюємо з прийомами малювання простим олівцем, пастеллю, кольоровими крейдами.	вчимо аналізувати форму предмета; опановуємо прийоми декорування ліпного образу (рельєфне наліплювання, прорізання або продряпування стекою, розпис пензлем за зразком).	вчимо вирізати симетричні фігурні елементи з паперу; продовжуємо роботу з тканинами; під час колективної роботи створюємо аплікації (панно, колажі) за зразком та імпровізовано; приділяємо увагу безпеці використання інструментів (ножиці, клей).	заохочуємо до створення з готових форм предметних або сюжетних композицій з природного та покладового матеріалу за зразком; продовжуємо роботу з природними матеріалами (листя, жолуді тощо).

Спираючись на базову програму розвитку аутичної дитини дітей дошкільного віку “Особлива дитина” визначено загальні показники компетентності дітей старшого дошкільного віку, якими мають володіти діти під час випуску з дошкільного закладу, а саме [1, с. 250]:

— Художньо-естетична форма активності, містить в собі показники прояву: діти виліплюють об’ємні фігурки, найпростіших композицій з використанням різноманітних пластичних матеріалів, навчаються різноманітними способами з’єднувати частини, розфарбовувати готові форми, навчаються створювати декоративні аплікації із самостійно підготовленого матеріалу за зразком; удосконалюють техніку малювання гуашевими фарбами (змішування фарб для одержання нових кольорів), навчаються малювати акварельними фарбами, ознайомлюються із прийомами малювання простим олівцем, пастеллю та кольоровими крейдами.

— Творча форма активності, включає такі показники прояву: діти малюють прості сюжети передаючи прості відносини між персонажами; вчаться малювати з натури використовуючи олівець та акварельні фарби, декоративно оформлювати виліплені фігурки за мотивами народної іграшки; використовувати аплікацію на малюванні; гармонійно поєднуючи різні образотворчі техніки; навчаються малювати з натури; спонукання дітей до передачі фактури об'єкту, розвиваючи їх спостережливість, малюють фігуру людини із передаванням міміки та емоцій; навчаються виготовляти персонажів для пальчикового театру.

На підставі зазначеного сформулюємо наступне, у формуванні творчих якостей дітей з аутистичним спектром порушень сучасний педагог повинен використовувати як традиційні, так і нетрадиційні методи, способи, прийоми роботи, виокремити із них найефективніші. Послідовна та систематична робота з різними видами образотворчої діяльності підвищить рівень художньо-естетичного розвитку дітей з аутизмом, викликатиме інтерес до образотворчого діяльності (як до результату, так і до процесу виконання), сприятиме формуванню творчих якостей дітей.

Отже, виходячи з вищесказаного можна зробити висновок, соціально-педагогічна значимість окресленої проблеми вказують на її актуальність й потребує детального емпіричного вивчення.

Література

1. Базова програма розвитку аутичної дитини дошкільного віку “Особлива дитина” / Науковий ред. та упор. : Д. І. Шульженко // Н. С. Анреєва, В. О. Бабіч, Н. В. Базима та ін. — К. : 2012. — 209 с.
2. Біла І. М. Психологія дитячої творчості / І. М. Біла — К. : Фенікс, 2014. — 137 с.
3. Гаврилушкина О. П. Воспитание и обучение умственно отсталых дошкольников: кн. для воспитателя / О. П. Гаврилушкина, Н. Д. Соколова. — М. : Просвещение, 1988. — 72 с.
4. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом “Розквіт” / наук. кер. та заг. ред. Скрипник Т. В. — Тернопіль : Мандрівець, 2016. — 240 с.
5. Котляр, В. П. Основи образотворчого мистецтва. Методика художнього виховання дітей [Текст]: навч. посібник / Володимир Пилипович Котляр. — Рек. МОН. — К. : Кондор, 2006. — 200 с.
6. Никольская О. С. Аутичный ребенок. Пути помощи / О. С. Никольская, Е. Р. Баенская, М. М. Либлинг. — М. : Теревинф, 1997. — 342 с.
7. Сухорукова Г. В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі / Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота, Л. А. Янцур / Підручник. За заг. ред. Г. В. Сухорукової. — К. : Видавничий Дім “Слово”, 2010. — 376 с.

Я.В. Волкова,
аспірантка першого року денної форми навчання,
Харківський національний університет імені Г.С.Сковороди
науковий керівник: **В.В.Ворожбіт-Горбатюк,**
доктор педагогічних наук, професор
кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки
Харківського національного університету імені Г.С. Сковороди

ВИХОВАННЯ БАТЬКІВ В УКРАЇНІ І ФІНЛЯНДІЇ: ЗАГАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

Сім'я, як основний осередок суспільства є дієвою константою нації, культурної спільності. Тому держава зацікавлена в збереженні, позитивному вдосконаленні та зміцненні цієї суспільної формації.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» (2014) зазначено, що першоосновою розвитку дитини є виховання її в сім'ї як особистості, що потребує відповідального ставлення батьків до виховання власних дітей. Виконання цієї провідної функції сім'ї як соціального інституту неможливе без серйозної, ґрунтовної історично вивіреної системи психолого-педагогічної підготовки батьків до виконання їх суспільного обов'язку [1].

На сьогоднішній день виховання батьків стає актуальною компаративною проблематикою, оскільки порівняльно-педагогічні дослідження дають змогу урахувати глобалістичні тенденції розвитку суспільства в цілому, акцентувати увагу на позитивних прикладах національної ідентичності.

Як відомо, зміст, форми, методи виховання батьків, підвищення рівня їх педагогічної просвіти в умовах сьогодення в Україні визначаються необхідністю формування цінних орієнтацій дітей і молоді в умовах соціокультурних і державотворчих трансформацій в країні і світі. Виховання батьків у Фінляндії є характерною ознакою державної політики. Рівень розвитку культури, освіти у цій скандинавській країні надзвичайно високий, що зумовлює увагу науковців педагогів-компаративістів до традицій, принципів і форм виховної роботи з батьками.

Проблема педагогічної просвіти, виховання батьків досліджувалась вчителями-практикантами, науковцями, державними і політичними діячами у різні історичні епохи. Теоретичні засади вирішення окресленої проблеми представлено у працях Є. Аркіна, Н. Глазова, І. Гребенникова, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін. Історико-педагогічний досвід у цій галузі розглянуто А. Відченко, Ю. Грицковою, А. Говорун, І. Дубінець, І. Єсьман, Т. Кравченко, В. Федяєвою та ін.

Проблема виховання батьків у Фінляндії широко висвітлюється у сучасних мас-медіа через призму діяльності міграційних служб. У цій публікації ми торкнемося загальних аспектів виховання батьків в Україні і Фінляндії.

Зокрема, зазначимо, що педагогічна просвіта, виховання батьків в Україні в останні півстоліття оформилися в окремий напрям педагогічної науки. Теоретичний базис і перші практичні напрацювання у цьому напрямі здійснені В. Сухомлинським, який у Павлівській середній школі організував педагогічні класи для майбутніх батьків, культивував в учнів цінність материнства і батьківства,

прагнув привернути увагу громадськості до проблем організації взаємодії батьків і дітей на засадах гуманності [2].

У Фінляндії традиційно виховання батьків розглядається як невід'ємний складник соціальної політики і важлива ознака фінської культури [3]. Виразною особливістю цієї країни вважаємо велику увагу до підтримки родин з дітьми, нормативне врегулювання організації взаємодії між батьками і дітьми на принципах гуманності.

Здійснюючи порівняння традицій і досвіду виховання батьків в Україні і Фінляндії, під власне вихованням ми розуміємо комплекс заходів, технологій, спрямованих на формування особистості — носія історичної пам'яті, традиційної культури. Варто відмітити, що в англійській мові відсутній дослівний переклад слова виховання. У цьому значенні часто вживають слова: навчати, тренувати, допомагати, орієнтувати тощо.

Як в Україні, так і в Фінляндії виховання батьків спрямовано на допомогу дитині у соціалізації, засвоєнні основ загальної культури, ментальних традицій, правил, що регламентують поведінку у суспільстві. Загальною ознакою двох країн є те, що виховання батьків змістовно і організаційно передбачає опору на соціальну поведінку батьків, рівень моральних відносин у родині, життєвий досвід, емоційну і поведінкову спадщину.

Істотною відмінністю українського і фінського виховання батьків, на наш погляд, є нормативне регулювання відносин батьків і дітей. В Україні, на жаль, до цього часу права дітей носять радше декларативний характер. Батьки повною мірою визначають життєві інтереси і поведінкові пріоритети дітей, особливо це стосується дітей старшого дошкільного, молодшого шкільного та підліткового віку. У Фінляндії ж суспільство законами і постановами гарантує права і свободи дитини. Суспільство, державні інституції у цій країні спрямовують зусилля на організацію співпраці батьків і дітей, гуманної взаємодії і позитивного емоційного спілкування. Фінські батьки несуть відповідальність не лише за здоров'я дитини, а й за збалансований гармонійний розвиток особистості [3].

В Україні у взаємодії між батьками і дітьми до цього часу збережено елементи авторитарності. На жаль, нормою вважається емоційне чи моральне приниження гідності дитини, вимога повної покори авторитету батьків. Згодом, у подальшій соціалізації українська дитина стикається з важкою проблемою: вимога покори авторитету батьків, привчання до слухняності гальмують розвиток власної думки, точки зору і уміння їх відстоювати у середовищі однолітків.

У Фінляндії неможливо побачити ситуацію, коли батьки гніваються на дитину, дратівливо кричать на неї у громадських місцях чи ведуть маля кудись проти волі. Власна думка навіть зовсім маленької людини у фінів є основою спілкування. У разі недотримання батьками закону, у Фінляндії за фізичне покарання дітей (законом віднесено до покарань крик, дратівливі висловлювання, образливі слова тощо) батьків суворо карають [3].

В Україні традиційно склалося послідовне виховання дитини: спершу — материнська опіка, згодом — батьківське виховання. У Фінляндії ж підтримується спільна участь батьків у вихованні і розвитку дитини.

У Фінляндії на високому рівні здійснюється соціальна підтримка батьків дітей: безкоштовний психолог для батьків гіперактивних дітей, підлітків, щотижневі зустрічі учителів і батьків учнів фінських шкіл. В Україні робота соціальних психолого-педагогічних служб ще не стала нормою. Частіше у соціальні служби батьки звертаються у випадках відкритої девіантної поведінки дітей.

Фінські батьки привчають своїх дітей до економії, законослухняної поведінки, мінімалізму у побуті. В сучасних українських родинах більше уваги приділяється споживацтву, накопиченню матеріальних ресурсів. Об'єднувальною педагогічною константою можна уважати цінування родинних традицій в українських і фінських сім'ях, спільне дозвілля, популяризацію батьківського турботливого ставлення до дітей.

Ця публікація розкриває лише загальний погляд на проблему виховання батьків в Україні і Фінляндії. Ретельного і ґрунтовного педагогічного аналізу потребують питання принципових положень чинного законодавства у цій галузі, змістових і методичних аспектів виховання батьків через призму порівняльної педагогіки.

Література

1. Про Національну доктрину розвитку освіти [Електронний ресурс] / Законодавство України / — Верховна Рада України, 2014. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>, вільний. — Загол. з екрану (02.12.2017).
2. Сухомлинский А.В. Родительская педагогика / В.А. Сухомлинский / Серия : Родителям о детях. — Питер, 2017. — 208 с.
3. В Финляндии семье хорошо [Электронный ресурс]. — Режим открытого доступа: <https://finland.fi/ru/zhizn-i-obshchestvo/v-finlyandii-seme-horoshho/>, свободный. — Загл. с экрана (02.12.2017).

О.М. Волосяк,

викладач, Державний навчальний заклад «Почаївське вище професійне училище»

ФІЛОСОФСЬКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЇ

Філософсько-концептуальні засади та етапи становлення особистісно-орієнтованого навчання як технології. Початок теоретичного осмислення проблеми особистісно-орієнтованого навчання пов'язаний з іменами давньогрецьких філософів Левкіппа та Демокріта (V ст. до н.е.). Вони розуміли індивідуалізацію як принцип, що лежить в основі філософського пояснення буття.

У школах стародавнього світу й середньовіччя практикувалося індивідуальне навчання. Під час такого заняття кожен учень (здобувач знань — О.В.) одержував окреме завдання й після перевірки його виконання вчителем (носієм знань — О.В.) переходив до засвоєння нового матеріалу.

В умовах виникнення і розвитку капіталізму ця система виявилася непридатною для поширення наукових знань, оскільки не давала можливості одночасно

навчати велику кількість учнів. Відтак виникла необхідність у створенні нових форм організації навчання — здійснюється перехід до класно-урочної системи навчання. Я.А. Коменський — автор «Великої дидактики» (1633) й «Материнської школи» (1632) вдосконалив класно-урочну систему й вперше дав її теоретичне обґрунтування. Водночас він розумів, що саме в ній приховується небезпека підвести всіх учнів під один шаблон, позбавивши їх своєрідності. Тому так наполегливо пропонував учителям вивчати й брати до уваги індивідуальні особливості учнів, — про що писав у кожній своїй праці. Це був *перший етап* розвитку проблеми особистісно зорієнтованого навчання.

Основоположником *другого етапу* теоретичного обґрунтування індивідуалізації навчання був К.Д. Ушинський. Він перший серед учених-практиків довів, що діти за своєю природою «дуже індивідуальні». Вважав, що головна умова успішного навчання — врахування вікових особливостей учня. Йому належить ідея впровадження індивідуального підходу до учня в умовах колективної навчальної праці класу.

На *третьому етапі* розвитку (кін. XIX — поч. XX ст.) індивідуально зорієнтований підхід розглядається вже як педагогічний принцип на рівні соціального, педагогічного та психологічного експерименту. В цей час активізуються пошуки можливостей розвитку особистої ініціативи учнів. Особливо це помітно в системі освіти США.

Передові американські педагоги різко критикували існуючу в Америці систему освіти й виховання, що й спричинило виникнення цілого ряду експериментальних педагогічних системи, серед яких: далтон-план, віннетка-план, батавіа-план у США, в Англії — говард-план і брейнстон-план, у Німеччині — ієна-план. Незважаючи на технологічні розбіжності усіх їх об'єднувало прагнення виховати людину, пристосовану до життя та заперечення насильства над особистістю в процесі навчання і розвитку учня.

У кінці 50-х на початку 60-х рр. XX ст. почався *четвертий етап* — значного теоретичного й методичного осмислення принципу особистісно зорієнтованого підходу до учнів у навчанні.

До проблеми індивідуалізації і диференціації навчання у цей період звертаються О. Бударний, О. Кирсанов, І. Унт, В. Загвязинський, Є. Блант. Повернення відбулося на нових психофізіологічних, педагогічних, суспільних засадах. Праці психологів і фізіологів (П.К. Анохіна, С.Л. Рубінштейна) дали основу, на якій велися дослідження педагогів. Науково-дослідницька робота переміщується з центру на периферію (Казанський, Новосибірський університети). Але цей період тривав недовго.

З середини 60-х рр. XX ст. розпочалося «тихе» згортання фундаментальних наукових досліджень у педагогіці й психології. Про індивідуалізацію, особистісно-орієнтований підхід пишуть багато, але в практику теорія не запроваджувалась. Відбувається лише декларування проблеми, так як командно-адміністративна система не була зацікавлена у запровадженні системності індивідуального навчання.

На сучасному, *п'ятому етапі* відбувається звільнення процесу навчання від ідеологізації і політизації, розуміння суті людини й особистості, природи її розвит-

ку. У сучасній педагогічній теорії і практиці дослідження проблеми особистісно-орієнтованого навчання проаналізовано у працях:

- ❖ І. Якиманська «Особистісно-орієнтоване навчання у сучасній школі»;
- ❖ Ікге Унт «Технологія індивідуалізованого навчання»;
- ❖ Ю. Гільбух «Ідеї диференціації навчання»;
- ❖ А. Границька «Адаптована система навчання», «Навчити думати і діяти»;
- ❖ В. Шадрикова «Навчання на основі індивідуально-орієнтованого навчального плану»;
- ❖ І. Бех «Особистісно-орієнтоване навчання».

У нашій державі з початком розбудови національної системи освіти, демократизації суспільства загалом і процесу навчання зокрема інтерес до особистісно-орієнтованого навчання зростає. При цьому, акцентуються проблеми: створення «суб'єкт-суб'єктних» стосунків між учителями й учнями; запровадження педагогіки співдружності, співпраці, діалогу; створення умов для самостійної роботи учнів під час вивчення нового матеріалу; створення сприятливих умов для роботи з учнями різних рівнів підготовки, розумових можливостей; створення умов для самореалізації учня й учителя.

Література

1. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії. — К.: Генеза, 2004. — 150 с.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. — К.: Академвидав, 2004. — 352 с.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Н.П. Наволокова. — Харків: «Основа», 2012. — 176 с.
4. Педагогічний глосарій / упоряд. В.В. Волканова. К.: Шкільний світ, 2011. — 128 с.
5. Перспективні освітні технології: Науково-методичний посібник./за ред. Г.С. Сизоненка. — К.: Гопак, 2000. — 560 с.

С.А. Гончарук,

викладач Вінницького коледжу будівництва і архітектури
Київського національного університету будівництва і архітектури

НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Входження України в світовий освітній простір вимагає змін в змісті сучасної освіти. Аби освіта в Україні була не просто на високому рівні, а й стала цікавою для учнів, необхідно, шукати цікаві варіанти, вивчати ефективні напрацювання інших країн.

Неможливо переоцінити роль математики у вихованні і розвитку особистості, адже математика вчить думати, логічно мислити, а саме на це націлені стандарти сучасної освіти в Україні. Саме з математики розпочинається таке усвідомлення світу, яке лежить в основі становлення і розвитку наукового знання.

В умовах переходу на нові стандарти освіти необхідно враховувати, що не всі студенти навчені самостійно здобувати інформацію, читати навчальну літературу. Головна задача викладача сьогодні — не «наповнити» їх інформацією, яка начебто знадобиться в майбутньому, а навчити отримувати потрібні знання самостійно. В наш час досить актуальна проблема активізації пізнавальної діяльності. В своїй роботі необхідно виходити з того, що при проведенні занять потрібно використовувати прийоми і засоби, що активізують пізнавальну діяльність студентів. Цьому сприяють такі методи викладання, як метод проектів, ситуаційне навчання, навчання у співпраці, проблемне навчання, продуктивне навчання.

Метод проектів — це освітня технологія, спрямована на здобуття студентами знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них специфічних умінь і навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку.

В основі проектної технології — розвиток пізнавальної та дослідницької діяльності студентів, уміння конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі [1, с. 355].

Одним зі способів ефективного застосування теорії в реальному житті, при вирішенні виникаючих проблем, є рішення навчально-конкретних ситуацій або метод ситуаційного навчання, а також навчання на прикладі розбору конкретної. Суть методу полягає в тому, що для організації навчання використовується опис конкретних ситуацій.

Будучи інтерактивним методом навчання, він завойовує позитивне відношення з боку студентів, які бачать у ньому можливість виявити ініціативу, відчути самостійність в освоєнні теоретичних положень і оволодінні практичними навичками. Не менш важливо й те, що аналіз ситуацій досить сильно впливає на професіоналізацію студентів, сприяє їхньому дорослішанню, формує інтерес і позитивну мотивацію до навчання.

Дана технологія орієнтована на самостійну або групову роботу студентів над вивченням інформації й документів, що характеризують стан і розвиток певної практичної ситуації. При цьому кожний студент має можливість і повинен продемонструвати свої здатності не тільки до аналізу інформації, але й до безпосереднього впливу й впливу на досліджуваний процес. Студент «поринає» у ситуацію, стає її учасником і, часто у формі змагання, творчо шукає й застосовує практичні дії для досягнення заданих цілей навчання, тим самим, включаючись у самостійну діяльність.

Основна ідея цієї технології — створити умови для активної спільної навчальної діяльності студентів у різних навчальних ситуаціях. Ця технологія базується на ідеї взаємодії студентів у групі, ідеї взаємного навчання, при організації якого студенти беруть на себе не тільки індивідуальну, але й колективну відповідальність за вирішення навчальних задач, допомагають один одному, несуть колективну відповідальність за успіхи кожного студента. Виходячи з цього, мета навчання у співпраці є інтегративною за своєю суттю.

Отже навчання у співпраці — це навчання в процесі спілкування один з одним. Цілеспрямована діяльність у співпраці дозволяє підвищити інтерес до занять

і значною мірою збільшити час практичної діяльності кожного студента на занятті [1, с. 402].

Продуктивне навчання відрізняється від відомих методів і форм навчання тим, що до процесу навчально-пізнавальної діяльності додаються завдання, що потребують від студентів створення власного значимого продукту на підставі знань, якими вони володіють.

Необхідно упроваджувати продуктивне навчання у процес викладання математики. На практиці переконуємось, що уміння — продукт виключно самостійної роботи студента. Щоб добре вчитися, треба спершу навчитися вчитися. Багаторічний досвід роботи показує, що ті студенти, які вміють працювати самостійно мають успіх і вони ж мають бажання навчити других, в тому числі своїх дітей, коли стають батьками.

У своїй роботі використовувати проблемне навчання, яке проходить у вигляді розв'язування послідовно створюваних в навчальних цілях проблемних ситуацій.

З психологічної точки зору проблемна ситуація являє собою більш чи менш явно осмислене ускладнення, породжуване невідповідністю, неузгодженістю між тими знаннями, що є, і тими, які потрібні для розв'язування задачі, що виникла або запропонована.

До методів проблемного навчання відносяться дослідний, евристичний і метод проблемного викладу.

Центральне місце в проблемному навчанні займає дослідний метод. Він передбачає побудову процесу навчання подібно процесу наукового дослідження, здійснення основних етапів дослідного процесу в спрощеній, доступній для учнів формі.

Достоїнство методу — творче засвоєння знань. Недоліки — значні витрати часу та енергії викладача та учнів.

Евристичний метод об'єднує подання викладачем навчального матеріалу і творчий пошук учнів. Викладач ставить перед учнями деяку навчальну проблему, а потім шляхом послідовного поставлених завдань «наводить» на самостійне виявлення того чи іншого математичного факту.

Проблемний виклад передбачає, що у вигляді лекції або бесіди викладач не просто повідомляє студентам матеріал, а розкриває перед ними шлях пошуку і відкриття нових знань, готуючи їх тим самим до самостійного пошуку.

Метод проблемного викладу знань є перехідним від виконавчої до творчої діяльності [1, с. 418].

Викладачеві слід для кожного заняття з усієї різноманітності методів навчання вибирати ті, які найдоцільніші в певних умовах і найкраще відповідають змісту матеріалу, віковим особливостям учнів, завданням конкретного заняття і меті навчання взагалі [2, с. 146].

У конкретних умовах з багатьох методів слід виділити ті, які забезпечують найвищу ефективність навчання за прийнятними критеріями.

Література

1. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене. — К., 2007. — 656 с.
2. Компетентнісно орієнтована методика навчання математики в основній школі: Метод. посібник / О.І. Глобін, М.І. Бурда, Д.В. Васильєва, В.В. Волошена, О.П. Вашуленко, Н.Д. Мацько, Т.М. Хмара. — К.: Педагогічна думка, 2015. — 245 с.
3. Жалдак М.І. Математика з комп'ютером: посібник для вчителів / Жалдак М.І., Ю.В. Горошко, Є.Ф. Вінниченко; НПУ ім. М.П.Драгоманова. — К.: 2009. — 282 с.

О.П. Демчук,

студентка факультету педагогіки та психології

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

І.В. Нагайовська,

студентка магістратури факультету педагогіки та психології

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

науковий керівник: **О.Б. Кізь,**

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ОСОБИСТІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: НОВІ ОРІЄНТИРИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ОСВІТИ

Критерієм якості підготовки сучасного педагога у закладах вищої освіти є не стільки обсяг знань, умінь та навичок, скільки його здатність приймати науково обґрунтовані і технологічно грамотні рішення, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, готового творчо мислити і вирішувати нетипові професійні завдання, здатного до самоосвіти і саморозвитку у процесі професійної діяльності. Розпочата МОН України докорінна реформа освіти покликана перетворити українську школу на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності України [1]. У зв'язку з цим зростають вимоги до особистості вчителя — творчого, активного, ініціативного провідника цих змін.

Учителю початкової школи потрібно насамперед орієнтуватися на такі складники Концепції Нової української школи: 1) новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві; 2) орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; 3) наскрізний процес виховання, який формує цінності; 4) педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками [1]. Місією початкової школи визначено всебічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування у неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві [3].

Найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі є здорова дитина, мотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя; це

учень/учениця, які вміють вчитися з різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей, усвідомлювати себе громадянином/громадянкою України [3].

Провідною ідеєю освітньої практики нашого часу обрано дитиноцентризм (В.Г. Кремень), який передбачає максимальне наближення навчання до потреб, інтересів, здібностей кожної дитини та створення сприятливих умов для повноцінного прояву та розвитку її особистісних якостей [4, с. 412]. Дитиноцентризм передбачає активність учнів у навчальному процесі, орієнтацію на інтереси та досвід, створення навчального середовища, яке б перетворило навчання на яскравий елемент життя дитини; практичну спрямованість навчальної діяльності, взаємозв'язок особистісного розвитку дитини з її практичним досвідом; відмову від орієнтації навчально-виховного процесу на середнього школяра і обов'язкове врахування інтересів кожної дитини; виховання вільної незалежної особистості; забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, врахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини; впровадження шкільного самоврядування, яке під свободою і самостійністю дитини передбачає виховання гуманістичних та демократичних ідей і світогляду, необхідних сучасному суспільству.

Упродовж навчання у початковій школі учні повинні оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток, формуються на міждисциплінарній основі та є інтегрованим результатом предметних і міждисциплінарних компетенцій. Принципово нове розуміння змісту освіти дозволяє стверджувати, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства початкова школа не може обмежуватись розвитком традиційної тріади — знань, умінь і навичок. Натомість перед учителем Нової української школи постає інша мета: навчити учнів ці знання самостійно здобувати, ними оперувати, їх створювати та доцільно використовувати. Окреслено **нову роль учителя** — коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини [1].

У світовій практиці ефективність освіти пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу та розумінням компетентності як інтегрованого результату освіти, присвоєного зростаючою особистістю. Вимогою часу є переорієнтація освітнього процесу із знанневої парадигми на досягнення результату, що відображається ключовими компетентностями, проте не обмежується ними. Зміщено акценти з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах. Саме тоді створюються умови для включення механізмів компетентності — здатності діяти в конкретних умовах і мотивів досягти результату. Ключові компетентності пов'язують воедино особистісне і соціальне в освіті, відображають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльності, що створює передумови для розроблення індикаторів їх вимірювання. Компетентнісні результати навчання учнів початкової школи визначено у попередніх документах — Державному стандарті (2011 р.), у вимогах навчальних програм (2012 р.), у вимогах до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів (2014 р.).

Визнається рівнозначність усіх ключових компетентностей на всіх етапах навчання: кожна освітня галузь (мовно-літературна, іншомовна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережна, фізкультурна, громадянська та історична, мистецька) володіє освітнім потенціалом, необхідним для формування кожної ключової компетентності. Цей потенціал має бути реалізований наскрізно у процесі навчання кожного предмета або курсу.

Утілюючи ідеї педагогіки партнерства, вчителю необхідно використовувати в своїй роботі не лише стандартні методи організації навчально-виховного процесу, але в більшій мірі виявляти ініціативу і будувати навчання і виховання таким чином, щоб дитина була постійно залучена до спільної діяльності. Як інструменти педагогіки партнерства доцільно використовувати цікаві й захоплюючі розповіді, відверту бесіду, справедливу і незалежну оцінку, заохочення творчих успіхів, особистий приклад, зустрічі з цікавими людьми, спільний пошук рішень, спільні суспільно корисні справи, благодійні акції тощо [3]. Формуванню учбової мотивації учнів сприятимуть цікавість викладу, незвична форма подачі матеріалу, що викликає здивування в учнів; емоційність мови вчителя; пізнавальні ігри, ситуації суперечки й дискусії; аналіз життєвих ситуацій, роз'яснення суспільного й особистісного значення навчання й використання шкільних знань у майбутньому житті; уміле застосування вчителем заохочення.

Особистісна позиція сучасного вчителя має передбачати свободу та творчість, власний інструментарій процесу навчання і виховання, позитивну настанову на духовний розвиток кожної дитини, з урахуванням індивідуальних її особливостей. І тоді результатом педагогічного процесу буде соціальна та комунікативна компетентність дитини, її здатність до самоактуалізації та самоорганізації, висока моральність та духовність, почуття психологічної захищеності, довіра до людей і радість співіснування.

Важливим завданням майбутнього педагога стане допомога молодшому школяреві у відповідності до його віку оволодіти засобами саморозуміння, самоприйняття і саморозвитку у контексті гуманістичної взаємодії з людьми в умовах культурних, соціальних, економічних реалій оточуючого світу. Сучасний педагог із ретранслятора перетворюється у дослідника, організатора співпраці, консультанта, помічника.

Особливо затребуваним є інноваційний потенціал майбутнього учителя початкової школи, який включає ряд компонентів: мотиваційний — прагнення і потреба в інноваційній діяльності; методологічний — володіння концептуальними і теоретичними основами дослідницької діяльності, орієнтація у сучасних підходах до розв'язання педагогічних проблем, наявність власної позиції; технологічний — уміння обирати інноваційну проблему дослідження, складати програму пошукової роботи, оволодіння методикою розробки авторських програм, способами запровадження новаторських ідей, методикою відстеження результатів експериментальної роботи; рефлексивний — здатність до самоаналізу своєї діяльності.

Особистісно орієнтована філософія освіти має бути спрямована на створення належних умов для розвитку психіки дитини, її творчості, на задоволення її потре-

би у самоутвердженні, самореалізації та самоактуалізації у навчально-пізнавальній діяльності.

Таким чином, ефективне розв'язання актуальних проблем сучасної початкової школи та її глибинне оновлення багато в чому обумовлене ефективністю забезпечення освітнього процесу фахівцями, які відповідають вимогам сучасної школи, спроможні організувати навчальний процес у його сучасному розумінні, здатні покращувати та проектувати психологічно комфортне освітнє середовище. Кожен учитель повинен навчитися плекати в учнів та в собі особистісну гідність, життєвий оптимізм, сильні риси характеру та найкращі людські чесноти.

Література

1. Нова українська школа: poradnik dla vchytel'ya / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.
2. Нова Українська школа // Режим доступу: <http://nus.org.ua/about>
3. Концепція початкової освіти // Початкова школа, 2016, № 6, С. 1—4.
4. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В.Г. Кремень. — К.: Педагогічна думка, 2009. — С. 412—413.

Л.І. Довгань,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов
Вінницького національного аграрного університету

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Сучасне реформування освітнього процесу у вищому навчальному закладі з метою інтеграції до європейського простору вимагає модернізації змісту освіти, вивчення передового педагогічного досвіду та практичної імплементації досягнень вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної науки.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» (2017), наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність закладів вищої освіти є обов'язковою та невід'ємною складовою частиною їхньої освітньої діяльності. З огляду на це, дослідження сучасних інноваційних технологій навчання та передового досвіду інноваційної освітньої діяльності залишається актуальним.

Поняття «освітньо-навчальних інновацій» використовується у різних педагогічних процесах для визначення адекватних механізмів впливу, скоординованих у єдину програму, яка охоплює всі напрями освітніх трансформацій ВНЗ. Інновації у навчальній діяльності пов'язані з активним процесом створення, поширення нових методів і засобів (нововведень) для вирішення дидактичних завдань підготовки фахівців у гармонійному поєднанні класичних традиційних методик та результатів творчого пошуку, застосування нестандартних, прогресивних технологій, оригінальних дидактичних ідей і форм забезпечення освітнього процесу [1, с. 28].

Оновлення системи освіти потребує дослідження її інноватики як окремої міждисциплінарної галузі наукового знання. Інтенсивний розвиток інноваційних

процесів у сучасних умовах принципово змінює стратегію управління ними. Цілісне осмислення теорії і практики проектування та впровадження інноваційних процесів передбачає розкриття основних тенденцій і суперечностей їх розвитку, формалізацію результатів цих досліджень у вигляді законів, закономірностей, принципів [1].

Теоретичний доробок сучасних вчених-освітян дозволяє класифікувати інноваційні освітні технології за критерієм їх змісту та способу передачі інформації на такі різновиди [3]:

- особистісно-орієнтована технологія впливу на особистість;
- інтерактивна технологія навчання та викладання;
- інформаційно-комунікативна технологія навчання та викладання;
- технологія навчальних проектів;
- інтегрована розвивальна технологія;
- модульно-рейтингова технологія.

З огляду на актуалізацію ідей гуманістичної педагогіки, пріоритетною стає особистісно-зорієнтована технологія навчання, яке передбачає реалізацію диференційованого підходу до навчання, максимальне врахування потреб та інтересів студентів.

Завдяки використанню інтерактивних методів навчання може бути успішно реалізоване особистісно-зорієнтоване навчання, оскільки вони сприяють соціалізації особистості, усвідомленню себе як частини колективу, своєї ролі і потенціалу. Саме за інтерактивного навчання освітній процес організовується таким чином, що практично всі студенти виявляються залученими в процес пізнання, при цьому кожен робить свій індивідуальний внесок у загальну справу. Обмін знаннями, ідеями, думками відбувається в доброзичливій атмосфері, в умовах взаємної підтримки, взаєморозуміння, взаємодії. Під час інтерактивного навчання людина стає не об'єктом, а суб'єктом навчання, вона відчуває себе активним учасником подій і власної освіти та розвитку. Це забезпечує внутрішню мотивацію навчання, що сприяє його ефективності [3].

Звісно, використання інноваційних технологій вимагає від викладача ВНЗ неабияких знань, вмінь та навичок. Педагог має сам стати дослідником, оволодіти системним мисленням, творчим підходом до викладацької діяльності, а головне, сформулювати готовність до інновацій.

Із впровадженням у навчально-виховний процес сучасних технологій викладач все більше набуває функції консультанта, радника, наставника. Останнє вимагає від нього спеціальної психолого-педагогічної підготовки, оскільки у професійній діяльності викладача реалізуються не тільки спеціальні предметні знання, але й сучасні знання у сфері педагогіки і психології, акмеології, технології навчання і виховання. На цій базі формується готовність до сприйняття, оцінки і реалізації педагогічних інновацій [2].

Таким чином, одним із стратегічних завдань сучасної вищої школи є модернізація навчального процесу та педагогічних методик шляхом впровадження інноваційних технологій навчання з метою забезпечення підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів.

Література

1. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України / Ю. В. Бистрова // Право та інноваційне суспільство. — 2015. — № 1 (4). — С. 27–33.
2. Дубасенюк О.А Інноваційні навчальні технології — основа модернізації університетської освіти // Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін: Зб. наук.-метод праць / За ред. О.А. Дубасенюк. — Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. — С. 3–14.
3. Кошечко Н. Інноваційні освітні технології навчання та викладання у вищій школі / Н. Кошечко // Педагогіка. — 2015. — №1(1). — С. 35–38.

І.С. Заярна,

викладач кафедри іноземних мов юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
аспірант кафедри методики викладання української та іноземних мов та літератур
Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНА КОМФОРТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОГО АРГУМЕНТОВАНОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ

У світлі стрімкого розвитку інформаційних технологій в освіті дистанційне навчання (ДН) стає все більш актуальним та затребуваним у нашій країні. Гнучкість, доступність та ефективність ДН створює низку переваг у процесі виконання поставлених завдань і оволодіння необхідними компетенціями під час навчання англійського аргументованого писемного мовлення (ААПМ). Важливим психологічним фактором, який впливає на процес навчання, опосередкованого комп'ютером, є психологічна комфортність, під якою слід розуміти не лише фізичну зручність процесу навчання, але й задоволення базових психологічних потреб студента.

Розглянемо можливі шляхи створення психологічно-комфортних умов в процесі ДН ААПМ та вплив на нього людино-машинного інтерфейсу.

Вважається, що 50-70 % інформації про навколишній світ людина отримує через «немовні» канали. Так, 55% інформації сприймається через вираз обличчя, пози і жести, 38% — через інтонації та модуляції голосу і лише 7% залишається на долю слів, які реципієнт сприймає, коли ми розмовляємо [1, с. 14]. У випадку ДН ситуація кардинально інша, так як комунікація в основному зводиться до обміну вербальними повідомленнями без використання екстралінгвістичних і паралінгвістичних засобів спілкування, таких як швидкість мови, висота голосу, його тональність, діапазон, включення у мовлення пауз та інших вкраплень. Таким чином, відсутність звичних для природнього спілкування невербальних способів передачі інформації може призвести «до смислового бар'єра, причина якого криється в неправильній інтерпретації реакції комп'ютера, розходженні між очікуваною студентом поведінкою комп'ютера і реальною» [2]. Таке хибне розуміння інформації може спричинити невпевненість і дискомфорт, тим самим демотивувати студента. Таким чином, важливо уникати оцінних суджень в діалозі студент-комп'ютер, не

допускати висловів, які можуть бути сприйняті як образливі, обережно використовувати жарти, а зауваження робити у формі поради, а не жорсткої критики.

Не менш важливою умовою, що забезпечує психологічну комфортність ДН, є простота і наочність людино-машинного інтерфейсу. Нерідко навчання для студента може завершитися ледве розпочавшись саме через складну навігацію по сайту курсу. Саме тому взаємодію студента з комп'ютером слід організувати таким чином, щоб мінімізувати зусилля, яких докладає студент для сприйняття змісту навчального матеріалу. Враховуючи просторовий характер пам'яті, логічно пов'язана інформація має подаватися згідно з гештальд-принципами подібності, близькості та послідовності [3, с. 151]. Віртуальне навчальне середовище має містити зону входу, де розміщуються організаційні блоки, через які здійснюється навігація по сайту. Початок роботи також можна полегшити, забезпечивши студентів процедурою проходження курсу та чіткими вказівками, а при поданні вербальної інформації слід паралельно пред'являти всю потрібну допоміжну інформацію, використовуючи кілька різних комунікаційних каналів (слуховий, зоровий, тактильний та ін.). Як зазначають М.Л. Смұльсон, Ю.І. Машбиць та ін. полімодальність спілкування сприяє ефективній навчальній діяльності завдяки «притаманному людині механізму паралельної обробки інформації, що надходить по різних каналах ... при цьому слід враховувати домінуючу роль зорового аналізатора» [3, с. 152].

Окрім добре організованого змісту навчального матеріалу, варто приділити увагу і формі його презентації на сайті. Розташування, колір, форма об'єктів мають максимально полегшувати сприйняття нової інформації, не обтяжуючи мозок студента додатковою інформацією, але водночас мають привертати і утримувати його увагу до основної мети і завдань навчальної діяльності. Так, фахівці з веб-дизайну звертають особливу увагу на розташування об'єктів, а саме на використання «білого простору» або, як його ще називають, «зони відпочинку» [4]. Простір, вільний від будь-яких об'єктів, дає можливість не лише «відпочинку» від інформації, але й тим самим змінює фокус на значущий для навчальної діяльності матеріал.

Важливе значення для психологічно-комфортного сприймання інформації мають кольори, їх тон, відтінок та інтенсивність. Встановлено, що урівноважене в колірному відношенні середовище привертає і надихає, створює творчу атмосферу, заспокоює і сприяє спілкуванню [5, с. 76]. Близько 66 % уваги люди приділяють саме кольору. Так, з точки зору психологічної ефективності найбільш вдалим є жовтий, бірюзовий, синьо-фіолетовий і рубіновий [5, с. 78].

Типи шрифту, висота строки, відстань між знаками та абзацами також відіграють психологічну роль в процесі сприймання інформації, а тому мають бути враховані в процесі створення навчального онлайн курсу.

Таким чином, психологічна комфортність ДН ААПМ залежить від багатьох факторів, а дружній людино-машинний інтерфейс є ефективним засобом, здатним забезпечити психологічно-комфортні умови ДН, не переобтяжуючи студента додатковою інформацією та не відволікаючи від основної мети і завдань навчального курсу. Такий інтерфейс пов'язаний з моделлю навчання, коли головна увагу звертається на побудову концептів та знань, а не на засвоєння фактографічних даних.

Література

1. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. — К.: Вид-во «Освіта України», 2014. — 289 с.
2. Терещенко Т.Є., Половникова С.Ю. та ін. Активні методи навчання. Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/5705493/page:21/>
3. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія / [М.Л. Смульсон, Ю.І. Машбиць, М.І. Жалдак та ін.]; за ред. М.Л. Смульсон. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. — 240 с.
4. Психология веб-дизайна. Как цвета, шрифты и разметка влияют на ваше настроение. — Режим доступа: <http://lpgenerator.ru/blog/2016/03/14/psihologiya-veb-dizajna-kak-cveta-shrifty-i-razmetka-vliyayut-na-vashe-nastroenie/>
5. Бучинська О.В. Психологія кольору як метод якісного маркетинг / Бучинська О.В. // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. — 2015. — Т. 20. — Вип. 1/1. — С. 76–80.

УДК 378.192.36.032.26

С.В. Єфремов,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов
Національного фармацевтичного університету, м. Харків

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ – ВАЖЛИВА КОНЦЕПЦІЯ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ

Анотація. Стаття присвячена використанню дистанційного навчання у вищих навчальних закладах. Встановлено, що дистанційне навчання впливає та вносить значні зміни в пізнавальну діяльність студента, залучає студентів до навчання у навчальному закладі не відвідуючи навчальний заклад кожного дня, створює навчання в режимі комп'ютерних технологій, дає можливість студентів отримувати освіту. В статті аналізуються інформаційні мережі які мають відношення до інтернету. У статті розглядаються переваги використання дистанційного навчання. У статті обґрунтовуються основні елементи дистанційного навчання. У статті визначені категорії людей для яких дистанційне навчання є важливим. У статті простежуються чинники, які впливають на просування дистанційного навчання у гарному русі. У статті висвітлюються питання створення курсів дистанційного навчання. У статті досліджуються недоліки дистанційного навчання. У статті розкриті режими дистанційного навчання. У статті розглядаються дослідження проблеми активізації самостійної роботи студентів які навчаються на дистанційному навчанні у вищих навчальних закладах. У статті звертається увага на проблему нестачі вищих навчальних закладів які мають відношення до дистанційного навчання.

Ключові слова: впливати, діяльність, створювати, технології, отримувати, навчання.

Постановка проблеми. Дистанційне навчання відіграє величезну роль в процесі навчання студента завдяки йому передбачається просторова віддаленість суб'єктів навчання, які взаємодіють між собою за допомогою телекомунікацій. Це вид навчання, який побудовано на використанні комп'ютерних технологій. Воно сприяє студентів здійснювати навчання біля включеного комп'ютера не виходячи з дому у процесі усього навчання.

Аналіз дослідження і публікації. Аналіз історико-педагогічної літератури переконливо доводить, що на початку 70-років ХХ століття почали з'являтися узагальнюючі публікації, що певним чином розкривали аспекти проблеми застосування дистанційного навчання як засобу навчання у закладах вищої освіти,

а саме були зосереджені навколо питань: технології розвивального навчання (Лазарев М. В.); удосконалення процесу навчання (Скаткін М. Н.); основи загальної психології (Рубінштейн С. Л.); проблеми та перспективи розвитку освіти (Леднев В. С.); дослідження проблем активізації самостійної роботи студентів у вузах країни (М.Р. Гарунова); проблеми та перспективи дистанційної освіти (В.С. Леднева).

Мета статті — розкрити роль дистанційного навчання студентів.

Виклад основного матеріалу. У дистанційному навчанні використовуються найрізноманітніші методики. Дуже важливу роль відіграє Інтернет. Прямий доступ до мультимедіа-ресурсів змінює комп'ютер у електронну енциклопедію. Це величезний архів лекцій, наглядних даних та іншої інформації. Це допомагає студентові в кожний момент зв'язатися з викладачем, прийняти участь у Інтернет-конференції під час проведення віртуального круглого столу, лекції та навіть лабораторної роботи. Використовується декілька методів дистанційної освіти, а саме:

1. Неінтерактивне навчання (друковані матеріали, аудіо та відеокасети);
2. Комп'ютерне навчання з використанням електронних підручників та електронної пошти та відео- конференцій (ненайефективніший але досить дешевий та поширений засіб отримання знань) [1. с, 100].

Слід зазначити що у сучасному середовищі дистанційна освіта відіграє величезну роль тому що має декілька переваг, а саме:

- зручно;
- сучасно;
- легально;
- економно;
- якісно.

На думку В.С. Леднева дистанційне навчання дозволяє студентам:

- здійснювати доступ до світових та наукових скарбниць із будь-якого місця, яке має доступ до Інтернету;
- спілкуватися з педагогами-професіоналами, однодумцями з інших міст, сіл, країн, консультуватися у фахівців;
- обирати систему навчання, зміст, форми, методи. Знаходитися одночасно в різних віртуальних класах, обирати також темп навчання, його інтенсивність у різних освітянських закладах;
- одночасно навчатися в різних навчальних закладах;
- мати можливість у процесі оволодіння навчальним матеріалом ставити питання, одержувати відповіді на них;
- брати участь у конкурсах, олімпіадах, які проводяться в різних містах і країнах. Одночасна участь у олімпіадах великої кількості студентів із різних міст, країн створює ефект їх творчого єднання й загального співробітництва;
- демонструвати продукти своєї особистої діяльності, бачити свої праці опублікованими в мережі, ставити авторами наукових, художніх або інших творів. Коли студент друкує свою роботу в мережі, він тим самим заявляє про своє

авторство наукового, художнього чи будь-якого іншого твору, тобто має можливість самовиявлення та самоствердження;

• знімати психологічні проблеми, пов'язані з безпосередньою комунікацією; [2, с. 286].

Кожне навчання (дистанційне) також має свої переваги, а саме:

1. воно відбувається без відриву від виробництва та родини;
2. у зручному місті та у зручному часі (використання матеріалів у вигляді тоненьких методичек та комп'ютерних курсів, не існує прив'язаності до розкладу або академічним годинам, набір на дистанційне навчання відбувається цілодобово);
3. економія коштів (вартість освіти у середньому на третину дешевше ніж інша освіта, не має потреби їхати на сесію у інше місто);
4. відсутність вступних іспитів (складання іспитів під час вступу відсутня, але плата за освіту присутня);
5. необмежений вибір (у кожному учбовому закладі або у декілька учбових закладів разом);
6. перезарахування раніше складаних предметів якщо студент навчався у учбовому закладі та вирішив перейти у новий учбовий заклад;
7. освітня мета може бути різноманітною (запропонування програм та курсів — перше вища або друга вища освіта, підвищення кваліфікації, короткотривалі курси перепідготовки, або інші курси);
8. додаткові бонуси (освоєння нової спеціальності — підвищення рівня отримання роботи після закінчення учбового закладу); [3, с. 58].

Але дистанційна освіта має свої недоліки а саме:

- можливі проблеми з Інтернетом та доступом до сервера;
- важкість самоосвіти;
- обмежена кількість вишів, які підтримують навчання на відстані;
- відсутність контролю та суворої дисципліни;
- важкість сприйняття методичних рекомендацій.

Сучасне дистанційне навчання будується на використанні наступних основних елементів, а саме:

• середовища передачі інформації (пошта, телебачення, радіо, інформаційні-комунікативні мережі);

• методів, які залежать від технічного середовища обміну інформації;

На даний момент інтерактивна взаємодія зі студентом відбувається завдяки інформаційним мережам, а саме заняття за допомоги інтернету :

• чат-заняття — учбові заняття, які відбуваються з використанням чат — технологій (чат-заняття відбуваються синхронно для усіх учасників-студентів у мережі. В дистанційних учбових закладах діє чат-школи які складаються з чат-кабінетів де працюють педагоги та студенти);

• веб-заняття — дистанційні уроки, конференції, семінари, ділові ігри, лабораторні роботи, практикуми та інші форми учбових занять, які проводяться завдяки засобам телекомунікацій та інших можливостей всесвітньої павутинні

Інтернет (веб-заняття використовуються у вигляді веб-форумів — форма роботи користувачів по певній темі та проблемі навчання завдяки записів, залишених на одному з сайтів з установленої на ньому погоджувальної програми);

- телеконференція — відбувається на основі розсилання учбових матеріалів з використанням електронної пошти (студент постійно виконує практичні заняття отримуючи автоматизовані навички. Теоретичні знання студент придбає без додаткових зусиль, обмежено приймає участь у тренувальних вправах. Формування теоретичних та практичних навичок досягається у процесі систематичного вивчення матеріалів та прослуховування та повторення за диктором вправ на аудіо та відео- носіях);

- телеприсутність (студент знаходиться за комп'ютером чує, бачить, розмовляє завдяки спеціальній програмі „Skype”. Викладач питає питання студент відповідає. Викладач та студент бачать один одного завдяки монітору). [4, с. 135].

Існує категорія людей, для яких дистанційна освіта дуже важна та вона дуже істотна, а саме:

1. Працівники які не можуть залишити роботу але друга вища освіта життєво необхідна для них;
2. Випускники технікумів, які не можуть навчатися з ранку до вечора, тому що вони працюють у цей час;
3. Випускники шкіл які живуть далеко від вищого учбового закладу та не мають можливості поїхати в інше місто для отримання якісної освіти;
4. Домогосподарки та жінки які мають маленьких дітей.

Щоб дистанційна освіта відбувалася у гарному русі важливо використовувати декілька чинників, а саме:

- студент повинен бути налаштований ділитися з іншими професійним та освітнім досвідом (Інтернет допомагає долати внутрішні психологічні бар'єри, які стають на заваді активної участі у дискутуванні при візуальному контакті — віртуальне оточення повинно бути дружнім та відкритим як конструктивне спілкування);

- необхідні навички впевненого оволодіння клавіатури та уміння висловлювати свої думки у письмовій формі ;

- студент не повинен соромитися повідомляти о своїх навчальних проблемах (викладач не в змозі своєчасно втручатися у учбовий процес та здійснювати необхідну допомогу студентів).

Слід зазначити, що Інтернет вносить свободу та гнучкість у процес навчання, та вимагає реальної внутрішньої мотивації до занять та самодисципліні стосовно дотримання термінів та вимог які пред'являються до студентів. Віртуальні заняття зазвичай будуються по принципу поступового “нарощування оборотів”. Якщо студент пропустив одне заняття то варто його відпрацювати.

Онлайн-навчання для студентів може бути або синхронним, або асинхронним. Синхронний режим навчання:

- прив'язаний до календарних дат;
- група студентів приступає до навчання у одну певну добу;

- усі навчаються по однаковому розкладу;
- очікується, що усі закінчать навчання своєчасно у певну добу.

Асинхронний режим навчання:

- коли кожен студент навчається незалежно від інших учасників процесу навчання;
- студент розпочне курс навчання коли йому зручно та закінчить його коли у нього зроблено усе;
- студент не слідує тижневому графіку навчання.

У кожного цього режиму є плюси та мінуси, а саме:

Синхронний:

1. студенти одночасно вивчають одну й туж саму тему;
2. студенти можуть обмінюватися думками у віртуальних чатах;
3. перевіряти роботи один іншого;
4. краще взаємодіяти з найкращим студентом.

Асинхронний:

1. можуть використовуватися вебінари, коли студенти дивляться відео-лекцію у режимі реального часу не один раз а декілька разів;
2. під час перегляду вони навіть можуть питати питання викладачу та практично отримувати відповідь, висловлювати свої думки;
3. студент може вивчати тему стільки часу скільки потрібно доки не зрозумів її повністю.

Створення курсів для дистанційного навчання відіграє головну роль у цьому навчанні, а саме:

- означення мети (визначення мети яку повинен вирішувати курс дистанційного навчання);
- вивчення аудиторії (розподіл усіх навчаючих на групи по засобам сприйняття нових знань та визначення навичок навчання у студентів);
- визначення реальної робочої ситуації (створення умов подолати труднощі під час навчання студентами);
- виконання рекомендацій по створенню електронного навчання (взаємодія між викладачем та студентами);
- створення та здійснення електронних курсів (отримання зворотного зв'язку — „сподобалося — не сподобалося”, „легко — важко”, „виправлення помилок — недоліків”, „впровадження результатів”).

Кожна людина яка працевлаштовує випускника вищого навчального закладу з дипломом дистанційної освіти або студента який навчається на дистанційній освіті повинна звернути увагу на наступні чинники:

- працівник навчається у вільний час від роботи та не бере академічну відпустку у керівника установи праці на час сесії;
- диплом про освіту, отриманий дистанційно, також має юридичну силу;
- якщо випускник навчається на дистанційному навчанні то він негайно підпадає під визначення „перспективний”. Керівник установи праці придивляється до нього а після отримання диплому він дає підвищення робітнику;

- керівник установи праці може не дати академічну відпустку студенту який навчається на дистанційному навчанні тому що студент повинен займатися навчанням суворо у вільний час;

- сплачувати академічну відпустку під час дистанційного навчання не потребується, а це менші затрати для керівника установи праці.

Висновки. Таким чином дистанційна освіта становиться дуже популярною серед молоді тому що вона спрощує можливість отримання вищої освіти через інтернет не виходячи з дому та дає можливість студентові який навчається в вищому учбовому закладі не припиняти працювати на деякий час а працювати та навчатися однаково. Дистанційна освіта може поступово витіснити заочну форму навчання яка не завжди зручна для людини яка працює та навчається. Все більш студентів мають бажання приєднатися до такої форми навчання вищого учбового закладу. Студент знає що навчатися на стаціонарі не просто якщо студент навчається на контракті, тому що за контракт варто сплачувати гроші а це означає що студент повинен працювати у нічний час а потім відвідувати учбовий заклад що буде впливати на стан здоров'я людини яка не спала усю ніч тому що працювала. Можна не відвідувати учбовий заклад студенту: а працювати з ранку до вечора, але його буде відраховано з учбового закладу. Тому дистанційне навчання має перевагу над заочним та стаціонаром, де студент працює, сплачує гроші за навчання та не залежить від родини яка не в змозі сплачувати за його навчання у учбовому навчальному закладі.

С.В. Ефремов. Дистанционное обучение – важная концепция образования студентов.

Аннотация. Статья посвящена использованию дистанционного обучения у высших учебных заведениях. Установлено, что дистанционное обучение влияет и вносит значительные изменения в познавательную деятельность студента, привлекает студентов до обучения в высшем учебном заведении не посещая учебное заведение каждый день, создает обучение в режиме компьютерных технологий, дает возможность студенту получать образование. В статье анализированы информационные сети которые имеют отношение к интернету. В статье рассматриваются преимущества использования дистанционного обучения. В статье обобщаются основные элементы дистанционного обучения. В статье определены категории людей для которых дистанционное обучение очень важное. В статье прослеживаются факторы которые влияют на осуществление дистанционного обучения в правильном направлении. В статье раскрываются вопросы создания курсов дистанционного обучения. В статье исследуются недостатки дистанционного обучения. В статье раскрываются режимы дистанционного обучения. В статье рассматриваются исследования проблемы активизации самостоятельной работы студентов которые обучаются на дистанционном обучении у учреждениях высшего образования. В статье обращается внимание на проблему нехватки учреждений высшего образования которые имеют отношение к дистанционному обучению.

Ключевые слова: влиять, деятельность, создавать, технологии, получать, обучение.

S. Efremov. Distance learning – important conception of education of students.

Abstract. Article is devoted to the application of distance learning in the institutions of higher education. It is recognized that distance learning has influence and causes considerable alterations on educative activity of student, draws students to education in institutions of higher education without attending institution of higher education every single day, creates instruction in a term of computer technologies, gives student possibility of getting education. Networks of information which have to do with internet are analysed in the article. Advantages of application of distance learning are

considered in the article. The basic elements of distance learning are generalised in the article. The categories of people for whom distance learning is important are determined in the article. Factors affecting the performance of distance learning in right way are observed in the article. Matters of creation of courses of distance learning are discovered in the article. Disadvantages of distance learning are researched in the article. The regimes of distance learning are opened in the article. Research of problems of activation of independent work of students who study at distance learning in the institutions of higher education are taken into account in the article. The problem of lack of institutions of higher education which are concerned with distance learning is taken notice in the article. The article will make students of distance learning be interested who have desire of studying at distance learning and will acquire the first higher education in the institutions of higher education. Interaction between student and lecturer in the course of study in the distance learning is discussed in the article. Different methodics of distance learning are used in the article. Archive of lectures, visual aids which are involved in distance learning are studied in the article. Problems and prospects of distance learning in the institutions of higher education are uncovered in the article. Computer learning along with application of electronic books and e-mail at study of students are paid attention in the article. The question of mastering of necessary skills of key boards and IT technologies and ability of thinking out of one's thoughts in written form are explained in the article. The consideration of performance of recommendation over creation of electronic study is defined in the article. The explanation of absence of examinations for admission to study at the distance learning in the institutions of higher education is talked over in the article. The article will make students be interested who have desire of studying at distance learning in the institution of higher education.

Keywords: to affect, activity, to create, technologies, to get, education.

Література

1. Школа жизни. Познавательный журнал. Санкт — Петербург. Выпуск № 4. — 2016. — 232 с.
2. В.І. Лозова, Троцко Г.В. Теоретичні основи виховання та навчання. Навчальний посібник / ХДПУ імені Г.С.Сковороди. — 2 — видання випр. та доп. — Харків : „ОВС”, 2002. — 400 с.
3. Школа жизни. Познавательный журнал. Санкт — Петербург. Выпуск № 5. — 2016. — 312 с.
4. Полат Е. С. Педагогические технологии дистанционного обучения / Е. С. Полат, М. В. Моисеева, А. Е. Петров; под ред. Е. С. Полат. — М.: Академия, 2006.

УДК 378.192.37.045.36

С.В. Єфремов,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов
Національного фармацевтичного університету, м. Харків

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ — МЕТОД НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Анотація. Стаття присвячена використанню методу роботи з підручником студентами у вищих учбових закладах. Встановлено, що робота з підручником впливає та вносить значні зміни в пізнавальну самостійну діяльність студента, залучає студентів до самостійного навчання у учбовому закладі. В статті аналізуються основи спеціальності які мають відношення до знань, навичок та умінь студентів у вищих навчальних закладах. У статті розглядаються переваги методу роботи з підручником студентами у вищих навчальних закладах. У статті обґрунтовуються основні етапи самостійної науково-дослідної роботи студента працюючі з підручником у вищих навчальних закладах. У статті визначені навички ознайомлення роботи з підручником студентами у вищих навчальних закладах. У статті простежуються складові

анотування які впливають на структуру роботи з підручником у вищих навчальних закладах. У статті висвітлюються питання вимог для конспектування прочитаного матеріалу студентом під час здійснення науково — дослідної роботи у вищих навчальних закладах. У статті досліджуються навички роботи з літературою у вищих навчальних закладах. У статті розкрито використання різноманітних завдань по роботі з підручником під час науково — дослідної роботи студента у вищих навчальних закладах. У статті розглядаються учбові посібники керуючого типу, які створюють умови для самоконтролю та самокорекції у процесі самостійного вивчення програмного матеріалу у вищих навчальних закладах. У статті звертається увага на використанні основних вимог до організації самостійної роботи студентів на уроці у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: знання, діяльність, уміння, підручник, використання, література.

Постановка проблеми. Робота з підручником є одним з методів навчання. Цей метод навчання є найкращим під час здійснення науково- дослідної роботи самостійно. Включення у процес самостійного оволодіння навичок науково — дослідної роботи дозволяє студентові стати науковцем, здатним використовувати навички у дослідницькому процесі.

Аналіз дослідження і публікації. Аналіз історико — педагогічної літератури переконливо доводить, що на початку 70-років ХХ століття почали з'являтися узагальнюючі публікації, що певним чином розкривали аспекти проблеми застосування роботи з підручником як метода навчання студентів у закладах вищої освіти, а саме були зосереджені навколо питань: Формування мотивації навчання (Маркова А. К.); технологія роботи з підручником (Абашеева Н. І.); самостійна діяльність студентів (Лістенгартен В.С.); форми, методи та засоби самостійної роботи на уроках інформатики (Меркулова У.В.); самостійна робота студентів як форма організації учбової діяльності на уроках (Карпова Е.Н.); рекомендації до організації дослідницької діяльності студентів (Демура М.Ю.).

Мета статті — розкрити роль роботи студентами з підручником.

Виклад основного матеріалу.

Участь у науково-дослідної роботі допомагає студентам зрозуміти основи фаху, використовувати знання у вирішенні практичних завдань, розвивати навички роботи самостійно.

Зміст метода робота з підручником має свої особливості, а саме:

- учбові проблеми повинні відповідати особистісним та професійним потребам;
- ведуча роль педагога зберігається, але у студентів повинно залишатися відчуття, що самостійне завдання студента та способи його вирішення обрані їм самостійно;
- самостійне завдання студента повинно відповідати віковим особливостям та професійної направленості;
- обираючи самостійне завдання, варто враховувати наявність необхідних засобів та матеріалів.

Існують основні етапи самостійної науково-дослідної роботи студента працюючі з підручником, а саме:

- визначення мети дослідження (розміщення матеріалу по етапах; огляду ситуації, характеру відбування події та аналіз її наслідків);
- балансування матеріалу (виключення усіх повторів);
- читання варіантів (перехід від одного пункту плану до іншого для того щоб обрати кращий);
- звернення уваги на список літератури (правила оформлення);
- написання та коректування вивченої інформації (важливо підкреслити актуальність теми для теорії, для практики, для автора та використання стислих, лаконічних висновків) [1, с. 15].

Читання підручника — поширений метод який вимагає отримання певних навичок ознайомлення а саме:

1. Уважно вивчати титульну сторінку, де указані основні дані на підручник: назва, автор, місто та рік видання, найменування видавництва ;

2. Ознайомлення зі змістом цього підручника (намагання зрозуміти, з яких розділів він складається; у який послідовності розташовано матеріал; звертання уваги на наявність у підручнику креслень, схем, малюнків які доповнюють та пояснюють текст);

3. Читання анотації, передмови, основного матеріалу, висновків (презентування змісту, розуміння призначення підручника та його мету);

4. Ознайомлення безпосередньо з основним текстом підручника (читання декількох сторінок, абзаців з найбільш цінних та цікавих розділів (презентування стилю та мови автора, особливостей викладання матеріалу, ступені труднощів або доступності підручника).

Складові анотування впливають на структуру роботи з підручником, а саме:

План тексту — сукупність назв, основних думок які висловлюються у тексті. Складання тексту першочергове значення для студента, де відбувається різноманітні дії, а саме:

- визначити в тексті головні думки;
- встановити співвідношення між головними думками;
- уміти розподіляти текст;
- підбір заголовків до них.

Тези — основні положення (думки) тексту, які доводять та пояснюються у тексті.

Конспект — більш деталізована інформація яку студент записує під час роботи з підручником. Запис конспекту має свою структуру, а саме :

1. доказ;
2. пояснення;
3. поєднання інформації;
4. назва підручника.

На думку Романенко М.І. під час роботи з підручником студентів варто вивчати підручник декілька разів, а саме:

- перший раз варто прочитати увесь підручник, відзначаючи на аркуші паперу сторінки та параграфи, у яких є цікавий для дослідження матеріал;

• під час повторного читання не обов'язково перечитувати усю роботу важливо обмежитися повторним вивченням помічених заздалегідь розділів та сторінок, конспектуючи їх зміст [2, с. 58].

Існують вимоги для конспектування прочитаного матеріалу, а саме:

1. конспект повинен бути змістовним та повним (відображення головної інформації у змісті);
2. по можливості стислим (занотовувати зміст своїми словами у значній мірі та повністю зрозуміти, закріпити, запам'ятати інформацію);
3. правильно оформлено матеріал (використання змісту підручника у вигляді реферату).

Обираючи підручник у бібліотеці, студент майбутній науковець ознайомлюється з цікавою інформацією. Для того щоб розібратися у всіх питаннях науково-дослідної роботи необхідно прочитати підручник, повністю. Тільки під час повного читання можливо повністю оцінити зміст підручника, правильно зрозуміти його. Це дає можливість студенту отримати навички роботи з літературою, а саме:

1. читати наукову літературу слід уважно, не поспішаючи, намагаючись зрозуміти сутність питання науково — дослідної роботи студента (читати послідовно главу за главою, уважніше прочитувати кожен фразу);
2. під час читання наукової літератури варто обов'язково звертати увагу на нові слова, спеціальні терміни;
3. науковий підручник варто читати частинами, обмірковуючи та проглядаючи додаткові джерела (довідники, енциклопедії, словники) [3, с. 50].

Плануючі самостійну роботу студент використовує методи науково-дослідної роботи студентів під час роботи з підручником, а саме:

- індуктивний (від часткового до спільного);
- дедуктивний (в зворотному, від загального до часткового);
- логічний (послідовний розподіл матеріалу на смислові фрагменти);
- історичний (аналіз розвитку подій та явищ у хронологічній послідовності).

Виготовлення наглядних посібників для студентів відіграє величезну роль у отриманні знань, умінь та навичок а саме:

1. графіков;
2. діаграм;
3. схем;
4. макетів приладів;
5. підготовка статей для газет ; журналів [8, с. 91—94].

Слід зазначити про необхідність використання різноманітних завдань по роботі з підручником під час науково — дослідної роботи студента, а саме:

- коментоване читання (читання частини тексту);
- порівняння плану прочитаного матеріалу;
- конспектування тексту;
- складання рефератів по декільком літературним джерелам;

- складання плану положень, сформульованих у літературному джерелі, та їх здійснення у практичній діяльності (читання статті, розповідь);
- пошук пояснень окремих термінів у словниках, довідниках, енциклопедіях;
- виконання практичних завдань з використанням нормативної, довідкової літератури.

Необхідність вибору та прийняття рішення може бути реалізована за допомоги учбових посібників керуючого типу, у яких створюються умови для самоконтролю та самокорекції у процесі самостійного вивчення програмного матеріалу.

Такі посібники складаються з трьох частин:

- інформаційний текст — складений на основі програми учбової дисципліни;
- самоконтроль — який містить питання до інформаційного тексту та обрані відповіді до них;
- консультації-коментарі до запропонованих відповідей на поставлені питання [4, с. 80].

Слід пам'ятати про основні вимоги до організації самостійної роботи студентів на уроці які існують у сучасній науці, а саме:

- кожна самостійна робота на кожному рівні самостійності повинна мати певну мету (знання порядку та прийомів виконання роботи);
- самостійна робота повинна відповідати учбовим можливостям студента, а ступень важкості повинен задовольняти принцип поступового переходу з одного рівня самостійності на другий;
- повинно забезпечуватися поєднання різноманітних видів самостійних робіт, керування самим процесом роботи;
- призначення самостійної роботи (розвиток пізнавальних здібностей, ініціативи у прийнятті рішення, творчого мислення, тому, підбираючи завдання, потрібно звести до мінімуму шаблони їх виконання ;
- Зміст роботи, форма її виконання повинні викликати цікавість у студентів, бажання виконання роботи до кінця [5, с. 88].

Реалізація роботи з підручником дає нагоду студентові формувати навички та уміння, а саме:

1. аналізувати зміст тексту;
2. виокремлювати головне у тексті, таблиці;
3. порівнювати, узагальнювати текст;
4. складати план розповіді по тексту;
5. складати питання по тексту;
6. вести словник математичних термінів за темою;
7. виконувати схеми, таблиці, графіків по тексту підручника ;
8. готувати повідомлення, писати конспекти;
9. працювати над рефератами по певній темі;
10. складати резюме по темі підручника;
11. формувати уміння охоплювати текст як цілісність;

12. читати текст та висловлювати головні думки;
13. складати взірець відповіді по складаному плану;
14. відповідати на питання по складаному плану;
15. читати текст та розподіляти його на частини;
16. читати текст та самостійно складати план прочитаного [6, с. 56].

У процесі роботи з наукової літератури та у виконанні різноманітних завдань для самостійної роботи студент оволодіває культурою самостійної діяльності, а саме:

1. уміння раціонально організовувати пізнавальну діяльність (виділити першочергові завдання, осмислювати учбове завдання та обсяг роботи, скласти мету та складати графік на добу, тиждень, семестр);
2. уміння створювати сприятливі умови діяльності (підбір необхідної літератури);
3. уміння працювати з підручником, довідником (розуміння прочитаного, конспектування, систематизування матеріалу, узагальнення, виокремлення головного);
4. уміння чітко та грамотно висловлювати засвоєне у письмовій та усній формі;
5. наявність власного стилю роботи (оволодіння методами швидкочитання);
6. уміння працювати з технічними джерелами інформації;
7. уміння раціонально запам'ятовувати інформацію;
8. уміння мотивувати та стимулювати свою діяльність, здійснення самоконтролю.

Для сприяння активізації науково-дослідної роботи студентів використовується чинники, а саме:

1. розуміння студентом значущості виконуваної роботи (результати роботи студента будуть використані у практичній діяльності, лекційного курсу, публікації роботи студента);
2. навчання студентів методам, прийомам дослідної роботи;
3. чинники контролю знань (намагання до змагання між студентами);
4. особистість викладача — професіонала своєї справи у дослідженнях;
5. заохочення студентів за успіхи у творчій діяльності [7, с. 32].

Висновки. Таким чином, робота з підручником є одним з найважливіших методів здійснення науково-дослідної роботи студентами самостійно. Вона сприяє отриманню, закріпленню, поширенню знань, спонукає студентів до оволодіння методами самоосвіти та реалізації принципу індивідуального підходу в навчанні, дозволяє диференціювати навчальні завдання, свідомість і міцність опанування знань та розвиток пізнавальної діяльності.

С.В. Ефремов. Работа с книгой — метод научно-исследовательской работы студентов.

Аннотация. Статья посвящена использованию метода работы с книгой студентами в высших учебных заведениях. Установлено, что работа с книгой влияет и вносит значительные изменения в познавательную самостоятельную деятельность студента, втягивает студентов до самостоятельного обучения в высшем учебном заведении. В статье анализируются основы

специальности которые имеют отношение к знаниям, навыкам и умениям студентов в высших учебных заведениях. В статье рассматриваются преимущества метода работы с книгой студентами в высших учебных заведениях. В статье обобщаются основные этапы самостоятельной научно — исследовательской работы студента работая с книгой в высших учебных заведениях. В статье определены навыки ознакомления работы с книгой студентами в высших учебных заведениях. В статье прослеживаются составные виды аннотации которые влияют на структуру работы с книгой в высших учебных заведениях. В статье освещаются вопросы требований для конспектирования прочитанного материала студентом в течении научно — исследовательской работы в высших учебных заведениях. В статье исследуются навыки работы с литературой в высших учебных заведениях. В статье раскрыто использование разнообразных заданий по работе с книгой во время научно — исследовательской работы студентов в высших учебных заведениях. В статье рассматриваются учебные пособия направленного типа, которые создают условия для самоконтроля и самокоррекции в процессе самостоятельного обучения программного материала в высших учебных заведениях. В статье обращается внимание на использовании основных требований касательно организации самостоятельной работы студентов на уроке в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: знания, деятельность, умения, книга, использование, литература.

S. Efremov. Work with the book — the method of research work of students.

Abstract. Article is devoted to application of method of work with a book of students in institutions of higher education. It is determined that work with book affects and causes considerable changes in educational independent activity of student, involves students in independent study in institutions of higher education. Bases of speciality are analysed in article which have to do with knowledges, faculties and skills of students in institutions of higher education. Advantages of method of work with book of students in institutions of higher education are considered. Basic stages of independent scientific — research work of student working with book in institutions of higher education are generalised in article. Faculties of acquaintance of work with book of students in institutions of higher education are determined. Basic types of annotation are observed which have an influence on structure of work with a book in institutions of higher education in article. Questions of requirements to writing of readable stuff of students in the course of scientific-research work in institutions of higher education are highlighted in article. Faculties of work with a literature are studied in institutions of higher education. Application of different tasks concerning work with a book in the course of scientific — research work of students in institutions of higher education is discovered in article. Educational supplement books of guided type which create conditions for self control and self correction in process of independent study of program stuff in institutions of higher education are taken into account in article. Application of basic requirements concerning organisation of independent work of students at lesson in institutions of higher education is paid attention.

Keywords: knowledge, activity, skills, book, application, literature.

Література

1. Методические рекомендации по организации исследовательской деятельности студентов / сост. М.Ю. Демур — Хабаровск: КГБОУ СПО ХАДТ, 2013. — 22 с.
2. Романенко М.И. «Бокс», Киев, спеціальне об'єднання «Вища школа», 1978. — 296 с.
3. Беловский педагогический колледж. Профессианальное Образовательское учреждение «БПК». Информационный компьютерный центр. — 2006.
4. Листенгартен В.С. Самостоятельная деятельность студентов: Пособие для преподавателей вузов / В.С.Листенгартен, С.М.Годник. — Воронеж, 1996. — 94 с.
5. Карпова Е.Н. Самостоятельная работа студентов как форма организации учебной деятельности на уроках. Фестиваль педагогических идей «Открытый урок». Москва, Россия, 121165, ИД «Первое сентября».

6. Абашеева Н.И. Технология работы с книгой. Фестиваль педагогических идей «Открытый урок». Москва, Россия, 121165, ИД «Первое сентября».
7. Арсенова С. П. Формирование исследовательских умений студентов в системе их профессиональной подготовки: дис. канд. под. наук / С. П. Арсенова. — М., 1990.
8. Меркулова У. В. Формы, методы и средства самостоятельной работы на уроках информатики [Текст] // Педагогика: традиции и инновации: материалы III Междунар. науч. конф. (г. Челябинск, апрель 2013 г.). — Челябинск: Два комсомольца, 2013. — С. 91—94.

О.А. Иванова,

аспірант кафедри педагогіки та психології
Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ В ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Однією з основних властивостей сучасного суспільства є його розвиток на основі інновацій. У повній мірі цей процес реалізовується й у освітній галузі, зокрема у вищій освіті. Одним із пріоритетних напрямів державної політики є інноваційна спрямованість системи вищої освіти. Зумовлена ця вимога переходу до інноваційної освіти викликами сьогодення. Осучаснення системи вищої освіти України характеризується поєднанням традицій, що склалися у вітчизняній вищій школі, з новими ідеями, що пов'язані із входженням України у європейський та світовий освітній простір. На сьогоднішній час перед вищими навчальними закладами стоїть завдання постійного підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу, розробка й впровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій, створення умов для підготовки фахівця, придатного „для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності” [2].

Таким чином, інновації в освіті можна розглядати як процес створення, впровадження та поширення в освітній діяльності нових ідей, методів, технологій, підходів та прийомів, що спрямовані, відповідно до вимог часу, на оновлення, модернізацію, трансформацію освітнього процесу. Особливо визначальним для вищої школи має бути формування у студентів стратегічного мислення, системного підходу до аналізу професійних завдань, прагнення до самонавчання, самовиховання та самовдосконалення впродовж усього активного трудового життя, здатності до соціальної мобільності.

"Інновація" (лат. *in* — в, *novus* — новий) — трактується як нововведення. У науковій літературі словом "нововведення" позначаються як цілеспрямовані зміни, які вносять у середовище втілення нові стабільні елементи (новації), що викликають перехід системи з одного стану в інший [1].

В психолого-педагогічній літературі поняття «інновація» розглядається неконкретно. Звісним є визначення американського вченого К. Роджера про те, що новизна — це ідея, що є новою для конкретної особи, і немає значення, чи є ця ідея об'єктивно новою, чи ні. Інноваційна освіта - галузь, яка постійно оновлюється знаннями, засобами навчання, технологіями, організаційними та управлінсь-

кими підходами. Отже, інновація освіти — цілеспрямований процес змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог [5, с. 183], а сама освіта перетворюється на ефективний важіль економіки знань, на інноваційне середовище, у якому студенти отримують навички і вміння самостійно оволодівати знаннями протягом життя та застосовувати це знання в практичній діяльності [3].

В освітньому процесі інноваційність приводить до зміни взаємовідносин викладачів та студентів. У традиційному навчанні простежується підсистема «суб'єкт» — «об'єкт», у якій студенту відводиться залежна та пасивна роль, а при інноваційному навчанні студент перетворюється у важливий освітній суб'єкт, залучений до творчої, активної співпраці з викладачем, зацікавлений у здобутті актуальних і глибоких професійних знань. Спрямованість на суб'єкт-суб'єктну, діалогічну взаємодію вимагає реалізовувати навчально-виховний процес через поєднання інноваційних та традиційних форм та методів навчання.

Отже, інновації у змісті освіти мають доповнюватися і реалізовуватися через оволодіння інноваційними методами і формами навчання (проектними, діагностичними, діалоговими, активними, інтерактивними, дистанційними, комп'ютерними, тренінговими, мультимедійними, телекомунікаційними), а також шляхом запровадження альтернативних навчально — виховних технологій, таких як модульна, колективна (у малих групах), алгоритмізована, індивідуалізована тощо [4, с. 107].

Вивчаючи досвід використання в педагогічній діяльності інноваційних технологій, можна виділити їх переваги: вони допомагають навчити студентів активних способів отримання нових знань; дають можливість оволодіти більш високим рівнем особистої соціальної активності; створюють такі умови навчання, за яких студенти не можуть не навчитися; стимулюють творчі здібності студентів; допомагають наблизити навчання до практики повсякденного життя, формують не тільки знання, вміння та навички з предмета, але й сприяють формуванню нової позиції особистості.

Актуальним напрямком подальшого висвітлення порушеної теми є вивчення найбільш ефективних інноваційних методів, що можна використати для формування професійної позиції майбутніх фахівців.

Література

1. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. П. Наволокова. — Х.: Вид. група «Основа», 2011. — 176 с.
2. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року №1556 — VII // Відомості Верховної Ради України, від 19.09.2014р. / №37-38/ стр.2716, ст. 2004. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015—2025 років. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>
4. Силадій І. Якісна освіта в контексті управління впровадженням інновацій / І. Силадій // Вища освіта України. — 2011. — № 4. — С. 105—112.
5. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. — К: Кондор, 2011. — 628 с.

А.В. Кордонська,
голова циклової комісії суспільно-гуманітарних дисциплін,
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист
Т.В. Асмоловська,
голова циклової комісії обліково-економічних дисциплін, спеціаліст II категорії
Л.Б. Галушак,
спеціаліст вищої категорії,
Могилів-Подільський технологічно-економічний коледж Вінницького НАУ

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ З РЕАЛІЗАЦІЇ ВИМОГ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Одним зі стратегічних завдань реформування освіти в Україні є формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я. Це вимагає розробки і наукового обґрунтування змісту і методики організації навчально-виховного процесу. Тому сучасна педагогічна наука і практика зосереджують увагу на пошукові таких технологій навчання, які б забезпечували всебічний розвиток особистості студента, сприяли його самовираженню. Наслідком таких пошуків є нові технології навчання.

Досить ефективними є впровадження особистісно-орієнтованої технології, технології групової навчальної діяльності, технології розвивального навчання, технологію формування творчої особистості, технології навчання як дослідження, інформаційної технології.

Особистісно-орієнтована технологія навчання характеризується тим, що центрі уваги є особистість студента, його самобутність, самоцінність. Результатом використання цієї технології є розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей студентів.

Технологія розвивального навчання ґрунтується на уявленні про розвиток студента як суб'єкта діяльності. Метою цієї технології є забезпечення розвитку особистості студента, формування активного, самостійного, творчого мислення, поступового переходу на цій основі до самостійного навчання. Ця технологія спонукає до отримання студентами додаткових, більш глибоких знань.

Технологія групової навчальної діяльності полягає у створенні нею можливостей для співпраці, налагодженні міжособистісних стосунків, спільному пізнанні навколишнього світу. При цьому викладач керує навчальною роботою кожного студента опосередковано, через завдання, які він пропонує групі, та які регулюють діяльність групи; сприяє активізації та результативності навчання студентів. Ця технологія передбачає об'єднання студентів в групи за різними ознаками: сильні і слабкі студенти, активні і пасивні, лідери і виконавці. За технологією групової навчальної діяльності мета досягається через результативність групи з різними навчальними та психологічними ознаками.

Технологія навчання як дослідження є продовженням і поглибленням попередньої технології. Використання у навчанні дослідницько-пошукових прийомів та методів сприяє глибокому засвоєнню студентами знань, формуванню у них

умінь і навичок, вихованню інтересу до пізнавальної, творчої діяльності. Це метод залучення студентів до самостійних пошуків, на основі яких вони встановлюють зв'язки між дисциплінами, явищами і процесами об'єктивної дійсності, роблять висновки, пізнають закономірності. Дана технологія може застосовуватися як для роботи з окремими студентами, так і у групі. Прикладом є участь у науково-практичних конференціях, які відбуваються в нашому коледжі.

Технологія формування творчої особистості базується на тому, що творча особистість володіє високим рівнем знань, вміє відкинути звичайне, шаблонне. Творчі здібності студента відповідають його творчій діяльності та є умовою успішного здійснення цієї діяльності. Технологія формування творчої особистості сприяє дотримання викладачем під час організації навчальної діяльності таких принципів, як принцип розвитку особистості, її самодіяльності та самоорганізації. Ця технологія направлена на здібних, обдарованих студентів.

Під *інформаційною технологією* навчання розуміють таку модель навчально-виховного процесу, у якій мета досягається насамперед за рахунок найповнішого використання можливостей комп'ютерів та програмного забезпечення. Ця технологія визначається як сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, збереження, опрацювання, передачі й подання інформації, що розширює знання студентів і розвиває їхні можливості щодо керування технічними і соціальними проблемами. Основною метою нових інформаційних технологій є підготовка студентів до комфортного самопочуття в умовах інформаційного суспільства, які передбачають: інтенсифікацію навчання; формування інформаційної культури студентів; підготовку фахівців у певній галузі народного господарства.

Усі зазначені вище технології реалізуються за допомогою методів навчання. Метод навчання — це спосіб досягнення навчальної мети, система послідовних, взаємопов'язаних дій викладача і студентів, які забезпечують засвоєння змісту освіти [2, с. 57]. Одним із методів, який базується на більшості із вище згаданих технологій, є метод проектів. В основі метода проектів лежить розвиток пізнавальних навичок студентів, умінь самостійного конструювання своїх знань, орієнтування в інформаційному просторі, розвиток критичного мислення. Метою метода проектів є розвиток навичок мислення високого рівня (аналізу, синтезу, оцінювання) та реалізація їх на практиці. Найхарактернішою рисою всіх проектів, які розробляють студенти, є їх конкретність і чітко визначений значимий для студентів результат, міжпредметність, групова робота, мотиваційна діяльність. Основними вимогами до використання методу проектів є: наявність значущої в дослідницькому, творчому плані проблеми, яка вимагає інтегрованих знань; результати повинні бути практичними, теоретичними, пізнавальними; самостійна (індивідуальна, парна групова) діяльність студентів; поділ змісту проекту на окремі завершені етапи та визначення результатів на кожному з них; використання дослідницьких методів; оформлення кінцевого результату у вигляді випуску газети, участі у відкритих дискусіях з одногрупниками, у соціальних відкритих акцій учасників проекту. Під час виконання досліджень для пошуку матеріалу студенти використовують пошук в мережі Інтернет, спілкування за допомогою чатів, обговорення у форумах стосовно досліджуваної проблеми. Для фіксації зібраних да-

них, проведення їх аналізу та вироблення висновків студентами використовуються можливості текстового, табличного процесорів. Для оформлення отриманих результатів дослідження стають у пригоді засоби створення презентацій, бюлетенем, буклетів, сайтів тощо. Під час використання активних форм навчання, яким є метод проектів, студент стає не об'єктом, а суб'єктом навчання, він відчуває себе активним учасником подій і власної освіти та розвитку, що особливо важливо. Це забезпечує внутрішню мотивацію навчання, сприяє його ефективності, зростає цікавість до процесу навчання. При використанні методу проектів за той самий проміжок навчального часу набагато збільшується обсяг виконаної роботи, зростає результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь, формується вміння співпрацювати, розвиваються гуманні стосунки між студентами, формується планування ними навчальної діяльності, рефлексія, контроль, самоконтроль.

Іншим методом навчання є проблемне навчання. Це така організація процесу навчання, сутність якої полягає в утворенні в навчальному процесі проблемних ситуацій, вирішенні та вирішенні студентами проблем. Проблема ситуація в навчанні — це пізнавальна трудність, для подолання якої студенти мають здобути нові знання або докласти інтелектуальних зусиль. Проблема ситуація, що усвідомлюється та приймається студентами до розв'язання, перетворюється у проблему. Проблема переходить у проблемну задачу чи проблемне завдання. Тому проблемним можна назвати навчання розв'язання нестандартних завдань, у ході якого студенти засвоюють нові знання, здобувають нові уміння та навички.

Впровадження сучасних освітніх технологій викликає суттєві динамічні зміни у викладацькій діяльності, збільшується роль педагогічної культури викладача як суб'єкта управління в навчальному процесі. Ці зміни носять постійний характер, тісно пов'язаний із життєвим циклом нововведення та залежать від дії психологічних чинників. Сучасні освітні технології сприяють підвищенню ефективності діяльності вищих навчальних закладів за умов: їх науковості; дотримання принципу безпосередньої взаємодії викладача та студентів, посилення вимог до навчальних матеріалів, розширення психологічного поля динамічних процесів в оволодінні інформацією; володіння викладачами сучасними активними методами навчання, позитивною мотивацією до підвищення професіоналізму студентів у процесі навчання.

Для ефективного впровадження сучасних освітніх технологій необхідно створити оптимальні психолого-педагогічні умови у вищому навчальному закладі, розробити структуру до кожної технології і наповнити її сучасними методами навчання.

Література

1. Волков Н.П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. — К.: Академвидав, 2007. — 616 с.
2. Нісімчук А.С. Педагогіка: Підручник. — К.: Атіка, 2007. — 344 с.

В.І. Корнієнко,

викладач-методист Київської дитячої художньої школи №7

Є.Г. Корнієнко,

к. ф.-м. н., ст. викладач Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

О.В. Гордєєва,

викладач-методист Київської дитячої художньої школи №7

ВПЛИВ НОВИХ РЕАЛІЙ СУСПІЛЬСТВА НА ЗМІНИ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ УКРАЇНИ. ПЕДАГОГІЧНА НАУКА, ЯК ТРАНСФОРМЕР

Анотація. У статті аналізується проблема різностороннього розвитку особистості в різноманітних навчальних закладах (від дитячого садка до вищої школи), з урахуванням впливу нових реалій суспільства та динаміки змін соціуму.

Ключові слова: реалії суспільства, самовдосконалення, реалізація творчих та наукових потенціалів, педагогіка, соціум.

Постановка проблеми. В наш час, на четвертому році війни, коли відбуваються різкі зміни в суспільстві, особлива місія відводиться педагогіці. Тільки педагогіка проходить червоною ниткою через всі науки, бо спеціалістів до кожної потрібно підготувати, навчити, - а це поле діяльності педагогів. Педагогіка має бути гнучкою, трансформуватися в залежності від вимог до майбутньої професії її вихованців. Головне завдання, яке ставить перед педагогами держава, це виховання вільної всебічно розвиненої особистості. Важливо дати можливість громадянам розвивати свої різноманітні здібності, задовольнити потреби самовдосконалення й реалізації творчих та наукових потенціалів. Потрібно наголошувати, що громадяни України культурні, освічені, творчо обдаровані люди, які заслуговують на повагу. Незважаючи на війну і випадки тероризму в Україні, головна ціль педагогіки гуманна — виховати щасливих людей; бо в іншому випадку, ми матимемо суспільство невротичних громадян.

Стан дослідження. Про необхідність всебічного розвитку вільної особистості конкретно стоїть питання в Наказі Міністерства культури і туризму, у Положеннях про позашкільний навчальний заклад. Також мова про це йде в Наказі МОН України від 16.06.2015 №641 “Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді”. Дослідженням досвіду, пов'язаного з незадоволенням, займався З. Фрейд. Вплив реалій суспільства на особистість досліджують в своєму підручнику філософії І.Б. Бичко, Ю.В. Осічнюк, В.Г. Табачковський та ін.

Викладення основного матеріалу. В Конституції України вказано, що людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Не випадково честь і гідність стоять на одному рівні з життям. Людина не може почувати себе щасливою, якщо її гідність принижують. Українська мова є важливою складовою української культури та ідентич-

ності. Чи можуть українці почувати себе гідно, коли в Україні власну мову зневажають, ігнорують?

Держава має забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України [1]. Завдання педагогів в першу чергу не порушувати конституційні права громадян. На жаль не всі викладачі володіють державною мовою. І не тільки це: багато старих кадрів не встигають за сучасними технічними змінами, зокрема в комп'ютеризації суспільства. Не хочуть зрозуміти, що зараз можна отримати освіту навчаючись онлайн. Для нового в педагогіці потрібно виплекати нових педагогів, не обмежених рамками старих умовностей. Для створення держави, з якою рахуються у світі, у першу чергу потрібно виховувати творчу та наукову інтелігенцію. Саме інтелігенція утворює осередок культури і науки, за яким українців будуть оцінювати і сприймати у світі.

Зараз Україна знаходиться на шляху становлення своєї справжньої, а не фіктивної державності.

У свій час, щоб подолати українську державність і вписати Україну як велику масу в імперію, українська культура винищувалась, культурні діячі засуджувалися, і нерідко страчувалися. Відомі офіційні заборони української мови та вбивства інтелігенції (наприклад, всім відоме “розстріляне відродження”).

На сучасному етапі головним завданням педагогів є необхідність навчити суспільство шанувати конституційні права громадян, а також сприяти самовираженню й розвитку творчості.

Теоретично, така можливість є, адже держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої й післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам [1]. Шкода тільки, що практичній реалізації добрих намірів перешкоджає низький рейтинг професії викладача. Мале фінансове забезпечення підриває авторитет педагога.

Сьогодення вимагає змін. Наприклад, позашкільні навчальні заклади мають проводити навчально-виховну, методичну, культурно-просвітницьку роботу [2]. Щоб справитися з цим завданням, викладачі повинні мати доступ до інтернету, і бути забезпечені відповідним оснащенням. Бажано, щоб у педагогів була фінансова можливість мати ПК і потрібні програми, інакше учні, а особливо студенти, матимуть більше інформації, і свіжішої, ніж їм здатен донести незабезпечений відповідною технікою викладач.

Повернемося до Конституції України; там громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [1]. Цей пункт дуже важливий для всебічного розвитку вільної особистості, для реалізації творчого і наукового потенціалу індивідуумів. Перед педагогами сучасність ставить дилему: вимагати від підопічних суворого дотримання авторських прав, чи закрити очі й не

бачити, як підопічні користуються літературою з піратських сайтів. Фінансові обмеження вимагають великої гнучкості в кожному конкретному рішенні. Потрібно виховувати повагу до авторських прав. В університетах викладають авторське право, але ще в школі потрібно прищеплювати повагу до авторського права, засуджувати плагіат. Зокрема, у вищих навчальних закладах засуджувати списування, а вище оцінювати самостійну роботу, навіть, якщо в ній більше помилок. Потрібно прищеплювати усвідомлення, що диплом — це не папірець, а знання й культурний рівень особистості.

Навчальні заклади, серед них і позашкільні, зобов'язані проводити методичну роботу, спрямовану на вдосконалення програм, змісту, форм і методів навчання [2]. Коли в Україні йде четвертий рік війни з російською агресією, коли українці зі зброєю в руках виборюють свою незалежність, важливо шанувати українську культуру. Бути гордим носієм українського етносу.

Майбутня інтелігенція навчається зараз і у творчих позашкільних закладах, школах мистецтв, а старші діти — в інститутах та університетах. Наше завдання вже зараз виховувати з них потужну, свідому, культурну, етичну, інтелектуальну інтелігенцію.

Це добре узгоджується з наказом Президента України, згідно якого серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і майбутніх поколінь, які розглядатимуть державу (*patria*) як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін [3].

Зміни в суспільстві останнім часом дуже динамічні. Інформація застаріває надзвичайно швидко. Педагогіка набула рис публічності. Викладачі мають зважати на те, що діти і молодь забезпечені сучасною мобільною, комп'ютерною технікою і кожна лекція, кожен урок може бути знятий на відео і викладений в соціальній мережі. Також приватні сторінки в інтернеті громадян, в тому числі й педагогів, можуть бути доступними юним умільцям і використаними на свій розсуд. Звичайно, потрібно підтримувати в новому поколінні любов до новітніх технологій, але бажано вести роз'яснювальну роботу, щоб вони утримували свою цікавість в рамках чинного законодавства.

Гідність не уживається з комплексами. Потрібно з повагою ставитися до учнів, не висміювати і не принижувати їх, навіть, якщо вони “двієчники”. Якщо у вищих навчальних закладах ситуація з цим дещо краща (бо викладачі звикли, що частина студентів через кілька років стане їхніми колегами на кафедрі), то в початкових школах з цим дещо складніше, через ейджизм і радянську звичку за все дітей “довбати”. Трохи краще в позашкільних закладах естетичного напрямку, де навчально-виховний процес здійснюється диференційовано, відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей учнів з урахуванням їх віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я [2]. Потрібно боротися з ком-

плексом меншовартості, нав'язаним нам радянським союзом та пострадянською бідністю.

Педагогіка постійно трансформується з вимогами часу, суспільного замовлення, політичних умов, і навіть кліматичних особливостей. Мистецька педагогіка йде в авангарді змін, при цьому поєднує у собі сучасні новаторства і класичну традиційність. Бо, часом, нове базується на вже напрацьованих знаннях. Так епоха Відродження і Класицизму взяли, як взірець, античне мистецтво, а Сецесіон (Модерн) — це суміш різних стилів. Він поєднав у собі те, що раніше, здавалось, неможливо органічно поєднати.

Так українське сучасне мистецтво і мистецька педагогіка почала занурюватись у власне коріння й традиції, відокремлюватись від імперських традицій нав'язаних Російською Імперією і Радянським Союзом. Повертати собі своїх митців, яких у світі помилково визнають «руськими художниками». Те саме й у музиці, літературі, науці, театральному мистецтві. Процес цей є незворотнім. Українське мистецтво — це не сільський етнос, а цілий пласт культури світового значення.

Часом на уроках композиції, коли тема завдання «Моя Батьківщина», «Україна», «Мій рідний край», учні малюють давно вкорінену в нас стереотипну композицію: козак, хата з солом'яним дахом, боса дівчина в сорочці з віночком. А при питанні: «Якого українського художника ви знаєте?» отримуємо відповідь: «Т.Г. Шевченко». Зміна стереотипів необхідна.

В історії культури було багато систем ціннісних орієнтацій, які на основі домінуючих цінностей об'єднувалися у типи ціннісних орієнтацій. Дослідники виділяють різні типи таких орієнтацій. Загальновизнаними є такі: етико-релігійна (етизм), образно-естетична (естетизм), утилітарна ціннісна, науково-теоретична, політична (етатизм) орієнтації [4, с. 454–455].

Україні важливо відновити, переписати заново свою вкрадену історію культури по всіх системах ціннісних орієнтацій. Зробити це можуть тільки щирі патріоти України. Обов'язок держави — підтримати тих патріотів, які вже є, та виховати нових. І велику роль в цьому має відіграти педагогіка.

Про виховання патріотизму говориться в Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Підкреслюється, що нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму, як почуття, і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Вони уже ввійшли до освітнього і загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери [3].

Виховуючи необхідні суспільству якості, потрібно враховувати природні нахили індивідумів. Пригнічення людської природи і природних потреб приводить тільки до нервових розладів.

Патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні принципи виховання, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей [3].

Зважено потрібно підходити до культурної спадщини України. Вона не однорідна. В історії країни були різні періоди.

Продукти культурної творчості будь-якого класу не можуть бути вилучені з складного і суперечливого світу культури. Адже культурне збагачення відбувається шляхом засвоєння і негативного історичного досвіду. Головне — не закреслювати його, не вилучати насильницькими засобами з загального арсеналу культурних надбань, бо понівечене таким чином живе тіло культури втрачає здатність до самовідтворення. До якого б класу не належав майстер, яку б данину не заплатив він інтересам свого часу і спільноті, до якої належав, його здобуток є загальнолюдським і в цій своїй якості він не може не слугувати людству в цілому [5, с. 444].

Зміни в суспільстві відбуваються як в окремій країні, так і в людській цивілізації взагалі. При сучасних новітніх технологіях, швидкому поширенню інформації, вплив культур одна на одну дуже великий.

Тотальна урбанізація життя суспільства, загальний характер інтеграційних процесів, що відбуваються в сфері культури і мистецтва породжують нове світовідчуття, нові способи образно-пластичного мислення [6, с. 12—13].

Знову ж таки в цьому динамічному розвитку суспільства попереду мають іти педагоги, їхнє першочергове завдання - формувати особистість тих, хто творитиме науку і культуру України. Їм потрібно враховувати наявність імперсько-тоталітарних рудиментів у суспільній свідомості, та зумовлених нищенням української духовно-культурної спадщини та історичної пам'яті розбіжностей в уявленнях про історичне минуле, зокрема про тоталітарну добу, голодомори і політичні репресії [7].

Чотири роки громадяни України зазнають інформаційних нападів з боку агресора, який активно веде інформаційну війну. Дезінформація не найкращим чином впливає на моральний стан атакованих. Підміна цінностей, добра і зла, коли чорне називають білим і навпаки, викликає дисбаланс в суспільстві. Коли пригнічуються природні нахили і науковий та творчий потенціал, в індивідуумів розвиваються комплекси неповноцінності, йде заміна понять, незадоволення собою. Ніхто досконало не знає, до яких негативних наслідків це може призвести. З. Фрейд переконував, що заміна принципу задоволення принципом реальності пояснює нам тільки незначну і до того ж не саму головну частину досвіду, пов'язаного з незадоволенням. Друге, не менш закономірне, джерело незадоволення знаходиться в конфліктах і розщепленнях психічного апарату, в той час як «Я» розвивається до більш складних форм організації. Майже вся енергія, що заповнює цей апарат, виникає із наявних в ньому потягів, але не всі ці потяги допускаються до однакових фаз розвитку. Разом з тим постійно стається так, що окремі потяги чи їх компоненти виявляються несумісними з іншими в своїх цілях, або вимогах, і не можуть об'єднатися у всеохопну єдність нашого «Я». Завдяки процесу витіснення, вони відколюються від цієї єдності, затримуються на нижчих ступенях психічного розвитку, і для них віднімається на найближчий час можливість задоволення. Відбувається процес, з допомогою якого витіснення перетворює можливість задо-

волення в джерело незадоволення. Всяке невротичне незадоволення є подібного роду задоволення, яке не може бути сприйняте як таке [8, с. 384–385].

Тому в наш дуже складний час — час постійних змін, який не дає впевненості у завтрашньому дні, в час, коли обивателя четвертий рік тримають в напрузі, вимагають певних поступок, обмеження себе у чомусь, бо інакше “війна може перейти до активної фази”, місія педагога максимально сприяти самовираженню індивідуумів, розвитку їхнього внутрішнього потенціалу, викликати самоповагу. Потрібно забувати прийоми виховання безликих громадян Радянського союзу, перестати пригнічувати особистість, педагоги повинні відходити від радянських традицій навчання. Натомість потрібно виховувати в дітях етичні якості та самоповагу, розуміння цінності їх, як особистості. Не потрібно вимагати речей абсурдних. Наприклад, не вимагати поваги за професією, чи віком. Поважати потрібно того, хто заслуговує на повагу. Варто спонукати студентів та учнів до самостійного мислення, дискусій; привчати, що їхня думка важлива. Спонукати дітей не боятися створювати своє, нове. Не соромитися ділитися створеним, наприклад, піснями або малюнками, у соціальних мережах, тощо. Пояснювати, що навіть, якщо це не принесе реальної користі безпосередньо зараз, воно буде в нагоді у майбутньому, в якості самореклами. Пояснити, що не дивлячись на велику кількість плагіату, авторські права діють і за законом авторство залишиться за ними. Необхідно щоб кожна особистість не почувала себе розколотою, була в гармонії сама з собою.

Про це говорив А.Д. Тойнбі. Розкол в душах людей виникає в самих різноманітних формах. Він зачіпає поведінку, почуття, життя в цілому. В період розпаду суспільства кожен виклик зустрічає в душах людей прямо протилежний відгук — від абсолютної пасивності до крайніх форм активності. Вибір між активною і пасивною реакцією — єдиний вільний вибір залишений Душі, що втратила можливість (але, звичайно, не здатність) творчої дії [9, с. 358]. Творчості в суспільстві відводиться особливе місце. Здатність самовиразитися в науці, чи мистецтві дає вихід накопиченому потенціалу, нормалізує стосунки індивідуумів самих з собою і з суспільством. Окремо згадаємо інтелігенцію, адже це візитівка держави, і її відсутність є дуже поганою характеристикою, яка відштовхує туристів, зменшує міжнародні симпатії та, відповідно, міжнародну співпрацю з такою країною.

Сьогодні, всупереч усіляким негараздам, у творчому житті триває пошук форм, методів, засобів відображення дійсності, адекватних сучасним суспільним процесам, і поєднаних з тим, що відбувається у світовому культурному просторі. Водночас, спостерігається значне розмаїття як внутрішньої проблематики, так і, особливо, проблематики взаємин мистецтва, що є однією з важливих складових суспільного життя, із навколишнім соціумом, котрий суттєво змінився за останні роки [10, с. 5].

Сучасні реалії ставлять перед педагогікою багато завдань. Кожна проблема вимагає іншого творчого підходу, вимагає постійних змін.

Висновки. Комплекс меншовартості українців необхідно долати. І долати повертаючи собі свою вкрадену історію, зокрема мистецьку, пояснюючи суспільству, що Україна це не тільки те, що виникло за часи козацького барокко, це мистецтво Трипілля, скіфів та сарматів, це культура Київської Русі, яка близька з

Візантією, це художник Репін, портретист Левицький, скульптор Пінзель та багато інших. Це міста, які мали магдебурзьке право, це архітектурна спадщина світового значення. Україна виростила багато відомих вчених, артистів, митців, воїнів, державних діячів, які були розкидані по цілому світі. Педагогіка повинна виховувати покоління щасливих людей, гордих називатися українцями.

Література

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) Із змінами, внесеними згідно із Законами: №222-VI від 08.12.2004, ВВР, 2005, № 2, ст. 44; № 2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, № 10, ст. 68; №586-VII від 19.09.2013, ВВР, 2014, № 11, ст. 142; №742-VII від 21.02.2014, ВВР, 2014, № 11, ст. 143; №1401VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст. 532.
2. Наказ Міністерства культури і туризму «Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів» і «Положення про позашкільний навчальний заклад». Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 №433. Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства культури і туризму № 331 від 23.05.2006 , №731 від 14.09.2015.
3. Наказ МОН України від 16.06.2015 №641 “Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах”.
4. Л.В. Губерський, І.Ф. Навальний. В.П. Андрущенко та ін.; Філософія: Навчальний посібник. За редакцією І.Ф. Надольного. — 4-те вид., стер. — К.: Вікар, 2004. — 516 с. ISBN 966-7131-67-X
5. І.Б. Бичко, Ю.В. Осічнюк, В.Г. Табачковський та ін. Філософія. Курс лекцій: Навчальний посібник. — К.: Либідь, 1991. — 456 с. ISBN 5-11-001769-7
6. Плазовська Л.В. Декоративне мистецтво (в практиці вчителя образотворчих дисциплін). Навч. пос. — К.: Кондор-Видавництво, 2013. — 258 с. Обкл. тверда. Формат 60х84/16. ISBN 978-966-2781-23-6. Код 166509. (Кольорова)
7. УКАЗ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016—2020 роки». Документ 580/2015, чинний, поточна редакція — Прийняття від 13.10.2015.
8. З. Фрейд. Психология бессознательного. Сборник произведений. Сост., науч. ред., авт. — М.: Просвещение 1990. — 448 с.
9. Тойнби А.Дж. Постыжение истории: Пер. с англ. Сост. Огурцов А. П. — М.: Прогрес, 1991. — 736 с.
10. В. Сидоренко. “Вступ”. Сучасне мистецтво. Збірник Інституту проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. Випуск 1. Наукове видавництво «Акта». 2004 рік. С. 5—6.

**АНТОН СЕМЕНОВИЧ МАКАРЕНКО
ПРО СТАТЕНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
У ДИТЯЧОМУ КОЛЕКТИВІ ТА СІМ'Ї**

Аналіз історії становлення статевих виховання в Україні 20—30-их років ХХ ст. буде неповним без вивчення й аналізу творчості видатного українського педагога Антона Семеновича Макаренка (1888—1939), його ролі у формуванні освітньої політики в державі [6].

Оцінюючи погляди А.Макаренка на статеве виховання, особливо необхідно враховувати ті суспільно-політичні обставини, в яких працював педагог.

А.Макаренко критикував педологію та ліберальні, орієнтовані на дитину, теорії виховання, пропагував новаторські методи освіти й виховання та дисципліну, вважав, що освіта й виховання є змінними процесами, які залежать від ступеня розвитку суспільства. На його думку, загальна мета освіти й виховання змінюється відповідно до розвитку суспільства: «Немає нічого вічного і абсолютного в наших завданнях. Вимоги суспільства дійсні лише для епохи, величина якої більш чи менш обмежена. Ми можемо бути абсолютно впевнені в тому, що до прийдешнього покоління будуть пред'явлені дещо змінені вимоги, причому зміни ці будуть вноситись поступово, по мірі зростання і удосконалення всього суспільного життя» [5, с. 169].

Аналіз поглядів педагога на проблему статевих виховання особистості в історико-культурному контексті підтверджує цю тезу. Погляди А.Макаренка на статеве виховання трансформувались від повного заперечення інституту сім'ї й батьківства (дореволюційний період) до усвідомлення необхідності підготовки батьків до виховання дітей (20—30-ті роки ХХ ст.).

Як прихильник спільного навчання хлопчиків і дівчат, А. Макаренко вважав, що повноцінне виховання, у тому числі й статеве, може бути тільки спільним, тому обстоював думку про доцільність спільного навчання не лише у загальноосвітніх школах, але й у колоніях. Він бачив у розділенні хлопчиків і дівчаток вплив педології. Якщо й далі розвивати цю логіку лініями розгалуження особливих особливостей (статевих, вікових, соціальних, моральних), вважав педагог, то педагогіка неминує прийти до індивідуалістичного методу. Таке переконання змусило Антона Семеновича домогтися, щоб у колонію ім. М. Горького, крім хлопців, надсилали і дівчат (наприкінці 20-х років це було революційним кроком). І комуна ім. М. Горького, і комуна ім. Ф. Дзержинського під керівництвом А. Макаренка працювали у режимі спільного навчання і виховання, причому єдині у Радянському Союзі, адже в державі спільне виховання дітей обох статей у колоніях для правопорушників було заборонене законом. А. Макаренко зазначав: «У цілому Союзі, а може й в усьому світі, наша комуна — єдина установа, де взялися за спільне виховання юнаків і дівчат в умовах загального інтернату й навіть більше — в умовах загального коридору спалень. Чи впоралися ми з цим грандіозним зав-

данням? Звичайно, повною мірою ще не впоралися, ми ще не виробили остаточного методу роботи в цьому напрямі» [1, с. 172].

Педагог вважав спільне навчання й виховання дітей різної статі необхідним процесом взаємного психічного і соціального пристосування. Він був переконаний: як у житті люди живуть разом, так і виховуватися вони повинні разом, і тоді природно буде проходити життя дівчат і хлопців. Причому формування моральних уявлень, досвіду міжстатевого спілкування можливе лише за умови відповідно організованого соціального організму, тобто колективу. А. Макаренко визначав колектив як головний інструмент виховання, а різностатевий колектив вважав тим життєвим середовищем, у якому можливий повноцінний моральний розвиток особистості юнака і дівчини. Поєднання вимогливості з довірою до людини створює сприятливу атмосферу, а ділове й товариське спілкування хлопців і дівчат призводить до високих почуттів. «У нас, як у будь-якій здоровій сім'ї, живуть разом хлопчики й дівчатка, і це не викликає ніяких проблем. Усяке здорове суспільство може прекрасно розвиватися в цих умовах», — переконував педагог [4, с. 73].

Система соціостатевого виховання А. Макаренка формувалась не у зіткненні зі статевим вихованням, а в боротьбі з його особливостями, що були породжені особливостями часу: результати „статевої просвіти”, які властиві були вихованцям А. Макаренка, що пройшли школу бездоглядності та асоціальності, не могли не насторожувати, як, зрештою, й деякі крайні тенденції статевого виховання в сім'ї. Тому Антон Семенович починав з відмови від фізіологізації статевого виховання, що було особливо доречно в умовах колонії спільного виховання і проживання.

Досягнення в організації спільного виховання дівчат і хлопців у колонії ім. Ф.Дзержинського Антон Семенович узагальнив таки чином:

«1) ми втрималися на лінії морального впливу, не перейшовши на лінію зовнішнього придушення;

2) ми не допустили в комуні скільки-небудь помітних безладних статевих відносин, локалізувавши статевий потяг у межах окремої пари й поєднавши його з початком дружби;

3) ми помітно скоротили кількість пар і майже призупинили утворення нових;

4) ми зробили майже непорушним положення, що любов закінчується шлюбом, що придало питанням любові відповідальності й значно збільшило число стримуючих, гальмуючих стимулів;

5) ми остаточно ліквідували схильність до проституції й в одному випадку шлюб домоглися появи материнського почуття» [1, с. 172]

У комуні в умовах спільного виховання особлива увага зосереджувалась на взаєминах хлопців і дівчат. У праці «Марш 30-го року» (1932) Антон Семенович, аналізуючи досвід вирішення «статевої проблеми», зауважував: педагоги не піддають сумніву, «що багатьом хлопцям і дівчатам доводиться переживати пробудження якихось особливих симпатій. Але нам, педагогам, турбуватися зовсім не доводиться, хоча ми прекрасно розуміємо, що варто послабити сполучні скріпи колективу, хоча б невеликою мірою, і в нас відразу виникне статеві проблема,

взаємне статеве тяжіння буде усвідомлено окремими парами, з'явиться бажання близькості й т.д.» [4, с. 73].

Педагог вважав, що коли створено єдиний шкільний колектив, то у ньому величезну роль відіграє громадська думка, яка виступає регулюючим і дисциплінуючим чинником формування особистості. Антон Семенович доводив, що підпорядкування вихованців законам колективу у статевих відносинах — «акт аж ніяк не несвідомий. Ні для кого з комунарів не є таємницею сутність статевих відносин. Але зате для всіх є абсолютно непорушним наш закон — закон нашої комуні: у нашій комуні не може бути ніяких статевих відносин. Цей закон впливає з чіткого уявлення про інтереси комуні, з уявлення про інтереси окремої особистості, з думок про добру славу комуні, і виражається цей закон у відчутті відповідальності перед загальними зборами, у відчутті настільки реальному, що одна думка про можливість відповідальності перед зборами страшніша всіх інших проблем» [там само, с. 74]. Власне, організація дівчат і хлопців у дитячий колектив усувала численні питання безпосередньої особистої участі дорослих у статевому вихованні як виховному діалозі з кожною окремою дитиною.

Якщо ж дитяче товариство «недостатньо здорове, тобто не спаяне в одну сім'ю, не зайняте, не має перспективи, не розвивається, недисципліноване, перегодоване або недогодоване, а на чолі його стоять люди, яких діти не поважають», то будуть виникати труднощі у спільному вихованні дівчат і хлопців, — вважав Антон Семенович [4, с. 73].

Ще на початку своєї роботи педагог звернув увагу на те, що в комуні дівчата цуралися хлопців, а хлопчики намагалися показати, що взагалі «дівчата тут зайві». Тому створення здорового різностатевого колективу педагог починав із організації спільної діяльності. Так, наполеглива вимога Антона Семеновича привела до того, що Рада командирів позбавила загони дівчат права мати окремі столики в їдальні, аргументуючи це тим, що дівчата повинні навчити деяких хлопчиків акуратно їсти: «Щоб навчити хлопчиків акуратності, ми залучали на допомогу командирові дві-три дівчинки... Це наблизило дівчаток до хлопців, наблизило в дуже гарній обстановці й формі колектив до колективу» [там само]. Педагог вважав, що доброзичливі взаємини хлопців і дівчат порушуються найчастіше через неохайність у побуті та відсутність строгого режиму. Велику небезпеку створюють випадкові й безладні зустрічі хлопців і дівчат, що перетворюються на неробство, нудьгу, безконтрольне й порожнє гаяння часу. Діти, які звикли до порядку, був переконаний Антон Семенович, «що свою звичку потім перенесуть і на ставлення до чоловіка або до жінки» [3, с. 107].

Трансформація ставлення А. Макаренка до сімейного виховання дівчат і хлопців завершилася (приблизно у 1935 р.) формулюванням тези про необхідність об'єднання виховних зусиль педагогічних і учнівських колективів та виховної діяльності сім'ї. Зміна поглядів педагога цілком закономірна у контексті змін державної політики, змін у соціальній структурі радянської держави, які нами охарактеризовані у попередніх параграфах. Вони сприяли тому, що педагог почав виступати за поширення ідей про права і обов'язки сім'ї стосовно дітей, наголошуючи на обов'язках і відповідальності батьків за виховання нащадків.

У 1936 році, працюючи заступником начальника відділу трудових колоній НКВС УРСР, Антон Макаренко розпочав писати «Книгу для батьків» (у цей період тема сімейного виховання була недостатньо висвітленою у педагогічній літературі, А. Макаренко отримав замовлення на написання книги про виховання дітей у сім'ї). Головна мета книги — привернути увагу батьків до найважливіших складових сімейного виховання, як-от: питання батьківського авторитету і дисципліни, єдності членів родини у різних життєвих проявах, чинники збереження цілісності родини, статева просвіта тощо.

А. Макаренко наголошував, що за своїм змістом вимоги сім'ї щодо своїх членів багато в чому схожі з вимогами до особи в колективі. Ніякі особливі педагогічні «фокуси», на його переконання, не допоможуть у вихованні, якщо життя в сім'ї не організоване подібно до трудового колективу. Природними є взаємне піклування і відповідальність у сімейному колективі, які закріплюються не лише моральними і правовими нормами, а й кровними зв'язками. Основою сім'ї, на думку педагога, має бути подружжя, батьківська, синівська, дочірня любов.

Іншим принципово важливим положенням А. Макаренка є те, що сутність виховання дитини полягає не у впливі на неї дорослих, а у численних взаєминах дитини з навколишнім світом — з людьми, речами, явищами, які сукупно формують маленьку людину. Упродовж віків виховання традиційно розглядалося як цілеспрямований вплив дорослого на дитину. Педагог у контексті тогочасної педагогіки піддав критиці таку традицію і запропонував інший підхід до проблем формування і розвитку дитини — особистості з позиції її власної активності, у процесі якої вона стає суб'єктом сукупності різноманітних відносин з навколишнім середовищем.

Слід акцентувати увагу на тому, що А. Макаренко, як і більшість радянських педагогів того часу, і в статевому вихованні визначальним вважав саме навколишнє середовище, соціальний фактор. У «Книзі для батьків» він зазначав: «Виховання є процесом соціальним у найширшому розумінні. Виховує все: люди, речі, явища, але перш за все і більше за все — люди. З них на першому місці — батьки і педагоги. З усім складним світом навколишньої дійсності дитина входить у нескінченне число стосунків, кожен з яких неминуче розвивається, переплітається з іншими стосунками, ускладнюється фізичним і моральним зростанням самої дитини» [2, с. 14]. Антон Семенович наголошував, що головною метою, результатом виховання є соціалізація дітей, яка передбачала формування поведінки, що засновувалася на розумних потребах: «Поведінка є дуже складним результатом не лише свідомості, але і знання, сили звички, кмітливості, пристосованості, сміливості, здоров'я і, найголовніше, — соціального досвіду. З малих років радянська сім'я має виховувати цей досвід, повинна організовувати вправління людини у найрізноманітніших солідарних рухах, у подоланні перепон, у дуже складному процесі колективного росту. Особливо важливо, щоб відчуття солідарності у хлопчика або у дівчинки не створювалося лише на вузьких сімейних транспарантах, а виходило за межі сім'ї у широку сферу радянського та загальнолюдського життя» [2, с. 236].

А. Макаренко у «Книзі для батьків» критикував популярні тоді теорії та ідеї статевої просвіти і виховання: «багато хто думав, що статевая сфера є найголовнішою, вирішальною сферою у фізичній і психічній конституції людини, що вся людська поведінка залежить від статевої сфери. Прихильники таких «теоретичних» положень намагалися довести, що все виховання юнака або дівчини є, власне, статевим вихованням» [3, с. 104].

Сам Антон Семенович був переконаний, що головним у «... цьому одному із найважчих педагогічно-гігієнічних питань» (мається на увазі статеве виховання) є моральний аспект [3, с. 106]. Це «дуже складне питання» він розглядав у сукупності із загальним культурним вихованням підростаючого покоління. Зокрема А. Макаренко вважав, що правильне статеве виховання дитини — це, насамперед, формування культури особистості, виховання її як майбутнього сім'янина, виховання у неї глибокої поваги до представника протилежної статі. Так, у хлопців необхідно виховувати повагу до жінки, адже «...той, хто здатний ставитись до жінки спрощено і з безсоромним цинізмом, не заслуговує довіри як громадянин: його ставлення до загальної справи буде теж цинічним, йому не можна довіряти до кінця» [2, с. 172]. Але й дівчину слід вчити великій повазі до себе, до своєї жіночої гідності. Педагог відзначав, що для формування дружби юнаків і дівчат важливо виховати звичку поступатись один одному, йти назустріч у спілкуванні. Така звичка буде особливо необхідною в сімейному житті.

Людина, як чоловік, так і жінка, за переконанням А. Макаренка, — явище культурно-історичне, суспільне, тому основний принцип статевого виховання педагог у «Лекціях про виховання дітей» сформулював так: „Як і у всьому житті, так і в житті статевому людина не може забувати про те, що вона член суспільства... І у статевій сфері ця суспільна моральність ставить перед кожним громадянином певні вимоги... Вона вимагає, щоб статеве життя людини, кожного чоловіка і кожної жінки, перебувало у постійному гармонійному відношенні до двох сфер життя: до сім'ї і до любові... Вона визнає нормальним і виправданим морально тільки таке статеве життя, яке ґрунтується на взаємній любові і яке виявляється в сім'ї, тобто в відвертому громадянському союзі чоловіка і жінки, союзі, який має дві мети: людське щастя і народження та виховання дітей. Звідси зрозумілою є мета статевого виховання» [3, с. 103]. Ця мета полягає у тому, щоб виховати дітей так, аби вони ставились до кохання як до серйозного і глибокого почуття, щоб свою насолоду, своє кохання і щастя вони реалізували в сім'ї. Культура любовного переживання неможлива без гальмування, організованого в дитинстві. Статеве виховання має полягати у вихованні тієї інтимної поваги до питань статі, яка називається цнотливістю. Таке статеве виховання дітей, на думку педагога, досягається на кожному кроці, якщо в сім'ї добре організоване життя, якщо склались поважливі стосунки між юнаками і дівчатами. А. Макаренко зазначав: «Навчити любити, навчити пізнавати кохання, навчити бути щасливими — це значить навчити поважати самого себе, навчити людській гідності. Ніякі освітні екскурсії в автономну сферу Венери не допоможуть у цій справі. ...Статеве виховання не може бути вихованням фізіології. Статевий акт не може бути відособлений від усіх досягнень людської культури, від умов життя соціальної людини,

від гуманітарного шляху історії, від перемог естетики. Якщо чоловік чи жінка не відчуває себе членом суспільства, якщо в них немає почуття відповідальності за його життя, за його красу і розум, як вони можуть покохати? Звідки в них візьмуться повага до себе, впевненість в якійсь своїй цінності, що перевищує цінність самця чи самки? Статеве виховання — це насамперед виховання культури соціальної особистості» [2, с. 153].

Дещо пізніше А. Макаренко підготував цикл «Лекцій про виховання дітей» для трансляції на Всесоюзному радіо, які згодом, після його смерті, були опубліковані в «Учительской газеті» (1940) [3]. Ця праця педагога призначалась для збагачення батьків знаннями основ виховної методики, давала практичні поради щодо конкретних питань сімейного виховання, а саме: загальні умови сімейного виховання, питання батьківського авторитету, дисципліни, гри, сімейного господарства, виховання в праці, статевго виховання, виховання культурних звичок.

З огляду на проблему нашого дослідження проаналізуємо лекцію «Статеве виховання» докладніше. Антон Макаренко стверджував, що питання статевго виховання «стає важким тільки тоді, коли його розглядають окремо і коли йому надають занадто великого значення, виділяючи із загальної суми інших виховних завдань» [3, с. 102]. На його думку, в питаннях статевго виховання вирішальними є не які-небудь окремі способи, спеціально призначені, а весь «загальний вигляд виховної роботи, вся ... картина в цілому». Педагог пропонував виховувати в особистості чесність, працездатність, щирість, прямоту, звичку до особистої чистоти, правдивість, повагу до іншої людини, до її переживань і інтересів, і разом з тим виховувати культуру статевих стосунків. Серед цих загальних методів виховання є такі, які статевго виховання стосуються більшою мірою, наприклад: анатомо-фізіологічні й статеві особливості хлопчика й дівчинки, репродуктивна здатність, планування сім'ї, контрацепція, шкода аборту, профілактика венеричних захворювань та ін. Серед методів педагог виокремив і такі, що є супровідними. Наприклад, особиста гігієна хлопчика й дівчинки, дівоча честь і гордість та ін. Але всі вони разом узяті значною мірою визначають успіх у вихованні майбутнього сім'янина, майбутнього чоловіка або майбутньої дружини [3, с. 104].

Педагог переконував батьків, педагогів у тому, що статеві питання слід розглядати з великою обережністю, спокійно і обов'язково враховувати вік дитини. «Адже ми не пояснюємо дитині в три роки, від чого буває тепло або холодно, від чого більшає або меншає день. Так само ми не пояснюємо їй у сім років будови аеропланного мотора, хоч і цим питанням вона може зацікавитись. Для всякого знання настає свій час», — зауважував А. Макаренко [3, с. 105].

Інтерес до взаємин статей виникає у дітей, на думку педагога, в період статевго дозрівання, але на той час об'єктивно нічого таємничого в статевому житті для них вже немає. «Зовсім не потрібно боятися того, — писав А. Макаренко, — що дитина довідається про таємницю дітонародження від своїх товаришів і друзів і буде тримати своє знання в секреті» [там само]. Секрет у цьому випадку зовсім не страшний. Дитина повинна привчатися до того, що багато сторін життя людини становлять інтимну, секретну область, якою не потрібно ділитися з усіма, ко-

тру не потрібно виставляти напоказ всьому суспільству. Бесіди у більш пізньому віці «повинні відбуватися в повній таємниці між батьком і сином або між матір'ю та дочкою..., повинні торкатися як питань статевої гігієни, так і особливо питань статевої моральності» [там само]. Велику небезпеку, наголошував педагог, несе в собі відкритий й цинічний розбір вузько фізіологічних питань. Тільки лікар може проводити бесіди з фізіологічних питань, і вони повинні бути організовані в дитячих установах. Від педагогів, батьків потрібне виховання в юнаків й у дівчат глибокої поваги до питань такого характеру, поваги суспільної, естетичної й людської.

Говорячи про бесіди з підлітками, юнаками, А. Макаренко попереджав, що ці бесіди повинні виникати обов'язково випадково. Ніколи не потрібно вести бесіди у великій аудиторії, не потрібно вести їх авансом. Вони повинні виникати обов'язково з певної нагоди: «Приводом для бесід повинні бути: вільні цинічні розмови й слівця, підвищений інтерес до чужих сімейних скандалів, підозріле й не зовсім коректне ставлення до закоханих пар, легковажна дружба з дівчатами, явно не вільна від простого статевого інтересу, непошана до жінки, надмірне захоплення вбранням, раннє кокетування, інтерес до книг, в яких надто відверто описані статеві стосунки» [3, с. 108].

Аналіз «Лекцій» доводить, що Антон Семенович розглядав проблему взаємин статей як становлення людської моральності у структурі нової радянської гендерної традиції. Його насамперед цікавив гендерний, соціальний аспект взаємин статей. Педагог аналізував статеві відносини людини в онтогенезі: «Людина пройшла довгу історію розвитку, і розвивалась вона не тільки як зоологічний вид, а й як суспільна істота. В історії цього розвитку давно вироблені людські ідеали статевої відносин людини» [3, с. 102]. Пояснюючи сутність статевої взаємини у соціалістичному суспільстві, він зауважував, що «у ставленні до жінки або в своєму ставленні до чоловіка радянська людина не може ігнорувати вимог суспільної моралі, яка завжди стоїть на варті інтересів усього суспільства» [3, с. 103]. Таким чином, Антон Семенович виокремлював вузьке значення статевого виховання (вузькофізіологічні питання) у контексті широкого (любов, серйозні відносини між чоловіком і жінкою, художня література, кіно, театр, правильний режим в сім'ї), тобто статево-виховання він розглядав як соціостатеве, гендерне [3].

Педагог переконував, що «статевий потяг не може бути соціально правильно вихований, якщо вважати, що він існує відокремлено від усього розвитку особистості. Але водночас не можна статеву сферу розглядати як основу всієї людської психіки й спрямовувати на неї головну увагу вихователя... Окремо виховуючи статево-психічне, ми ще не виховуємо громадянина, виховуючи ж громадянина, ми тим самим виховуємо і статево-психічне, але вже облагороджене основним напрямом нашої педагогічної уваги. І тому любов не може бути вирощена просто з надр безпосереднього зоологічного статевого потягу. Сили «любовної» любові можуть бути знайдені тільки в досвіді нестатевої людської симпатії. Юнак ніколи не любить своєї нареченої і дружини, якщо він не любив своїх батьків, товаришів, друзів. Чим ширша сфера цієї нестатевої любові, тим благородніша буде і любов статева» [2, с. 172].

Стосовно останнього Антон Семенович стверджував, що статеве виховання відбувається «завжди, на кожному кроці, коли батьки або вихователі навіть і не думають про статеве виховання» [3, с. 104]. Важливими факторами ефективного статевого виховання педагог вважав «приклад батьків», «почуття любові до дитини», «почуття дитини до людей і до суспільства». Умовами правильного статевого виховання він визначав, насамперед, «правильний режим», також «нормальну завантаженість дитини турботою і роботою», яка здійснювалась у системі А. Макаренка через форми виробничої дитячої активності [3].

Здійснений аналіз дає змогу стверджувати, що А. Макаренко у понятті «статеве виховання» виділяв, насамперед, соціальний аспект. Виховна, соціально-особистісна педагогіка А. Макаренка спрямована на повноцінний загальний і індивідуальний розвиток особистості хлопця, дівчини, особливо на виховання здібностей людини. Практична форма реалізації його педагогіки — «школа життя», заснована на поєднанні виховання і навчання з господарсько-трудовою та соціально-культурною діяльністю вихованців із урахуванням їх статевих особливостей.

Література

1. Макаренко А. Замечания к акту обследования коммуны им. Ф. Э. Дзержинского / А. Макаренко // Пед. соч. : в 8 т. — М. : Педагогика, 1986. — Т. 8. — С. 167–176.
2. Макаренко А. Книга для родителей / А. Макаренко // Пед. соч. : в 8 т. — М. : Педагогика, 1985. — Т. 5. — С. 8–261.
3. Макаренко А. Лекции о воспитании детей / А. Макаренко // Пед. соч. : в 8 т. — М. : Педагогика, 1984. — Т. 4. — С. 59–115.
4. Макаренко А. Марш 30-го года / А. Макаренко // Пед. соч. : в 8 т. — М. : Педагогика, 1983. — Т. 2. — С. 7–102.
5. Макаренко А. Опыт методики работы детской трудовой колонии (Материалы книги) / А. Макаренко // Пед. соч. : в 8 т. — М. : Педагогика, 1983. — Т. 1. — С. 166–190.
6. Петренко О. Б. Погляди А. Макаренка на проблему соціостатевого виховання школярів / О. Б. Петренко // Імідж суч. педагога. — 2008. — № 1/2. — С. 68–72.

М.Б. Літвінова,

кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри інформаційних технологій та фізико-математичних дисциплін Херсонської філії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ФІЗИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВЗО

Однією з причин недостатньої якості підготовки сучасних інженерів-фахівців слід вважати слабкий зв'язок, відрив вивчення фахових навчальних дисциплін від базисних природничо-наукових, однією з яких є фізика. Метою цієї роботи є розробка методичного підходу до вирішення завдань, відповідних сучасному стану розвитку вищої освіти, під час проведення практичних занять з фізики у профільних групах студентів інженерно-технічних спеціальностей ВЗО.

Виходячи із відомих дидактичних положень [1], сучасних змін умов навчання у вишій школі та власного досвіду викладання, відповідно до мети роботи, нами було виділено *п'ять основних завдань*, що потребують методичного вирішення, а саме:

♦ розв'язування задач з фізики викликає труднощі у більшості студентів, які навіть мають достатню теоретичну підготовку, тому необхідна розробка методики проведення практичних занять, що забезпечує можливість залучення студентів до самостійного розв'язування задач, незалежно від базового рівня їх знань;

♦ під час навчання необхідно враховувати стильові особливості мислення сучасної молоді, забезпечувати підвищення рівень її мотивації до навчання фізики та уміння й навички подальшого самостійного розв'язування задач;

♦ задачі, що рекомендуються для розв'язування, повинні мати тісний взаємозв'язок з професійно-спрямованими (інженерними) дисциплінами; забезпечувати підвищення загальної якості знань як з фізики, так і з інженерно-прикладних дисциплін;

♦ існує необхідність протягом практичного заняття будувати індивідуальні освітні траєкторії як для студентів кожної спеціальності загалом, так і для кожного студента особисто;

♦ необхідно створити навчально-методичний посібник для проведення практичних занять з фізики, що відповідає усім означеним вище вимогам.

Розглянемо методи вирішення кожного з означених завдань.

Перше завдання - розробка методичного підходу. При класичному підході до розв'язування задач з фізики зазвичай кожна з них розглядається окремо і аналізується лише умова даної задачі без можливих варіантів її зміни. При цьому навик розв'язування певного типу задач формується шляхом руху «від частинного до загального», коли декілька випадків однієї задачі розглядаються як самостійні завдання з поступовим їх ускладненням. Обмеження аудиторного часу не завжди дозволяє провести узагальнення за всіма різновидами задачі. В результаті новий окремий випадок за певним типом завдання найчастіше сприймається студентом як невідома і зовсім інша задача з причини обмеженого досвіду такої діяльності.

У нашому підході за основу взято первинний розгляд найбільш узагальненого випадку розв'язування задачі з подальшим рухом «від загального до частинного». Тобто розв'язок певного типу задач здійснюється для найбільш загального випадку, з якого потім вибудовуються певні частинні рішення, що відповідають тим, чи іншим умовам або обмеженням.

Друге завдання - урахування стильових особливостей сучасного мислення молоді також вирішується на основі наданої методики розв'язування задач. В епоху комп'ютерних технологій у педагогічній та психологічній літературі досить широко використовується таке поняття, як «кліпове мислення», в якості характеристики стильової особливості пізнавальної діяльності студентства [2, 3]. Основною рисою такого мислення є блокове сприйняття та швидка обробка інформації. Крім того, до характеристик кліпового сприйняття відносять відсутність потреби запам'ятовувати і орієнтацію на роботу з готовою легкодоступною інформацією,

яку можна знайти у інтернеті (або у якомусь гаджеті). Ці властивості не погіршують, а навпаки, можуть покращити фахову компетентність в умовах розвиненого інформаційного простору. Треба тільки адаптувати до них методику викладання певної дисципліни.

Третє завдання: робота з задачами, що мають тісний взаємозв'язок з професійно-спрямованими (інженерними) дисциплінами. Актуальною проблемою профілізації є проведення практичних занять з використанням міждисциплінарних зв'язків, коли вибір задач з фізики, що розглядаються зі студентами певної спеціальності, пов'язується з фаховими дисциплінами. Здійснити підбір задач, що відповідають фаховим потребам не є складним. Але останнім часом дуже часто в інженерних вишах формуються групи за спеціальностями з чисельністю студентів 5-10 осіб (так звані мали групи). Здійснюється уніфікація навчальних планів і студенти різних спеціальностей об'єднуються для проведення не тільки лекційних, але й практичних занять з фізики. При цьому за розкладом на практичному занятті можуть бути об'єднані, наприклад, студенти за спеціалізацією «Холодильні машини і установки» та «Електромеханіка». Для перших найбільш актуальними є задачі з розділу «Молекулярна фізика та термодинаміка», для других — з розділу «Електрика та магнетизм».

Аудиторний час вивчення фізики є дуже обмеженим: за останні п'ять років він скоротився вдвічі. Таке скорочення не надає можливості в межах навчальної програми приділити багато уваги обом розділам. Методика розв'язування задач, що запропонована у цій роботі, дозволяє здійснювати паралельний розв'язок декількох задач, які відповідають різним тематичним напрямкам. При цьому викладач має можливість на базі загального розв'язку, який наведений у навчальному посібнику, швидко в індивідуальному порядку підказати шлях розв'язування конкретної задачі. Тобто студенти, що навчаються за різними спеціальностями, у рамках одного заняття можуть розв'язувати задачі за власними, професійно орієнтованими темами. Крім того, швидкість розв'язування задач і, відповідно, кількість виконаних на занятті завдань, для кожного студента визначається індивідуальними здібностями і не залежить від оточення. Це забезпечує підвищення його мотивації до навчання фізики та рівень умінь, необхідних для подальшого самостійного розв'язування завдань.

Такий підхід веде до вирішення не тільки третього, але й *четвертого завдання: побудови індивідуальних освітніх траєкторій*. У даному випадку організація навчання за індивідуальною траєкторією відбувається за напрямком диференціації навчання за принципами професійної спрямованості та реалізації особистісного потенціалу кожного студента.

П'яте завдання: створення навчально-методичного посібника для проведення практичних занять з фізики. Відповідний посібник, що стане методичною основою проведення практичних занять з фізики за розглянутою у роботі методикою, має виконувати наступні функції:

— мінімізувати кількість обов'язкових задач за рахунок виділення саме тих типів задач, що відповідають фаховим потребам за певними спеціальностями.

— створити умови для різноманітних форм проведення практичних занять за рахунок розгляду задач за декількома розділами одночасно, залежно від фахових потреб і здібностей усіх присутніх на занятті.

— скоротити час та інтенсифікувати індивідуальне консультування студента з боку викладача, за наявності загального рішення усіх задач.

Запропонований методичний підхід до проведення практичних занять з фізики сприяє вирішенню сучасних завдань проведення профільних практичних занять з фізики для студентів інженерних ВЗО. Розглянутий підхід сприяє підвищенню якості базової підготовки майбутніх інженерів-фахівців в інформаційному суспільстві. Використання його принципів можна рекомендувати викладачам, що намагаються впроваджувати принцип зв'язку з майбутньою професією під час навчання студентів інших природничих дисциплін.

Література

1. Іваній В.С. Педагогічні основи гуманізації фізичної освіти в умовах нанотехнологічного розвитку суспільства / В.С. Іваній, І.О. Мороз // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка. — 2015. — №8(52). — С. 48—54.
2. Литвинова М.Б. Работа с клиповым мышлением студентов в образовательном пространстве Украины / М.Б. Литвинова, А.Д. Штанько, Ю.Г. Тендитный // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». — 2016. — Вип. LXXIV. — С. 136—140.
3. Літвінова М.Б. Технологізація як адаптаційний підхід до сучасного навчання у вишах / М.Б. Літвінова // Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. — 2017. — Вип. 11. — Ч.1. — С. 161—167.

О.М. Лутченко,

студентка юридичного факультету

Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій

Чернігівського національного технологічного університету

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ ШКОЛАХ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ПРАКТИКА ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Головний вектор сучасного розвитку вищої юридичної освіти в Україні визначається загальним спрямуванням вітчизняної вищої школи на входження в загальноєвропейський і світовий освітній простір, гармонізацію національних і міжнародних стандартів вищої освіти в контексті Болонського процесу.

Система вищої юридичної освіти в Україні та світі нині набуває нового змісту і змінюється відповідно до нових суспільних потреб (державно-правових, політичних, економічних, культурно-освітніх тощо).

Актуальність дослідження. Актуальним завданням стає пошук інноваційних форм і методів підготовки юристів: від розроблення і введення в навчальні плани нових перспективних дисциплін до впровадження інноваційних методик викладання правничих наук.

Метою дослідження є теоретична характеристика викладання юридичних дисциплін у зарубіжних країнах (інноваційні методи).

Прагнення європейських університетів до найвищого рівня якості, конкурентоспроможності та бездоганності, доступності й демократизму, підкріплене визнанням світовою спільнотою освітньо-наукової сфери як стратегічно пріоритетної для забезпечення життєдіяльності й прогресу людства, зобов'язує уряди та освітні структури планувати і робити конкретні спільні кроки у створенні єдиної «Європи Знань». Ось чому національна концепція реформування й модернізації освітньої системи в Україні має також бути спрямована на реалізацію загальноєвропейських підходів і принципів.

Стратегічна мета реформування й модернізації вищої освіти і науки в Україні — створення ефективного інноваційного освітнього середовища у вищих навчальних закладах через сприяння прогресивним нововведенням, упровадження найсучасніших технологій і моделей навчання. Навчальний процес у сучасному університеті повинен здійснюватися «з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтуватися на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері, системі управління та організації праці в умовах ринкової економіки» [2, с. 352].

Основними факторами і процесами, що спричиняють зміни та стимулюють нововведення у сучасній вищій юридичній освіті, є такі: динамічний розвиток правового знання, збагачення його новими правовими поняттями і категоріями, зміни в системі і класифікації правових наук, зокрема формування і поява нових галузей права і відповідно галузей законодавства, інтеграція і диференціація у розвитку права, міждисциплінарність сучасних правових знань, постійне розширення сфер правового регулювання, активні кодифікаційні процеси, зокрема, прийняття нових кодексів та інших нормативно-правових актів, ратифікація Україною нових міжнародно-правових документів, розвиток нових міжнародно-правових інститутів, глобальне розширення інформаційно-правового простору, актуалізація проблем гармонізації українського та європейського законодавства, зокрема проблеми імплементації міжнародно-правових норм у систему національного законодавства; входження у європейський освітній простір, реалізація положень Болонської декларації у системі підготовки вітчизняних правників, інтернаціоналізація вищої юридичної освіти, поява інтегрованих міжнаціональних правових досліджень, інтенсифікація міжнародної співпраці викладачів, науковців, студентів та ін. Усе це зумовлює необхідність постійного оновлення змісту юридичної освіти відповідно до результатів наукових досліджень та реальних суспільних і фахових потреб [3, с. 354].

Йдеться не лише про розширення спектру фахових дисциплін (введення у навчальні програми нових перспективних міжгалузевих і прикладних дисциплін), що дозволить готувати витребуваних у сучасних умовах спеціалістів із нових напрямів права. Хоча і в цьому плані навчальні програми українських ВНЗ з підготовки юристів поступаються запропонованим набором навчальних предметів провідним західним університетам [4, с. 328].

Порівняймо, наприклад, спектр дисциплін з проблем європейського права, порівняльного правознавства, комерційного, контрактного, фінансового, банківського, інформаційного, зокрема телекомунікаційного, авторського, корпоративного, енергетичного права, нормотворчості, юридичної техніки і юридичної лінгвістики в університетах Європи та США. Таке зіставлення виявить не лише істотну різницю у пропонованих українськими ВНЗ навчальних послугах, але й наявність істотних прогалин у системі фахової підготовки вітчизняних юристів, невідповідність змісту правової освіти сучасним вимогам. У зв'язку з цим згадуємо парадоксальний, на перший погляд, вислів німецького вченого Берхарда Шльоера, автора. «Німецько-українського словника термінів адміністративного права», який пролунав під час його зустрічі зі студентами НаУКМА: «Національний юрист — це людина з обмеженим інтелектуальним досвідом», маючи на увазі нагальну потребу в оволодінні міжнародно-правовими знаннями, правовим досвідом інших країн, багатомовності правників [5, с. 608].

Окрім того, західні університети, будучи, за словами американського професора Вінсента Джонсона (Університет Св. Марії), «гравцями на ринку праці й бізнесу», більш інтенсивно реалізують принципи поєднання наукової та навчальної діяльності, орієнтації на прикладний характер правових досліджень, вільного вибору студентами навчальних дисциплін, демократичності у взаєминах викладача і студента.

Водночас українською педагогічною наукою, академічними установами та провідними ВНЗ створено доволі потужний інноваційний потенціал насамперед у формі цікавих наукових та науково-методичних праць з актуальних освітніх проблем, зокрема, монографій колективних та авторських, дисертацій, спеціальних тематичних видань з проблем інновацій у вищій освіті, збірників статей, доповідей та інших матеріалів наукових конференцій і семінарів з актуальних проблем розвитку сучасної освіти як в Україні, так і за її межами, методичних рекомендацій, навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів та оригінальних авторських програм, які можуть слугувати прикладом творчого інноваційного пошуку для різних галузей вищої професійної освіти, включаючи юридичну. Разом у своїй сукупності вони являють собою науково-методичну базу і водночас містять потенційні ресурси для подальшого пошуку і впровадження освітніх інновацій [1, с. 638].

Потужним ресурсом для розвитку інноваційно-освітньої діяльності слугує актив на творчо-пошукова діяльність викладачів-новаторів. У кожному ВНЗ має бути створена сприятлива творча атмосфера інтелектуального пошуку, аналізу й розв'язання можливих проблем у навчальному процесі, знаходження шляхів і методів ефективної аудиторної та позааудиторної роботи. Причини, які заважають не тільки молодим педагогам здійснювати інноваційну діяльність — відсутність необхідної науково-методичної бази, системи відповідної фахової підготовки на рівні курсів підвищення кваліфікації викладачів права.

Таким чином, інтенсифікація навчання студентів значно поліпшиться за умов використання інтерактивних методів, що розширює межі творчої діяльності як

викладача, так і студента, вчить критично мислити, самостійно здобувати та контролювати знання, впевнено орієнтуватися в освітньому просторі.

Література

1. Высшее образование Украины — Приложение 3, том IV (11) — 2014 г. — тематический выпуск «Высшее образование Украины в контексте интеграции к европейскому образовательному пространству». — 638 с.
2. Дичковская И.М. Инновационные педагогические технологии: Обр. уч. / И.М. Дичковская. — К.: Академиздат, 2014. — 352 с.
3. Майхнер Х.Е. Корпоративные тренинги / Х.Е. Майхнер. — М.: ЮНИТИ, 2016. — 354 с.
4. Методика преподавания иностранных языков в средних образовательных заведениях: Учебник. Изд. 2-е, исп. и перер./ Круг авторов под управл. С.Ю.Николаевой. — К.: Ленвит, 2015. — 328 с.
5. Тверезовська Н.Т., Сиротюк М.В. Сприйняття і обробка інформації як умова успішності комп'ютерного навчання / Н.Т. Тверезовська, М.В. Сиротюк // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: Зб. наук. праць. — Вип. 1. — Львів, 2016. — С. 608—613.

І.М. Максимова,

кандидат технічних наук, методист

Л.Б. Галушак,

спеціаліст вищої категорії

О.А. Дрючило,

методист, Могилів-Подільський технологіко-економічний коледж Вінницького НАУ

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАНЯТЬ ІЗ СТУДЕНТАМИ

Специфіка викладацької діяльності полягає в тому, що педагог поставлений перед необхідністю творчо взаємодіяти із студентами і творчо перетворювати їх. Таким чином, творчість — неодмінна умова педагогічного процесу, об'єктивна професійна необхідність у діяльності викладача, яка набувається викладачем в процесі праці, в процесі оволодіння педагогічною майстерністю [1]. Щоб навчити студентів творчості сам викладач повинен працювати творчо.

Вважаємо, що знання студенти мають отримувати в дискусіях, суперечках, самостійною працею, а також у співпраці з викладачем на занятті. А для цього прагнемо використовувати методи і засоби, що включають студентів в розумову діяльність, наприклад, підготовка проекту, мозковий штурм, тематична дискусія, проблемні ситуації, «Ажурна пилка», «Мікрофон», аукціон димок, тренінг розумових здібностей тощо.

Практикуємо ставити студентам запитання і під час подачі нового матеріалу. Позитивним при цьому є те, що слідкуємо за тим, як студенти засвоюють матеріал, тобто в якійсь мірі здійснюється "зворотний зв'язок", і в той же час це студентів заставляє уважно слухати, не відволікатися від заняття. Зацікавленість до вивчення нового пропадає, якщо вихованець не розуміє про що йде розмова на занятті. Це найчастіше буває тоді, коли новий матеріал не спирається на міцний фундамент

уже відомого. Щоб збудувати фундамент і прокласти місток між відомим і невідомим ми найчастіше використовуємо бесіду. Колективна співбесіда створює зацікавленість всієї групи, активізує розумову діяльність студентів. Вони висловлюють іноді хибні думки, помилкові судження, але вмілими запитаннями викладач підводить групу до потрібного результату.

Тому викладачами розроблені і проведені лекційні і семінарські заняття з нестандартним підходом до вивчення, закріплення, відпрацьовування вмінь і навичок. Це заняття-подорож; лекція із заздалегідь запланованими помилками; науково-практична конференція; уроки Робінзонади тощо.

Використання художньої та науково-популярної літератури на наших заняттях дає можливість розв'язати також проблему естетичного виховання студентів. Зустрічі на заняттях з улюбленими книгами викликають у студентів інтерес до предмету, створюють ту емоційну атмосферу, без якої інтерес та любов до дисципліни є неможливими [2].

Саме активна, дійова позиція студента на занятті допомагає максимально засвоїти та використовувати знання, стимулювати розвиток мислення та уяви, викликати зацікавленість та позитивне ставлення до навчання. Інтерактивне навчання можна визначити, як діалогічне, за якого відбувається постійна активна взаємодія всіх, хто залучений до процесу навчання. При цьому ролі викладача та студента перебувають у певній рівновазі: обидва працюють для того, щоб навчатись, ділитись своїми знаннями, досягненнями, певним життєвим досвідом.

Розумову діяльність студентів активізуємо логічними завданнями та проблемними ситуаціями, пов'язаними зі встановленням причинно-наслідкових зв'язків. Особливо цікавою є ця практика під час проведення лабораторних робіт, коли студенти самостійно описують досліди та дають їм теоретичне обґрунтування, знаходять відповіді на поставлені запитання, самі розв'язують творчі завдання або задачі. Для цього кожному студентові необхідно забезпечити оптимальний темп навчання, а також, згідно з його здібностями та особистими якостями, повний рівень завдань [3]. Звідси випливає необхідність у різного характеру допомозі викладача: для одних студентів — це лише епізодична допомога коригувального характеру, а для інших — систематична. Зі свого боку, викладач намагається постійно стежити за успіхами студентів у навчанні та коригувати їх навчальну і пізнавальну діяльність як на заняттях, так і під час консультацій.

Важливе значення має те, яким чином викладач підбиває підсумок заняття, або проводить підсумок якої-небудь самостійної роботи студентів. Вважаємо педагогічно невірним, якщо педагог одним-двома словами підсумує результати роботи. Підбиття підсумків і аналіз — важливий завершальний етап у проведенні заняття. Як свідчить практика, студенти серйозніше ставляться до написання робіт, з хвилюванням чекають на результати, якщо викладач ретельно їх аналізує, радіють добрим результатам, успіху окремих однокласників, засмучуються за товаришів, які невдало виконали роботу.

Ми намагаємося провести своїх студентів шляхами відкриттів так, щоб вони не тільки стали їх власними, а й щоб у майбутньому наші вихованці прагнули до творчості, осмислення усіх явищ, фактів та відомостей, які щедро дарує нам життя.

Література

1. Антонов А.В. Психология изобретательного творчества. — К.: Вища школа, 1978.
2. Баловсяк Н.В. Поняття професійної компетентності в зарубіжних дослідженнях // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: Зб. наук. пр. — Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2004. — С. 23—25.
3. Білуха М.Т. Основи наукових досліджень. — К.: Вища школа, 1997.

Т.О. Назарук,

студентка Рівненського державного гуманітарного університету

ІВАН СИНІЦЯ ПРО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ УЧИТЕЛЯ

Важливою складовою особистості вчителя є його мовна культура, адже педагогічна майстерність учителя здебільшого базується на мистецтві спілкування.

Наприкінці 60-х — на початку 70-х років XX століття на межі соціальної й педагогічної психології з'явилося поняття «педагогічне спілкування», яке стало використовуватися психологами й педагогами. Очевидно, що педагогічне спілкування як феномен навчально-виховного процесу існувало стільки, скільки існує школа як соціальний інститут навчання й виховання людей. Проте поняття «педагогічне спілкування», «професійно-педагогічне спілкування», «культура мовлення вчителя» стали предметом спеціальних науково-педагогічних досліджень порівняно недавно — на межі 70—80-х рр. XX ст. Зокрема, вагомим внеском у розробку проблеми стали роботи В. Сухомлинського, І. Страхова, І. Синиці та ін.

Специфіка педагогічного спілкування у тому, що під час його реалізації здійснюється комплексний вплив педагога на учня з метою забезпечення ефективного навчання, виховання і розвитку нової особистості. Через спілкування відбувається трансляція досвіду поколінь новому поколінню.

Іван Омелянович Синиця вважав, що розв'язання специфічних завдань, які виникають у педагогічній діяльності, спілкуванні відбувається за допомогою такого інструменту професійної діяльності педагога як мовлення. Саме у мовленні людина виражає результат свого індивідуального досвіду і свої індивідуальні узагальнення.

Мовлення вчителя — це мовлення, пристосоване для розв'язання специфічних завдань, що виникають у педагогічній діяльності, спілкуванні. І. Зязюн визначає такі професійні особливості мовленнєвої діяльності педагога: а) ця діяльність спеціально організовується вчителем, він керує нею залежно від умов педагогічного спілкування; б) кінцевим результатом її є досягнення гуманістично спрямованої мети, пов'язаної з вихованням учнів; в) добір мовних і мовленнєвих засобів здійснюється залежно від потреб, завдань взаємодії вчителя з учнями; їх ефективність прогнозується; г) мовленнєва діяльність педагога в реальній ситуації спілкування будується на відтворенні (рефлексії) стану, поведінки, реакції учнів, вона регулюється змістом зворотної інформації, яку отримує вчитель; д) мовлення

вчителя є предметом його педагогічного аналізу й самоаналізу, постійного самовдосконалення [2, с. 68].

Отже, перед мовленням вчителя стоять, крім загальнокультурних, і професійні, педагогічні вимоги. Вчитель несе соціальну відповідальність і за зміст, якість свого мовлення і за його наслідки. Ось чому мовлення вчителя є важливим елементом його педагогічної майстерності. І. Синиця переконував, що «у мовленні живе не тільки сама мова, а й людина, яка мислить, почуває, радіє, сумує тощо. Людина не просто передає чи приймає інформацію, а й виявляє до неї своє ставлення. Мовлення пов'язане з усіма сферами духовного світу людини — інтелектуальною, емоційною, вольовою» [5, с. 21]. Іван Омелянович вважав «живе слово» важливою частиною професійної майстерності вчителя [5, с. 45].

Педагогічне мовлення має на меті забезпечити:

- а) продуктивне спілкування, взаємодію між педагогом та вихованцями;
- б) позитивний вплив вчителя на свідомість, почуття учнів з метою формування, кореляції їх переконань, мотивів діяльності;
- в) повноцінне сприйняття, усвідомлення і закріплення знань у процесі навчання;
- г) раціональну організацію навчальної та практичної діяльності вчителя.

Педагогічне мовлення — це не просто процес говоріння, передачі інформації, а така організація мовлення і відповідної йому поведінки вчителя, які впливають на створення емоційно-психологічної атмосфери спілкування педагогів та учнів, на характер їхніх взаємовідносин, на стиль їхньої роботи. Ефективність мовлення вчителя залежить від тону мовлення, виправданого використання оціночних суджень, манери спілкування з учнями, характеру міміки, рухів, жестів, що супроводжують мовлення.

Мовлення вчителя вважали показником його педагогічної культури і А. Макаренко, і В. Сухомлинський [1; 10]. Антон Семенович вважав, що вчитель повинен так говорити, щоб діти відчули в його словах волю, культуру, особистість [1]. Розвиваючи думку А. Макаренка, Василь Олександрович розробив кодекс мовлення вчителя. На його переконання, «у руках вихователя слово — такий самий могутній засіб, як музичний інструмент у руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мармур в руках скульптора. Як без скрипки немає музики, без фарби і пензля живопису, без мармуру і різця — скульптури, так без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи, педагогіки. Слово — це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, у майстерність» [10, с. 160]. Водночас Василь Олександрович застерігав вчителів бути обережними зі словом, адже слово вчителя не повинно бути брутальним, непристойним, фальшивим, нещирим. Саме у слові вчитель «виявляє себе, свою культуру, свою моральність, своє ставлення до вихованця» [10, с. 322].

Особливо павлівський педагог наголошував на психотерапевтичній функції слова вчителя, вважаючи це обов'язковою умовою спілкування — діалогу між учителем і учнями. «Мудре і чуйне слово — немов цілюща вода», — переконував педагог [10 с. 372]. Поняття «душа дитини» і «слово вчителя» він ставив поряд [10, с. 82].

У педагогіці вираз «мовлення вчителя» («педагогічне мовлення») найчастіше вживається, коли мова йде про усне мовлення педагога. Під усним мовленням розуміють як сам процес говоріння, створення усних висловлювань, так і результат цього процесу — усні висловлювання.

Усне мовлення вчителя існує у двох різновидах:

а) монологічне мовлення (розповідь, шкільна лекція, коментар, тлумачення (правил, знаків, термінів), розгорнуті оціночні судження (мотивація шкільної оцінки під час оцінювання знань; оцінка поведінки, позанавчальної діяльності учня);

б) діалогічне мовлення (бесіди з учнями, які побудовані в формі питань та відповідей).

Окрім того, у шкільній практиці виникають ситуації, коли необхідно обмінятися привітаннями, оцінками, висловлюваннями між учнями та вчителями під час зустрічі, а також спільне обговорення певних навчальних проблем, вчинків, норм поведінки. У таких ситуаціях спостерігається переплетення форм усного мовлення. Іван Омелянович Синиця був переконаний, що усне мовлення — «складна розумова діяльність», адже «зробити усне повідомлення важче, ніж скласти писемний текст, навіть тоді, коли воно заздалегідь продумане, бо фраза не зберігається в пам'яті в готовому вигляді, а щоразу формулюється заново в процесі самого повідомлення. Утруднюється усне повідомлення і потребою дотримуватись певного темпу, оформляти фразу з першої спроби (в писемному мовленні можна користуватися чернеткою), підтримувати постійний контакт із слухачами і т.п.» [5, с. 20]. Психолог довів, що існує залежність між усним і писемним мовленням і діапазон взаємовпливу між усним і писемним мовленням залежить від змісту матеріалу: чим складніший об'єкт мовлення, тим більшим і складнішим є цей взаємовплив [8]. Тому психолог радив вдосконалювати й такі «компоненти писемної мови, як змістовність, логічність, зв'язність, доказовість, зорієнтованість на читача» [7].

Щоб сприяти успішному виконанню педагогічних завдань, мовлення вчителя повинне відповідати певним вимогам, тобто мати певні комунікативні якості. Так, вимога правильного мовлення педагога забезпечується його нормативністю (відповідністю мовлення педагога до норм сучасної літературної мови — акцентологічних, орфоепічних, граматичних та інших), точністю слововживання; вимога виразності мовлення — його образність, емоційність, яскравість.

Коли мова йде про дотримання відповідних норм мовлення, вживають термін «культура мовлення». Іван Омелянович Синиця під культурою мовлення розумів «всю мовну діяльність людини, словесну й несловесну, всю поведінку людини в процесі спілкування» [5, с. 17]. Він вважав, що культура мовлення як важлива складова частина загальної культури відображає «не тільки рівень засвоєння мови, а й розумовий розвиток, вихованість людини, ставлення її до інших. Культура мовлення у такому розумінні постає як загальнопедагогічна проблема, як справа всієї педагогічної громадськості» [там само, с. 22].

Вчений розрізняв поняття «культура мови» і «культура мовлення». Під культурою мови він розумів запас мовних засобів людини, правильне користування цим запасом. Додержання всіх прийнятих норм, «тобто це багатство словника,

знання орфоепії і орфографії, вимови й правопису — всього, що стосується словесних засобів мовлення» [5, с. 17]. Мова, на думку психолога, — «репрезентант людини, ... а для педагога — це ще і методика, і теорія, і практика» [там само, с. 26]. Іван Омелянович вважав, що культура мовлення, натомість, — це «не тільки граматична і правописна правильність, а й змістовність, виразність, точність, економічність, самостійність, переконливість, емоційність» [там само, с. 21]. До культури мовлення психолог включав і поведінку того, хто висловлюється, його такт, ввічливість тощо. Він вважав, що у «мовленні є багато несловесних елементів (міміка, жести, поведінка мовців і т.п.). І усі ці несловесні елементи також виконують ті чи інші спілкувальні функції, вони входять до поняття культури мовлення» [5, с. 17]. Мовлення може бути бездоганним щодо граматики, вимови, наголошування слів і одночасно безпорадним, незв'язним, неекономічним, нудним і навіть нестерпним, — зазначав психолог [там само, с. 21].

Взагалі, поняття культури мовлення вчителя визначається такими його комунікативними якостями як правильність; термінологічна точність; доречність; лексичне багатство; виразність; чистота.

Культура мовлення вчителя передбачає вміння педагога реалізовувати свої можливості у спілкуванні з іншими людьми (учнями, їхніми батьками, колегами); здатність сприймати, розуміти, засвоювати, передавати зміст думок, почуттів, прагнень у процесі навчання і виховання; постійно відчувати і підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні; знаходити відповідні комунікативні засоби, які відповідали б змісту спілкування, обставинам, в яких воно відбувається, та індивідуальним особливостям учня.

І. Синиця вважав, що у мовленні є дві сторони: говоріння і слухання, причому «слухання — дуже важливий компонент мовної культури і культури взагалі. По тому, як людина слухає, також можна судити про її розум, вихованість, ввічливість тощо» [5, с. 21]. Психолог зауважував, що «мовлення майже завжди зорієнтоване на слухача. Необхідно думати не тільки про те, що ми говоримо, але й про те, як сприймуть нашу мову слухачі» [3, с. 127]. Уміння уважно, з цікавістю слухати, нікого не перебиваючи, тактовно включатися в розмову, докладно і зрозуміло висловлюватися, говорити толерантно, з повагою, використовувати ввічливі слова, на думку психолога, є складовою мовленнєвого етикету.

Слухання вчителя є активною діяльністю, до якої задіяні і бажання почути, й інтерес до співрозмовника, а також вербальні та невербальні аспекти комунікації. Майстерність учителя полягає не тільки в тому, як він уміє говорити, а й у тому, як він уміє слухати, — зазначав психолог у праці «Про педагогічний такт». Він був переконаний, що «уважно вислухати учня іноді більше важить для його виховання, ніж прочитати йому цілу нотацію. Нетерплячість, роздратованість учителя відштовхують від нього учнів» [6, с. 114]. Водночас психолог переконував, що поведінка слухачів безпосередньо впливає на якість мовлення. Сприятлива комунікативна ситуація, добре, уважне ставлення реципієнта активізує мовлення інформанта, тому в ньому менше пауз, обмовок, повторень тощо, чого не можна сказати про несприятливі умови спілкування [8].

Іван Синиця у багатьох роботах вивчав питання вдосконалення культури мовлення. Процес піднесення культури мовлення психолог розглядав з двох сторін: з одного боку, як систематичне і всебічне збагачення мовлення, а з другого, — вилучення з нього раніше набутого негативного досвіду [5].

Так, у праці «З чого починається педагогічна майстерність» психолог визначив основні недоліки мовлення: неточність вживання слів, надмірна ситуативність, невправність у перефразуванні, напруженість, нерівномірний темп усного мовлення, стилістичні помилки, манірність, сюсюкання [5, с. 22—23]. У праці «Психологія усного мовлення» Іван Омелянович ґрунтовно схарактеризував і проаналізував кожен з визначених недоліків, як-от:

- надмірна ситуативність не тільки діалогу, а й монологу (недостатня «контекстність» монологічного мовлення учнів спричиняється і до недостатньої його логічної послідовності й переконливості, коли причинно-наслідкові зв'язки між явищами чи подіями або не передаються, або передаються іншими неадекватними зв'язками);
- аморфність фрази, її логічна і граматична невпорядкованість, розпливчастість, відсутність чітких меж між реченнями і фразами (розпливчастість фрази — показник невпорядкованості мислення і в ряді випадків — показник неусвідомлення предмета мовлення; чіткість фрази — це одночасно і чіткість мислення);
- недостатня означальність, більшість явищ, предметів у мовленні подається без означень, часто навіть тоді, коли вони вкрай необхідні і вживання їх не пов'язане з якимись значними труднощами (недостатня означальність поєднується з синонімічною бідністю словникових засобів, веде до лексичної і семантичної одноманітності, до надмірної частотності вживання слів з домінантним значенням; недостатня лексична означальність позначається і на точності засвоєння і відтворення знань);
- нерівномірний темп усного мовлення, з частими прискореннями й уповільненнями, і який створює додаткові труднощі в доборі лексичних засобів, приводить до переривчастості мовлення і до порушень логіки в передачі чи сприйманні думок (додержання потрібного темпу мовлення допомагає учням краще оформлювати свої думки в плані внутрішнього мовлення, краще здійснювати добір лексичних засобів і краще антиципувати наступну фразу в усному чи писемному мовленні) [8].

Учений, аналізуючи основні причини появи цих недоліків у мовленні, вважав, що люди «1) не усвідомлюють їх як ненорму; 2) залишаються байдужими до аналізу висловлювань, хоч при бажанні могли б уникнути помилок; 3) уживають ненорми через неухважність до мовлення, не мають звички контролювати його; 4) роблять помилки через напруження під час мовленнєвої ситуації» [9, с. 196—201.]. Науковець був глибоко переконаний, що змістовне, правильне і доречне мовлення вимагає не тільки знань, умінь і навичок, а й вольових зусиль.

Ще одним недоліком мовлення виявилась засміченість елементами просторіччя (тудою, сюдою), які хоч і усвідомлювалися і вчителями, і учнями як ненормативні, проте часто вживалися у спілкуванні, правда, переважно в поза-

урочному. Це ж стосувалось і жаргонізмів, Однак вчений з розумінням ставився до цього явища, стверджуючи, що викорінити жаргонізми з мовлення повністю, мабуть, неможливо та й не має сенсу. Хоча вони й засмічують мову, проте мають право на існування, вважав І. Синиця, особливо професійні жаргонізми, тому що надають їй своєрідного забарвлення.

Психолог, виокремлюючи основні чинники, які негативно впливають на формування активного словника учнів, особливу роль відводив ролі вчителя і його культурі мовлення. Іван Омелянович Синиця вважав, що недосконале проведення вчителями уроків мови; не на належному рівні проведена словникова робота; негативна настанова вчителя уникати «важких» слів; невміле використання вчителем системи оцінок збіднюють мовлення учнів. Водночас він виокремив умови, які позитивно впливають на збагачення активного словника школярів: а) потреба використати саме «новозасвоєне» слово; б) настанова вчителя на його використання; в) продумані завдання і запитання; г) осмислення значення слова в контексті даного тексту [7].

І. Синиця на основі теоретичних узагальнень і проведених експериментальних досліджень виробив конкретні психолого-педагогічні і методичні рекомендації, які сприяють підвищенню рівня загальної мовленнєвої культури особистості [8]. Так, визначаючи умови вдосконалення культури мовлення вчителя, психолог переконував, що «змістовне і правильне (відповідне до встановлених норм) мовлення — це праця, яка вимагає не тільки відповідних знань, навичок, а й вольових зусиль» [8, с. 196—201]. Виклад думок вимагає від учителя напруження всіх пізнавальних процесів, а також витримки, наполегливості й самоконтролю. Тому самоконтроль, створення для себе установки на оволодіння правильним літературним мовленням у всіх ситуаціях мовленнєвого спілкування, розвиток умінь виразного мовлення є однією з головних умов вдосконалення культури мовлення вчителя. Йдеться про виховання звички й потреби в постійному навчанні та підвищенні рівня культури свого мовлення.

Оскільки у процесі навчання мовлення виступає як основний засіб передачі і прийому інформації, ефективність його залежить як від того, наскільки досконало володіє ним учитель, так і від того, наскільки досконало володіють ним самі учні. На думку психолога, передача і прийом інформації найуспішніше відбуваються в межах одного й того ж рівня мовного діапазону. Недостатнє усвідомлення фактичного матеріалу — значною мірою наслідок невідповідності рівнів досконалості мовлення учителів (чи мови підручників) і мовлення учнів [там само]. Тому досконале володіння мовленням з метою передачі й засвоєння інформації є наступною умовою вдосконалення культури мовлення вчителя. Основне в мовленні — його змістовність, багатство і різноманітність лексики. «Якщо в людини обмежений запас слів, то як би правильно вона їх не говорила чи не писала, її мовлення, її мислення, її загальний розумовий розвиток не піднімуться вище ні на один щабель», — вважав психолог [8, с. 41].

Мовлення вчителя повинне бути в одних ситуаціях засобом збудження активності учнів (наприклад, пізнавальної активності на уроці), в інших — засобом гальмування їхніх психічних реакцій (наприклад, зняття негативних емоцій). Сло-

во культурного вчителя переконує, навіює, викликає в учнів відповідні почуття, формує їхнє ставлення до того, про що він говорить. Тому вчителю важливо орієнтувати себе у спілкуванні з учнями на цілеспрямований добір мовних і мовленевих засобів, на чітке визначення того, яке педагогічне завдання розв'язуватиметься цими засобами.

Обов'язковою умовою підвищення культури мовлення вчителя є бачення ним тих предметів, подій, про які він розповідає. За цієї умови мовлення вчителя набуває емоційності, він ніби створює картини засобами мовлення. Штучно, одним вольовим зусиллям зробити це неможливо. Тому слід розвивати в собі вміння бачити, відчувати навколишній світ у звуках, барвах, картинах і відтворювати своє бачення в слові.

Ефективність культури мовлення вчителя залежить і від його спрямованості, зверненості до учнів. Головна мета спрямованості мовлення — викликати учнів на діалог з учителем, залучити їх до співпраці, створити атмосферу співроздумів і співпереживання. Слова вчителя повинні завжди мати точну адресу — їхній добір здійснюється з розрахунку, що вони сприйматимуться конкретними учнями. Педагог-майстер будує своє мовлення, передбачаючи можливу реакцію учнів на свої слова, навіть на тон, голос, яким вони будуть сказані. Таке передбачення сприятиме раціональній організації мовлення, дасть змогу скоригувати його під час спілкування.

Обов'язковою умовою підвищення культури мовлення є володіння його технікою. Особливості техніки мовлення вчителя можуть створити образ спокійного, врівноваженого педагога або, навпаки, категоричного владолобця. Мовлення одного педагога свідчить про його знервованість, метушливість, іншого — про скутість, сором'язливість, невпевненість у собі. В. Сухомлинський зазначав, що «слово в одного вчителя є могутнім засобом виховання, а в другого — воно — мука пекельна для вихованців» [9, с. 507]. Володіння технікою мовлення є не тільки елементом культури педагогічної діяльності вчителя, а й умовою позитивного сприйняття його учнями, батьками, колегами. Іван Синиця був переконаний, що вчителю, який не вміє досконало володіти голосом, мімікою, який не вміє доброзичливо поглянути на клас, у голосі якого «звучить безпорадність чи «істеричність», немає чого надіятись на доброзичливість і прихильність учнів» [4, с. 101].

Для успішності професійної діяльності вчителя необхідним є професійне володіння технікою мовлення, зокрема, бездоганна дикція, добре поставлений голос, уміння керувати диханням, інтонація. Кожне осмислення думки, власної або чужої, може бути правильно виражено й так само сприйнято слухачами лише в тому разі, коли читець (мовець) правильно використає всі компоненти мовлення (системи його звуків, складобудови, словесного наголосу) та інтонації (органічної єдності пауз, логічної та емоційної функції наголосів, мелодики, темпу, ритму й голосового тембру). За І. Синицею культурне мовлення вчителя — це, перш за все, мовлення правильне, що відповідає нормам сучасної літературної мови, точне, зрозуміле; мовлення багате, лексично різноманітне, що відповідає цілям та умовам педагогічного спілкування.

Педагогічно доцільне мовлення характеризують логічність, переконливість, спонукальність. У педагогічному мовленні не допускається використання вульгаризмів та просторічних слів. Натомість використання в мовленні фразеологізмів сприяє його колоритності, оригінальності, свідчить про ерудицію особистості, її загальну й мовленнєву культуру. «Фразеологія — окраса мовлення, його поезія й естетика, його емоційність, барвистість, афористичність. Водночас фразеологія — це й логіка мовлення. Фразеологізми допомагають узагальнювати думки, висловлювати їх точно й економно» [8, с. 62]. Мовлення, позбавлене фразеологічного забарвлення, багато втрачає, слушно зауважував І. Синиця. Тому збагачення фразеологічного фонду, уміле його застосування — одне з важливих завдань удосконалення мовлення вчителя.

Отож, основні ознаки культури мовлення вчителя за І. Синицею — змістовність, правильність і чистота, точність, логічність і послідовність, багатство (різноманітність), доречність (доцільність), виразність і образність.

Таким чином, здійснений аналіз праць І. Синиці свідчить про його великий інтерес до проблем формування культури мовлення учителя. На його думку, педагогічна майстерність — це не тільки висока і всебічна загальна й методична освіченість учителя, а й уміння домогтись, щоб кожне його слово дійшло до учнів, було повністю ними сприйняте, пережите і засвоєне [6]. Адже висока культура мовлення вчителя — це соціально значущий показник його здібностей, уміння здійснювати свої взаємини з учнями, іншими людьми, здатність та вміння сприймати, розуміти, засвоювати зміст думок, почуттів, намагань у процесі розв'язування передбачених педагогічною технологією конкретних завдань.

Література

1. Макаренко А. С. О моем опыте / А. С. Макаренко // Педагогические сочинения: В 8 т. — Москва, 1984. — Т. 4. — 360 с.
2. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос [та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. — 2-ге вид., допов. і перероб. — К. : Вища шк., 2004. — 424 с.
3. Синиця И. Е. О такте и мастерстве. (Беседы с молодыми педагогами) / И. Е. Синица. — К. : Рад. шк., 1976. — 168 с.
4. Синиця И. Е. Педагогический такт и мастерство учителя / И. Е. Синица. — М. : Педагогика. — 1983. — 248 с.
5. Синиця І. О. З чого починається педагогічна майстерність / І. О. Синиця. — К. : Рад. шк., 1972. — 167 с.
6. Синиця І. О. Про педагогічний такт вчителя / І. О. Синиця. — К. : Рад. шк. 1963. — 188 с.
7. Синиця І. О. Психологія писемного мовлення учнів V—VIII класів / І. О. Синиця. — К. : Рад. шк. — 1965. — 316 с.
8. Синиця І. О. Психологія усного мовлення учнів 7—8 класів / І. О. Синиця. — К. : Рад. шк., 1974. — 207 с.
9. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. — К. : Рад. шк., 1976. — Т. 3. — С. 7—282.
10. Сухомлинський В. О. Слово про слово. Слово вчителя в моральному вихованні / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. — К. : Рад. шк., 1977. — Т. 5. — С. 149—218.

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ЕРАЗМА РОТТЕРДАМСЬКОГО

Німецька педагогічна думка була представлена ім'ям найбільшого гуманіста епохи Відродження, вплив якого поширювався далеко за межі батьківщини, Дезидерія Еразма (1469—1536). Ім'я Еразма Роттердамського користується неабиякою славою в історії європейської та світової культури. Творчо переосмисливши досягнення гуманітарних наук XV—XVI ст., Еразм став одним із найбільших гуманістів епохи Відродження під час найвищого розквіту ренесансної культури і передодня Реформації [5, с. 5].

Еразм Роттердамський творив у самих різних областях: від теології до педагогіки. У педагогіці і філософії він виступає як християнський гуманіст. Основні ідеї, на яких побудована педагогіка Еразма: «людьми не народжуються, але робляться шляхом виховання»; «Людиною робить розум»; людина має вільну волю, і тільки тому можлива його моральна і юридична відповідальність, виступав проти будь-якого насильства і воєн.

Близкучий знавець і пропагандист спадщини античності, Еразм був талановитим письменником, видатним вченим-філологом, автором безлічі філософських, теологічних та педагогічних праць. Його постійно називали і називають європейцем, бажаючи сказати, що він належав усій Європі. Його спадщина продовжує жити в культурі європейських країн. У Німеччині Еразм отримав найбільш широке визнання і славу. У його творчості висловлювалися характерні особливості німецького гуманізму [5, с. 3]. Перш за все, слід відзначити трактат Еразма «Про виховання дитячої моралі», який був перекладений у середині XVII століття. Трактат Еразма Роттердамського є практичним посібником, який повинен був допомогти юнакові навчитися, як правильно вести себе в суспільстві. Центральна думка цього трактату - це уявлення про те, що внутрішня сутність людини проявляється в її зовнішньому вигляді. Еразм Роттердамський залишив слід у історії як яскравий публіцист, який висміює вади сучасного йому суспільства («Похвала глупоті»).

Педагогічні погляди він викладав у роботах «Про раннє і гідне виховання дітей», «Про метод навчання», «Виховання християнського государя», «Книжечка про пристойності дитячої моралі», «Спосіб писати листи», «Про вихованість дітей».

Формулюючи мету виховання, Еразм Роттердамський понад усе ставив благочестя і моральність, він висунув ідею загального навчання. На його думку, широким масам населення, яким недоступна наукова освіта, необхідно релігійне виховання, але для того, щоб усі могли читати Біблію, потрібно загальне навчання. Визначаючи зміст навчання, він на перше місце ставить граматику, далі йдуть історія та література, географія та природознавство. Еразм Роттердамський різко протестував проти суворой шкільної дисципліни, побоїв, вимагав, щоб учення доставляло дитині радість і задоволення. Він наполягав, щоб освіта була до-

ступна і чоловікам, і жінкам, особливе місце в освіті жінок повинні займати класичні мови [1, с. 116].

Основні ідеї, на яких побудована педагогіка Еразма:

- людьми не народжуються, але формуються шляхом виховання;
- людину людиною робить розум;
- людина має вільну волю, і тільки тому можлива його моральна і юридична відповідальність;
- виступав проти будь-якого насильства і воєн;
- дитину треба правильно виховувати з самого народження. краще, якщо це роблять батьки. якщо вони не можуть це робити самі, то повинні підібрати хорошого вчителя;
- дитині треба дати релігійне, розумове і моральне виховання;
- важливий фізичний розвиток.

Еразм Роттердамський виступив на захист дитинства. Був переконаний, що дитина має право на правильне виховання, а внутрішній світ дитини - це божественний світ, і до нього не можна ставитися з тією жорстокістю, яка панувала всюди.

Засуджуючи грубих вчителів, Еразм писав: «Цим людям я неохоче довірив би приборкувати диких коней, тим більше їм не можна віддавати в руки тендітні істоти». Вчений-гуманіст різко виступив проти жорстокості середньовічної школи, яку називав «катівня камерою, де нічого не почуєш крім шуму різок і палиць, криків болю і ридань, шаленої лайки ». «Що інше може винести дитина звідси, крім ненависті до науки?» - запитує Еразм Роттердамський [4].

Еразм вважав, що починати виховувати дитину необхідно з раннього дитинства, краще, якщо цим будуть займатися батьки. Але якщо батьки не можуть це робити самі, тоді вони повинні підібрати дитині хорошого вчителя і запросити його в будинок. Дитині необхідно дати релігійне, розумове і моральне виховання.

Необхідно пам'ятати і про фізичний розвиток вихованця, піклуватися про його режим, помірне харчування, спеціальні заняття і ігри.

Еразм вважав значущим питання раннього розвитку дитини. Завдання батьків, на його думку, полягає в тому, щоб стежити за розвитком дитини, тому як багато фізичні та психічні відхилення можна легко усунути за допомогою вірного харчування та догляду. Навчаючи дитину, необхідно дати йому наукову освіту і починати навчання з трьох років. Маленька дитина дуже сприйнятлива до мов, тому починати слід із них. Навчання повинно проходити у вигляді гри. Тренування пам'яті дуже важливе при навчанні та йому слід приділяти особливу увагу, так як це вплине на подальші успіхи вихованця [2, с. 44].

З 1518 по 1533 рр. Еразм Роттердамський працював над своїм головним етико-педагогічним твором «Розмови за простою». Ця праця складається з діалогів, в якій освіта розглядається як процес, пов'язаний із формуванням моральної особистості.

Одним із перших показав, що розвиток моральності є невід'ємною частиною становлення особистості. Новаторським було також і те, що він переглянув погляди на жіночу освіту. Еразм рекомендував однакову програму для обох статей.

Але жінкам, як він говорив, слід давати класичну освіту і в меншому обсязі, ніж чоловікам [3, с. 92].

Педагог-гуманіст постійно нагадував учителям про те, що професія вихователя — найбільш важлива в суспільстві, оскільки від праці вчителя залежить його майбутнє. Тому самі вчителі, перш за все, повинні бути по-справжньому виховані, освічені та підготовлені до своєї справи.

Таким чином, у творчості Еразма педагогічні ідеї займають важливе місце. Гуманіст вважав правильне виховання найважливішим засобом перетворення держави і церкви.

Література

1. Роттердамський Еразм. Похвала Глупоті. Домашні бесіди / Пер. з латини В. Литвинов, Й. Кобів. — К. : Основи, 1993. — 319 с.
2. Эразм Роттердамский. Воспитание христианского государя. / Эразм Роттердамский - М., 2001. — С. 9—106.
3. Эразм Роттердамский. О воспитании детей / Эразм Роттердамский // Образ человека в зеркале гуманизма: мыслители и педагоги эпохи Возрождения о формировании личности (XIV—XVII вв.). — М., 1999. — С. 246—296.
4. Эразм Дезидерий Роттердамский // [Електронний ресурс] www.best-pedagog.ru/erazm-dezideriy-rotterdamskiy
5. Эразм Роттердамский и его время: сб. статей / Отв. ред. Л.С. Чиколіни. — М. : Наука, 1989. — 280 с.

В.В. Озима,

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Брацлавського агроєкономічного коледжу Вінницького національного аграрного університету

В.П. Заруба,

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Брацлавського агроєкономічного коледжу Вінницького національного аграрного університету

О.А. Головащенко,

спеціаліст вищої категорії, викладач

Брацлавського агроєкономічного коледжу Вінницького національного аграрного університету

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ

Основна роль у модернізації освіти, яка здійснюється сьогодні в Україні, належить викладачеві, який має здійснити перехід від пріоритетного виконання навчальних планів до інтересів розвитку конкретної особистості. У зв'язку з цим педагогічна діяльність викладача в педагогічній практиці стає більш багатогранною, набуває нового значення. Освітня система постійно звертається до цінностей, потреб та інтересів особистості, що зумовлює актуальність вивчення діяльності викладача в аспекті удосконалення його професійної компетентності, в результаті чого і спостерігається перехід від керівництва до більш результативної позиції — тьюторства [1, с. 202].

Завдання навчання та виховання в сучасних умовах — формування в молодій людини цілісного світогляду і світосприйняття, уміння осмислено бачити особистісний сенс життя, прагнути до духовної зрілості, бути відповідальним за себе, усвідомлювати відповідальність за долю людства. Педагоги усвідомлюють гостру потребу у створенні та реалізації особистісного підходу до студентів, як одного із принципів організації навчально-виховної роботи.

Розробка особистісного підходу — дуже складна теоретична і практична проблема. Її складність зумовлена, перш за все, тією обставиною, що особистість є чи не найскладнішим утворенням у світі і одночасно — суб'єктом перетворення цього світу і самого себе. Найголовнішою умовою навчально-виховного процесу є його особистісна зорієнтованість спрямована на те, щоб кожний студент став повноцінним, самодостатнім, творчим суб'єктом діяльності пізнання, спілкування вільною і самодіяльною особистістю. Саме в цьому — гуманістична спрямованість навчально-виховного процесу, центром і метою якого є особистість студента. Завдання педагога — постійно шукати, створювати методи навчання, які б дозволяли забезпечити розвиток особистості, талантів сучасної молоді.

Останнім часом зріс інтерес до тьюторської системи освіти. Застосування тьюторства викликано об'єктивною потребою переходу до індивідуально орієнтованої системи навчання. Це робота не з колективом студентів, а передусім — із індивідом. Сучасна система освіти не дає змоги розвинути в студента такі якості, як вміння працювати у великих та малих групах, комунікабельність, стресостійкість, відповідальність, здатність приймати рішення, рефлексивність та адаптивність. А викладач, який фактично керує навчанням і виступає головним джерелом знань, зможе безболісно адаптуватися до сучасних потреб студентів. На відміну від учителя і викладача, які знають загальну мету та кінцевий результат, а також шляхи, які ведуть до нього, тьютор піклується про індивідуальне формування певного студента, про окремі, лише йому притаманні засоби навчання і виховання [2, с. 7–9].

Саме студенти будуть формувати майбутнє, у якому їм жити, тому що ключовою характеристикою тьюторської технології стає не тільки передача знань і технологій, але і формування творчих компетентностей, готовності до перенавчання, вміння навчатися протягом усього життя, вибирати і оновлювати професійний шлях. Студенти повинні бути залучені в дослідницькі проекти, творчі заняття, спортивні заходи, в ході яких вони навчатися винаходити, розуміти й освоювати нове, бути відкритими і здатними висловлювати власні думки, вміти приймати рішення і допомагати один одному, формулювати інтереси і усвідомлювати можливості.

Традиційна структура тьюторської системи містить три елементи:

- 1) безпосередньо тьюторство, яке здійснює навчання студента протягом навчального року (культурний тренд);
- 2) керівництво заняттями (кураторство), яке забезпечує навчання студента і роботу, зокрема і в канікулярний час (поєднання культурного й індивідуального);

3) моральне наставництво, яке передбачає супровід життя студента в коледжі в самому широкому розумінні (індивідуальний тренд).

Тьюторство насамперед має бути спрямоване на студентів, які потребують підвищеної педагогічної уваги. Студенти можуть виконувати індивідуальні (тьюторські) завдання. Кожне завдання оцінюється за національною шкалою і словесному обґрунтуванні. Зацікавлений студент може виконати за своїм інтересом і бажанням не одне, а кілька тьюторських завдань, що сприятиме зростанню індивідуальної кількості балів, а головне — самоствердженню студента як майбутнього компетентного професіонала.

Виконання індивідуальних завдань студентами потребують педагогічної допомоги та оцінювання, тобто педагогічного супроводу. Формами педагогічного супроводу можуть бути: постановка проблеми, визначення індивідуальних завдань, інформаційний допоміжний матеріал, формулювання запитань та самостійні відповіді студента на них, консультування студентів, оцінювання виконаної роботи, самооцінка, поради щодо подальшої самоосвіти і виховання в особистісному і професійному становленні майбутнього фахівця.

До тьюторських технологій навчання відносяться: технологія індивідуальних та групових консультацій, технологія постановки запитання, яке носило б проблемний характер, проектно-дослідницька технологія, інтерактивна технологія, кейс-технологія (розв'язання конкретних ситуацій), інформаційна технологія.

З гуманістичних позицій завдання не поділяються за рівнями складності, оскільки будь-яке із запропонованих завдань можна виконати на репродуктивно-му, пошуковому чи творчо-дослідницькому рівні, який визначається у процесі навчального діалогу тьютора (викладача) і студента.

Тьютори — це педагоги, які виявляють високий рівень професійної компетентності, володіють ефективними формами і методами організації навчання, досягли високих результатів у педагогічній діяльності. Тьютор встановлює зі студентами партнерські стосунки, забезпечуючи психологічну підтримку під час навчання, організовує їх освітню діяльність, представляє академічні інтереси студентів на факультеті. Тьюторський супровід націлений на індивідуалізацію в освіті, сприяє найбільш повному розкриттю особистісного потенціалу студента [3, с. 68].

Тьютор у коледжі покликаний включати студентів у різні види самостійної роботи, такі як проектна, дослідницька, організаційна, самодіяльна та ін., що сприяють розумінню ними своїх досягнень, усвідомленню невирішених проблем, постійному випробуванню в індивідуальній діяльності, її рефлексії, формулюванню власних завдань і корекції своїх дій.

Як викладач, що веде навчальний процес, тьютор повинен: проводити індивідуальні заняття з студентами; забезпечувати правильне та ефективне використання відповідного навчально-методичного супроводу дисципліни (навчально-практичні посібники, відеоматеріали, мультимедіаресурси та ін.).

Як консультант тьютор: проводить групові консультаційні заняття; індивідуально консультує студентів у разі потреби з різних питань; допомагає в їх професійному самовизначенні.

Як організатор навчального процесу тьютор: складає індивідуальний графік навчального процесу (заняття, консультації) за навчальною дисципліною, за яким він працює з групою; організовує проведення групових (комунікативних) занять; здійснює поточну атестацію навчальних досягнень студентів (проміжні тести, підсумковий іспит) [4, с. 17–18].

Підсумовуючи сказане, зауважимо, що тьюторство — це культура, яка формувалася в історії паралельно культурі викладання і навчання, а тьютор — це, перш за все, наставник, посередник, людина, яка вчить самостійно вирішувати навчальні проблеми (переводити їх у задачі). Тьютор в педагогічній діяльності займає позицію супровідника процесу освоєння нових знань і нової діяльності; це людина, яка підтримує процес самоосвіти і індивідуального розвитку студентів [1, с. 208].

Література

1. Літовка О.П. Тьюторство як професійно-педагогічна позиція майбутнього вчителя / Сучасні педагогічні технології підготовки майбутніх учителів в умовах ступеневої освіти: матеріали регіон. наук.-практ. конф. — Стаханов: ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. — С. 202–208.
2. Лукіна Т. О. Тьютор / Т. О. Лукіна // Енциклопедія освіти / гол. ред. акад. В. Г. Кремень. — К., 2008. — С. 924.
3. Подпльота С.В. Тьюторство: історія і сучасність / Збірник наукових праць. Сер. Педагогічні науки. — Мелітополь, 2017. — Випуск 75. — Том 2. — С. 65–69
4. Ходосевич М. В. Тьюторская система обучения: опыт реализации в мировой практике / М. В. Ходосевич; авт.-сост. М. В. Ходосевич; науч. ред. А.Ж. Жафяров; Новосиб. гос. пед. ун-т, НИИ прикладной дидактики. — Новосибирск: НГПУ, 1997. — 19 с.

М.А.Омелько,

викладач обліково-економічних дисциплін, спеціаліст вищої категорії

А.М. Кондрук,

завідуюча відділенням, викладач-методист, спеціаліст вищої категорії

Л.В. Соляр,

методист коледжу, викладач-методист, спеціаліст вищої категорії,

Могилів-Подільський технологіко-економічний коледж Вінницького НАУ

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БУХГАЛТЕРІВ

В сучасному навчальному процесі закладів освіти постійно відбувається впровадження та розвиток таких технологій, які виступають провідним фактором розвитку освіти та предметом систематичної і цілеспрямованої діяльності. Основними рисами освіти сучасного суспільства є виникнення й розвиток глобальної освітньої системи, безперервність освіти протягом всього життя людини перехід від формально-дисциплінарного до проблемно-активного типу навчання, широке застосування інноваційних інформаційних технологій.

Успішне досягнення педагогічних цілей інформаційних технологій та інноваційних методик можливе в умовах функціонування інформаційно-навчального середовища, під яким слід розуміти сукупність умов, які сприяють виникненню й розвитку процесів інформаційно-навчальної взаємодії між студентом, викладачем і засобами інноваційних інформаційних технологій, а також формуванню пізнавальної активності студента, за умови наповнення компонентів середовища предметним змістом певного навчального курсу.

Сучасна підготовка майбутніх бухгалтерів базується на тому принципі, що у вищому навчальному закладі студент отримує знання, а потім реалізує їх на практиці, намагаючись при цьому слідувати за змінами в цій сфері діяльності. Завдяки інформаційному середовищу є можливість та виникла необхідність постійно доповнювати свої знання. Спеціалістом стає не та особа, яка отримала диплом, що засвідчує факт засвоєння студентом певного обсягу знань. Спеціалістом стає той, хто періодично поповнює свої знання. Ведення бухгалтерського обліку на підприємствах України без вищезазначеного принципу неможливе. У цьому легко пересвідчитись лише з періодичних спеціалізованих видань, які в більшості містять коментарі та роз'яснення до законодавчо-нормативних змін. Тому важливою проблемою і одночасно причиною неефективного навчання є швидкий процес старіння законодавчої бази бухгалтерського обліку. Студенти, будучи на старших курсах зустрічаються з тим, що інформація, отримана на попередньому курсі, втратила свою актуальність.

Електронне інформаційне середовище має наступні переваги: студенти отримують інформацію саме в той момент, коли вона їм потрібна; не витрачається багато часу на пошук інформації; електронна мережа забезпечує зв'язок не лише з викладачами, але й з бухгалтерами-практиками. Перевагами нових інформаційних технологій навчання, які базуються на комп'ютерній підтримці навчально-пізнавальної діяльності є гуманізація та інтенсифікація навчального процесу, активізація діяльності тих, хто навчається, диференціація та індивідуалізація навчання згідно здібностей та запитів студентів. Тому під час впровадження нових інформаційних технологій у навчальний процес постає досить багато як дидактичних, так і методичних проблем вирішення яких потребує комплексного підходу та вимагає обов'язкового залучення фахівців з педагогіки, психології та інформатики. Сьогодні в сучасній педагогіці широко впроваджуються новітні технології навчання, викладачі постійно шукають нові форми викладання, які давали б найбільший ефект, найвищий рівень засвоєння студентами нового матеріалу, прищеплювали їм практичні навички.

Колектив коледжу постійно впроваджує сучасні освітні технології в навчальний процес. Циклові комісії працюють у творчому пошуку над конкретними технологіями навчання. Одночасно із традиційними методами навчання в формі лекцій, семінарських та практичних занять викладачами циклової комісії обліково-економічних дисциплін в навчальний процес широко впроваджуються та застосовуються електронні та мультимедійні посібники, інтегровані професійні завдання, опорні конспекти лекцій, семінари-дискусії, ділові ігри, навчальні та контролюючі тести, ситуаційні завдання. Активні форми навчання спрямовані на ак-

тивізацію самостійної роботи студентів і сприяють переходу від інформаційної методики та простої репродукції знань до їх глибокого осмислення та творчого використання. Важливу роль у процесі професійної підготовки відіграють засоби візуального супроводження занять. Успішне застосування будь-якої методики навчання потребує чіткого визначення ситуації та умов викладацької роботи. Застосування методів навчання без урахування рівня підготовки студентів, умов викладання та особливостей матеріалу, який вивчається, неприпустимо. Справжньому викладачу необхідно навчитися з інтересом та любов'ю застосувати відповідну, особистісно-зорієнтовану систему форм методів, в якій студент є не об'єктом, а активним суб'єктом діяльності.

Власний досвід показує, що запровадження інноваційних технологій навчання вирішує наступні проблеми: удосконалення процесу навчання, підвищення його ефективності і якості завдяки додатковим можливостям розвитку особистості студента; управління навчально-виховним процесом; проведення контролю, корекції результатів навчальної діяльності, комп'ютерного тестування; поширення науково-методичного досвіду.

Література

1. Чижевська Л.В. Методика викладання облікових дисциплін. — Житомир: ПП "Рута", 2003. — 504 с.
2. Редько Н.С., Редько М.М. Інформаційні системи і технології в обліку. — Немішаєве: Навчально-методичний центр, 2003. — 204 с.
3. Довгань Л.І. Інноваційні технології — єдиний шлях оновлення і вдосконалення навчання. Збірник "Організація навчально-виховного процесу", № 12, 2008.

Д.В. Пустовойченко,

викладач кафедри іноземних мов

Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Наслідком процесів глобалізації, що розвиваються у світовій спільноті, є формування єдиного світового економічного, інформаційного, культурного, освітнього простору, багатократне збільшення міграційних потоків, розширення міжнародної співпраці, інтенсифікація контактів носіїв різних культур на планетарному, державному і особовому рівні.

Культура є результатом розвитку суспільства, тісно пов'язаного з людською діяльністю, а будь-яка діяльність відбувається в певних умовах, в певному просторі і часі. Полікультурне освітнє середовище як сукупність умов реалізації освітнього процесу є необхідним, об'єктивно існуючою умовою в контексті формування толерантності суб'єктів освітнього процесу.

Мета полікультурної освіти полягає в вивченні традицій власної культури, процесу переробки цих традицій в рамках нової культури, створенні гармонії у відносинах між членами різних етнічних груп, а також наданні допомоги і підтримки представникам контактуючих культур.

На сьогоднішній день все більш уваги приділяється вивченню іноземних мов, при цьому це стосується усіх сфер життя, де іноземна мова є ключем для розвитку міжнародних відносин, культурного обміну між представниками різних країн. Полікультурність та знання іноземних мов вважається необхідним для освіченої людини. Володіння іноземними мовами сприяє процесу розширення світогляду особистості студента, активізації культурного освоєння світу, розуміння інших соціумів та народів, що сприяє комунікації культур і професійному зростанню та вдосконаленню знань студентів. Володіння іноземними мовами сприяє процесу розширення світогляду особистості студента, активізації культурного освоєння світу, розуміння інших соціумів та народів, що сприяє комунікації культур і професійному зростанню та вдосконаленню знань студентів.

Впровадження культурологічного підходу сприяє формуванню ПКК студентів. Формування полікультурної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови сприятиме їхньому ефективному функціонуванню в культурному розмаїтті навчального та професійного середовища. Окрім високого професійного рівня, сучасні фахівці повинні мати достатньо високий рівень полікультурної компетентності [4]. До дидактичних принципів відносяться принципи наочності, міцності, свідомості, науковості, активності, індивідуалізації, доступності, систематичності та послідовності, колективності, проблемності, розвиваючого навчання, які сприяють формуванню полікультурної компетентності. До методичних принципів, що сприяють формуванню ПКК належать принципи комунікативності, взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності, врахування рідної мови. Принцип комунікативності зумовлює добір мовного та мовленнєвого матеріалу полікультурного спрямування, вправи, які складаються з урахуванням культурологічного матеріалу, текстів культурологічного характеру [3].

Формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців необхідної для здійснення професійної діяльності у майбутньому, можна віднести до найбільш актуальних завдань професійної педагогіки, оскільки рівень їх підготовки має бути достатньо високим. Полікультурна компетентність не тільки необхідна їм у подальшій кар'єрі. Майбутні фахівці під час полікультурної комунікації застосовують знання, набуті під час вивчення іноземної мови завдяки вилученню з пам'яті відповідних мовленнєвих одиниць. Формування полікультурної компетентності як ядра професійної компетентності майбутніх фахівців виступає найважливішим педагогічним завданням в процесі їхньої підготовки у вищих навчальних закладах.

Розширення міжнародного співробітництва — інший фактор актуалізації полікультурної освіти. Взаємодія вимагає діалогу між націями та їх культурами. Сучасні темпи розвитку процесу глобалізації впливають на інтенсивність міжкультурної комунікації, яка є однією з галузей, що швидко розвивається та має попит.

Мета діяльності високопродуктивних педагогів – гармонійний розвиток особистості студента, розкриття його творчого потенціалу, формування потреби в пізнанні й саморозвитку, готовності до самостійного життя, особистої і професійної самореалізації.

Література

1. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Дэниел Гоулман; пер с англ. А.П. Исаевой. — М.: АСТ МОСКВА; Владимир: ВКТ, 2009. — 478 с.
2. Кузьменко В.В., Гончаренко Л.А. Формування полікультурної компетентності вчителів загально-освітньої школи: Навчальний посібник. — Херсон: РІПО, 2006. — 92 с.
3. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. М.: Наука, 1984. — 444 с.
4. Яричев Н. У. Полікультурне освітнє середовище як елемент формування толерантності студента // Педагогіка вищої школи. — 2016. — №1. — С. 30—33.
5. Ilan Alon, James M. Higgins. Global leadership success through emotional and cultural intelligence. — Business horizons: Kelly school of business, Indiana University. — 2005. — P. 502—512.

Т.О. Савчук,

студентка Рівненського державного гуманітарного університету

МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ ДЕМКОВ ПРО МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

Актуальність виховної проблематики особливо загострилася в останні десятиліття, оскільки втрата традиційних цінностей призвела до поширення в суспільній свідомості нерозуміння важливості виховної діяльності як у школах, так і в соціумі в цілому.

У зв'язку зі зміною політичної структури нашого суспільства змінилися моральні цінності і орієнтири, найбільш гостро постала проблема пошуку шляхів морального виховання. Зміна моральних пріоритетів тягне за собою перегляд, переосмислення усталених наукових поглядів у сфері морального виховання підрастаючого покоління та розробку нових.

Однак, говорячи про зміну пріоритетів виховання взагалі і морального зокрема, потрібно не забувати про те, що «старі» парадигми виховання часом виявляються сучасними, потрібними, доцільними на даному етапі розвитку суспільства; вчать бачити вже, здавалося б, забуті істини, по-новому, грамотно використовувати досвід, накопичений педагогічною наукою за довгі роки, збагачувати сучасність кращими традиціями і теоріями минулого.

Праці великих учених — це нев'януча цінність будь-якої науки, а педагогіки особливо. Особливий інтерес, із нашої точки зору, представляють роботи педагогів другої половини XIX — поч. XX століття.

Процес морального виховання, як уже зазначалося вище, був предметом досить глибокого дослідження багатьох теоретиків і практиків педагогічного процесу. Педагогічну спадщину багатьох із них вивчено досить добре. Однак, цей процес ще не можна назвати завершеним.

Багато праць вимагають детального вивчення, переосмислення, а висновки вчених - впровадження в практику виховання підростаючого покоління. До числа таких учених, педагогічна спадщина яких вимагає глибокого і всебічного вивчення, належить Михайло Іванович Демков (1859–1939).

Формування його педагогічних поглядів прийшлося на один із найбільш важких періодів у історії країни: друга половина XIX - початок XX століття. Аналіз перших наукових праць М. І. Демкова свідчить про широту його наукових поглядів, про різноманітність інтересів, глибину розглянутих ним питань. І тим не менше з перших років його викладацької діяльності пріоритетним напрямком його наукових досліджень стає педагогіка.

Коло наукових інтересів вченого досить широке: теорія та історія педагогіки (вітчизняної та зарубіжної), предмети природничо-математичного циклу і т.д. Праці вченого високо оцінювалися його сучасниками, багато робіт перевидавалися кілька разів і перекладалися багатьма мовами світу. У своїх працях учений-педагог розглядав важливі і актуальні проблеми, що стоять перед педагогічною наукою на рубежі століть: походження науково-педагогічних знань, визначення характерних рис педагогічної теорії, ставлення її до практики навчально-виховного процесу та інших наук.

У рамках даної статті зупинимося на одній із таких важливих проблем, піднятих ученим, як етика, її роль у моральному становленні та розвитку особистості і суспільства. Цій темі присвячені статті: «Про завдання російської педагогіки», «Про російське сімейне виховання», «Що потрібно для успіхів російської науки», «Про етичне виховання», «Про давньоруське виховання», «Шкільні дисциплінарні правила і їхнє ставлення до життя», «Про ідеали виховання», «Про застави науки виховання» і ін. Питання, що піднімаються педагогом у даних роботах, розглядають різні аспекти моральності в їх історичному розвитку, де, природно, головна роль відводилася сучасності. Особливе місце дана тема займає в фундаментальних творах вченого: «Курс педагогіки для учительських інститутів, вищих жіночих курсів у педагогічних класах жіночих гімназій» та «Історія російської педагогіки», які перевидавалися за життя педагога кілька разів, перекладені кількома іноземними мовами.

Якщо звернутися до значення слова «етика», то в перекладі з грецької мови «ethika» від «ethikos», означає що стосується моральності, що виражає моральні переконання, «ethos» — звичка, звичай, вдача, характер. «Спочатку під етосом (етикою) розумілося звичне місце спільного проживання, будинок, житло, звіринє лігво, пташине гніздо. У подальшому воно стало переважно позначати стійку природу якогось явища, звичай, вдачу, характер» [1, с.9]. Сучасна наука трактує етику, як «вчення про моральність, мораль, що оцінює людську діяльність із точки зору добра і зла. Етика осмислює початки моральності, обґрунтовує етичні норми і дає їх систематичний виклад... Етика як область філософських знань не може існувати без вічних ідеалів.

У своїх педагогічних творах М. І. Демков розглядав етику як основу морального виховання: «Етика ... намагається встановити загальні принципи бажання і дії і визначити напрямок, по якому має розвиватися, згідно з цими принципами,

людське життя» [3, с. 16]. Саме етиці він відводить роль «шукача» «норм людської діяльності», «ідеалу людської досконалості», що визначає її тісний зв'язок із педагогікою, яка «має своїм завданням втілення цього ідеалу в індивідуальній особистості людини» [3, с. 16]. Педагогіка ж у свою чергу, «повинна раз і назавжди, при світлі етики, дозволити питання про моральний обов'язок, людські обов'язки, про те, що добро і що зло...» [3, с. 17]. Практичним результатом такого дозволу моральних проблем повинно стати створення (побудова) системи виховання «розвиток та зростання духу». При цьому педагог зазначає, що досягнення цієї мети можливо лише тоді, коли визначена вища мета людської діяльності, «тобто вище благо». А основна роль у вирішенні цього питання відводиться етиці, так як саме вона «доводить нам, що моральний сенс життя спочатку і остаточно визначається самим Добром, доступним нам внутрішньо через нашу совість і розум; що людина є безумовна внутрішня форма для Добра, як безумовного змісту, і що внутрішніми властивостями Добра визначається її завдання» [3, с. 17].

Говорячи про любов, педагог виділяв три її ступені: «любов індивідуальну, любов національну (патріотизм) і любов загальнолюдську». Відводячи таке високе місце любові, педагог спирався на судження про те, що любов допомагає будувати відносини між людьми доброзичливо, де доброзичливість виступає, на його думку, як обов'язок людини. Вимога людських відносин підкреслює рівність людей, право на повагу і служить фундаментом співпраці. А ось особливе місце в даному процесі відводиться Волі, так як саме Воля розглядається як «Невичерпне джерело життя», джерело пізнання. Таким чином, на думку М. І. Демкова, процес праці (співпраці), виконання певного обов'язку є процесами вольовими, свідомими, бо тільки в цьому випадку вони стають моральним надбанням людини. Воля, вважав М. І. Демков, підлягає вихованню, підтвердженням цьому є багатовіковий досвід людства, яке використовувало всі можливі засоби, щоб «зробити» волю доброю, моральною. Його концепція виховання моральної волі ґрунтувалася на поглядах таких великих філософів і педагогів, як Сократ, Платон, Я. А. Коменський, І. Г. Песталоцці та ін., що підкреслюють, що воля під впливом обстановки, середовища може бути спрямована в ту або іншу сторону, зла воля може стати доброю, добра - злою. Розкриваючи поняття «моральна воля», педагог характеризує його як цілеспрямоване зусилля, що визначає свідому поведінку, уточнюючи при цьому, що основне завдання моральної волі полягає у виробленні морально-ідеальних переконань, моральних почуттів і звичок.

Одним із важливих складових морального виховання підростаючого покоління учень розглядав «вчення про моральний обов'язок, як головний педагогічний принцип» [3, с. 40]. Тільки тоді, на його думку, процес виховання по-справжньому буде відповідати запитам суспільства: «Без морального ідеалу моральне виховання перетворюється в дресирування, і тому, в більшості випадків приносить не користь, а шкоду» [3, с. 12].

Він виділяє причини дитячої брехливості (перетворення у дитячу хворобу, почуття страху, страх покарань із боку дорослих), рекомендує педагогам зменшити число заборон, що накладаються на дітей, допомагати дитині в подоланні страху, використовувати приклад правдивості дорослих як найкращий засіб, розвивати

зв'язне мовлення, сприяти точній і неупередженій спостережливості, хорошому розвитку різних груп уявлень.

Важливу роль у моральному вихованні підростаючого покоління педагог відводив вихованню справедливості, совісті, самоповаги, мужності. Саме ці якості майбутнього громадянина він пов'язував зі служінням Батьківщині, з ростом моральності суспільства. Актуальними є слова М. І. Демкова про виховання мужності і подолання страху, який паралізує енергію людини, тілесну і духовну, знижує її життєздатність. Так як, за М. І. Демковим, страх є вираз людського безсилля, то необхідно виховувати дітей і юнаків сильними, впевненими в собі і мужніми, розвивати в них енергію, винахідливість, пробуджувати самостійність, для чого використовувати різноманітну діяльність (вправи, ігри, екскурсії та ін.), так як основною рисою дитинства є спрага діяльності, і педагогу важливо знайти засоби для її задоволення. Це багато в чому допоможе вирішити таке важке завдання, як виховання мужності, впевненості в собі, що дозволить обмежити область дитячого страху і зменшити його дію на дітей.

На думку М. І. Демкова, все, що закладено хорошого в людині від природи, має отримати свій розвиток, «причому людина повинна постійно і неухильно прагнути до морального вдосконалення» [3, с. 130]. «Школа може і повинна виховувати» [3, с. 227], — пише вчений. Одним із найважливіших складових процесу виховання «душі і тіла» дитини, на думку педагога, є вправи, які повинні бути спрямовані на встановлення рівноваги і гармонії тілесних і душевних сил. В іншому випадку, як стверджує автор, «ми отримали б або чахла тіло, або слабкий дух» [3, с. 137]. Накази і заборони, визначені школою, повинні відображати, що вважати хорошим, що негідним у поведінці учнів і будувати життя школи виходячи з них. Учні, на його думку, повинні отримати уявлення про те, що «в житті нерідко доводиться підкорятися, незважаючи на свої особисті смаки і інтереси, жертвувати ними заради спільних інтересів» [3, с. 231]; школа повинна підготувати дітей до життя в суспільстві відповідно до його законів. Передача підростаючому поколінню розумового і морального досвіду є, на думку педагога, однією зі значних складових морального виховання підростаючого покоління. Тому особливе місце в процесі виховання відводиться повчанням: «вчитель не повинен тільки вчити, ... він повинен виховувати і наставляти, тобто мати на увазі майбутнє життя учня, ... він повинен на підставі своєї досвідченості вберегти вихованця від ряду помилок і проступків» [3, с. 232]. При цьому неприпустимо, якщо настанови будуть замінюватися «читанням загальних місць моралі» [3, с. 233]. Приклад як метод виховання займає гідне місце в цьому ряду. Згідно думці М. І. Демкова, він «сильніше переконливих настанов, сильніше науки захоплює молодих людей в ту чи іншу сторону морального світу» [3, с. 235]. Своє ставлення до учнів, як стверджує Демков, педагог проявляє, даючи дитині поради: «коли вчитель радить, там, де він міг би вимагати, це справляє вигідний моральний вплив на учнів» [3, с. 235]. Нагороди та покарання також сприяють усвідомленому сприйняттю дітьми законів навколишнього світу, прояву моральності у вчинках: «похвала і схвалення повинні представлятися учневі не як мета, до якої ведуть старанність та ентузіазм;

вони повинні бути тільки наслідками щасливо досягнутої мети і моральної перемоги над самим собою» [3, с. 237].

Таким чином, аналіз робіт М. І. Демкова, переконливо доводить, що етика, що є «колискою» морального виховання, не тільки визначає пріоритетні напрямки даного виховного процесу, а й певною мірою диктує вибір методів, прийомів і засобів виховання, злагодженість і сукупність застосування яких багато в чому сприяє його ефективності. За твердженням педагога, кінцева мета морального виховання полягає в удосконаленні людини, розвитку її природних сил, вироблення морального характеру, моральної волі, прояву вищих моральних почуттів. «Нехай метою виховання служить людина, що відповідає найвищим моральним вимогам. Навіть якщо кінцева мета виховання неясна або погано визначена, тоді нерідко буває, що вторинні похідні цілі набувають характеру незалежного і самостійного. Виховання в такому випадку залишається при своїй техніці, але позбудеться свого ідеалу», — зазначає М. І. Демков [4, с. 5]. Вчений вважав, що справжня моральність є належна взаємодія між особистістю та її середовищем, особисту гідність кожної, безсумнівно, виражається і втілюється в її ставленні до того, що її оточує. У цій особистісно-суспільній дійсності поступово здійснюються різноманітні можливості, закладені в самій людській природі. «Тільки розвитком моральних ідеалів, твердим вихованням народ зміцнює своє існування, могутність і розвиток. Таким чином, ми думаємо, що не тільки виховання залежить від життя і її розвитку, але що діяльне виховання створює нові уклади життя, сприяє її організації і розвитку» [5, с. VII]. Сказане, на наш погляд, можна і потрібно вважати своєрідним керівництвом у роботі сучасних педагогів. Моральне виховання вчений розумів, як багатоаспектний процес, обумовлений рядом соціально-економічних чинників, релігією, рівнем культурного розвитку суспільства, духовністю народу і т.д. Кінцеву мету морального виховання М. І. Демков бачив у вдосконаленні людини, її природних задатків, вихованні вищих моральних почуттів. У зміст морального виховання педагог включав такі загальнолюдські якості, як: любов, борг, честь, правдивість, людську гідність, працелюбність, «моральну волю», «моральний характер», справедливість, совість, «релігійні почуття», дисципліну, емоційне виховання. При цьому М. І. Демков стверджував, що виховання і розвиток даних якостей у дітей безпосередньо пов'язані з рівнем моральності суспільства. Тому суспільство він розглядав як основу, «колиску» виховання підростаючого покоління.

Аналіз теоретичної спадщини М. І. Демкова показав, що ідеї вченого, орієнтовані на людинолюбство, повагу до людської гідності зумовили його гуманістичний підхід до розуміння сутності процесу морального виховання. Вчений виділив реальні (держава, суспільство, школа, сім'я) і духовні (релігія, література, мистецтво, наука) фактори виховання, які необхідно враховувати в моральному становленні особистості; розкрив місце і роль етики в моральному вихованні та розвитку дитини; наголосив на необхідності спиратися в моральному вихованні на позитивні якості дітей; для закріплення моральних знань і набуття досвіду моральної поведінки рекомендував використовувати позитивні приклади і систематичні вправи.

Особливу роль у процесі морального виховання дітей М. І. Демков приділяв учителю. Учитель, на думку вченого, має стати прикладом і зразком життя учня, еталоном моральності, наповнювати душі дітей духовним світлом.

Застосування ідей М. І. Демкова про моральне виховання сприяє особистісно зорієнтованому підходу до дитини як до суб'єкта власного розвитку, формує гуманістичну позицію вчителів, вихователів та батьків у конструюванні педагогічного супроводу морального становлення особистості в освітній системі.

Література

1. Гусейнов А. А. Этика: учебник / А. А. Гусейнов, Р. Г. Апресян. — М.: Гардарики, 2000. — 472 с.
2. Горелов А. А. Этика: учебное пособие / А. А. Горелов, Т. А. Горелова. — М.: Флинта: МПСИ, 2006. — 416 с.
3. Демков М. И. Курс педагогики для учительских институтов, высших женских курсов в педагогических классах женских гимназий / М. И. Демков. — М.: Изд. Т-ва «В. В. Думанов, Наследие Бр. Салаева». — Изд. 5. — Ч. I. — 1917. — 354 с.
4. Демков М. И. Начальная педагогика. Для учеников народной школы и для грамотных крестьян / М. И. Демков. — М.: В. В. Думанов и др., 1913. — 63 с.
5. Демков М. И. История русской педагогики / М. И. Демков. — М.: Тип. Г. Лисснер и Д. Совко, 1913. — 519 с.

О.В. Свистун,

студентка факультету технологічної та професійної освіти
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ ДИЗАЙНУ»

На сьогоднішній час світовий показник розвитку новітніх технологій займає високий щабель. Тому використання ІКТ у навчальному процесі може мати як позитивні, так і негативні наслідки.

Особливо актуальною ця проблема стає у вивченні студентів педагогічних спеціальностей технологічного профілю в процесі вивчення основ дизайну. На сучасному етапі розвитку освітньої галузі “Технологія” дуже розповсюдженою та популярною стає концепція дизайнерської освіти особистості, що за змістом входить до складу зазначеної освітньої галузі. Основним завданням дизайнерської освіти є розвиток творчих проектних здібностей, формування освітньої орієнтації з практичної готовності до проектно-технологічної діяльності, виховання загальної трудової культури особистості [1, с. 28].

На заняттях з основ дизайну дуже важливим є використання інновацій. На мою думку, застосування їх в процесі навчання несе позитивний вплив на розвиток творчого мислення студентів. При вивченні «Графічного дизайну», «Промислового дизайну», «Дизайну середовища» можна обійтися без використання ІКТ, але застосування їх розкриває перед студентами великі можливості, сюди відно-

ситься: пришвидшення процесу навчання за допомогою використання спеціального програмного середовища, розширення поглядів у вирішенні дизайнерських задач, модернізація процесу навчання, підвищення рівня розвитку творчого мислення та креативності, збільшення інтересу до розв'язання та виконання дизайнерських рішень. Водночас вивчення «Веб-дизайну» взагалі неможливе без використання інновацій. Адже вивчення цієї спеціалізації повністю ґрунтується на створенні веб-сайтів та розробці дизайну веб-сторінок, з яких він складається.

Проте серед всіх цих позитивних сторін є і певні негативні сторони, які за собою можуть нести негативні наслідки, зокрема:

- Непідготовлена цільова аудиторія до сприймання та використання інноваційних технологій. Навички творчого мислення повинні закладатися людині ще в шкільному віці, а на момент вступу студентів до педагогічних ВУЗів вони повинні вже мати певний рівень творчого мислення, щоб у вищому навчальному закладі могли його яскраво проявити та розвивати глибше. Проблема полягає в тому, що часто студентами являються випускники різних шкіл та навіть різних областей. Спостерігаючи за студентами сільської місцевості, які навчалися в класі, який складався з 1-5 учнів, наявні пропуски в знаннях і навіть відсутні елементарні навички роботи з комп'ютером та поняття дизайну. І тому коли у групі знаходяться студенти різного рівня підготовки, викладачу потрібно затрачати час на ознайомлення з основними поняттями і в даному випадку найновіші технології не дадуть позитивного результату, без базових знань.

- Малозабезпечена матеріально-технічна база. Український вчений М. Дробноход говорить, що сьогодні вища школа дедалі схиляється в бік підготовки користувачів і споживачів, і занедбується підготовка генераторів нових знань, технологій, фахівців для забезпечення інноваційного розвитку держави [2]. Не дарма таку думку висловив вчений, адже через відсутність забезпечення більшої частини навчальних закладів новітніми технологіями, виникає проблема наукового розвитку та технологічного прогресу всієї країни. Для викладачів, студентів та учнів являється недостатнім просте відвідання конференції чи екскурсії зі знайомства з певною інновацією. Дуже важливим являється застосування цих новостворених інновацій у повсякденному житті, тільки тоді вони будуть використовуватися як засоби навчання, а не «восьме чудо світу».

- Недостатнє володіння вчителем інноваційними технологіями. Часто трапляється так, що через відсутність кваліфікованих кадрів чи ще з якихось причин, навчальні дисципліни можуть викладати не спеціалісти, за таких умов науковий прогрес також зазнаватиме регресу. Адже коли студент краще розбирається ніж викладач, навчальний процес стає безкорисливим.

- Відсутність спільної мети навчання педагогічного колективу та низький рівень вмінь у користуванні інноваційними технологіями, педагогічним колективом в цілому. Приходячи в школу чи у ВУЗ молодому спеціалісту представляють ряд вимог до його професії, проте дуже рідко надають дійсно важливу і корисну інформацію, щодо методики проведення, індивідуальних особливостей учнів чи студентів. Тому часто, коли молодий педагог має високі знання і технологічну підготовку, проте через невеликий досвід роботи не може

його використати, такого вчителя можуть «використовувати не за призначенням». Що це означає? Розвиток його здібностей стає спрямовано не на передачу своїх вмінь та навичок учням, не говорю вже про розвиток в них творчого мислення, а на виконання адміністративних доручень, на кшталт: «Розробити сайт школи», «Відремонтувати мережу» або «Допомога іншому вчителю з будь-якого питання, пов'язаного з комп'ютером». А звідси виникає проблема. Низька грамотність більшої частини педагогічного персоналу з користування ІКТ, автоматично перелягає на плечі молодих спеціалістів, ніби вони повинні навчити і передати свої знання старшому поколінню. Проте слід не забувати, що для цього існують курси підвищення кваліфікації. Також для таких некомпетентних колег, з низьким рівнем володіння інноваційних технологій можна створити курс для підвищення їхнього рівня при школі чи ВУЗі, де могли б займатися всі бажаючі. Контроль та корекцію над рівнем підвищення знань краще здійснювати вчителем даного навчального закладу з інноваційних дисциплін.

Саме у ВУЗах потрібно націлювати студентів та попереджати про такі можливі проблеми і як з ними боротися, виконувати тільки ту роботу, яка передбачена посадовими обов'язками вчителя технологій. Тільки тоді, коли вчитель повністю зможе віддаватися навчальному процесу, відстоювати свою думку в педагогічній праці, можливий позитивний результат використання інновацій в процесі вивчення основ дизайну та розвиток творчих здібностей його учнів.

Література

1. Дизайн-освіта: профільне навчання старшокласників : прогр., календар. плани і не тільки : [антологія / упоряд. : М. Голубенко, В. Вдовченко, В. Тищенко]. — К. : Вид. дім “Шкіл. світ” : Вид. Л. Галіцина, 2006. — 128 с.
2. Дробноход М. І. Сьогодення і проблеми вищої школи України/ М. Дробноход; Академія наук вищої школи України [Електронний ресурс]. — URL: <http://anvsu.org.ua/index.files/Articles/Drobnokhod2.htm>.

Л.В. Соляр,

методист коледжу, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Г.М. Бережна,

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Н.О. Сімнікова,

голова циклової комісії товарознавства зерна та харчових продуктів,
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист,

Могилів-Подільський технолого-економічний коледж Вінницького НАУ

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА – ЗАПОРУКА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Перед сучасними вищими навчальними закладами стоїть завдання — формування висококваліфікованого спеціаліста, який міг би активно та творчо вирішувати професійні завдання.

У роботі спеціаліста важливе місце посідають уміння та здатність використовувати знання в умовах, що постійно змінюються, в практичній діяльності. Кожна професія потребує оволодіння специфічними уміннями.

Не викликає жодних сумнівів той факт, що практичне навчання є основною складовою підготовки молодших спеціалістів галузі харчових технологій.

У навчально-виховному процесі формування професійних навиків здійснюється на лабораторно-практичних заняттях.

Метою виконання лабораторно-практичних завдань є прищеплення студентам навичок самостійної роботи в умовах, наближених до виробничих здібностей з обробки сировини і приготування страв різної складності, обслуговування споживачів у закладах ресторанного господарства.

Відпрацювання практичних умінь та навиків студентів спеціальності «Харчові технології» здійснюється в навчальному ресторані та лабораторіях-кухнях, коледжу які оснащені сучасним технологічним обладнанням.

Кожен студент забезпечений робочим місцем. Завдяки використанню різних видів професійної діяльності та ігрового елемента студенти активно змагаються за звання кращих, вчать не боятися конкурентної боротьби, готуються до сміливої участі в конкурсах кулінарної майстерності та офіціантів.

Пошук викладачами циклової комісії шляхів підвищення якості підготовки фахівців до практичної професійної діяльності привів до впровадження в навчальний процес діяльнісної технології, а саме — моделювання професійної діяльності.

Моделювання ситуацій також здійснюється за допомогою використання рольових, ділових, імітаційних ігор. Саме залучення студентів в ігрову діяльність дозволяє сформувати в них не тільки теоретичні знання та практичні вміння, але й сприяти формуванню в них професійно важливих якостей, необхідних для виконання майбутньої трудової діяльності. У процесі проведення таких ігор, студентам надається можливість проявити свої особисті якості (інтелектуальні, моральні, вольові, емоції та ін.). Тому, проведення ділових ігор є необхідною умовою ефективної підготовки фахівця, формування його професійної компетентності.

Найпоширеніше є серед викладачів використання рольових ігор. Практикуємо розігрування ролей під час проведення лабораторно-практичних робіт та під час проходження студентами навчальної практики, коли студенти виконуючи професійні обов'язки кухаря, офіціанта, бармена, зав виробництвом, техніка технолога відчують себе в ролі повноправних працівників закладів ресторанного господарства.

Згідно з дослідженнями, проведеними вченими, найефективнішими методами роботи зі студентами є практичне навчання, яке дає можливість засвоїти до 70% навчального матеріалу. Тому наступний засіб формування кваліфікованого фахівця — це професійно-практична підготовка студентів, яка реалізується під час виконання лабораторно-практичних робіт, проходження навчальних і виробничих практик. Так, виконуючи практичну роботу по складанню комплексного меню і визначенню необхідної кількості сировини, студенти набувають професійних умінь складання різних видів меню, користування нормативно-технічною документа-

цією, складання розрахунково-сировинної відомості, яка є основою для оформлення бухгалтерської документації — вимоги накладної для одержання продуктів зі складу.

Під час проведення навчальної практики в кухні-лабораторії коледжу студенти мають можливість здійснити організацію робочого місця, провести обробку сировини та приготування страв, визначити органолептичні показники якості приготовлених страв.

Таким чином, інтерактивні форми і види організації практичного навчання дають можливість студентам показати високі результати засвоєння знань, та формування практичних компетенцій, спонукають студентів до творчої роботи та формують особисту позицію щодо сприйняття змісту навчання.

Література

1. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. Посіб. Уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. — К.: А.Н.Н., 2002. — 136 с.
2. Максимюк С. П. Педагогіка: Навчальний посібник. — К.: Кондор, 2005. — 667 с.
3. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М-во освіти і науки України, Львів. держ. ун-т внутріш. справ / В. Л. Ортинський. — К. : Центр учбової л-ри, 2009. — 472 с.
4. Туркот Т. І. Психологія і педагогіка вищої школи в запитаннях і відповідях : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. І. Туркот — К. : Кондор, 2011. — 516 с.

А.А. Тищенко,

студентка факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
науковий керівник: **В.А. Фрицюк,**

доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і професійної освіти
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стратегічною метою дошкільної освіти, визначеною в Законі України «Про дошкільну освіту», є збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини, формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей. Тому підготовка майбутніх вихователів до розвитку культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку є актуальною й важливою проблемою.

Проблему формування культури здоров'я особистості, формування навичок здорового способу життя дітей, підлітків, молоді, учнів загальноосвітніх навчальних закладів, учнів у різних аспектах присвятили свої праці В. Бобрицька, Т. Бойченко, Т. Воронцова, О. Дубогай, Л. Дудорова, С. Омельченко, С. Страшко, Л. Сущенко, Г. Даниленко, Н. Кудикіна та ін.

Разом з тим, теоретичний аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів щодо готов-

ності майбутніх вихователів до розвитку культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку ще недостатньо досліджена як в теоретичному, так і в практичному аспектах, зокрема не дістали ґрунтовного розкриття і обґрунтування зміст, форми і методи навчання, які мають забезпечити яке формування цієї готовності.

Варто зазначити, що для успішного здійснення педагогічної діяльності вихователь оволодіває знаннями з дошкільної педагогіки, дитячої психології, індивідуальних психологічних характеристик, вікової фізіології, педіатрії та гігієни, правил охорони життя і зміцнення здоров'я дітей. Одночасно йому необхідно опановувати засади, які на загальнотеоретичному рівні розкривають мету, завдання, принципи, зміст виховання і навчання дітей, а також оптимальні умови, форми, методи і засоби здійснення навчально-виховного процесу, організації ігор, інтелектуальної та фізичної праці, художньої творчості, облаштування простору життєдіяльності дітей.

Поряд з високими моральними якостями, глибокими знаннями методики навчально-виховної роботи і психологічних особливостей дітей дошкільного віку вихователь повинен мати комплекс професійно важливих психологічних якостей, які визначають його педагогічну майстерність. Ці вимоги диктує специфіка діяльності вихователя і об'єкта його діяльності — особистості дошкільника.

У діяльності вихователя виділяють такі основні функції: виховна, освітня, охорона та зміцнення здоров'я.

Погоджуємося з О. Гладощук [1] у тому, що проблема формування культури зміцнення здоров'я особистості належить до першочергових проблем сучасної державної політики. Саме від стану культури здоров'я багато в чому залежить духовний стан суспільства, його політичний та соціокультурний розвиток.

Заслуговують на увагу визначення «здоров'я», запропоновані В. Петленко та Д. Давиденко. На їхню думку, здоров'я — це: 1) стан організму, в якому зазначається відповідність структури і функції органів і систем органів людського тіла, а також здатність регуляторних систем підтримувати гомеостаз (постійність внутрішнього середовища), 2) процес збереження і розвитку психічних, фізичних та біологічних здібностей людини, її оптимальної працездатності, соціальної активності при максимальній тривалості життя; 3) здатність організму зберігати відповідну віку стійкість в умовах різких змін кількісних і якісних параметрів триєдиного потоку сенсорної, вербальної і структурної інформації; 4) стан організму, що визначає його адаптивні можливості і що становить мотиваційну та інформаційну основу життєдіяльності організму; 5) не тільки відсутність захворювань або функціональних відхилень організму, а й наявність високого рівня функціонування різних систем, а також гармонійність розвитку; 6) такий стан організму, коли функції всіх систем урівноважені з зовнішнім середовищем і відсутні хворобливі зміни; 7) існування, що допускає найбільш повноцінну участь у різних видах громадської та іншої діяльності; 8) нормальний психосоматичний стан людини, здатної реалізувати свій потенціал тілесних і духовних сил і оптимально задовольнити систему матеріальних, духовних і соціальних потреб [2, с. 7].

Педагог Я. Каменський в своїй праці «Велика дидактика» висловлює своє ставлення до фізичного виховання та збереження здоров'я і розглядає це як гар-

монію між тілом та сутністю самої людини. Енциклопедичні знання науковця дозволяли йому розглядати питання охорони та збереження здоров'я дітей з позиції профілактичної спрямованості, які визначились в понятті «дотримання здорового способу життя» [3, с. 12].

На думку С. Омельченко, одним з ефективних способів збереження і зміцнення здоров'я дітей є формування здорового способу життя через усвідомлення цінності здоров'я, сприйняття ідеалу і норм здорового, багатоманітного життя, засвоєння знань, умінь, навичок, які здатні забезпечити досягнення сталого здоров'я і благополуччя [4].

Таким чином, проблема підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів щодо їхньої готовності до розвитку культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку є актуальною, недостатньо дослідженою й потребує розв'язання, зокрема, розроблення педагогічних умов і методики підготовки майбутніх вихователів до означеної діяльності.

Література

1. Глагошук О. Г. Педагогічні умови вдосконалення культури зміцнення здоров'я студентів в системі фізичного виховання у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 — теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я). — Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова / О. Г. Глагошук. — Київ, 2008. — 20 с.
2. Давиденко Д. «Оценка формирования физической культуры студентов в образовательном процессе технического вуза» / Д. Н. Давиденко // Теория и практика физической культуры. 2006. — №2. — С. 2—6.
3. Каменський Я. А. Избранные педагогические сочинения: в 2-х т. / Я.А. Каменський / Под ред. А.И. Пискунова и др. — М.: Педагогика, 1982.
4. Здоров'я та здоровий спосіб життя: погляди, думки, висновки С. Омельченко, Рідна школа. — 2005. — 80 с.

Цзен Гуанхай,

аспірант першого року денної форми навчання,

Харківський національний університет імені Г.С.Сковороди

науковий керівник: **В.В. Ворожбіт-Горбатюк,**

доктор педагогічних наук, професор кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки

Харківського національного університету імені Г.С. Сковороди

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВОКАЛІСТІВ: КНР І УКРАЇНА

На сучасному витку розвитку освіти і культури у світі актуалізовано проблему діалогу і взаємопроникнення культур, ефективної підготовки майбутніх учителів, фахівців мистецького спрямування. У цьому ключі важливого значення набуває проблематика підготовки вокалістів у закладах вищої освіти мистецького спрямування у КНР і Україні.

Проведений аналіз публікацій засвідчив, що проблема музично-педагогічної, мистецької освіти в КНР широко досліджується в методичному (Л. Василенко, О. Комісаров, В. Юшманов, А. Яковлева) і історико-культурному аспектах

(В. Багадуров, Л. Гавриленко, Л. Дмитрієв). Проблематика методичної підготовки вокалістів перебуває у колі наукових інтересів Цзінь Нань, Ван Цзяньшу, Чен Дін, Ван Лей, Мен Мен. Історичний аспект розвитку вокальних жанрів досліджував Вей Дзюнь, історію китайської вокальної школи вивчав Цой Сяо Юй. Проте проблема хорової підготовки вокалістів у закладах вищої освіти в КНР мало досліджена.

Зазначимо, що хорова підготовка є обов'язковим компонентом вищої освіти в практиці навчання майбутніх вокалістів. 2001 року Міністерство КНР оприлюднило «Новий стандарт музичних дисциплін обов'язкової освіти», що свідчило про інтегрування музичної освіти Китаю у світовий освітній простір. Новий стандарт передбачав поєднання музичної підготовки з іншими мистецтвами та науками, збагачення змісту музичного навчання новими цікавими формами та інформацією. Цікаво, що хорова підготовка була визнана ресурсом суспільної культури [1].

З'ясовано, що у «Програмі керівництва з навчальних дисциплін для підготовки бакалаврів на факультетах музики у вищих навчальних закладах Китаю», починаючи з 2005 року передбачено вивчення трьох блоків навчальних дисциплін: обов'язкові, дисципліни за вибором та дисципліни регіонального компонента [2]. До загальних фахових віднесено дисципліни: «Елементарна теорія музики і сольфеджіо», «Аналіз музичних творів і поліфонія», «Вокал», «Фортепіано», «Обов'язковий китайський музичний інструмент», «Обов'язковий зарубіжний музичний інструмент», «Історія китайської музики», «Історія зарубіжної музики», «Китайська народна музика», «Зарубіжна народна музика», «Хор і хорове диригування», «Педагогіка і методика музичного виховання в загальноосвітній школі» [там само].

Як бачимо, хор і хорове диригування віднесено до базису фахової підготовки мистецького спрямування. Ватро наголосити, що серед особливостей підготовки вокалістів у КНР є опора на історично складену духовну культуру Стародавнього Китаю. Важливе місце в культурі цієї країни посідав феномен буденної свідомості, відомий в історії національної культури як «китайська церемонія». По суті це є фіксованим стереотипом етико-ритуальних норм поведінки і мислення особистості, який сформувався внаслідок слідування норм поведінки у давнину. У вокальній творчості Китаю популярним жанром визнано народну пісню.

Такі історико-культурні корені хорової підготовки вокалістів певною мірою перегукуються з народною українською традицією культу хорового співу. Зазначимо, що характерними особливостями китайської і української народної пісні є різноманіття тематики і жанрів. Творчий підхід до вокальної підготовки вокалістів у КНР і Україні передбачає своєрідне пробудження генетичної співучості студентів, оптимізацію основних елементів їхньої творчої діяльності за принципом народності, переходу на якісно інший рівень саморозвитку та само актуалізації згідно з культурологічним підходом.

На думку Л. Василенко, звернення до культурних історичних коренів у теорії і практиці хорової підготовки свідчить про пріоритетність культурологічного підходу [3]. Згідно з цим підходом мистецькі явища (зокрема народна пісня як базис хорової підготовки) співвідносяться з естетичними цінностями, адже джерелом есте-

тичної насолоди є художня форма, яка знаходиться у гармонійній єдності зі змістом мистецького твору.

Відповідно, цей підхід з опорою на принцип історизму в практиці хорової підготовки вокалістів у КНР та Україні забезпечує системність змісту усіх циклів музичного мистецтва, успішність фахової діяльності загалом: музичну творчість як вид професійної роботи, музичний твір як специфічний продукт мистецької діяльності; музичне виконання як співтворчість та взаємозалежність автора та виконавця; музичне сприйняття як художнє спілкування з твором мистецтва і слухачами.

Література

1. Чан Вэньцзин Новый стандарт музыки [Электронный ресурс] / Чан Вэньцзин. — Режим открытого доступа : http://www.chinadmd.com/file/pvoooxppwzpous6xtvvsist_1.html, свободный. — Загл. с экрана (11.12.2017).
2. Гуо Цяньшэнь 60 лет истории художественного образования : [монография] / Гуо Цяньшэнь. — Цаньша, 2009. — 87 с.
3. Василенко Л. М. Гедоністичні засади вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва: теорія та методика: Монографія / Л. М. Василенко. — К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. — 336 с.

С.В. Чиркіна,

викладач фортепіано вищої категорії, концертмейстер,

Канівський коледж культури і мистецтв

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

schirkina@mail.ua

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В ХХІ століття Україна увійшла незалежною, з ідеалами гуманізму в усіх сферах життя суспільства. Домінантою стала підготовка фахівця, який прагне постійно самовдосконалюватися, набувати соціальної та професійної мобільності, швидко адаптуватися в інформаційному просторі.

Історія розвитку педагогічної теорії та практики показує, що зміст і методика формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності у творчих мистецьких колективах постійно змінюється, враховує зміни, які відбуваються в суспільстві та змісті освіти. У науковій літературі представлені різні аспекти підготовки вчителя музики: аксіологічний (Г. Падалка, В. Петрушин); дидактичний (Л. Арчажнікова, О. Ростовський, Н. Тимошенко) культурологічний (О. Рудницька, О. Щолокова). Наявні також дослідження з проблем педагогічного керівництва музичними колективами: народно-інструментальним ансамблем (А. Болгарський), оркестровим колективом (А. Карпун, В. Лабунець, В. Лапченко), хоровим (Н. Венедиктова) тощо.

Актуальність упровадження нових педагогічних концепцій і технологій у формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва — керівників творчих мистецьких колективів зумовлені існуванням об'єктивних суперечностей

між політичними, соціально-економічними процесами, що відбуваються в державі, та невідповідним ставленням до організації музично-педагогічної освіти. Важливе місце належить активності, спостережливості, нестандартному мисленню, дослідницькому підході до аналізу навчально-виховних ситуацій [1, с. 56].

Вивчення закономірностей формування особистості вчителя були розпочаті вченими в 50-ті рр. XX ст. на чолі з ученими Н.Кузьміною та О. Щербаковим. Перший період розвитку досліджуваної проблеми характеризувався стабільним функціонуванням і розвитком сфери діяльності, початком формування дослідницьких пошуків у педагогічній практиці; відсутністю соціального замовлення на формування готовності майбутніх педагогів до керівництва творчим мистецьким колективом; недостатністю загального педагогічного інтересу до підготовки майбутніх педагогів до керівництва творчим мистецьким колективом. До закінчення першого періоду сформувалися такі передумови: 1) з'явилися нові тенденції в розгляді культури як засобу соціалізації людини; 2) склалися традиції вітчизняної культури; 3) з'явилися спроби осмислення поняття «управління»; зміцнення навчально-виховної роботи з життям, вивчення ролі самоврядування; 4) підвищився інтерес дослідників до методологічних основ управління; 5) було сформовано психолого-педагогічну спадщину вітчизняних і зарубіжних педагогів [2, с. 56].

Другий період — початок 60-х — до 1992 року — це період будівництва комуністичного суспільства, холодної війни, застою, активності піонерської та комсомольської організацій, діяльності органів самоврядування. Розвиток педагогічної науки, ускладнення педагогічного процесу викликали необхідність звернутися до керівництва. Питання керівництва в цей період ставилися і вирішувалися дослідниками Ю. Конаржевським, В. Сластьоніним, В. Якуніним та ін. У 1962 році виходять монографії, посібники, програми Р. Захарова, Л. Лаврівського. З даного моменту починається цілеспрямоване вивчення процесу підготовки педагогів до керівництва творчим мистецьким колективом [3, с. 48]. У 70-ті роки почалося формування системи вузів мистецтв і культури. Випускник вузу відповідно до стандартних нормативів був з самого початку орієнтований на професійну діяльність у сфері аматорської (самодіяльної) творчості, яка має деяку специфіку. Для періоду з кінця 80-х років характерне підвищення уваги до проблеми творчості. Стали більш цілеспрямовано використовуватися загальнонаукові методи: управлінський, інформаційний, системний, комплексний і ін. Однак проблема підготовки педагога до керівництва творчим мистецьким колективом не стала предметом цілеспрямованого дослідження. Другий період досліджуваної проблеми характеризується: актуалізацією поняття «управління»; реформуванням системи вищої професійної освіти; появою перших наукових досліджень в області підготовки; відсутністю досліджень в області формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до керівництва творчим мистецьким колективом [4, с. 47]. До закінчення другого періоду сформувалися такі передумови: 1) в країні склалися умови для розпаду СРСР; 2) закладалися теоретичні основи для здійснення управління; 3) з'явилися зарубіжні та вітчизняні дослідження, присвячені управлінню колективом і підготовці фахівців до діяльності керівника; 4) в партійних і

урядових документах знаходили відображення результати наукових досліджень, що служило поштовхом для подальшого розвитку наукової думки.

Третій період — з 1992 року — до теперішнього часу — це період перебудови, науково-технічного прогресу, демократії, модернізації освіти. В кінці 1990-х років сценічні майданчики заповнили «металеві» ритми, агресивність, відчуженість. У дитячий репертуар проникає стиль шоу. Особливу увагу керівники дитячих творчих колективів приділяють художньо-естетичному вихованню дітей і підлітків через включення в активну навчально-творчу діяльність [5, с. 65].

Початок ХХІ століття можна вважати новим етапом розвитку проблеми формування готовності майбутніх педагогів до керівницької діяльності. У цей період постало питання про необхідність знань у сфері керівництва творчим мистецьким колективом, це обумовлено зникненням державних шкіл мистецтв, аматорських колективів при Палацах культури та популярністю приватних шкіл мистецтв різних напрямків. Теорія керівництва істотно доповнюється теорією педагогічного менеджменту, яка приваблює своєю особистісною спрямованістю [5, с. 156]. Знаковою подією цього періоду стала інтеграція зарубіжної та вітчизняної систем освіти, приєднання в 2003 році до Болонського процесу. У цей період вченими розглядалися проблеми в сфері: художньої творчості; підготовки майбутніх педагогів до вирішення професійних завдань; діалогічної взаємодії в педагогічному середовищі як показника професійної компетентності педагога; пріоритетних завдань вищої професійної освіти в сучасній теорії і практиці; управління якістю освітніх послуг, формування педагогічної установки майбутнього педагога. Третій етап становлення досліджуваної проблеми характеризується: 1) реформуванням системи вищої освіти відповідно до вимог Болонських угод; 2) наявністю соціального замовлення на підготовку майбутніх педагогів до керівництва творчим мистецьким колективом; 3) прийняттям нових ФГОС ВПО в сфері культури та мистецтва; 4) значним збільшенням досліджень в області підготовки педагогів до керівницької діяльності [6, с. 86]. До закінчення третього періоду сформувалися такі передумови: підписання Болонських угод, які передбачають реформування системи вищої професійної освіти; уточнення понять «керівницька діяльність», «професійна підготовка»; наукове обґрунтування нових підходів до змісту підготовки фахівців до керівницької діяльності.

Висновки. Перший період (початок ХХ століття — до початку 60-х років) характеризується стабільним функціонуванням і розвитком творчої сфери діяльності, початком формування дослідницьких пошуків у педагогічній практиці, відсутністю соціального замовлення та недостатністю загального педагогічного інтересу до підготовки майбутніх педагогів до керівництва творчим мистецьким колективом. Другий етап (початок 60-х — до 1992 року) характеризується актуалізацією поняття «компетентність» для професійної освіти, реформуванням системи вищої освіти і появою перших наукових досліджень в області професійних компетентностей, відсутністю досліджень в області формування готовності майбутніх педагогів до керівництва творчим мистецьким колективом. Третій період (з 1992 року — по теперішній час) характеризується реформуванням системи вищої освіти відповідно до вимог Болонських угод, наявністю соціального

замовлення, прийняттям нових ФГОС ВПО в сфері культури та мистецтва, а також значним збільшенням досліджень про підготовку майбутніх педагогів до професійної діяльності.

Проведений науково-історичний аналіз показав, що культурно-історичний розвиток суспільства, розвиток проблеми формування готовності педагогів до керівництва творчим мистецьким колективом не тільки зумовили актуальність окресленої проблеми, а й створили необхідні передумови для її успішного вирішення.

Література

1. Козир А.В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти / А. В. Козир ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. — Київ : Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. — 379 с.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К.І.С., 2004. — 112 с.
3. Ковтун А.В. Розвиток музичної освіти майбутніх педагогічних кадрів в Україні (друга половина ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / А.В. Ковтун. — Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2015. — 283 с.
4. Михайличенко О.В. Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні в другій половині ХІХ — на початку ХХ ст.: дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.01 / О.В. Михайличенко. — Суми, 2007. — 397 с.
5. Михаськова М.А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / М. А. Михаськова. — К., 2007. — 228 с.
6. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошук, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. — К. : ВІПОЛ, 2000. — 636 с.
7. Черкасов В.Ф. Становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні (1962—1991 рр.): монографія /В.Ф. Черкасов. — Кіровоград: «Імекс — ЛТД», 2008. — 376 с.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

О.Б. Котик,

викладач вищої категорії спеціалізації «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» Тереховлянського вищого училища культури

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ДИНАМІКА СКУЛЬПТУРИ

Скульптура — вид мистецтва, який відображає світ в об'ємних формах. Слово «скульптура» спочатку означало висікання, вирубання фігур з твердого матеріалу. Згодом, цим поняттям стали називати твори, зроблені за допомогою ліплення.

Колись наш далекий предок уперше звернув увагу на те, що грудку глини можна м'яти, при цьому вона відтворює відбитки його пальців, та, висихаючи, зберігає їх, до того ж грудці можна надати різну форму. З найдавніших часів люди ліпили з глини, висікали з каменю, різали з дерева та кістки маленькі фігурки. В деяких місцях ці малі скульптурки сприяли виникненню цілих художніх напрямів, особливого стилю в мистецтві, яким захоплюється й дотепер. Такими є, наприклад, старогрецькі танагрські (від назви міста) глиняні статуетки IV—III ст. до н.е. Улюблені матеріали дрібної пластики — кістка, порцеляна, фаянс, срібло, коштовні породи каменю, скло, усі види кераміки. Найбільший розвиток скульптура малих форм одержала у фарфорі та фаянсі. Скульптурою малих форм стали твори І.Г. Фрих-Хара «Старе місто», І.С. Єфимова «Кішки на кулі», «Зебра», «Вода». Скульптуру малих форм часто буває важко відокремити від звичайних іграшок. Для забави дітей також створювали невеликі людські фігурки, зображення звірів, птахів, фантастичних тварин. Особливо популярною в побуті була глиняна і дерев'яна народна іграшка — димківська, богородська, скопінська, та ін. Так був покладений початок мистецтву ліплення. Перші кістяні і кам'яні голівки, статуетки відносяться до верхнього палеоліту (біля 33 тисячоліття до н.е.). Проте різьблені зображення, що вимагали вже досить складної техніки і знарядь праці, не дійшли до нас. Також невідомо, що з'явилося раніше — малюнки на стінах печер, що поклали початок живопису чи об'ємні ліпні і різьблені фігурки — перші скульптурні твори. Трохи пізніше римляни ввели в обіг слово «скульптура», що значить «вирізувати», «висікати». Давні слов'яни називали це мистецтво ліпленням. Багато видів скульптури були відомі давнім єгиптянам, художникам Месопотамії, але остаточно закріпилися в античному мистецтві, майстри якого залишили нам класичні зразки мистецтва ліплення. Найважливішим досягненням класичної античної скульптури була розробка проблеми передачі ру-

ху. Звичайно, зображувався момент кульмінації, коли один рух наче завершений і починається інший, як у статуї Ніки Самофракійської, яка втілює радісний пафос, адже колись вона стояла та трубила у ріг біля стрімчаку на березі моря, відкрита вітру та бризкам морської піни.

У Середньовіччі скульптура мала майже винятково релігійний характер. Зображувалися святі, мученики, церковні діячі. Мистецтво, відтворюючи сцени священної історії, її персонажів, було тоді своєрідною «біблією для неписьмених». Вищим досягненням середньовічної скульптури була передача духовного початку, внутрішнього стану людини. Зростає інтерес до реальних людей, до людини, як прекрасному створенню природи, до античного ідеалу людської краси пробудився в епоху Відродження і знайшов відображення в роботах Донателло, Верроккіо, Мікеланджело Буонарроті.

Скульптуру класифікують в залежності від: призначення, характеру передачі об'єму, характеру постановки фігури, характеру моделювання поверхні, матеріалу та технології виготовлення. Вона може бути станковою (статуї, портрети, жанрові сцени), тобто із самостійним художнім значенням, монументальною (пам'ятники, декоративна скульптура в садах і парках, рельєфи на будинках, меморіальні ансамблі) та фізичною, просторово зв'язаною з архітектурою чи з певним природним оточенням, статично закріпленою (на п'єдесталі чи яким-небудь іншим чином).

Монументальна скульптура є компонентом архітектурної композиції, адресована масовому глядачу, розміщується в громадських місцях, в інтер'єрах громадських установ; відрізняється величністю, вагомим ідейним змістом та має узагальнені форми (пам'ятники, монументи). Монументальна скульптура пов'язана з архітектурним середовищем і велика за розмірами. Скульптурою прикрашають меморіальні ансамблі, а також тріумфальні арки, обеліски, колони. Важливий розділ монументальної скульптури — пластична краса будинків, декоративна приналежність у вигляді підтримуючих балкони й еркери скульптурних груп фігур атлантів чи каріатид, змістовні фігурні образи, що відбивають сюжети громадського життя. В садово-парковому мистецтві скульптура відіграє здебільше декоративну роль.

Меморіальна скульптура — це скульптурні рельєфні плити над могилами знатних людей, які протягом багатьох століть встановлювали в Західній Європі. Мікеланджело створив скульптури для усипальниці сімейства Медичі при флорентійській церкві Сан-Лоренцо.

Станкова скульптура незалежна від середовища, має розміри, близькі до натури, конкретний поглиблений зміст. Станковою скульптура називається тому, що створюється на верстаті. Вона не залежить від оточення, носить камерний характер, розміщується в залах виставок; у зображенні увага зосереджується на тонких нюансах, русі, що відображає внутрішній світ людини та враження художника. Її найвідоміші види — статуя, портрет, анімалістика (зображення тварин). Статуя звичайно зображує людину в повний зріст, що в ідеалі робить враження життєвості, легкості, волі. Скульптурна група поєднує кілька фігур, пов'язаних художнім задумом і сюжетом. Погруддя — це зазвичай портретне, погрудне зобра-

ження. Головна вимога до цього виду скульптури — домогтися подібності з моделлю, відобразити його внутрішній світ і характер.

Декоративна скульптура — це статуї, рельєфи, ліпні прикраси, надбрамні герби, які встановлюють в інтер'єрах і зовнішніх нішах будинків, у парках, садах. Декоративна скульптура не тільки прикраса, вона розвиває і поглиблює задум зодчого. Різноманітна і багата фантазія скульпторів, які прикрашають фонтани. Статуї блищать під струменями води, створюють враження багатства і пишноти, як фонтани «Треві» в Римі, фонтани в Петергофі чи Версальському парку.

У залежності від характеру передачі об'єму розрізняють круглу та рельєфну скульптуру.

Кругла скульптура вільно розміщується в просторі, вимагає огляду по колу. Це може бути зображення голови, торсу (зображення по пояс), бюсту (погрудне зображення), статуя (зображення у повний зріст), скульптурна група. Кругла скульптура завжди пов'язана з певним просторовим середовищем, висвітлена природним або штучним світлом. Є ряд різновидів круглої скульптури. Основні з них — статуя, група з двох або більше фігур, пов'язаних між собою за змістом і композиційно. Головними типами круглої скульптури є: статуя, статуетка, погруддя, торс і скульптурна група.

Рельєф — вид скульптури, у якому зображення лише частково виступає над поверхнею. Інакше кажучи, рельєф — об'ємне зображення, яке розгорнуте на площині й частково виступає або заглиблене в неї. Рельєфи були поширені в мистецтві Давнього Дворіччя, Індії, Ірану. В Давньому Єгипті заглибленим рельєфом прикрашали маленькі скриньки, величезні храми. В залежності від характеру виступання над площиною рельєфи поділяють на — барельєф, горельєф, контррельєф.

Барельєф — це вид площинної скульптури, низький рельєф, у якому фігури виступають не більше ніж на половину свого об'єму. Барельєфами прикрашений знаменитий фриз Парфенону.

Горельєф — це високий рельєф, фігури в ньому виступають на три чверті об'єму, а іноді у повному обсязі, лише злегка стикаючись із тлом. Горельєфи все-світньо відомого Пергамського вівтаря (180 р. до н.е.) відтворюють битву богів з гігантами. Фігури горельєфу немов випростовуються з мармурових плит. В епоху Відродження з'явився ще один вид рельєфу, який називали мальовничим. Він сполучає в собі барельєф і горельєф. У ньому втілене відчуття перспективи, руху всередину простору, присутні елементи пейзажу й архітектури.

Досить цікавою вважається хрисоелефантина скульптура — скульптура із золота і слонової кістки, характерна для античного мистецтва. Хрисоелефантина скульптура складалася з дерев'яного каркасу, на який наклеювалися пластини зі слонової кістки, що передавали оголене тіло; із золота виконувалися одяг і волосся.

У залежності від матеріалів та технологій виготовлення скульптура буває: мармурова, глиняна, гіпсова, металева, кістяна і т.д. Основний художній засіб скульптури — реальний дотиковий об'єм. Колір застосовується в ній обмежено та умовно. Камінь та дерево потребують великого узагальнення, бронза та мідь доз-

воляють невелику деталізацію. Мармур має властивість поглинати світло в себе на 8 см, завдяки чому складається враження, що скульптура світиться.

У скульптурі задум майстра втілюється в матеріальному реальному обсязі. Подібно до того як у живописі основний виразний засіб — зображення фарбами на площині полотна, «мова» скульптури — об'ємно-пластична, тривимірна форма, що володіє реальною вагою. Саме через скульптурну форму розкривається зміст скульптурного твору, доноситься до глядача задум скульптора. Виразні можливості в реалістичному мистецтві цієї об'ємно-пластичної форми воістину безмежні. Особливістю скульптури, своєрідністю її змісту є те, що вона зображує переважно людину. Саме в образі самої людини скульптор може розкрити життя суспільства, характери людей, їх настрої і дії. У зв'язку з цим для мистецтва скульптури характерне певне коло тем: у скульптурі можна виліпити портрети сучасників чи діячів минулих епох, створювати композиції на побутові теми, зображати алегоричні фігури, що втілюють загальні поняття (труд, мир, дружба народів, перемога тощо). Природа і середовище, що оточують людину, можна передавати в скульптурі лише побічно, за допомогою якої-небудь деталі. Особливо важливою якістю скульптури є те, що вона в найбільш узагальнених, алегоричних, монументальних образах може виражати героїчні ідеали свого часу. Не випадково періоди розквіту скульптури збігаються з тими історичними епохами, коли високо піднімається значення людини та основним завданням мистецтва стає створення позитивного героїчного образу.

Література

1. Гаврилов В.А. Пластические новации в скульптуре XX века: автореф. дис. ... канд. искусствоведения: 17.00.09: Санкт—Петербург, 2004.
2. Гильдебранд А. Проблема формы в изобразительном искусстве / А. Гильдебранд. — М., М.: Искусство, 1991.
3. Максименко А.Є. Моделювання динамічних властивостей круглої скульптури в архітектурно—природному середовищі: автореф. дис. ... канд. технічних наук: 05.01.03: К., 2011.
4. Полякова Н.И. Скульптура и пространство: проблема соотношения объема и пространственной среды / Н.И. Полякова. — М.: Советский художник, 1982.
5. Протас М.О. Українська скульптура XX століття / Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України / М.О. Протас. — К.: Інтер технологія, 2006.

Н.В. Тупайло,

студентка факультету культури і мистецтв
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
науковий керівник: **А.М. Гордійчук,**
кандидат педагогічних наук, професор кафедри музичних інструментів
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ ШКІЛ ДОМРОВОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ

Актуальність теми дослідження визначається суттєвим зростанням у другій половині ХХ століття виконавського і композиторського інтересу до народних інструментів і домри зокрема. Ця тенденція зумовлена зростанням рівня професійної майстерності виконавців на домрі, значними успіхами в підготовці концертних виконавців, активізацією інтеграції сучасної домрової музики з академічними жанрами. Впродовж останніх десятиліть репертуар для домри поповнився значною кількістю оригінальних творів, в яких втілюються провідні стилі напрямки ХХ століття: фольклоризм, неофольклоризм, а також деякі тенденції авангарду і поставангарду.

Сучасна домра є результатом праці багатьох поколінь виконавців та композиторів, відображаючи багато ознак, властивих древньому прототипу самобутньої національної культури.

Становлення шкіл домрового виконавства відбувалось у тісному зв'язку з еволюцією інструментів, традиціями шкільництва та відкриттям спеціальних класів у навчальних закладах різних рівнів, розвитком композиторської творчості, створенням науково-методичної бази виконавства, діяльністю яскравих творчих особистостей енциклопедичної наповненості, що поєднували в собі виконавця, майстра, творця репертуару, теоретика виконавського мистецтва і музичної педагогіки. Серед регіональних виконавських шкіл домрового мистецтва найбільш фундаментальними стали Харківська, Київська, Одеська, Львівська та Донецька.

Серед митців, чиє ім'я стійко асоціюється з історією домри є В. М. Івко — лауреат всеукраїнських конкурсів музикантів-виконавців, заслужений артист України, професор, член Національної спілки композиторів України. Видатний віртуоз сучасності - В. Івко здійснив вагомий внесок у розвиток українського домрового мистецтва. За п'ять десятиліть педагогічної діяльності він виховав більше 50-ти домристів, лауреатів різноманітних конкурсів. Він є фундатором власної виконавської школи.

З огляду донецької школи домрового виконавства слід згадати і про значення композиторів донецького краю О. Некрасова, Є. Мілку, В. Івка, які суттєво збагатили репертуар домристів новими, яскраво-самобутніми творами.

У зв'язку з трагічними подіями останніх років на Донбасі частина професорсько-викладацького складу і студентства Донецької національної музичної академії імені С. С. Прокоф'єва приєдналась до Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського.

Аналіз становлення та розвитку шкіл домрового мистецтва в другій половині ХХ століття дозволяє зробити висновок, що осередками навчання та виконавської творчої діяльності є багаторівнева система освіти. Взаємодія виконавського і композиторського аспектів творчої діяльності представників різних історичних поколінь кожної з домрових шкіл виступає об'єктивною умовою успішного існування домрового виконавства в Україні. У кожному регіоні виділяється постать чи плеяда митців, діяльність яких покликана піднести рівень виконавської майстерності, збагатити домровий репертуар, сприяти популяризації інструмента. Всі школи домрового мистецтва України дотримуються загальних принципів музичної педагогіки, однак при цьому кожна з них має свої характерні риси, в основному відрізняючись деталями показу інструмента, його звукових і технічних особливостей, специфікою звуковидобування, інструментальною фактурою.

Функціонування регіональних шкіл відбувається у руслі загальних процесів розвитку народно-інструментального мистецтва: використання єдиних навчальних програм, науково-методичної та нотної літератури, творів українських композиторів для народних інструментів, досягнень науково-дослідної діяльності мистецтвознавців у даній сфері, проведенні всеукраїнських та міжнародних конкурсів виконавців на народних інструментах, міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій. Така взаємодія шкіл та обмін досвідом сприяють утвердженню регіональних шкіл в музичному просторі України та світу.

Література

1. Ивко В. Украинская домра: у истоков родословной // Столичная кафедра народных инструментов как методологический центр жанра. Материалы Всеукраинской научно-практической конференции к 100-летию Киевской консерватории (НМАУ имени П. И. Чайковского). — К., 2012. — С. 20—32.
2. Кияновська Л. Сучасні композитори Донбасу / Л. Кияновська // Кияновська Л. Українська музична культура: навч. посібник. — Львів: Тріада плюс, 2009. — С. 314.
3. Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової /Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://odma.edu.ua/>
4. Сідлецька Т. Практична культурологія. Історія народно-оркестрового виконавства України / Т. Сідлецька / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://posibnyky.vntu.edu.ua/narodniy_rkestr/index.htm

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

М.О. Забелло,

студентка природничо-географічного факультету
Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка

М.Ю. Степанець,

магістр Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка

ПОЯВА І ПРИЧИНИ СЕКУЛЯРНОГО РУХУ У СВІТІ

Двадцять перше століття стало справжнім кордоном між релігійними догмами та атеїстичною свободою. Розвиток науки, технологій, які виходять поза межі звичайного людського розуміння наштотували людство на нові питання моральності та цінностей, які тісно пов'язані із життям духовним. Якщо до сьогодення у людства був готовий сценарій життя, в якому були прописані всі дозволи і заборони, то тепер постало питання: «чи дійсно все це потрібно нам?». Так почав набирати оберти секулярний рух, який породив нову дехристиянську культуру сучасного соціуму.

Зараз секулярний рух активно підтримується міжнародними атеїстичними і гуманістичними асоціаціями, такими як Американська секулярна коаліція, Британська гуманістична організація, Міжнародний атеїстичний альянс. Р. Докінз писав в своїй книзі «Бог як ілюзія», що все більша кількість людей приходить до розуміння того, що віра була основним джерелом насильства і страждання протягом всієї історії [2]. Накопичене протистояння християнської і ісламської цивілізацій нарощує ненависть до носіїв іншої віри. На цій ненависті паразитують адепти Іегови, Христа, Аллаха. Бої в ім'я цих богів не стихають вже багато століть. Навіщо тоді потрібні ці релігії смерті?

Ще в Середні віки намітилась недовіра до «єдино істинного віровчення». У подальші часи воно призвело до неприйняття християнства освіченою і розсудливою частиною людства. Міфічні історії про Рай, гріхопадіння Адама, Вихід з Єгипту, непорочне зачаття Марії та його чудеса, воскресіння, вознесіння і швидке повернення в якості Судді Всесвіту не може викликати симпатії у сучасної освіченої людини, яка скоріше погодиться з З. Фрейдом («Майбутнє однієї ілюзії») в тому, що релігія є лише видом масового безумства [4, с. 185].

Та й малоосвічені маси ніколи не були зворушені ні ідеєю Божественного, ні проблемами гріха і особистого порятунку. Їх притягувало до феєрії мучеників і святих, до страшного суду і танцю смерті, до чудес, до церковних театралізованих вистав і церемоніалів. Вони завжди були язичниками, ними і залишилися, задовольняючись лише іконами, забобонами і Дияволом, і не зацікавлені думками про Вищі Інстанції.

Неприйняття релігії з'явилося ще в давні часи. Перший релігійний скептицизм зародився в країнах Стародавнього Сходу і досяг найбільшого розвитку в Древній Греції і Римі: Ксенофан, Геракліт, Критій, Протагор (ледь не страчений за сумніви в існуванні богів), Демокріт, Епікур, Лукрецій Кар (який вважав, що плямити душі мерзенною релігією — значить прирікати людей на жалюгідне життя), Полібій. У Новий час редукували роль релігії до метафори «вуздечки» Т. Гоббс, Дж. Толанд, Ф. Вольтер та інші філософи. Стримуюча роль релігії приваблива і для багатьох сучасних секуляризованих вчених і філософів.

Віра в загробне життя та інше — це мура, — висловив свою думку академік Н. М. Амосов про віру в чудеса в одному з ТВ-інтерв'ю з нагоди свого 85-річчя, — але віруючих релігія, можливо, робить краще.

Чи від Ісуса бере початок нав'язане слов'янам іудейське християнство? До хрещення Русі народ її був вільний, будь яка проста людина могла звернутися до князя на «ти», бо князі були кров'ю пов'язані з народом, а душі померлих приєднувалися до духів роду. До хрещення слов'яни були православними, тому що славили своїх богів. Іудейське християнство «запозичило» цю назву, знищило їх язичницьких богів, присвоїло собі «православ'я», щоб «бути з народом», який можна тепер тіснити відповідно до заповідей єврейського бога. Іудеї знищили слов'янських богів руками Володимира, сина великого князя Святослава і його ключниці іудейки Малуші. Володимир захопив владу на Русі, вбивши брата по батькові, князя Ярополка. Слов'янська віра, моральність, закони Праві не пробачали братовбивства. Але у Володимира була вже нова ідейна опора своєї влади — християнство. У «Записці грецького тропарха» описано хрещення ним Білих Хорват, де він зробив «безлюдними більше десяти міст, сіл же було розорено не менше п'ятисот» [5]. За даними деяких літописів, він знищив усі капища і безцінні рукописи на бересті, пергаменті, дощечках, через що сучасні нащадки залишилися майже без дохристиянської історії [3, с. 73].

Іудейське православ'я так цурається привнесення в релігію «звичайного», всього земного і фізичного, що Богоматір і «до народження», і «під час самого народження», і «після народження Спасителя» залишилася дівою (в Євангелії сказано, що вона принесла дві горлички — це робиться євреями після закінчення жіночого післяпологового очищення) [1]. Воно вороже ставиться до всього земного. Церква не допускає самого слова «любов», боїться і зневажає плотське почуття. Світло немовляти, батьківські радощі, тепло своєї домівки — все це незрозумілі православ'ю слова, неприпустимі з церковної точки зору поняття [9, с. 299—301], що пахнуть «плоттю», чужі «агапе» — християнському томлінню по вищим, трансцендентним цінностям.

Християнське Православ'я було силою нав'язане, щоб пригнічувати і обкрадати безгрішні православні народи, не отримуючи відсічі — вдарили по одній щоці — підстав іншу. У більшості книг Старого Завіту обґрунтовується право євреїв на знищення інших народів і на світове панування [3, с. 24].

Однак процеси секуляризації розвивалися. Антиклерикально налаштоване заможне освічене буржуа і дворяни не проти були перетворити монастирі і абатства на склади і фабрики. Вчені і філософи звільнялися від диктату церкви. Прикладом є відповідь П'єра-Симона Лапласа (астронома, математика) на питання Бонапарта про причини відсутності в його системі небесної механіки Бога. «При побудові теорії сонячної системи, — відповів вчений, — я не потребував у гіпотезі про існування Бога» [6, с. 261]. Але якщо Лаплас, будучи під імператорською протекцією, залишився без покарання, то Л. Фейєрбах за анонімно опубліковані «Думки про смерть і безсмертя», в яких він виступив проти віри в безсмертя душі, був позбавлений викладацьких прав. Головною справою його життя стала боротьба проти релігії. Диктат церкви відчувався і на початку XX століття. У 1913 р. були внесені католицькою церквою в список заборонених книг праці А. Бергсона.

Відзначимо, перший, мабуть, сміливий і зухвалий ще для кінця XIX століття, випад проти християнства був зроблений Ф. Ніцше, який сповістив світові в «Веселій науці» і пізніше «Антихрист. Прокляття християнству» про те, що «Бог помер», і що віра в християнського Бога не заслуговує на довіру. Іудейські і християнські вчителі, підкреслює Ф. Ніцше, ніколи не сумнівалися в своєму праві на брехню. І «всі засоби, які до сих пір повинні були зробити людство моральним, були абсолютно аморальними» [7, с. 588].

Багатовікова боротьба християнських церков з інакомисленням, привела християнство до глибокої кризи вже в XIX столітті. Церковні проповіді втратили колишню привабливість. Християнство пішло на периферію європейської культури. Всі три церкви (православна, католицька, протестантська) нестримно знижуються в своєму рівні, писав В. В. Розанов в 1906 році [9, с. 307]. Час релігії закінчився, людство, не віддасть надалі релігії двох тисяч років, щоб марнувати людський час. Християнські моральні трюїзми і прописні чесноти не можуть допомогти людству в великих питаннях екології, праці, злиднів і голоду.

Отже, двадцять перше століття ознаменувалося бурним розвитком науки і технологій, а також суттєвою зміною в соціальному житті людей. Релігія вже не така міцна і правдива, Біблія визиває сумніви. Вже зараз ми бачимо різкі зміни в суспільстві, де активно поширюється атеїзм. Такі країни більш розвинуті, освічені, толерантні і мають менший показник злочинів. Так у США було досліджено, що із 100% американських злочинців, які відбувають покарання у в'язниці, 75% — віруючі [8]. У людей, які відмовились від віри, немає потреби в насильстві в ім'я релігії, вони терпимі до іншої сексуальної орієнтації, розуміють всю складність світу і націлені розширення свого світогляду.

Література

1. Біблія онлайн. Левіт 12:4–8 [Електронний ресурс]. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.jw.org/uk/%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97/%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%8F/pwt/%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/%D0%9B%D0%B5%D0%B2%D1%96%D1%82/12/>.
2. Докинз Ричард. Бог как иллюзия. / Ричард Докинз. — Издательство: КоЛибри. — 2008. — 560 с.
3. Корчагин В. Н. Русские против юдократии / В. Н. Корчагин. — М.: Витязь, 2006. — 320 с.
4. Косяк В. А. Христианство в его коллизиях с иноверием и неверием / В. А. Косяк // Філософія науки: традиції та інновації. Науковий журнал. — № 2 (8). — Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. — С. 184–194.
5. Литаврин Г. Записка греческого топарха [Електронний ресурс] / Г. Литаврин // Бібліотека Гумер — Режим доступу до ресурсу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/Litavr_Zap.php
6. Манфред А. З. Наполеон Бонапарт / А. З. Манфред. — Сухуми: Алашара, 1989. — 680 с.
7. Ницше Ф. Сочинения: В двух томах / Сост. ред., вступ. ст. и примеч. К. А. Свасьяна: пер. с нем. — М.: Мысль, 1990. — Т.2. — 832 с.
8. Почему «верующих» больше в тюрьмах чем атеистов ... статистика и точка зрения. [Електронний ресурс // livejournal.com. — 2013. — Режим доступу до ресурсу: <http://19viv69.livejournal.com/360909.html>
9. Розанов В. В. Религия. Философия. Культура / В. В. Розанов. — М.: Республика, 1992. — 399 с.

Ю.В. Загородна,

студентка факультету філології та масових комунікацій

Маріупольський державний університет

науковий керівник: **М.В. Нікольченко,**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології

Маріупольського державного університету

МОДЕЛЮВАННЯ АРХЕТИПУ ПРАМАТЕРІ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІФОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ «КРИПТОГРАМИ» ВІКТОРА КОРДУНА

Міфологічна поезія Віктора Кордуна загалом апелює до часів, коли окремі території сучасної України почали виокремлюватись як етнокультурні регіони. Власне, осердям поетичного світу Кордуна стає Полісся, населене богами Волосом та Перуном, лісовиком і «древлянськими тінями». У його поезії присутня стилізація не лише веснянки, народної балади, а й «Слова о полку Ігоревім». Однак міфологія Кордуна зосереджується не лише на добі Київської Русі та другій половині ХХ ст. (авторському часі), торкається скіфського і козацького періодів, а й апелює до новозавітного біблійного часу. Власне час ліричного суб'єкта суміщає ці різні періоди, робить їх підставою власних онтологічних міркувань.

Образ Великої Матері є одним із найбільш давніх образів міфологічної свідомості, де він формувався насамперед як архетип Праматері життя і сим-

волізував зародження життя як такого. Внаслідок широти значень, які охоплює цей архетип, він має й надзвичайно широкий діапазон вияву [1, с. 42].

Віктор Кордун у поетичній збірці «Криптограми» використовує найрізноманітніші образи жінок та богинь, що символізують порятунок, захист та джерело життя: *«Пражиття натікає в мох із пробитої цвяхом десниці:/ І бджола Магдалена із неї//»* [2; с. 6]. Але материнський архетип має також і зворотний бік, оскільки джерело життя водночас є і джерелом смерті. Тобто, всі символи, які співвідносяться з архетипом Матері, можуть виявлятися як у позитивному значенні добра — материнська турбота, мудрість, інтуїтивне знання, джерело життя, все яскраве, світле, затишне, так і в негативному значенні зла — смерть, фатум, темне і жахливе: *«Які прозорі ці села!/ - Все життя проглядається наскрізь:/ у надхмар'ї жалобний веселик/ у цвітінні скорботний настрій//»* [2, с. 48].

Із сакральним образом Матері-Землі тісно пов'язані такі мотиви:

- зв'язок з історичним минулим етносу/землі як сакральною історією народу і, відповідно, джерелом життєвої сили, ґрунтом: *«Мить притоку землі і неба / блакить проникла у глибини крові / і хмари світла упереміж з волохатими зірками/ протягли довженне піщане волосся//»* [2, с. 70].

- залученість ліричного героя до циклічного (міфологічного) часу буття етносу та самоідентифікація через колективний досвід нації (*«Льон і пісня до неба тяглися / небо синьо днювало у нас на оборі / Виглядала із хащів, з гущавини листя / лики предків — святі і суворі / На город і у двір з непроглядної висі / крапав мед чебрецю, натікали з-за обрію зорі //»* [2, с. 48].

- почуття національного обов'язку перед історичним минулим, яке тісно пов'язане в українській свідомості з почуттям вини як певного невідплатного боргу — землі, народу, батьківщині: *«Поки знов ця земля сцілиться/ проминуть і віки, і народи/ Мушу ждати. Незнані побачивши лиця/ затамую востаннє свій подих//»* [2, с. 50].

- релігійні мотиви, насамперед глибока віра в рідну землю-коріння-етнос, які охоплюють широке коло символічних значень — від християнства до язичницьких, міфологічних елементів: *«Чую знову: в кожній із речей-/ то тут, то там-/ починається/ тиха Таємна Вечеря//»* [2, с. 58].

Таким чином, можна зробити висновок, що архетип праматері у поезії Віктора Кордуна є початком і кінцем всього суцього, його небом і землею. Поет співвідносить архетип із храмом світу, він є відображенням того, як єднаються протилежності у вічному потоці життя і є усособленням істини.

Звернення до архаїчних міфо-ритуальних моделей у поезії Віктора Кордуна зумовлене характером філософських запитів доби, кризою однієї світоглядної моделі й гострою необхідністю витворення нової, більш переконливої. Поет переймається пошуком правитоків, зануренням у першоматерію ритуалу, переосмисленням традиційних уявлень за допомогою архаїчних пластів слова, уподібнюючи структуру тексту до структури міфу або замовляння, вибудовуючи з ритуальних жестів, знаків, міфологем космос власного слова.

Література

1. Лебединцева Н.М. Українська поетична свідомість кінця XX ст.: трансформація архетипу Великої Матері / Н.М. Лебединцева К.: Українська література. — 2003. — 174 с.
2. Kordun V. Kryptogramme / Viktor Kordun; übersetzt und herausgegeben von Anna-Halja Horbatsch. — Reichelsheim : Brodina Verlag, 1996. — 82 S.

А.Ю. Карпова,

студентка Полтавського юридичного коледжу
Полтавського юридичного університету імені Ярослава Мудрого
науковий керівник: **К.С. Пивоварська,**
кандидат філософських наук, викладач Полтавського юридичного коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АТЕЇЗМ ЯК РЕЛІГІЯ

Одним з найважливіших чинників вирішення науково-практичних питань розвитку духовної культури суспільства є дослідження функціонування релігійних та атеїстичних цінностей у соціальному і культурному процесах. Сьогодні багато людей, коли чують слово «атеїст», вважають, що людина постійно повинна перебувати в конфліктах з представниками різних релігій. Але насправді це не так, що ми і розглянемо у нашій роботі.

Як правило, атеїзм тісно пов'язаний з поняттям матеріалізму. Недарма вже довгий час символом атеїзму вважається емблема атома [5, с. 27]. Це пояснюється тим, що в природі все складається з атомів, звідси і з'явився символ у вигляді атома. Атеїзм складається з філософської, історичної, природничої і наукової критики релігій. Багато з тих, хто вважає себе безбожниками, скептично ставляться до всіх надприродних істот чи явищ. Взагалі-то релігія не має нічого спільного з атеїзмом, але дехто вважає, що атеїзм як релігія може вплинути к на погляди людей, так і на їх поведінку, причому в кращу сторону.

Атеїстична свідомість у своїй традиційності виходить з переконання у матеріальній свідомості світу та активності людини як творця культурних цінностей. В історії людської культури традиції атеїзму мають свою позитивну концепцію, яка містить досягнення гуманістичної філософської думки та реальні зразки духовної свободи [1, с. 170]. Атеїстичні традиції відображають позитивні погляди та якості особистості одночасно через заперечення релігії. Але це заперечення не є насильницьким руйнуванням цінностей іншої системи духовності. Таке заперечення є результатом складного та тривалого процесу формування внутрішньої переконаності особистості [5, с. 26].

Історія взаємозв'язків релігії та атеїзму — це історія суперечливого розвитку духовного життя людей, створення цінностей духовної культури. Історія свідчить, що соціальні і культурні процеси складаються із різних духовних напрямків розвитку, конкретних історичних умов і обставин, об'єктивних і суб'єктивних факторів [3, с. 50].

Як релігія, так і атеїзм на певних етапах цього процесу помітно впливають на формування світоглядної культури суспільства, але кожен етап має свої особливості щодо боротьби релігії та атеїзму. Тому складні духовні явища, до яких належать релігія та атеїзм, неможливо тлумачити однобічно [2, с. 80].

Науковий атеїзм є найважливішою стороною матеріалістичного світогляду. Так як це філософська наука, в процесі пояснення сутності і критики релігії вона виходить з історичного матеріалізму. При цьому основна сила наукового атеїзму полягає не в критиці самої релігії, а в тому, щоб затвердити основи загального нагляду духовного життя всього суспільства і кожної людини [4, с. 228].

Багато критиків атеїзму стверджують, що атеїзм є своєрідною формою релігії або віри. Ствердження «Атеїзм є віра» засновують на тому, що заперечення існування вищих сил вимагає впевненості в їх відсутності [4, с. 230].

Таким чином, можна зробити висновок щодо визначення атеїзму та релігії як феноменів духовної культури за допомогою філософського аналізу. Що таке атеїзм насправді, відомо далеко не всім. Значення цього терміну полягає в запереченні богів, яких-небудь надприродних істот і сил, іншими словами — це безбожництво. Ще можна сказати, що атеїзм є системою поглядів, які доводять неспроможність аргументів кожної релігії. Атеїзм на відміну від релігії, яка розвивається у відповідь на зовнішні зміни, якщо розвивається взагалі, притаманний розвиток. У науці відбувається постійна зміна ідей, спростування колишніх і висунення нових. Якщо наука не розвивається, вона може стати релігією.

Література

1. Котляр Г. Є. Атеїзм і релігія в контексті духовної культури суспільства / Г. Є. Котляр. // Миколаївське державне вище училище культури. — 2008. — №1. — С. 168–173.
2. Петрук Я. Атеїзм як релігія у розумінні Гавриїла Костельника / Я. Петрук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філософія. — 2015. — Вип. 17. — С. 75–86.
3. Кисельов О. «На периферії»: науковий атеїзм у структурі Інституту філософії / О. Кисельов // Філософська думка. — 2016. — № 6. — С. 48–53.
4. Витер Д. В. Секулярное сознание, атеизм и нигилизм в христианской социальной мысли / Д. В. Витер // Гілея: науковий вісник. — 2014. — Вип. 85. — С. 227–232.
5. Лебедев В. С. Від політики державного атеїзму до релігійної та релігієзнавчої освіти / В. С. Лебедев // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. — 2014. — № 2. — С. 24–29.

Н.О. Попова,

завідувач навчально-методичного підрозділу
Кіровоградського медичного коледжу ім. Є.Й. Мухіна

МИСТЕЦЬКИЙ КОНТЕКСТ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОГО ФАХІВЦЯ

Анотація. Проблемою дослідження є застосування міждисциплінарної інтеграції, з метою формування ключових компетенцій висококультурних, конкурентноспроможних фахівців у ВНЗ I-II рівня акредитації. В статті зазначено переваги використання міждисциплінарних зв'язків при викладанні гуманітарних дисциплін; окреслено методи та прийоми використання міждисциплінарної інтеграції на заняттях з української літератури; формування мистецького світогляду підростаючого покоління.

Ключові слова: міждисциплінарна інтеграція, ключові компетенції, література, мистецтво.

Постановка проблеми. В процесі розбудови освітньої галузі України нового підходу вимагає організація викладацької діяльності у ВНЗ I-II рівня акредитації: формування нових фахових компетенцій та компетентностей. Головним показником освітньої діяльності є якість надання освітніх послуг, формування конкурентноспроможних навчальних закладів, які, в свою чергу, беруть на меті виховання конкурентноспроможних випускників. На сьогоднішній день України обирає європейські орієнтири розвитку. Тому актуальним, як ніколи, є організація нових підходів в освітньому процесі та побудови такої системи підготовки молодших спеціалістів, яка в подальшому забезпечить як конкурентноспроможність випускників навчальних закладів, так і сприятиме формуванню престижу та іміджу окремо взятого ВНЗ I-II рівнів акредитації. «Завдання сучасної освіти — сформувати особистість майбутнього фахівця, готового до успішної професійної діяльності, оновлення професійних знань, умінь проектування, професійне і особисте зростання» [1].

Враховуючи швидкоплинні процеси розвитку суспільства, на перший план висуваються проблеми формування високоосвічених і висококультурних спеціалістів. Одним із шляхів формування світогляду, культури, громадянської та патріотичної свідомості є забезпечення міждисциплінарної інтеграції під час викладання курсу української літератури. Способи реалізації міжпредметних зв'язків у професійній підготовці майбутніх фахівців висвітлено у дослідженнях А. Коломієць, І. Зверева, В. Федорової, Н. Борисенко, А. Усової, О. Пехоти, В. Семиченко та ін. Учені наголошують на тому, що міжпредметні зв'язки відображають наукові зв'язки в змісті нормативних навчальних дисциплін.

Стан дослідження. Дослідити роль застосування міждисциплінарної інтеграції, з метою формування ключових компетенцій висококультурних, конкурентноспроможних фахівців у ВНЗ I-II рівня акредитації.

Виклад основного матеріалу. Якісно новий рівень викладання курсу української літератури забезпечить не тільки зацікавлення студентів кращими зразками всесвітньовідомих творів, а й забезпечить формування ключових компетенцій, які сприятимуть розвитку гармонійної особистості. Тому, саме з метою духовного збагачення, сприяння всебічному розвитку особистості, велику роль у процесі викладання відіграє міждисциплінарна інтеграція. Адже справжнє пізнання дійсності не можна забезпечити лише вивченням суто літературних творів. Знайомство з творчістю українських письменників необхідно розглядати в комплексі з різними видами мистецтва: музикою, театром, образотворчим мистецтвом, кіномистецтвом. Саме формування мистецького світогляду сприятиме зацікавленню студентів та формування їх світогляду.

Можливість інтеграції різних видів мистецтв при викладанні літератури полягає у ряді спільних рис, головна з яких динамічність. Саме література і музика - види динамічних мистецтв, що існують за ідентичними ритміко-словесними закономірностями. «Роль музики в житті суспільства надзвичайно велика. ...Музика — це мистецтво динамічне, виразне, слухове, а про можливість музики синтезуватися з різними видами мистецтва знали ще у 19 ст. (Вагнер, Берліоз, Шуман)» [2]. Взаємозв'язок літератури і музики ми спостерігаємо у багатьох програмових літературних творах періоду кінця 19—20 ст, в основі яких лежить музична тематика. Новела М. Коцюбинського "Intermezzo" посідає особливе місце не тільки у творчості видатного письменника, а й в українській прозі. Що означає слово «Intermezzo»? - «перепочинок», «пауза».; у музиці — це інструментальна п'єса довільної будови або окремий епізод в опері. Назва твору дуже влучна, вона тісно переплітається зі змістом. Під нею ми розуміємо перерву в творчості, насолоду музикою природи. Тому знайомство з даним твором пропонуємо в синтезі із прослуховуванням фортепіанної музики Ф. Ліста, Ф. Шопена, М. Лисенка.

Окремо про музичність можна говорити в творчості Лесі Українки, для якої музика була могутнім імпульсом творчості. Поряд із знайомством з поетичними творами — цикл «Сім струн», поезії «До мого фортепіано», пропонуємо до прослуховування музичні твори Ф. Шопена, твори якого Леся Українка виконувала з величезною майстерністю, незважаючи на тяжку хворобу. Як митець слова, письменниця високо цінувала пісню — витвір народного мистецтва, тому як кредо сприймаються слова: «Стояла я і слухала весну». Леся Українка в своїй творчості відобразила новий підхід до народної пісні як до самотнього явища. Наскрізь пройнята музикальністю безсмертна «Лісова пісня». Назва твору говорить про те, що у драмі-феєрії все пов'язане з пісенністю, звуками природи. Леся Українка вперше у цьому творі впроваджує в дію живе звучання народних мелодій. Вона сама підбирає 16 волинських пісень, включаючи їх як нотний додаток до п'єси. Окрім музики народних пісень, яка пропонується до прослуховування під час заняття, можна використовувати відеоривки з балету М. Скорульського, водночас звертаючи увагу студентів на особливості мови танцю.

Надзвичайною музичністю вирізняється українська поезія. Особливої уваги заслуговує виняткове музичне обдарування П.Тичини, що допомогло йому створити незабутні твори, неповторність яких відома широкому загалу читачів. Адже

таких барв, такої мелодики рядків ми не зустрінемо в поезії інших творців української літератури. Тому аналіз ранніх поезій Тичини, визначення їх проблематики, поетики та мотивів здається важливим і актуальним, особливо за часи відродження національної культури, переоцінки цінностей, виявлення національних ідеалів та символіки. «Кларнетизм — термін, запропонований Ю. Лавріненком та В. Баркою для позначення стильової якості синтетичної лірики раннього П. Тичини і походить від назви його збірки "Сонячні кларнети" (1918). Особливе місце в синкретичному кларнетизмі посідає панмузична стихія, котра приборкує хаос, постаючи домінантним принципом тичининської поетики, в якій відбився критично переосмислений досвід народної пісні та символізму. Синтетичне мислення схильного до "кольорового слуху" та "слухового кольору" П. Тичини ("Арфами, арфами...", "Гаї шумлять...", "Пастелі" та ін.) зумовлювало одночасну "мальовничу музичність" і "музичну мальовничість" його лірики, що перебувала у потужному полі синестезії, в єднанні семантичних ядер у цілісну структуру» [3].

Музичний матеріал під час вивчення літератури слід використовувати систематично, протягом усього навчального року.

Велику увагу під час знайомства з літературними творами приділяю використанню відеометоду, як наочному багатofункціональному методу навчання, який полягає у використанні відеоматеріалів і активізує наочно-чуттєве сприймання. Але слід зазначити, що відеометод — це метод роботи, що базується на аудіовізуальному сприйнятті матеріалу, що дає змогу швидше запам'ятовувати та сприймати інформацію, але лише при активному стимулюванні уваги. Тому перегляд фільмів або уривків необхідно поєднувати з коментуванням викладача, постановкою проблемних запитань студентам. В своїй практиці використовую таку форму роботи як відеолекторій — перегляд художніх фільмів або уривків за творами, передбаченими програмою. Адже неможливо не запропонувати до перегляду геніальний фільм С. Параджанова «Тіні забутих предків» - неперевершений шедевр українського кінематографа, що став класикою світового кіно. До більш яскравих емоцій та філософських роздумів спонукають фільми за творами Лесі Українки «Лісова пісня».

Доцільним є перегляд фільму «Сад Гетсиманський» за творами І. Багряного, що дозволяє більш глибоко ознайомитися з творчістю письменника, створити систему образів творів та, водночас, поглибити знання студентів з історії України. Вважаю обов'язковим до перегляду фільм В. Янчука «Голод — 33» за мотивами повісті В. Барки «Жовтий князь» - перший художній фільм, який розкриває злочини сталінсько-більшовицького режиму проти народу України. Саме використання міждисциплінарної інтеграції, взаємодія та синтез мистецтв — літератури, кіно, — забезпечує більш глибоке розуміння тих історичних подій, які мали місце в історії України, а саме геноциду українського народу — Голодомору 1932—33 рр.

Слід зазначити, що повноцінне вивчення творчості О. Довженка забезпечить знайомство не тільки з літературним творами автора, а й з його неперевершеними шедеврами кіномистецтва. «Перші зрілі фільми Довженка — "Звенигора" (1928), "Арсенал" (1929), "Земля" (1930) — завоювали йому цілий світ; ...в постанові

журі Міжнародної виставки в Брюсселі 1958 року Довженко визнаний як один із першого десятка провідних митців цілої 60-річної історії мистецтва фільму» [4].

Досліджуючи міждисциплінарну інтеграцію при викладанні української літератури слід наголосити на важливості використання творів образотворчого мистецтва для усвідомлення розвитку літературних течій та напрямків. Протягом усієї історії мистецтва можна простежити взаємний вплив літератури й образотворчого мистецтва. Особлива взаємодія мистецтва слова та живопису посилюється з ХІХ ст., коли зростає громадська роль літератури. Неможливо оминати увагою творчість тих митців, які поєднували талант літератора і художника. За програмою попередніх шкільних років навчання студенти вже знайомі з творчістю Т.Шевченка як художника, тож на даному етапі пропоную самостійно додатково опрацювати матеріал щодо художньої спадщини В. Винниченка, І. Багряного.

Висновки. Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що якнайширше використання міждисциплінарної інтеграції у викладанні гуманітарних дисциплін забезпечить не тільки нові підходи в організації навчання студентів І–ІІ ВНЗ рівнів акредитації, а й надасть можливість сформувати таку систему навчання і виховання, яка буде відповідати потребам сучасності. «Системний міждисциплінарний метод навчання дозволяє підготувати медичного працівника з якісно новим рівнем мислення» [5]. Сучасний етап розвитку освіти і науки характеризується взаємопроникненням, що сприяє формуванню ключових компетенцій особистості. «Міждисциплінарна інтеграція формує здатність студентів до логічного мислення при вирішенні проблемних завдань, розвиває в них професійну ініціативність і відповідальність» [6]. Переваги міждисциплінарної інтеграції необхідно використовувати з метою навчання і виховання підростаючого покоління, адже саме цесприятиме формуванню нової генерації, свідомої, культурної, високоосвіченої. Міждисциплінарна інтеграція - вимога часу. Суть змін, у підготовці фахівців у ВНЗ І–ІІ рівнів акредитації - в міждисциплінарній взаємодії. Уміння комплексного застосування знань, їх синтезу, перенесення ідей і методів з однієї науки в іншу лежить в основі креативності як вимоги до будь-якої діяльності людини в сучасних умовах. Озброєння такими вміннями майбутнього фахівця - актуальне соціальне завдання вищої школи, що диктується тенденціями інтеграції в науці і практиці та розв'язується за допомогою міждисциплінарних зв'язків.

Література

1. Шорникова О.Н. Технология формирования информационной компетентности студентов на основе междисциплинарной интеграции. О.Н.Шорникова. Современные наукоемкие технологии. 2010. — № 12. — С. 83.
2. Маранцман В.Г. Співдружність мистецтв на уроках літератури// Мистецтвоаналізу художнього твору / Упоряд. Т.Г. Браже — М., 1971.
3. Оліфіренко С.М., Оліфіренко В.В., Оліфіренко Л.В. Універсальний літературний словник-довідник. — Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2007. — 432 с.
4. Юрій Лавріненко. З книги "Розстріляне Відродження", Мюнхен, 1959. (За книгою "Українське слово" — Т. 2. — К., 1994.).

5. Міждисциплінарна інтеграція в навчальному процесі на кафедрі госпітальної педіатрії / [Г.О. Леженко, О.М. Гиря, О.Є. Пашкова, М.О. Ярцева] // Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України на новому етапі: X ювіл. Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю, 18-19 квіт. 2013 р.: матеріали доп. — Тернопіль: ТДМУ, 2013. — Ч.2. — С. 190—192.
6. Інтеграція навчального процесу у вищих медичних закладах / М.М. Багрій, Н.М. Воронич-Семченко, О.Г. Попадинець [та ін.] // Вісник проблем біології і медицини. — 2010. — Вип.3 — С. 209—211.

О.С. Савицька,
аспірантка історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
науковий керівник: **Р.М. Конта,**
доктор історичних наук, доцент кафедри етнології та краєзнавства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ГЕОПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО НАТО ТА ЄС: ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ

З проголошенням незалежності перед Україною постало питання щодо налагодження зовнішньополітичних зв'язків, насамперед — співпраці з ЄС та НАТО. Процес інтеграції України в політичному, економічному, культурному просторі відбувається (і змінюється сьогодні) з певними труднощами, сповільнюється внутрішніми та зовнішніми ускладненнями перехідного періоду.

Мета доповіді полягає у виявленні та історіографічному аналізі наявного комплексу публікацій присвячених питанню геополітичного розташування України, а також, що саме ускладнює її вступ до ЄС чи НАТО, з точки зору концептуальних і змістовних особливостей відображення проблеми в історіографічній літературі. Головне завдання — з'ясувати стан наукової розробки теми вітчизняною історіографією.

В наслідок геополітичного розташування, Україна знаходиться між двома великими об'єднаннями: європейським та євразійським. Враховуючи ці чинники, Україна розпочала налагоджувати плідну співпрацю з обома просторами. Активізуючи дипломатичні взаємини у 1991—2016 рр., Україна збільшила свою участь у міжнародних заходах і заявила про свою зацікавленість подальшої співпраці зі світовою спільнотою. Але за ці роки, Україна так і не стала членом НАТО та ЄС. Основні проблеми вступу до цих організацій не тільки економічні, соціальні, правові, а й геополітичні.

Всебічно тему доповіді розкриває стаття дослідників В. Манжолі, С. Андрущенко, К. Денисенко «Україна у Європейському геополітичному середовищі» [1]. У другому розділі цієї праці, зазначається, що сфери впливу Європейського Союзу не обмежуються кордонами, а включають в себе культурно-цивілізаційні цінності та параметри політичного і економічного розвитку. Станом на 2011 р. НАТО і ЄС були зацікавлені в здійсненні політичних і економічних реформ в Україні, але світові партнери були розбіжні в інтересах та в стратегіях ре-

алізації своєї мети: ЄС після свого масштабного розширення у 2004–2007 рр. призупинила прийом нових членів до свого Союзу і, поряд з цим, НАТО зацікавлений в прийнятті України до ЄС та остаточно розмежувати сфери впливу з Росією.

Дослідження європейського бачення взаємин України та НАТО розкривається в статті А. Манжоли та О. Шаповалової «Політична інновація французької дипломатії» [2]. Під час саміту Україна-ЄС, який проходив у Парижі у вересні 2008 р., лунала думка європейських експертів про те, що Києву не варто поспішати вступати в НАТО, а варто приділити більшу увагу співпраці з Європейським Союзом.

Доповнює попередню тезу в своїх дослідженнях О. Мітрофанова «Трансатлантичне стратегічне партнерство і криза в Україні» [3] та в «Пошук стратегії взаємодії щодо кризи в Україні» [4]. В статті наводяться аргументи, які використовувала європейська спільнота для того, щоб відмовити Україну вступати у НАТО.

Отже, в своїх роботах вітчизняні дослідники всебічно проаналізували суттєві геополітичні та інші фактори, що уповільнюють вступ України до ЄС та НАТО.

Література

1. Манжола В., Андрущенко С., Денисенко К., Україна у Європейському геополітичному середовищі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. №100 (1). — С. 37–48.
2. Манжола В., Шаповалова О. Політична інновація французької дипломатії. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2009. №86 (2). — С. 100–105.
3. Мітрофанова О. Трансатлантичне стратегічне партнерство і криза в Україні. Європейські історичні студії: електрон. наук. фахове вид. 2015. №1. URL: <http://eustudies.history.knu.ua/oksana-mitrofanova-transatlantychne-strategichne-partnerstvo-i-kryza-v-ukrayini/> (дата звернення: 27.12.2017).
4. Мітрофанова О. Пошук стратегії взаємодії країн ЄС щодо кризи в Україні. Глобальні вигоди і багатостороння дипломатія: зб. тез доповідей (18 березня 2015 р.) з приводу III міжнародного молодіжного форуму. Київ.: ДАУ при МЗС України, 2015. — С. 55–57.

І.С. Холод,

студентка Полтавського юридичного коледжу

Полтавського юридичного університету імені Ярослава Мудрого

науковий керівник: **К.С. Пивоварська,**

кандидат філософських наук, викладач Полтавського юридичного коледжу

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Актуальність теми полягає в тому, що наш час, який характеризується величезним і безперервно зростаючим динамізмом соціально-політичних, економічних, науково-технічних, ідеологічних та інших змін, наукове прогнозування майбутнього набуло винятково важливого, часто глобального значення.

Інтерес суспільства до соціального прогнозування історично пов'язаний із спробами передбачення настання тих або інших подій. В наш час, що характеризується величезним і безперервно зростаючим динамізмом соціально-політичних, економічних, науково-технічних, ідеологічних та інших змін, наукове передбачення майбутнього набуло винятково важливого, часто глобального значення. Зараз перед ученими і практиками встає необхідність усвідомити можливості впливу людини на розвиток суспільства, світу в цілому, уточнити співвідношення об'єктивних процесів, з одного боку, людської дії на них — з іншого. Від цього залежить концептуальне бачення майбутнього, його прогнозування: або це лише позначення тенденцій, що розвиваються, і передбачуваний на їх основі прогноз, або це прогноз з врахуванням можливостей і необхідності впливу людини на тенденції розвитку, що позначилися, відповідно до сучасних переконань [2].

Однією з форм наукового передбачення є прогнозування — процес вироблення прогнозів. Прогноз — імовірне судження про стан того чи іншого явища в майбутньому. У вузькому значенні, прогноз — спеціальне наукове дослідження перспектив тих чи інших явищ, переважно з кількісними оцінками [3, с.18].

Прогнозування не зводиться до спроб угадувати деталі майбутнього, а має велике прикладне значення. Воно сприяє вибору найоптимальнішого варіанта при обґрунтуванні плану, програми, проекту, управлінського рішення. Існує наукова традиція аналізу прогнозування як взаємозв'язку інформаційних утворень та системирізних потреб. І саме тому аналізуючи проблему дослідження ми не можемо зменшити значеннястародавніх філософів, а саме Канта і Фіхте, Шеллінга і Гегеля у розвиткууявлень про майбутнє. Певною мірою вони були також утопістами, але якфілософи історії вони внесли найбільший внесок у розвиток методологіїаналізу історичного прогресу як процесу закономірного і діалектичного [1, с. 3].

На мою думку, теорія прогнозування як наука тільки формується та її предметом є дослідження законів та способів прогнозування, завданням є розробка проблем гносеології і логіки прогнозування, методів прогнозування, категорій і понять, певних методологічних проблем прогнозування з метою підвищення методичного обґрунтування прогнозів.

Існують також різні види прогнозів, їх типологія може бути побудована за різними критеріями — залежно від об'єкта, часу, на який прогнозується об'єкт, цілей, методів прогнозування. Найзагальнішим є поділ прогнозів на природничо-наукові та соціальні. Основною специфічною особливістю природничо-наукових прогнозів є те, що об'єкти прогнозування неможливо або майже неможливо поки що змінити шляхом соціального управління, з допомогою програм, проектів, планів, організаційних рішень [2].

А от інформацію про об'єктивні та суб'єктивні сторони життя суспільства, на жаль, не можна дістати простими методами статистики, а потрібно проводити певні конкретні соціальні та інші дослідження. А також важливим є врахування соціальної, економічної та організаційної основи, на якій розвивається сам об'єкт прогнозування. Саме ця основа становить сукупність умов і зовнішніх факторів, що активно взаємодіють з ним.

Також два основоположні принципи визначають місце і роль соціального прогнозування. По-перше, прогноз ефективно проявляється тільки в умовах лібералізму або вільної конкуренції інститутів, які продукують гуманітарні матеріали. І, по-друге, прогностична діяльність — це гуманітарна реконструкція. Реконструктивний потенціал пропорційно пов'язаний з принциповою передбачуваністю, яка залежить від того, наскільки об'єкти прогнозу підпорядковуються соціокультурним (правовим, релігійним, політичним, екологічним тощо) нормативам. Отже, передбачуваність як цінність закладена в сьогоденній діяльності людини і суспільства [1, с. 10].

Отже, соціальне прогнозування — це дослідження соціальної системи, яке дає можливість передбачати, прогнозувати майбутнє та перебуває у специфічній взаємодії з цілою низкою груп знань, які розглядають майбутнє як основний об'єкт. А сама сутність соціального прогнозування полягає в систематичному аналізі соціально-політичних, економічних, науково-технічних, ідеологічних та інших змін, які частково впливають на майбутнє та розвиток суспільства.

Література

1. Голова Н. І. Соціальне прогнозування як перспектива розвитку людської цивілізації / Н. І. Голова. // Хмельницький національний університет. — 2013. — С. 14.
2. Лебедева Г. О. Сутність соціального прогнозування / Г. О. Лебедева, Р. І. Ветров. // Збірник наукових праць з гуманітарних дисциплін "Славути". — 2011. — №4
3. Міхно Н. К. Посібник до вивчення курсу «Соціальне прогнозування» / Н. К. Міхно. — Дніпропетровськ, 2015. — 26 с.

Т.В. Шевченко,

студент філософсько-теологічного факультету
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича
аспірант кафедри загальної економічної теорії та економічної політики
Одеського національного економічного університету,
асистент кафедри маркетингу Одеської державної академії будівництва та архітектури

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ БУДДИЗМУ В ЯПОНІЇ

Феномен буддизму в Японії є складним та багатомірним явищем, яке потребує для його дослідження використання особливих методологічних засад. Величезний внесок у становленні методологічних засад у вивченні буддизму в Японії зробив О.О. Розенберг, його напрацювання стали методологічним фундаментом багатьох дослідників буддизму ХХ ст. та залишаються актуальними і понині.

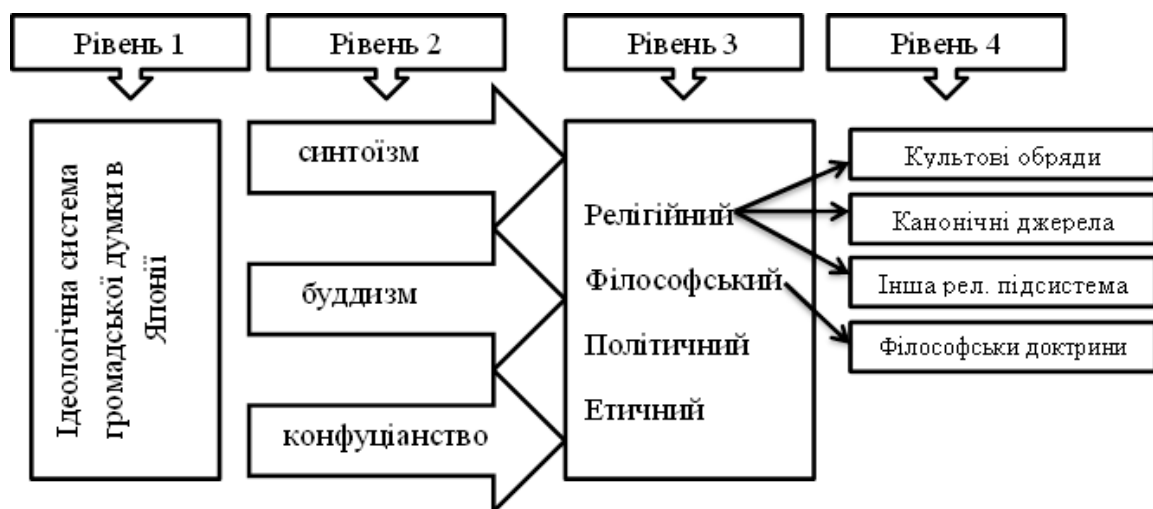
О.О. Розенберг у якості основних методологічних засад дослідження феномену японського буддизму запропонував наступні: 1) розглядати буддійську філософію як органічний компонент буддизму; 2) розмежувати популярний та схоластичний буддизм та розглядати категорії догматики з боку того чи іншого типу, не змішуючи інтерпретації; 3) використовувати у першу чергу трактати та «філософ-

ські» сутри, в яких найбільш повно можна досягнути догмати буддійського вчення; 4) описувати та аналізувати буддійські доктрини «зсередини», не підганяючи їх під європейські схеми; 5) знайомитись із працями перед усім сучасних буддистів як першочерговий етап у дослідженні буддизму [1, с. 13].

Зосередимось на деяких вищезазначених методологічних засадах, які на наш погляд є принципово значущими для дослідження феномену японського буддизму. Наголошення на використанні у першу чергу трактатів та філософських за змістом сутр, в яких найбільш повно можна досягнути догмати буддійського вчення, ні в якому разі не применшує значущості першоджерел, а навпаки дозволяє досягнути різних цілей. Вивчення першоджерел, священних писань відкриває досліднику історичний та літературний аспект конкретної пам'ятки, але аналізування коментарів до сутр або трактатів, своєю метою має реконструювання системи ідей, філософських категорій, догматів, які є теоретичним обґрунтуванням буддійських учень, в них найбільш повно та розгорнуто викладені теоретичні побудови буддійських мислителів, що дає базовий матеріал для вивчення доктрин окремих шкіл [1, с. 15].

А.Н. Ігнатович, у працях якого прослідковується умогляд О.О. Розенберга, поклав в основу методологічного принципу дослідження японського буддизму системно-структурний підхід. Це обумовлене тим, що автор розглядав буддизм як ідеологічне явище, що представляє собою складну динамічну систему, яка містить у собі комплекс підсистем, тобто є поліструктурною. Дослідження буддизму, на його думку, неминуче зачіпає економічні, соціально-політичні, загальнокультурні, географічні, етнічні, психологічні та інші аспекти, що характеризують процес розвитку людського суспільства [2, с. 5].

Синтоїзм, буддизм, конфуціанство — основні підсистемні елементи ідеологічної системи громадської думки Японії, кожен з яких на окремому історичному етапі займав панівне становище (мал.1.) У свою чергу кожна із цих підсистем виступає як окрема складна система, серед основних елементів якої можна виділити наступні складові [2, с. 5]: 1) релігійну підсистему; 2) філософську підсистему; 3) політичну підсистему; 4) етичну підсистему.

Мал.1. Ілюстрація системного-структурного підходу як методологічного принципу дослідження буддизму в Японії

Джерело: узагальнено автором.

Як правило, функціонування системи може характеризуватися домінуванням якоїсь окремої підсистеми. Так, наприклад, з точки зору ряду дослідників домінуючою підсистемою буддизму виступає релігійний аспект, виходячи з того, що буддизм передусім — релігія. Проте навпаки можна наголосити на рівнозначності та значущості саме філософського аспекту буддизму. Було би помилковим не зважати на взаємозалежність та невіддільність вище зазначених аспектів. Буддизм як система не має фіксованого набору власних підсистем (такою підсистемою можуть виступати культові обряди або філософські доктрини) бо саме на цьому рівні прослідковується найбільша мінливість під дією розмаїття факторів, які в свою чергу визначають змістовну і формальну структуру системи [2, с. 5].

Література

1. Розенберг О.О. Труды по буддизму / отв. ред. А.Н. Игнатович. — М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1991. — 295 с.
2. Игнатович А. Н. Буддизм в Японии (Очерк ранней истории) / А.Н. Игнатович. — М.: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1988. — 319 с.

УДК 304.2

О.В. Яринич,

магістрант художньо-педагогічного факультету
Рівненського державного гуманітарного університету

науковий керівник: **Л.М. Казначеева,**
кандидат історичних наук, доцент кафедри культурології та музеєзнавства
Рівненського державного гуманітарного університету

ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ І РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЕКТІВ

Анотація. У статті висвітлено питання вивчення ролі новітніх технологій у життєвому циклі соціокультурних проектів з урахуванням національних культурних, соціальних, законодавчих та інших особливостей. Проаналізовано найбільш ефективні соціокультурні технології у процесі організації і реалізації поштових проектів.

Ключові слова: соціокультурні технології, поштові проекти, PR-технології, фандрайзинг, краудфандинг.

Аннотация. В статье высветлен вопрос изучения роли современных технологий в жизненном цикле социокультурных проектов с учетом национальных культурных, социальных, законодательских и других особенностей. Проведен анализ наиболее эффективных социокультурных технологий в процессе организации и реализации почтовых проектов.

Ключевые слова: социокультурные технологии, почтовые проекты, PR-технологии, фандрайзинг, краудфандинг.

Annotation. The article deals the issue of studying the modern technology's role in live cycle of socio-cultural projects according to the national cultural, social, legislative and other peculiarities. The most effective socio-cultural technologies in the process of organizing and implementing postal projects are analyzed.

Keywords: socio-cultural technologies, postal projects, PR-technologies, fundraising, crowd-funding.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть у вітчизняному соціокультурному проектуванні розпочався процес активного впровадження новітніх технологій соціокультурної діяльності — проектів, програм, лабораторій, фестивалів ідей, форумів креативних індустрій, шкіл креативного і соціального підприємництва, інкубаторів ідей та ін. Поштові проекти як особливий різновид соціокультурних проектів, націлені на переосмислення цінностей поштової комунікації, швидко відреагували на зміни в українському суспільстві, зумівши адаптуватися до сучасних умов та озброївшись арсеналом соціокультурних технологій. Тому актуальним нині є вивчення новітніх технологій, передусім, PR-технологій, фандрайзингу і краудфандингу, у сфері соціокультурної діяльності на прикладі вітчизняних і зарубіжних поштових проектів.

Стан дослідження. Окреслена проблема у цілому недостатньо представлена на сторінках вітчизняних наукових видань, проте доволі широко висвітлена російськими і частково білоруськими науковцями у численних неперіодичних виданнях (переважно посібниках) та Інтернет-публікаціях. Вітчизняні (Н. Кочубей, І. Петрова, О. Чернявська і А. Соколова, Є. Кияниця), російські (О. Григор'єва, А. Жарков, Т. Кисельова, Ю. Красильников і Г. Новікова) і білоруські науковці (О. Макарова, М. Подберьозкін, І. Сидорська, Л. Козловська) розкрили можливості і потенціал новітніх технологій у соціокультурному просторі України і близького зарубіжжя.

Виклад основного матеріалу. Соціокультурне проектування в цілому, включаючи й поштові проекти, складовою якого вони є, без сумніву, стали місцем для впровадження різноманітних новітніх технологій, передусім, соціокультурних. Російські науковці Т. Кисельова і Ю. Красильников, автори посібника «Основы социально-культурной деятельности» (2004), характеризують соціокультурні технології як «засоби обміну людськими здібностями і потребами культури» [1, с.405]. Вони ж подають найбільш повну класифікацію соціокультурних технологій, поклавши в їх основу ознаки історичного розвитку, функціонального призначення і диференційованого підходу [1].

Низка російських дослідників (Г. Селевко, Г. Новікова, Б. Ліхачов), насамперед, педагоги вказують на педагогічну природу соціокультурних технологій і, відповідно, на їх тісний зв'язок з педагогічними технологіями, на основі чого могла скластися думка про вторинність перших. Однак на початку ХХІ ст. інші новітні технології, взаємодіючи і взаємодоповнюючись складовими одна одної, проникли у всі сфери життєдіяльності людей, і, як наслідок, знаменували новий етап розвитку й соціокультурного проектування. Таким чином проекти, у т.ч. і поштові, стали основою для впровадження соціокультурних технологій, модерною формою соціокультурної практики.

Для поштових проектів за своєю ідеологією, передусім, притаманні соціокультурні технології, особливо культуротворчі, покликані створювати нові культурні продукти, або переосмислювати традиційні цінності (в контексті проектів — це тематична поштова продукція, художні твори живопису, графіки, фото і т.п.) і благодійні технології (як один із прикладів, спільна діяльність благодійних фондів і координаторів поштових проектів).

Управлінські технології соціокультурної діяльності (маркетингові, технології планування, організації і координації, управлінські технології контролю) забезпечують стабільну роботу над проектом, звітність учасників про виконання завдань, вивчення потреб і смаків цільової аудиторії [1].

Технології комунікації і громадських зв'язків, а також інформаційно-просвітницькі технології передбачають створення діалогу між координаторами проекту і певними соціокультурними інститутами, неприбутковими (громадськими) організаціями, органами влади, засобами масової інформації, потенційними донорами та привернення уваги до комунікації, в даному випадку поштової, виконання культурно-просвітницької функції проектів.

Дуже часто у процесі реалізації таких проектів застосовується технологія створення, періодичного наповнення і використання інформаційної бази даних. Приміром, вона дозволяє вести статистику, вирахувати кількість учасників, їх статеві-вікові характеристики, географію поширення проекту [1, с. 507].

Знайшли своє місце у діяльності поштових проектів й масмедійні (мультимедійні) технології, які, по суті, відіграють одну із вирішальних ролей стосовно пізнаваності проектів. Посилення ролі візуалізації інформації на початку ХХІ ст. вимагає подачі різного роду матеріалів у комунікаційному просторі у вигляді образів — зображень (інфографіки, логотипів), відео (промо-роликів), презентацій тощо. Всі ці речі характерні для поштових проектів, які завжди намагаються слідувати вимогам часу.

Близькою за значенням до масмедійної є технологія дизайну. Завдяки використанню сучасного програмного забезпечення (дизайнерських програм Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Prezi) створюються вищезгадані візуальні образи, проводиться розробка і подальше наповнення контенту сайтів проекту.

Серед соціокультурних технологій, без яких неможливо уявити процес підготовки і реалізації поштових проектів, можна виділити виставкові (демонстраційні) технології, що передбачають проведення і організацію ярмарків, аукціонів, виставок, експозицій зразків продукції [1, с. 516], а також етнонаправлені технології, представлені різними формами міжнаціонального культурного обміну і співпраці — відродженням історичної пам'яті і традицій, активізацією національно-патріотичних факторів виховання [1, с. 521].

Поштові проекти, окрім соціокультурних технологій, активно взаємодіють з іншими новітніми технологіями, передусім, інформаційно-комунікативними, рекламними, соціальними, PR-технологіями, тому необхідно розкрити особливості їх взаємовпливів.

За допомогою інформаційно-комунікативних технологій можна здійснювати координацію поштових проектів через централізований сайт, у короткий термін

встановлювати зворотній зв'язок між учасниками і модераторами у разі потреби за допомогою електронної пошти, соціальних мереж, відеозв'язку, комунікувати за інтересами у чатах, форумах, створювати віртуальні альбоми-колекції (наприклад, поштових листівок, світлин) і т.д.

Рекламні технології використовують рекламно-інформаційні джерела і носіїв реклами для популяризації проектів. До них можна віднести сюжети на місцевому і центральному телебаченні, ефіри в радіомовленні, пряму розсилку новин на електронну пошту чи на інші засоби електронного зв'язку, рекламно-інформаційні сайти у мережі Інтернет (сайти проектів, електронних газет, журналів, медіа) і друковані періодичні видання, поліграфічну і сувенірну продукцію [1, с. 512]. Рекламні технології формують сприятливий образ проектів в очах потенційних учасників, розповсюджують інформацію про їх сповідувані цінності широкому колу аудиторії за допомогою різних каналів зв'язку.

Соціальні технології, у свою чергу, є відповіддю на певну конкретну соціальну проблему, що назріває [2, с. 83]. Звідси, поштові проекти містять у своїй структурі соціальну складову, що передбачає спрямування діяльності, як варіант, на благодійність, допомогу хворим дітям, бійцям АТО, внутрішньо переміщеним особам. Координатори проектів беруть активну участь у громадському житті, соціальних ініціативах, тематичних благодійних заходах на підтримку соціально незахищених категорій населення.

Особливої уваги при цьому заслуговують проектні технології, насамперед, PR-технології (англ. «Public Relations» — «зв'язки з громадськістю») — налагодження, розвиток, підтримка предметних і результативних зв'язків з громадськістю [3, с. 4] і їх різновиди — фандрайзинг, спонсорінг і краудфандинг, які стрімко увійшли у повсякденне життя і професійну діяльність сучасного людства. Проектні технології тісно пов'язані з поняттям «проект» і у цілому з соціокультурним проектуванням, оскільки вони є їх основою і своєрідним інструментом впровадження на практиці. Без використання проектних технологій важко уявити процес реалізації соціокультурних проектів. Від них залежить пошук джерел фінансування і ресурсів, тобто, у цілому, успішність самих проектів. Беручи до уваги саме поштові проекти, PR-технології використовують, як правило, громадські організації, благодійні фонди, рідше — заклади культури (наприклад, музеї), які їх зреалізують на практиці. У більшості випадків це неприбуткові організації, що зумовлює неабиякі сподівання координаторів проектів стосовно отримання максимально можливої підтримки їх діяльності зі сторони місцевих громад, залучення волонтерів, пошуку альтернативних джерел фінансування, а також здобуття популярності, відомого імені у широкому загалі, формування іміджу організації [4, с. 3].

Як одні з ключових інструментів PR-технологій фандрайзинг (англ. «fund» — ресурси, «raise» — знаходження) і краудфандинг (англ. «crowd» — громада, «funding» — фінансування) покликані забезпечити вирішення проблем залучення ресурсів у проекти. Технологія фандрайзингу відіграє одну з ключових ролей у життєвому циклі соціокультурних проектів, розкриваючи їх нові можливості й перспективи, актуальність і важливість для сучасного українського суспільства.

Альтернативні способи пошуку джерел фінансування на противагу традиційним — державній підтримці чи бізнес-інвестуванню, є більш відкритими і необмеженими з точки зору алгоритму дій, відсутності нав'язування вказівок того, хто дає гроші.

Як особливий різновид фандрайзингу краудфандинг на початку 2000-х рр. розпочав нову сторінку світового спільнокошту, заявивши про можливість отримати фінансову підтримку від великого числа людей (донорів) на реалізацію власних проектів і стартапів. Сьогодні краудфандинг завдяки своїй простоті, безпечності і доступності визнано одним із найбільш ефективних механізмів залучення інвестицій.

Висновки. Отже, багатоаспектність і розмаїття соціокультурних технологій зумовили їх специфіку і особливості використання у організації та реалізації соціокультурних проектів залежно від умов. Звідси, можна виділити основні риси, притаманні для технологій, а саме: адаптивність, динамічність, інноваційність, цілісність, концептуальність, візуалізація, ефективність, відтворюваність та інші.

Сучасні технології соціокультурної діяльності тісно пов'язані з соціокультурним проектуванням. Координатори проектів поштової тематики й спрямування активно застосовують новітні технологічні підходи у проектній діяльності відповідно до запитів споживачів і викликів суспільства.

Одними з найперспективніших новітніх технологій, на думку науковців, є PR-технології, тому її проникнення у соціокультурну сферу свідчить про неминучість подальших змін у даній галузі, необхідність відповідати потребам часу, оволодівати практичними навичками роботи з PR-інструментами і формами, а також здійснювати пошук інноваційних способів ефективної діяльності з використанням даних технологій.

Література

1. Киселева Т. Г. Социально-культурная деятельность : Учеб. / Т. Г. Киселева, Ю. Д. Красильников. — Москва : МГУКИ, 2004. — 539 с.
2. Ченбай Н. А. Соціальні технології в умовах інформатизації (соціокультурний аналіз) / Н. А. Ченбай // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. — 2015. — № 1 (21). — С. 82–84.
3. Хазиев Л. Б. Этнонаправленная деятельность учреждений культуры средствами PR-технологий в молодежной среде : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 [Электронный ресурс] / Л. Б. Хазиев. — Челябинск : б.и., 2015. — 29 с. — Режим доступа : http://chgik.ru/sites/default/files/dissovet02_haziev_avtoref.pdf
4. Тендит К. Н. Связи с общественностью в некоммерческих организациях : Учеб. пособ. [Электронный ресурс] / К. Н. Тендит. — Комсомольск-на-Амуре : ФГБОУ ВПО «КнАГТУ», 2013. — 93 с. — Режим доступа: [https://knastu.ru/media/files/posobiya_files/_s_obshchestvennostyu_v_nekommercheskikh_organizatsiyakh_\(2\)_ulljdP.pdf](https://knastu.ru/media/files/posobiya_files/_s_obshchestvennostyu_v_nekommercheskikh_organizatsiyakh_(2)_ulljdP.pdf)

БОГОСЛОВ'Я

В.П. Новаковець,

магістр біблійно-богословських досліджень, координатор магістратури
Українська баптистська теологічна семінарія, м. Львів

ШЛЯХИ ВЗАЄМОДІЇ БОГОСЛОВ'Я Й РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

Метою тез є пошук продуктивної взаємодії між релігієзнавчою та богословською наукою та розмежування предметних полів цих наук. Представимо тезисно наступні п'ять можливих шляхів взаємодії богослов'я й релігієзнавства. Очевидно, що подані шляхи є суб'єктивні. По-перше, подано лише з позиції богословської науки, по-друге, це більше роздуми з огляду на особистий досвід. Але схоже саме обмін подібними роздумами й досвідом в дусі взаємоповаги обов'язково приведуть нас до конструктивних висновків.

Спочатку невеликий вступ. Важливо надати ясність значень «богослов'я» та «релігієзнавство» як вони використовуються що найменше в даному тексті.

Богослов'я — це наука про бога в широкому значенні й є синонімом «теології». (Теологія в вузькому значенні може бути й лише «вченням про Бога», тобто як частина богослов'я.) При цьому богослов'я завжди з прив'язкою до релігійної (християнство, іслам, юдаїзм тощо), конфесійної (наприклад, три конфесії в християнстві: протестантизм, католицизм, православ'я) й деномінаційної (наприклад, у вітчизняному протестантизмі: євангельські християни-баптисти, християни віри євангельської тощо) складової. Тобто на кожному з цих рівнів насправді є «своє» богослов'я.

Зі свого боку релігієзнавство — це наука про релігію, точніше про різні релігії, в широкому значенні й з різних перспектив (історії, соціології, філософії, психології тощо), давно існуючих чи вже не існуючих, ще з давнини (наприклад, релігія Давнього Єгипту) й виникаючі в останній час (наприклад, сайєнтологія).

Шлях 1. Протиборство: богослов'я vs релігієзнавства. Протиборство виникне, коли богослов'я (будь-яке) може сприймати релігієзнавство як ідеологічного ворога, яке в основі своїй має не просто світський підхід до оцінки феномену релігій, а є антирелігійним інструментом атеїстичного світогляду. Саме такий підхід був за радянських часів, коли науковий атеїзм вважався наріжним каменем освітнього процесу.

Шлях 2. Пристосування: богослов'я частина релігієзнавства. В даному випадку релігієзнавство викладається вже більш демократично. Такий підхід надає безпосередній контакт, бо релігієзнавці не тільки самі представляють

релігійні течії, але розглядаючи їх надають можливість з перших вуст представникам цих течій самим представити свою науку. Такий підхід реалізує в контексті ВНЗ законодавчі принципи свободи слова й свободи віросповідання, й, що не менш важливо, розвіює міфи навколо релігійних груп. Цей підхід можна розвинути до того, що релігієзнавство є складовою інваріативної частини, а богослов'я — варіативної.

Шлях 3. Дуалізм: богослов'я й релігієзнавство. Шлях дуалізму розмежовує сфери діяльності й освітній статус. Богослов'я домінує в ВДНЗ, які засновані й функціонують в контексті потреб своїх релігійних течій, а релігієзнавство в ВНЗ — в контексті світської вищої освіти. Реалізація цього шляху ми свідки останні майже 30 років. До речі в такому випадку в богословських закладах «по-своєму» викладають релігієзнавство, наприклад в протестантських семінаріях це курс «Світові релігії й культу».

Шлях 4. Ієрархія: богослов'я вище релігієзнавства. В цьому випадку богослов'я використовує свою «фору» в тому, що не тільки знає й оцінює релігійний світогляд, але переживає й практикує його. Такий підхід схоже можливий у двох протилежних випадках, негативному й позитивному. В негативному, коли якесь одне окреме богослов'я за підтримки держави набуває статусу єдиного правильного — в такому випадку «обране» богослов'я витісняє з ВНЗ світське релігієзнавство. В позитивному, коли держава надає право релігійним організаціям засновувати «свої» освітні заклади, й переймається перш за все якістю освіти, а не ідеологічного змісту в них. Тоді в такому підході, на відміну від попереднього, вже релігієзнавство є складовою варіативної частини, а богослов'я — інваріативної.

Шлях 5. Перетворення: богослов'я змінює релігієзнавство. На відміну від представлених вище, п'ятий шлях — це зовсім новий, але перспективний шлях оновлення релігієзнавства під впливом богослов'я. За новим Законом про вищу освіту 2014 року богослов'я отримало визнання як окрема галузь. Реалізація цього визнання можлива за декількома коліями при двосторонньому руху на одному шляху. З боку богослов'я відкриваються унікальні можливості: перша колія — ВДНЗ відповідає державним освітнім стандартам й отримує ліцензію й акредитацію своєї діяльності. Друга колія — ВНЗ додає богословську галузь в свою діяльність, ясно вказуючи яке саме богослов'я ставиться в основу за релігійною, конфесійною й деномінаційною ознаками. Зі свого боку релігієзнавство, залишаючись світським, подає оцінку богослов'ю (саме за його впливом) вже з декількох стартових позицій: атеїзму, політеїзму, теїзму тощо. В цьому випадку релігієзнавство насправді збагачує саме себе й компетентність релігієзнавців має бути значно вищою.

На завершення: Quo Vadis? Отож з огляду на історичні, національні, релігійні-конфесійні-деномінаційні, законодавчі реалії на сьогодні в Україні усі шляхи, крім першого (протиборство) прийнятні, бажані й реальні. До того ж ВНЗ, як і ВДНЗ, користуючись наданим правом автономії в праві самі для себе вирішувати яким саме шляхом їм іти.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

С.В. Волошина,

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

А.В. Скубіліна,

асистент кафедри економіки
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

ПРОБЛЕМАТИКА І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗОЛОТА В УКРАЇНІ

Сучасний стан ринку золота в Україні характеризується прогалинами в нормативно-правовому забезпеченні, недосконалістю системи державного регулювання, відсутністю інвестицій у розвиток видобутку золота та значною залежністю від імпорту. Вищезазначені проблеми обумовлюють актуальність дослідження, оскільки ринок золота в Україні не забезпечений власною сировинною базою, є недостатньо розвиненим і разом з цим має значний потенціал росту.

У 90-х роках ХХ ст. в Україні відбувся процес формування ринкових відносин з приводу купівлі і продажу золота та дорогоцінних металів. Саме тоді були започатковані реформи щодо скасування державної монополії на ринок дорогоцінних металів та лібералізації державного регулювання і контролю їх обороту в країні [1, с. 25].

З 2004 р. і дотепер ринок золота в Україні переживає 4-й етап свого розвитку, який характеризується функціонуванням двох секторів ринку золота: призначення одного з них - обслуговувати потреби суб'єктів підприємницької діяльності в золоті, якість якого не відповідає міжнародними стандартами; інший — ринок банківського золота в зливках, які узгоджуються з міжнародними стандартами [2, с. 80–81].

За період 2013–2017 рр. (з урахуванням поточного моменту часу) ціни на золото постійно зростали (рис. 1), що було спричинено девальвацією української гривні. В 2015 році темп зростання ціни на золото був найвищим та складав 194,79%, а за весь аналізований період ціна за одну тройську унцію збільшилась у 2,34 рази. Причому тренд зміни ціни на даний товар є прискорено зростаючим та

підкріплений подальшим підвищенням курсу долара США, у тому числі й прийнятим Законом України «Про державний бюджет на 2018 рік» (заплановане зростання курсу долара на 7,7%).

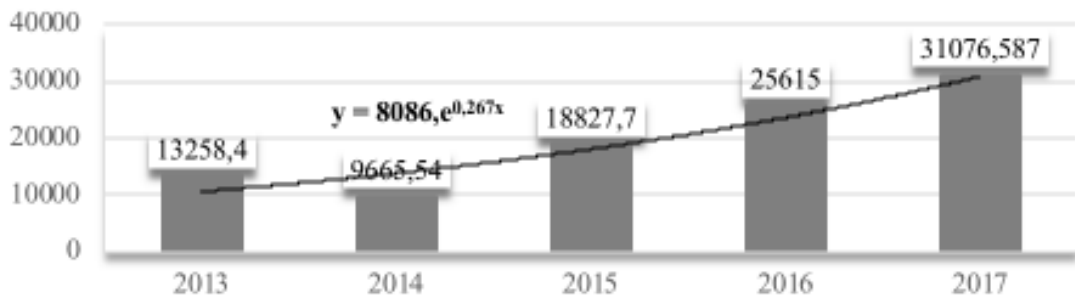

Рис. 1. Динаміка ціни на золото у 2013–2017 рр., грн.
за одну тройську унцію (складено за [3])

Таким чином, на українському ринку ціна золота за роки незалежності України зростає в декілька разів, а отже, торгівельні підприємства відчувають потребу в якісній та низькій за ціною золотій сировинній базі при тому, що в Україні з часів СРСР не з'явилося нових родовищ.

Факторами впливу на ціну золота є [4, с. 16]: вартість витрат на видобуток золота; зміна курсів валют; коливання цін на інші дорогоцінні метали; законодавче регулювання; економічні коливання в міжнародній економіці; формування попиту на золото з боку окремих галузей економіки; інвестиційний клімат та інші.

Несприятливою тенденцією сучасного розвитку вітчизняного ринку золота є переважне його насичення імпортною ювелірною сировиною та готовою продукцією із дорогоцінних металів, що негативно позначається на кон'юктурі вітчизняного ринку ювелірних виробів [5]. Так, протягом 2013–2015 рр. загальна вартість імпортованих ювелірних виробів мала тенденцію до зниження, проте в 2016 р. відбувся стрімкий ріст (+54,6%). Тенденція експорту ювелірних виробів є спадаючою. Причому рівень даного показника протягом 2012–2016 рр. знизився майже у 5 разів, що свідчить про низьку конкурентоспроможність української продукції. В 2016 р. вартість імпортованої ювелірної продукції перевищила вартість експортованої продукції в 10,7 рази, що є вкрай негативним явищем для вітчизняного ринку в цілому. Загалом формування стійкого негативного сальдо по зовнішнім операціям країни за таким стратегічним товаром, яким є золото та вироби з нього, призводить до зниження рівня економічної безпеки України.

Ситуація щодо зовнішніх операцій країни власне по золоту, яка оцінена за [5] показала на те, що обсяги імпорту золота в Україну у 2013 р. були найбільшими за період 2012–2016 рр. і становили 576337 тис. дол. США., що на 49,8% більше рівня 2012 р. У наступні роки ситуація змінилася на протилежну: сформувалася стійка негативна тенденція щорічного прискореного падіння обсягів імпорту, що пов'язано із падінням курсу гривні. Обсяг імпорту золота у 2016 р. становив лише 3,3% рівня 2012 р. і 2,2% від обсягу 2013 р. Водночас обсяги експорту золота Україною зростали у 2012–2014 рр. з подальшим стрімким падінням у наступні роки. Загалом за 2012–2016 рр. обсяг експорту золота знизився на 40,5%.

Порівняння обсягів імпорту та експорту золота показало на переважне існування негативного торговельного сальдо, за виключенням 2015 р. І хоча розмір даного показника на кінець періоду істотно скоротився, основним поясненням такої ситуації є скорочення обсягів зовнішніх операцій по даному товару.

Основними країнами-імпортерами золота в Україну є Швейцарія, Нідерланди, Німеччина, а основним експортером — Швейцарія. Слід звернути увагу на обмеженість і непостійність країн, за виключенням Швейцарії, які купують українське золото. Так, Австрія купувала золото лише у 2012 р., а Велика Британія та Іспанія здійснювали закупки в дуже обмеженій кількості.

Аналіз наведеної статистичної інформації загалом дає змогу зробити висновок щодо проблем із формуванням в Україні власної сировинної бази для виробництва золота та забезпеченням його конкурентоспроможного рівня за якістю. Наслідками такого стану є недостатній розвиток власної ювелірної галузі та скорочення валютних надходжень від імпорту золота і виробів з нього.

Україна, маючи золотоносні родовища і здійснюючи їх розробку, нині не спроможна забезпечити світову якість «золотої сировини» (відповідність правилам «чотирьох дев'яток» або 99,99% проби золота, що є свідченням виняткового ступеню чистоти) через відсутність власного афінажного виробництва.

Нині в Україні розробляються лише два родовища, які згідно переліку спеціальних дозволів на користування надрами отримали дозвіл на видобуток та розробку, а саме: «Мужіївське» (вміст золота в родовищі — 4,5–15 г/тонну) та «Сауляк» (5–10 г/тонну). У той же час Україна володіє значно більшим ресурсним потенціалом щодо видобутку золота, маючи такі нерозроблені родовища як: Майське, Клинівське, Юр'ївське, Сергіївське, Балка Золота, Балка Широка, Бобриківське та Сурозьке, вміст золота в яких коливається від 2 до 9 г/тонну [6].

Однак з низки причин, серед яких: недосконалість законодавства України у сфері надрокористування, висока бюрократизація процедури отримання спеціального дозволу на користування надрами, проблеми з оформленням земельних відводів задля будівництва потужностей, високий рівень корупції, нестабільна політична й економічна ситуація в державі — процес створення нових золоторудних об'єктів ускладнено або унеможливлений [7, с. 13]. Тому, Україна вимушена завозити високоякісну імпортну сировину із-за кордону за світовими цінами, що є причиною втрати сировинної незалежності.

Отже, формування ефективної державної політики підтримки даного надзвичайно важливого сектору національної економіки на основі створення сприятливого інвестиційного клімату може спричинити активному розвитку ринку золота в Україні. Першочерговими заходами в даному аспекті слід вважати наступні: створення пакету геологічної інформації про родовище для потенційного інвестора; спрощена та швидка процедура отримання дозволу на користування надрами; зменшення податкового навантаження на підприємства, що займаються видобутком корисних копалин [7, с. 16].

На нашу думку, інвестування у підготовку і розробку нових родовищ золота повинно здійснюватися державою, оскільки золото є стратегічним ресурсом країни та водночас ключовим фактором забезпечення її економічної безпеки.

Література

1. Диба М. Еволюція золота: історія і сучасність / М. Диба // Вісник НБУ. — 2008. — №10. — С. 20–28.
2. Дудченко В.Ю. Міжнародний ринок золота: сучасний стан і структура / В.Ю. Дудченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. — 2012. — Вип. 36. — С. 75–82.
3. Скубіліна. А.В. Оцінка розвитку ринку ювелірних виробів в Україні [Електронний ресурс] / А.В. Скубіліна, В.М. Воловик // Економіка та суспільство. — 2017. — Вип. 10. — С. 355–359. — Режим доступу до журналу: <http://www.economyandsociety.in.ua>.
4. Полякова Ю.В. Динаміка ринку золота у сучасних світогосподарських процесах / Ю.В. Полякова // Причорноморські економічні студії. — 2017. — № 13–2. — С. 15–18.
5. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sfs.gov.ua>.
6. Міністерство екології і природних ресурсів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://menr.gov.ua>.
7. Лисенко О. А. Стан підготовленості золоторудних родовищ України до промислового освоєння / О.А. Лисенко // Збірник наукових праць УкрДГРІ. — 2016. — №3. — С. 9–18.

УДК 159.9:377.3

І.В. Горбатюк,

студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Хмельницького національного університету

ПРОБЛЕМА ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Анотація. Стаття присвячена проблемі дезадаптації дітей-сиріт до умов навчання у професійно-технічному навчальному закладі. Розглянуті поняття соціально-психологічної, професійної адаптації, дезадаптації та дезадаптованості. Проаналізовані причини соціально-психологічної дезадаптації дітей-сиріт під час навчання у професійно-технічному навчальному закладі, запропоновані рекомендації, спрямовані на уникнення стану дезадаптації дітей-сиріт.

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація, професійна адаптація, діти-сироти, соціально-психологічна дезадаптація, дезадаптованість, причини дезадаптації.

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві суттєво зростає потреба в талановитих, розумово і фізично розвинених молодих людях, здібних реалізовувати свій внутрішній потенціал та здатних до самовдосконалення.

Разом з тим, суттєві економічні, соціальні зміни в державі призвели до загострення проблем адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які є найбільш вразливими у період входження у доросле самостійне життя, не спроможні успішно подолати адаптаційні бар'єри. Забезпечення соціально-педагогічної підтримки такої категорії дітей та молоді, яка опинилася у складних життєвих ситуаціях, захист їх прав складає основні напрямки державної соціальної політики України.

Переважна більшість дітей-сиріт через соціальну дезадаптованість, фінансові та психологічні проблеми, недостатній рівень освіти, слабку мотивацію нав-

чання не мають можливості вступу до вишів та коледжів. Відповідно зростає відповідальність закладів освіти (зокрема професійно-технічного спрямування) щодо забезпечення розвитку особистості учнів-сиріт у процесі професійної підготовки, створення умов для збагачення соціального досвіду, успішної адаптації у суспільстві.

Стан дослідження. Теоретико-методологічні засади вивчення соціальної адаптації особистості закладено в працях Ю.А. Александровського, Г.О. Балла, Ф.Б. Березія, П.С. Кузнецова). Науковцями виявлені особливості прояву адаптаційних процесів у різних видах діяльності (Я. Стреляу, В.В. Суворова), розглянуті фактори, які зумовлюють процес адаптації (І.С. Булах, Г. Гартманн, Н. Квінн, Д. Келлі, М. Раттер, Г.О. Хомич).

Основний виклад матеріалу. Зауважимо, що соціально-психологічна адаптація є пристосуванням індивіда до групових норм, та навпаки інтересів соціальної групи до окремого індивіда даної групи. Соціально-психологічну адаптацію також можна розуміти як аспект психічної адаптації, що забезпечує організацію мікро-соціальної взаємодії, формування адекватних міжособистісних стосунків, урахування експектацій оточення і досягнення соціально значущих цілей [1].

Учні-сироти мають активно включитися в процес соціально-психологічної адаптації до освітнього середовища професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ), засвоєння соціального та професійного досвіду як важливих передумов професійної соціалізації, становлення життєвої перспективи, забезпечення продуктивності соціальних контактів.

Загалом, соціально-психологічна адаптація передбачає:

1. Адекватне сприйняття оточуючого світу.
2. Адекватну систему відносин і спілкування з оточуючими.
3. Здатність до праці, навчання відпочинку.
4. Здатність до самообслуговування, самоорганізацію.
5. Адаптивність поведінки в результаті очікувань інших.

Труднощі соціально-психологічної адаптації дітей-сиріт до умов навчання у професійно-технічному навчальному закладі пов'язані з перебудовою їхньої системи ціннісних орієнтацій, засвоєними ними новими способами та засобами пізнавальної діяльності, формами міжособистісних зв'язків та ін. Проблеми соціально-психологічної адаптації дітей-сиріт також впливають і на їх професійну адаптацію. Професійна адаптація являє собою єдність адаптації людини до фізичних умов професійного середовища (психофізіологічний аспект), адаптації до професійних завдань, операцій, що виконуються, професійної інформації і т. ін. (професійний аспект), і адаптації особистості до соціальних компонентів професійного середовища (соціально-психологічний аспект) [2].

Явищем, протилежним адаптації є дезадаптація. Вивчаючи процес дезадаптації дітей-сиріт, розглянемо поняття соціальної та соціально-психологічної дезадаптації. Соціальна дезадаптація — це часткова або повна втрата людиною здатності пристосовуватися до умов соціального середовища. Соціальна дезадаптація означає порушення взаємодії індивідуума з середовищем, що характеризується

неможливістю здійснення ним конкретних мікросоціальних умовах своєї позитивної соціальної ролі, що відповідає можливостям людини [3].

Соціально-психологічна дезадаптація — порушення процесу активного пристосування індивіда до умов соціального середовища засобами взаємодії і спілкування за хибного або недостатньо розвиненого уявлення людини про себе і свої соціальні зв'язки та міжособистісні контакти.

Соціально-психологічна дезадаптація може виникнути внаслідок стресів, фізичних і психічних захворювань, емоційних переживань, конфліктів тощо. Найчастіше вона зумовлює збої у процесі оволодіння особистістю відповідної ролі при входженні в нову соціальну ситуацію, набуття навичок спілкування та взаємодії. Супроводжується незадоволенням особистості своїм становищем у групі, ефективністю реалізації свого комунікативного потенціалу, зниженням самооцінки, розмиванням індивідуальності, посиленням незадоволеності своїм становищем у соціальному оточенні загалом. Як правило, внутрішній конфлікт особистості між її статусом та домаганнями може спровокувати асоціальні прояви поведінки.

Вважати соціально-психологічну дезадаптацію хворобою немає підстав, хоч вона й проявляється в патологічній і непатологічній формах, які суттєво відрізняються за структурою і механізмами. За непатологічної дезадаптації зниження загального рівня адаптації відбувається за рахунок звуження сфери діяльності і спілкування та послаблення їх інтенсивності. Проявом непатологічної дезадаптації є, наприклад, відхилення у поведінці й переживаннях суб'єкта, пов'язані з його недостатньою соціалізацією, соціально неприйнятими установками, різкою зміною умов існування, розривом значущих соціальних відносин тощо. Патологічна дезадаптація супроводжується руйнуванням основних напрямів адаптаційної діяльності, появою патологічних варіантів адаптації. Проявами патологічної соціально-психологічної дезадаптації є агресивна поведінка, суїцид та ін. [4].

З поняттям дезадаптації пов'язане відхилення у навчальній діяльності дітей-сиріт, утруднення у навчанні, конфлікти з однокласниками, неадекватна поведінка. Звідси результат об'єктивних утруднень, небажання відвідувати професійно-технічний навчальний заклад.

Відзначимо, що американський психолог А. Адлер стверджував, що 30% юнаків та дівчат мають труднощі у спілкуванні з батьками, 70% переживають ці стосунки, 20% вступають у конфліктні стосунки, 10% дітей протестують, частіше покидаючи рідну домівку. Зростає потреба у спілкуванні з однолітками. Часто дівчата переживають почуття самотності, і в зв'язку з цим часто не можуть залишатися наодинці з собою. Вчені вважають, що юнацький вік характеризується вакуумом мотивації, але водночас вона характеризується прагненням до самоствердження [5].

Причини дезадаптації є різними: низький рівень розвитку загально-розумових здібностей, високий ступінь емоційної нестійкості, недостатнє формування мотиваційної сфери, високий рівень вимог до оточуючих на тлі низьких власних можливостей, характерологічні особливості, незрілість психіки, особливості навчання та проживання до моменту вступу у професійно-технічний нав-

чальний заклад, стиль керівництва педагогів тощо. При цьому виникає загроза появи у сиріт неврозів, розладів особистості.

Сам факт тривалого перебування дітей-сиріт в інтернатному закладі є потужним фактором дезадаптації таких дітей до умов оточуючого середовища у майбутньому. Загальновизнаним є те, що з усіх форм виховання, якнайдалі від традиційної моделі сім'ї знаходиться система інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Обмеженість інтернатної системи полягає у:

- відсутності міжособистісних стосунків на рівні «батьки-дитина»;
- групове проживання та відсутність індивідуального простору;
- обмеженості зв'язків дитини з широким соціальним середовищем;
- повному побутовому обслуговуванні дитини, що призводить до її тотальної несаможиттєвості у найпростіших побутових справах та ін. [6].

Ці обмеження, накладаючись на психологічні проблеми, пов'язані з ймовірно пережитою раніше дитиною-сиротою травмуючою життєвою ситуацією, породжують низку вторинних проблем — психологічних та соціально-психологічних, які, в свою чергу, утруднюють процес включення індивіда до соціально-економічних відносин.

Наслідком виникнення та перебігу процесу дезадаптації є дезадаптованість. Дезадаптованість — не процес, а стан, що виникає від незадоволення основних потреб у результаті використання неадекватних способів поведінки. Дезадаптованість дітей-сиріт призводить до неадекватної, погано контрольованої поведінки, конфліктних взаємин, проблем у навчальній діяльності [7].

Цілком природно, що подолання тієї чи іншої форми дезадаптивності повинне бути спрямоване на усунення причин, що її викликають. Дитина-сирота потрапляє в нову соціальну групу. Ситуація нового, невідомого для неї є в деякій мірі тривожною. Дитина переживає емоційний дискомфорт, перш за все через нестачу знань щодо вимог викладачів та майстрів виробничого навчання, про умови навчання, проживання, колективні цінності, поведінку в колективі. Такий стан можна назвати станом внутрішньої напруги, настороженості, недостатніх можливостей у вирішенні інтелектуальних питань [5].

Неможливо також говорити про адекватне сприйняття дитиною оточуючого світу, через призму власної тривоги. Все це ускладнює весь навчально-виховний процес, продуктивність праці під час занять стає проблемною. Якщо ще додається несформованість соціальних навичок дітей-сиріт, а саме таких як: вміння цінувати та правильно розпоряджатись грошима, здатність нести відповідальність за власне життя, здоров'я, безпеку, поведінку, значимих близьких, що негативно позначається на подальшому житті дитини-сироти не лише в стінах навчального закладу, а після завершення навчання.

Суть адаптаційного періоду дітей-сиріт в професійно-технічному навчальному закладі полягає в тому, щоб зробити неминучий процес їхньої адаптації більш інтенсивнішим. Особливої уваги з боку спеціалістів необхідно надати вихованцям інтернатних закладів, які потребують соціальної та психологічної підтримки.

Ефективність процесу адаптації дітей-сиріт значною мірою визначає успішність навчальної діяльності, збереження фізичного і психічного здоров'я дитини. Саме у цьому є суть адаптаційного періоду у професійно-технічному-навчальному закладі.

Необхідно допомогти дітям-сиротам познайомитись один з одним з викладачами, майстрами виробничого навчання, з новою навчальною ситуацією, з умовами життя у ПТНЗ, що є своєрідною ініціацією в новий віковий сенс, в нову систему взаємин з дорослими, однолітками, самим собою. Важлива побудова взаємодії на основі реального досвіду співпраці. Для цього необхідно:

1. Створити атмосферу довіри, добрих взаємин, комфортності, взаємопідтримки у навчальному закладі.
2. Діагностувати причини дезадаптаційного періоду дітей-сиріт за допомогою комплексу психодіагностичних методик, а також методів бесіди та спостереження.
3. Виявити ресурси розвитку самої дитини-сироти шляхом комплексної психодіагностики.
4. Звернути увагу до “різноголосиці” вимог до дитини-сироти з боку різних педагогічних працівників.
5. Введення самоконтролю і самоорганізації дітей-сиріт, особливо під час навчальних занять у гуртожитку.
6. Підбір корекційно-розвивальної програми, враховуючи як причини дезадаптації, так і виявлення ресурсів для допомоги дитині-сироті у розвитку необхідних психічних структур в штучно створених умовах і перенесення сформованих навичок в соціальну ситуацію розвитку дитини [8].

Висновки. Отже, проблема адаптації дітей-сиріт до умов навчання у професійно-технічному навчальному закладі на сучасному етапі розвитку системи освіти в Україні постає досить гостро. Несформованість відповідних віку психічних новоутворень, слабкі соціальні навички, складна сімейна ситуація та специфіка умов проживання, навчання та виховання дітей-сиріт у минулому значно ускладнює процес адаптації зазначеної категорії осіб. Спільна діяльність усіх фахівців професійно-технічного навчального закладу дозволяє значно скоротити процес адаптації дітей-сиріт, уникнути їхньої дезадаптації з усіма негативними наслідками, які її супроводжують.

Література

1. Адаптація (значення) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/адаптація> Адаптація (значення) — Заголовок з екрану.
2. Види адаптації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/10795/86/> Види адаптації — Заголовок з екрану.
3. Соціальна дезадаптація [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Социальная_дезадаптация — Заголовок з екрану.
4. Асоціальні прояви особистості [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1263111339106/psihologiya/asotsialni_proyavi_osobistosti Асоціальні прояви особистості — Заголовок з екрану.
5. Адаптація та дезадаптація [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://sites.google.com/site/openeuroland/gymnasium/parents/psychology/2011/adaptaciya> Адаптація та дезадаптація — Заголовок з екрану.

6. Проблеми соціально-психологічної підтримки випускників інтернатних закладів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ancorafund.com.ua/index.php/homepage-5/item/proekt-sotsial-no-psihologichna-adaptatsiya-vipusknikiv-internativ> — Заголовок з екрана.
7. Соціально-психологічна дезадаптація [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://allref.com.ua/uk/skachaty/Social-no-psihologichna_dezadaptaciya Соціально-психологічна дезадаптація — Заголовок з екрана.
8. Адаптація та дезадаптація [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://sites.google.com/site/openeuroland/gymnasium/parents/psychology/2011/adaptacia> — Заголовок з екрана.

УДК 159.92:128 (043.2)

О.Ф. Демчук,

студентка ВНЗ «Університет економіки і права «Крок»

ДОСЛІДЖЕННЯ СЕНСУ ЖИТТЯ І ЙОГО КРИЗИ У РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУПАХ В ПАРАДИГМІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНО-ГУМАНІСТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Проблема пошуку сенсу життя залишається актуальною тому що, по-перше, немає єдиного підходу до трактування поняття сенсу життя, по-друге, кардинальні зміни в політичній, економічній, духовній сферах нашого суспільства тягнуть за собою радикальні зміни в ціннісних орієнтаціях і вчинках людей. Особливої гостроти сьогодні набуває вивчення змін, що відбуваються у свідомості сучасної людини. Неминуchoю в умовах ломки усталених засад є переоцінка цінностей, і наступний розвиток ціннісно-сислової кризи, що найбільше проявляються у свідомості сучасної людини.

Проблема пошуку сенсу свого існування, визначення життєвих цілей важлива для збереження психічного й психологічного здоров'я будь-якої людини й у будь-якому віці.

Проблема сенсу життя була центром досліджень багатьох вчених усіх часів: античний період (Сократ, Аристотель, Платон, Сенека та ін.); епоха Відродження (М. Кузанський, М. Монтень, Леонардо да Вінчі та ін.); новітній час (В. Франк, К. Ясперс, М. Хайдеггер, А. Камю та ін.).

Психологічний аспект сенсу життя людини досліджували С. Л. Рубінштейн, А. Ленгле, Р. Еммонс, А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм, В. Франкл, Дж. Ройс і Ф. Фенікс та інші.

Розглянувши сучасні дослідження, ми визначили мету даної роботи: дослідження сенсу життя у різних вікових груп в парадигмі екзистенціально-гуманістичної психології. Вибірku склали 60 осіб. 20 осіб віком — 13—18 років (період юності), 20 осіб — 19—35 років (період молодості), і 20 осіб 35—60 років (період дорослості). У віковій градації ми зверталися до періодизації, пропонованій Е. Еріксоном.

Емпірична частина роботи виконана за допомогою методик: тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Д.О. Леонтьєва, тест життєстійкості С. Мадді (модифікація М.В. Алфімової та В.Є. Голімбет), методика дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокіча, опитувальник «Смисложиттєва криза» К.В. Карпінського, анкета дослідження ефективності психотерапії кризи сенсу життя у екзистенціально-гуманістичній парадигмі (авторська розробка)

У дослідженні було виявлено такі закономірності:

Цілі у житті, контроль, прийняття ризику, залученість будуть найвищими у групі юнацького віку.

Процес життя буде найвищим у групі молодого віку.

Результат життя, прийняття ризику, локус Я, локус життя, будуть мати найвищі результати серед осіб дорослого віку порівняно із іншими групами.

Смисложиттєва криза найчастіше буде зустрічатися у групі респондентів дорослого віку.

Цінності «друзі», «розваги», «матеріальний достаток», «любов» будуть займати найвищі позиції порівняно з іншими групами у групі юності.

Цінності «цікава робота», «насичене життя» будуть займати вищі ранги у групі молодих

Цінності «здоров'я», «сім'я» будуть вище оцінені у групі дорослих.

Отримані дані необхідно враховувати під час екзистенціально-психологічного консультування осіб із вираженою кризою сенсу життя, а також у розробці програм допомоги у подоланні кризи.

Л.О. Жданюк,

старший викладач кафедри методики змісту освіти
Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
імені М. В. Остроградського

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ

Категорія відношення — логіко-філософська, біологічна і інтроспективно-психологічна. У первинному трактуванні цього поняття психологами вона розглядалася як механізм єдності психіки. Психологізація категорії «відношення» виразилася в поступовому наповненні її інтенційним і емоційним смислом. Найбільш рішучий крок в переході від загально біологічного трактування поняття відношення (як взаємозв'язків організму і середовища) до психологічного і персонологічного (як взаємозв'язків особистості та культурного оточення) зробив О.Ф. Лазурський. П'ятнадцять видів відношень особистості, виділених цим дослідником, є проявами екзопсихіки людини. Завдяки дослідженням Б.Г. Ананьєва, М.Я. Басова, С.Л. Рубінштейна, Д.М. Узнадзе, Б.Ф. Ломова і особливо В.М. Мясищева категорія «відношення» набула статусу загальнометодологічного і пояснювального поняття: відношення (ставлення) людини — це внутрішня, суб'єктивна, індивідуально-вибіркова сторона усіх її різноманітних зв'язків зі світом [5]. Категорія

відношення відкриває можливості для дослідження функціонального і потенційного рівнів психіки.

В різні часи розробкою підходів до розгляду категорії «ставлення» займалися: К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, О. Бодальов, Л. Божович, О. Лазурський, В. Мерлін, Б. Ломов, В. М'ясищев, Ю. Приходько, С. Рубінштейн.

Проблема ставлення до учбової діяльності є важливою частиною загальної проблеми ставлень особистості. Учбова діяльність постійно співвідноситься з особливим відповідальним ставленням суб'єкта до предмета навчання. Ставлення до навчальної діяльності є одним із значущих психологічних чинників активності індивіда в даному виді діяльності та її ефективності.

Ставлення до навчання — це позиція, що встановлюється у студента, яка визначає спрямованість і інтенсивність сприйняття, мислення і дій особистості в сфері навчання (В. Шрадер). Дослідники (А. Андреева, І. Бех, О. Кондаш, С. Максименко, Е. Носенко, А. Ольшаннікова, О. Прохоров, Л. Путляєва, О. Саннікова, В. Семиченко, П. Симонов, О. Тихомиров, Г. Хилов, В. Шаховський, П. Якобсон та ін.) вказують на емоційну насиченість навчального процесу. А в роботах Н. Гула, Н. Діомідова, Т. Жванії, Є. Ільїна, А. Колчигіна, М. Кузнецов, О. Кузнецов, А. Петрова, О. Резнікова, О. Чебикін, М. Фетісін, В. Шаповалова акцентована увага на існуванні емоційного неблагополуччя під час навчальної діяльності студентів [3]. Акцентування дослідницької уваги на потенційному в емоційному відношенні дає підстави для уточнення цього поняття, та виділення категорії «емоційного ставлення» до об'єктів оточуючого світу. В психолого-педагогічних дослідженнях показано, що емоційне ставлення до навчання входить в систему умов і механізмів регуляції навчально-професійної діяльності студентів. Емоційне ставлення до навчання — це система емоційних установок (тобто почуттів), готовність до переживання тих, або інших емоцій в певних ситуаціях навчальної діяльності, емоційна настроєність на основні компоненти навчальної діяльності і учасників навчального процесу. Емоційне ставлення до навчання — складне, багатовимірне, багаторівневе явище, що динамічно розвивається та забезпечує актуалізацію позитивних і негативних емоційних установок, які регулюють навчальну діяльність студента.

Питання гендерних відмінностей та диференціації гендерних ролей досліджували М. Гусак, Б. Кочубей, О. Лосева, З. Янкова. Гендерні аспекти навчання і виховання дівчат-підлітків розкриваються у працях О. Величко, Т. Голованової, Т. Димнової, І. Зверєвої, О. Кізь, О. Кікінежді, В. Кравця, Н. Кутової, Г. Лактіонової, О. Локшиною, О. Петренко. Гендерні стереотипи поведінки у період навчання, гендерні відносини у сім'ї, правові норми гендерної рівності досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені Дж. Вейнер, С. Верн, Ю. Галустян, І. Гофман, М. Девід, А. Іглу, І. Кон, Н. Левчук, Т. Лукман, С. Майлс, С. Міддлетон, П. Пергер, Дж. Роузнер, Д. Спендер, І. Стейберг, А. Толстокорова, О. Ярош.

Т. Старовойт проведене дослідження гендерних особливостей мотиваційно-ціннісної сфери студентів технічного ВНЗ з різною самооцінкою навчання, в ході якого встановлено статистично достовірні гендерні відмінності індивідуальних систем цінностей студентів, які проявляють не тільки при порівнянні юнаків та

дівчат з однаковою самооцінкою навчання, а і при аналізі результатів студентів однієї статі, але з різною самооцінкою навчання. Юнаки з різною самооцінкою навчання відрізняються за рівнем значущості усіх запропонованих термінальних цінностей та за своєю оцінкою важливості життєвих сфер. У свою чергу, у дівчат відмінності спостерігаються лише за чинниками, які безпосередньо пов'язані з досягненням успіху у діяльності — досягнення, високе матеріальне положення (як узагалі, так і у сфері освіти), цінність сфери освіти та креативність у навчальній діяльності [7]. Вивченню особливостей поведінки студентів присвячене дослідження Н. Безносько, де виявлено, що хлопці, на відмінну від дівчат, продемонстрували більш пасивну поведінку у навчанні [1].

Враховуючи вищевикладені тези зазначимо, що незважаючи на численні дослідження особливостей гендерних відмінностей, тільки у незначній частині робіт висвітлені відмінності та розбіжності в юнацькому віці, зокрема студентства, у ставленні до навчальної діяльності. Перспективою наших подальших досліджень стане виявлення показників переважно неусвідомлюваного емоційного ставлення до навчальної діяльності за показниками КТС О. Еткінда у студентів в залежності від гендерних ознак і рівня їх навчальної мотивації.

Література

1. Безносько Н.М. Особливості гендерних відмінностей у поведінці студентів / Н.М. Безносько // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс] Збірник наук. праць / Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. — Випуск 3. — К., 2010. — Режим доступу до збірника : <http://www.psyh.kiev.ua/>
2. Ильин Е.П. Пол и гендер / Е.П. Ильин // Серия «Мастера Психологии». — Питер. — 2010. — 428 с.
3. Кузнецов М.А. Психічні стани у процесі навчально-пізнавальної діяльності / М.А.Кузнецов, К.І. Фоменко, О.І. Кузнецов. — Х.: ХНПУ, 2015. — 338 с.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность / А.Н. Леонтьев. — М.: Политиздат, 1975.
5. Мясищев В.Н. Основные проблемы и современное состояние психологии отношений человека / В.Н. Мясищев // Психологическая наука в СССР. — М.: АПН РСФСР, 1960. — Ч. 2. — С. 110—125.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. — СПб: Питер, 1999. — 720 с. — (Серия « Мастера психологи»).
7. Старовойт Т. П. Гендерні особливості мотиваційно-ціннісної сфери студентів технічного ВНЗ з різною самооцінкою навчання / Т.П. Старовойт // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. — Психологія. №1046. Випуск 51. — Х.: — ХНУ, 2013. — С. 118—122.

O.B. Kiż,
Ph.D. (kandydat nauk psychologicznych),
profesor nadzwyczajny (docent), Wydział Psychologii,
Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny w Tarnopolu im. Włodzimierza Hnatyuka,
Ternopil, Ukraina

GENDERNE USPOŁECZNIE WYCHOWANKÓW PLACÓWEK INTERNATOWYCH

Proces rozwoju identyczności osobowej nigdy nie odbywa się w jednym kierunku, lecz ogarnia szereg znaczących uzupełniających się czynników. Zasadniczym ich rodzajem jest tożsamość płciowa. Ona jest rozpatrywana jak uświadomienie i przeżycie przez indywidua stanowiska Ja względem normatywnych wzorów płciowo odpowiedniego zachowania się i łączy wyobrażenie o sobie jako przedstawicielu pewnej płci, płciowodyferencjonowane zapotrzebowania, motywacje, wartościowanie, wyobrażenia o osobliwościach roli społecznych, stosunków wzajemnych mężczyzn i kobiet w konkretnych warunkach czynności życiowej i odpowiadające tym formacjom objawy płcioworolowego zachowania się.

Wychowywanie w warunkach placówek internatowego typu za braku od wczesnego dzieciństwa adekwatnych wzorów dla płciowej socjorolowej identyfikacji ujemnie odbija się na charakterze kształtowania się psychospołecznej identyfikacji dzieci, na osobliwościach rozumienia przez nich roli i funkcji mężczyzn i kobiet w społeczeństwie, w rodzinie. Życie w placówce zamkniętej bardzo zawęża zakres roli płciowych, nie daje podstaw dla pierwotnego samoutożsamienia z osobą swojej płci, na skutek czego powstają trudności na drodze nabycia płciowej identyczności, które objawiają się w myleniu roli, zwłaszcza w nieokreśloności roli rodzinnych.

Celem przeprowadzonego przez nas badania było określenie specyficznych warunków środowiska społecznego, które stają się przeszkodą na drodze płciowej identyczności chłopczyków i dziewczynek. Obiektem badań były osobliwości płcioworolowego zachowania i świadomości płciowej wychowanków placówek internatowych.

Aktualność i niedostateczne opracowanie problemu kształcenia płciowej identyczności u wychowanków placówek internatowych uwarunkowały wybór przedmiotu naszych badań — poznanie treściowych charakterystyk płciowej świadomości maturzystów internatów, a zwłaszcza tych osobliwości w ich płcioworolowym rozwoju, które warunkują dezadaptacyjne zjawiska w kreowaniu ślubno-rodzinnych stosunków. Hipotezą służyło przypuszczenie, że socjalno-deprywacyjne warunki uspołecznienia kształtują u wychowanków placówek internatowych takie swoiste cechy płciowej samoświadomości, które orientują na bierno-zależne i bierno-uchylne modele płcioworolowego zachowania się niezależnie od płciowej przynależności.

Dla sprawdzenia hipotezy na wstępnym etapie gromadzenia materiału rozstrzygane były takie zadania: zbadać treść płciowo odpowiednich wzorów maskulinności i feminności u dzieci klas starszych, które chowały się bez opieki rodziców, ustalić, czy deprywowani chłopcy i dziewczyny dyferencjują subiektywną

przestrzeń według oznaki płci i czy dokonali proekcji swego Ja na jedną ze stref płciowotypizowanej działalności (odpowiadającej płci biologicznej).

Starszy wiek szkolny został wybrany dlatego, że w okresie tym kończy się płciowa identyfikacja, akceptacja dorosłych ról płciowych, proces przekształcenia chłopców na mężczyzn i dziewczynek — na kobiety, czyli kształtuje się płęć psychologiczna. Wczesne lata młodzieńcze są nie mniej psychologicznie skomplikowanym okresem niż okres pokwitania. Ale na tym etapie wiekowym nie tak ostro zarysowują się fizjologiczne i wewnątrzwydzielnicze procesy, brak ostrych zmian w akceptacji siebie i otaczających. Natomiast bardziej intensywnie kształtuje się wewnętrzną pozycję młodych mężczyzn i kobiet, powstaje własne wartościująco-treściowe rozumienie tych jakości człowieka, które cechują go jako przedstawiciela pewnej płci, aktywizuje się wypracowanie własnych poglądów na charakter stosunków wzajemnych mężczyzny i kobiety.

W toku danego etapu badań zbadano było 105 maturzystów placówek internatowych m.Tarnopol i obwodu Tarnopolskiego. Dla zgromadzenia empirycznych danych wykorzystane było takie psychodiagnostyczne instrumentarium: metodyka diagnostyki objawów płciowotypizowanego zachowania (według S. Bema), swobodne opisy na tematy: „Najbardziej charakterystyczne dla wszystkich mężczyzn (kobiet) niezależnie od wieku są takie cechy”, kontent-analiza wypracowań na temat „Jak wyobrażam sobie przyszłość”, metoda niedokończonych zdań na temat „Mam już 30 lat. Już jestem...” Oprócz tego obserwowane było zachowanie uczniów klas starszych, nastolatków i uczniów młodszych w fonowanych sytuacjach komunikacji z rówieśnikami i dorosłymi (nauczycielami, wychowawcami, personelem placówki internatowej).

Zakładane było z góry, że wyniki uzyskane za pomocą tych metodyk będą się uzupełniać. Analiza otrzymanych wyników pozwoliła zrobić następujące wnioski.

Na drodze powstania płciowej identyfikacji wychowanków placówek internatowych płci męskiej stoją szczególne przeszkody. Uwarunkowane one przede wszystkim tym, że prawie wszyscy z kim chłopcy kontaktują w domach dziecka i internatach są kobietami. W wyniku — chłopcy wszystkich grup wiekowych o wiele mniej wiedzą o zachowaniu odpowiadającym męskiej roli płciowej niżeli kobiecej. Oprócz tego w zamkniętej placówce zaprzecza się maskulinny charakter ich wychowania poprzez swoistą autorytarną presję normatywów zachowania. Ze strony administracji, nauczycieli i wychowawców napływają wymogi o przestrzeganie ścisłej dyscypliny, bezwzględne posłuszeństwo wszystkich bez wyjątku wychowanków, narzucane są swoje decyzje. W takich warunkach czysto „męskich spraw” prawie nie zostało: chłopcy na równych z dziewczynami od wczesnego dzieciństwa myją, sprzątają, mają dyżur w stołówce, dokonują drobnej reparacji własnej odzieży i prasują. Jest to oczywiście dobrze na tle uzyskania maskulinności pierwotnej. Ale na tle dominującej feminości oni nie mają możliwości wykazać się jako prawdziwi mężczyźni. Istniejący w internacie rygorystyczny zakaz palenia, bójek, używania wyrazów niecenzuralnych jako negatywnych objawów maskulinności, uspołeczniających dzieci w warunkach otwartego socjum, łączy się z negatywnym

nastawieniem do społecznie popieranej w warunkach zwykłej szkoły aktywności poznawczo-poszukującej i konkurencyjności.

Zauważmy przy okazji, że za obecności u wychowanków wyższego poziomu agresywności społecznych kanałów dla jej wyładowania w społeczno dopuszczalnych formach (sekcje sportowe, zawody, gry bojowe) jest za mało. Inne socjalizowane rodzaje rozwoju maskulinnej aktywności (techniczne konstruowanie, nawyki zawodowej działalności, męskie hobby) też są ograniczone albo ich brak, a więc nie mogą one służyć źródłem kształtowania pozytywnej męskiej identyczności. Natomiast powstaje orientacja na femininą linię wpływu wychowawczego, która aktywizuje wykazanie takich tradycyjnie kobiecych osobliwości jak posłuszeństwo, zależność, bierność, podległość. Obok tego są ciągłe wymogi ze strony wychowawców i nauczycieli: „bądź mężczyzną”, „zachowujesz się nie po męsku”, „przecież jesteś chłopcem” i t.p. łączone są z brakiem możliwości ujawniać i kształtować męski typ zachowania w każdej strefie życia. W wyniku męska identyczność u wychowanków kształtuje się przede wszystkim jak rezultat utożsamienia się z pewną statusową pozycją lub socjalnym mitem „jakim winien być prawdziwy mężczyzna”. Oczywiście, że wykreowana na takim gruncie identyczność płciowa jest dyfuzna i łatwo ją obalić.

Mogłoby się wydawać, że dziewczyny-wychowanki internatów znajdują się w bardziej sprzyjających warunkach, przecież przeważająca większość personelu — to kobiety. Ale czy jest w warunkach internatu możliwość obserwowania wartościowego płcioworolowego zachowania się dorosłej kobiety, młodej lub starszej? W rzeczywistości przedstawicielki płci słabej są obserwowane tylko przy pełnieniu obowiązków służbowych, kiedy to dla nich są charakterystyczne męskie formy zachowania. Oprócz tego, płcioworolowa socjalizacja w warunkach społecznej deprywacji popycha dziewczyny do interioryzacji jakości maskulinnych: agresywności, uporczywości, konkurentności, umiejętności bronić siebie. Trudno im wykształtować dla siebie pozytywny wzorzec feminości, czerpiąc informacje ze środków masowego przekazu — kobiecych pism, gazet reklamowych, programów telewizyjnych etc. Czynnikiem tych płciowego uspołecznienia w internatach prawie nie ma, zwłaszcza telewizji.

Zauważyć trzeba, że niepowetowanej szkody dla płcioworolowych konstruktów dziewczyn w internatach wyrządza pozbawienie takiej ważnej oznaki płciowej należności jak włosy, fryzura. A takie znęcanie się nad wyglądem zewnętrznym jak strzyżenie „na łyso”, nawet w młodszym wieku szkolnym, rujnuje wszystkie szczeble pozytywnej akceptacji swojej płciowoodpowiedniej powierzchowości a znaczy i adekwatnego wizerunku płciowego Ja.

Wykonując „swobodne opisy”, zaproponowaliśmy maturzystom wymienić dziesięć jakości z dwóch zadanych tematów. Instrukcja robiła nacisk na to, że trzeba wskazywać tylko najbardziej charakterystyczne cechy mężczyzn i kobiet. Żeby nastawienie nie było dyrektywnym, eksperymentator żadnych innych ograniczeń dla maturzystów nie wprowadzał.

W toku analizy badanego materiału wzięliśmy pod uwagę, jaka ilość wychowanków internatów (odsetek od ogólnej liczby przepytanych) wykorzystywała

ten czy inny temat w opisie mężczyzn i kobiet. Częstotliwość użycia każdego z tematów odzwierciedla charakter prezentacji tych stref czynności w identyfikacji objawów maskulinności-feminności.

Według otrzymanych danych chłopcy na pierwsze miejsce stawiają jakości związane z rozumieniem maskulinności w tradycyjnym tego słowa znaczeniu (90% przepytanych). Dziewczyny uznają te jakości też jako znaczące, stawiając je na drugim miejscu (69%).

Drugie miejsce u chłopców (i trzecie u dziewczyn) posiadają jakości rzeczowe związane z pracą (odpowiednio 64% i 63%). Chociaż nie są one specyficznie płciowym kryterium a cechują człowieka ogólnie, lecz uznanie ich cennymi dla mężczyzn uważamy pozytywnym momentem. Dla większości wychowanków w najbliższej perspektywie powstanie konieczność utrzymywania siebie, a w przyszłości — i swojej rodziny. Dlatego konieczność osiągnięć w strefie społeczno-produkcyjnej, akceptacja i ocena mężczyzny jako subiekta pracy mówi o docenianiu przez maturzystów jakości rzeczowych.

Na trzecie miejsce chłopcy (45%) i na czwarte dziewczyny (57%) postawili jakości odzwierciedlające stosunek mężczyzn do kobiet. Najbardziej używaną przez obie grupy przepytanych jest taka jakość jak wierność. Właśnie w niej widzą rękojme trwałości więzi rodzinnych.

Określenie jakości intelektualnych 27% chłopców (IV miejsce) i 46% dziewczyn (V miejsce) jako znaczących dla przedstawicieli płci męskiej dowodzi, że mężczyzna w wyobrażeniach znacznej części przepytanych ma być wykształcony, mądry, erudowany.

Piąte miejsce u chłopców (i aż siódme u dziewczyn) posiadają jakości cechujące mężczyznę jako męża i ojca. Przyczynę tego, czemu płciowa rola pod względem ślubno-rodzinnych funkcji jest mało znaczącym parametrem w ocenie maskulinności można wytłumaczyć różnie. Może w taki sposób ujawniła się reakcja maturzystów na bolesną dla nich sytuację — konieczność uświadomienia (i werbalizowania) tego, co przeżywane jest przez nich bardzo ciężko: brak rodziców lub negatywne doświadczenie życia w rodzinie. Albo po prostu nie są zapoznani z tą rolą.

Charakterystyka mężczyzny pod względem jego stosunku do innych ludzi niezależnie od ich płci — najbardziej wyraźny parametr maskulinności w rozumieniu dziewczyn (I miejsce) i jeden z najmniej znaczących dla chłopców (IV miejsce). Dziewczyny widzą najbardziej cenne jakości mężczyzny w moralnym jego stosunku do otaczających. W opisach mężczyzny najniższy ranking posiadają jakości związane z wyglądem zewnętrznym: VII miejsce u chłopców i VI u dziewczyn. Przy tym opisy nie są pełne i ograniczają się szczegółami: „piękny”, „urodziwy” (u dziewczyn) i „schludny”, „dokładny” (u chłopców).

Specyficzną osobliwością treści charakterystyk mężczyzny u wychowanków placówek internatowych jest wykorzystanie przez nich nie tylko pozytywnych lecz i negatywnych jakości. Parametry te jako antyideał maskulinności dziewczyny stosowały dość często (28% przepytanych): „żeby nie pił”, „nie palił”, „nie brał narkotyków”, „nie bił dzieci”, „nie grubianił”, „nie był zazdrosny”. U chłopców takie wypowiedzenia spotyka się tylko u 9% przepytanych.

Więc można wnioskować, że wychowankowie internatów opierali się na realno-bytowy plan opisu mężczyzny, lecz jego wizerunek jako bohatera idealnego w ich wyobrażeniu nie miał wyraźnych rysów.

Rozpatrzmy wyobrażenia deprywowanych chłopców i dziewczyn o najbardziej charakterystycznych cechach wyodrębnionych przez nich w opisach kobiety. Według uzyskanych danych najbardziej atrakcyjnymi jakościami kobiety są te, które cechują jej stosunek do ludzi niezależnie od płci (II miejsce u chłopców i I miejsce u dziewczyn): „dobroć”, „ludzkość”. Nie mniej znaczącą dla oceny kobiety jest „pracowitość” (I miejsce chłopcy, II miejsce dziewczyny). Określenie tej cechy jako obowiązkowego wskaźnika feminności mówi o tym, że badani realnie oceniają wszystkie trudności spadające na barki kobiety. Jakość ta jest jedną z tych (zwłaszcza dla wychowanek internatu), co pomoże im wytrwać w socjum bez wsparcia ze strony rodziców.

Rodzinne role kobiety-matki, małżonki uznawane są jako bardzo ważne w wyobrażeniach o kobiecie idealnej (III miejsce u chłopców i IV u dziewczyn). Zmartwienia związane z bolesnym tematem rodziny nie miały szczególnego wpływu blokującego. Brak możliwości dla deprywowanych dzieci komunikować z matką lub niedostatek takiej komunikacji głęboko przeżywany jest tak przez dziewczyn jak i przez chłopców. W ich rozumieniu kobieta jako żona i matka winna być wierna (48%), kochająca (10%), dobra gospodyni (36%), opiekuncza, oszczędna (11%), troskliwa dla dzieci (9%). Razem z tym z wyników przepytywania wyłania się wyraźny antyideał kobiety w rodzinie i społeczeństwie: „żeby nie piła”, „nie paliła”, „nie brała narkotyków” (po 14%), „nie hulała” (7%), „nie była kłótliwa” (4%), „nie biła dzieci”(2%), „nie grubiała” (5%) etc. Jeżeli z objawami wymienionych jakości ujemnych badani często mieli do czynienia we własnym życiu, to pozytywne są nie tyle produktem wpływu życia realnego, ile wyrażeniem idealnych wyobrażeń o tym, jaką oni chcą widzieć kobietę.

Tradycyjne wyobrażenia o feminności mają średni ranking (III miejsce u chłopców i IV u dziewczyn), i wyrażone są przez takie jakości: „czułość” (38%), „łagodność” (43%), „kobiecość” (7%). Jakości związane z wyglądem zewnętrznym kobiety posiadają V miejsce i u chłopców, i u dziewczyn. W przeciwieństwie do wymienionego opisu wyglądu zewnętrznego mężczyzny, kobietę badani widzą piękną (38%), urodziwą (5%), schludną (29%), elegancką (13%), skromną (20%).

Co dotyczy jakości intelektualnych, to takie wymogi do kobiety stawiane były w jednakowym stopniu, wyodrębniając rozum, mądrość (36% u chłopców i 38% u dziewczyn).

Uogólniając uzyskane dane można powiedzieć, że wizerunki mężczyzny i kobiety w wyobrażeniach młodzieńców-wychowanków placówek internatowych wypełnione są przez wystarczająco konkretną treść (właściwościami osobowości, które zabezpieczają efektywne wykonanie rodzinnych i społecznych ról). Jednocześnie w wyobrażeniach dzieci istnieje inny negatywny wizerunek tego, jakimi nie powinni być kobieta i mężczyzna jako rodzice lub małżeństwo. Rodzi to konfliktny sprzeczny system wartościowania i oczekiwań osobowości względem

ślubu i życia rodzinnego, praw i obowiązków rodziców i dzieci, podziału roli płciowych.

W jaki sposób wyobrażenia o idealnym płciowotypizowanym Ja transformuje się w realne zachowanie? Dla diagnostyki jego objawów wykorzystaliśmy metodykę Sandry Bem. Wybór przepytanych uwarunkowany jest tym, że dawał on możliwość określenia orientacji tak na tradycyjny jak na androginny typ łączący w sobie feminne i maskulinne właściwości bez względu na płeć. Zamiast dychotomii „męskiego” i „kobiecego” wydzielono w niej cztery psychologiczne typy płcioworolowego zachowania.

Należność do pierwszego i drugiego typu określa się tym, jaka jest jego współzależność w płcioworolowym stereotypie „typowo męskich” i „typowo kobiecych” jakości (pierwsza jakość każdej pary cechuje M, a druga — F): aktywność — bierność, zaborczość — podporządkowanie, opanowanie — emocyjność, agresywność — łagodność, męskość — subtelność, zdolność bronić swych racji — ustępliwość i t.p. z 60 wymienionych.

Androginny znaczy łączący w sobie tak dobrze rozwinięte męskie (łac. andro — mężczyzna), jak i kobiece (łac. gin — kobieta) cechy. Taki płcioworolowy rozwój przewiduje wychowanie u dziecka tak płciowoodpowiednich właściwości (zależnie od biologicznej należności), jak i tych, które tradycyjnie są właściwe płci przeciwnej. Androginne indywidu są bardziej psychologicznie pomyślne, giętkie, adaptywne.

Dla niedyferencjonowanego typu właściwe są słabo wyrażone i męskie, i kobiece jakości, według skali neutralnych stopni dominują maskulinne lub feminne. Przedstawiciele tego typu często cechuje nieokreślona płciowa identyczność. Uwarunkowane to jest wpływem całego szeregu czynników, które wywierały negatywny wpływ w ciągu „dziecięcego” okresu ontogenezy na proces płciowej socjalizacji dziecka.

Wyniki testowania pomogły ujawnić ilość chłopców i dziewczyn ukierunkowanych na różne rodzaje płcioworolowego zachowania.

Analiza danych pokazała, że z przepytanych wychowanków placówek internatowych około 30% dziewczyn potrafiło zidentyfikować w sobie płciowotypizowane kobiece i 28% chłopców męskie jakości. Tylko 2% dziewczyn i 3% chłopców identyfikowali androginne jakości. Dla pozostałych właściwy jest niedyferencjonowany typ płcioworolowego zachowania.

Nowoczesne deprirovani seniorzy potrzebują odpowiednich modeli sotsiorolovoyi identyfikacji, tworzenia tożsamości społecznej mężczyzny i kobiety, które jest możliwe w oparciu o edukacji płci kultury, zbudowany na zasadach ehalitarnosti pracy edukacyjnej z nastolatków i młodzieży. Badanie wskazuje na pilną potrzebę znalezienia sposobów poprawy systemu kształcenia płci w szkołach z internatem Ograniczając seksistowskich stereotypów i postaw, koncentrują się na płci androgyniczny modelu zachowań, opracowywać programy wyeliminowania zakłóceń w socjalizacji płciowej dzieci w niedostatku.

Г.О. Козенко,

студентка факультету психології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Е.Л. Носенко,

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогічної та вікової психології
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

G. Kozenko, E. Nosenko,

Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

PERSONALITY PRECURSORS OF THE QUALITY OF LIFE OF STUDENT YOUTH

Анотація. Обґрунтовано доцільність інтерпретації змісту поняття «якість життя» у термінах усвідомлення людиною мети та сенсу власного життя, відчуття залученості у нього і переживання внаслідок цього позитивних емоцій від задоволення собою як суб'єктом життєдіяльності та станів психологічного, соціального та суб'єктивного благополуччя. Визначено вірогідні особистісні передумови якості життя: диспозиційні риси особистості, відкритості досвіду, сумлінності та емоційної стійкості, мотиви навчання, основні стратегії психологічного подолання складних життєвих ситуацій, а також рівень сформованості емоційного інтелекту як узагальненої характеристики ставлення до себе, до оточуючих та світу в цілому. На студентській вибірці досліджуваних (68 осіб) емпірично доведено релевантність визначених особистісних передумов якості життя.

Ключові слова: якість життя, сенс життя, залученість, задоволеність життям, мотиви, копінг-стратегії, емоційний інтелект.

Аннотация. Отмечается возрождение интереса к изучению феномена качества жизни и его вероятных личностных детерминант. Описан подход к концептуализации понятия качества жизни, открывающий новые перспективы для расширения аспектов в предоставлении психологической помощи субъектам жизнедеятельности в осознании путей и способов повышения качества жизни за счет совершенствования уровня собственного эмоционального интеллекта, выбора активных стратегий преодоления трудностей и активизации диспозиционных ресурсов личности. Адекватность обоснованного подхода эмпирически проверена на оптимальной студенческой выборке. Статистически подтверждена информативность мотивационных, диспозиционных и динамических эмоциональных характеристик обучения личности.

Ключевые слова: качество жизни, смысл, вовлеченность, удовлетворенность жизнью, мотивы, эмоциональный интеллект, активные копинг-стратегии.

Problem identification.

The issues of the diagnostics of the quality of life and the identification of it's personality precursors are studied by experts in various scientific fields. In medicine - special attention is paid to the physical indicators of health, especially how physical state can affect the quality of life of personality. In the economy - the levels of well-being and wealth are on focus of attention of the researchers of this issue. In ecology — the state of the environment and it's impact on human health is also related to the quality of life. Psychology examines the quality of life in terms of happiness, operationalized by Aristotle as the individual's state, characterized by three basic compo-

nents: individual's perception of one's life as meaningful, engaged and pleasant (Nosenko et al., 2017:14).

It should be noted that at the moment most of the researchers, who are interested in the phenomenon of «quality of life», represent the medical sphere. Their investigations are aimed at studying how physical defects, diseases, mental disorders affect the individual's perception of one's quality of life.

In foreign psychology, there is a longer tradition of studying the problems of quality of life than in Ukrainian psychology, but the approach of the Ukrainian researchers to the investigation of this phenomenon can be characterized as a multidisciplinary and comprehensive, despite the fact that to date, there is no unambiguous definition of the content of this concept yet. The choice of the student youth as the object of investigation in this study imposes the obligations on the authors to avoid the so called «state of the health» orientation of the search of the likely criteria of the quality of life.

The objective of this paper.

The paper presents an attempt to substantiate the phenomenon of the «quality of life» as a category of general psychology and operationalize it in psychological terms. One of the oldest interpretations of the concept of the «quality of life» belongs, as it has been mentioned earlier in the paper, by ancient philosopher Aristotle, who defined it's meaning in terms of «happiness, experienced by the individual when the soul is satisfied and everything works well» (Strnadova et al., 2016:106). Although, the concept of «happiness» is not a scientific psychological term, modern researchers continue to use the word «happiness» as a scientific concept, including three basic shades of meaning of the life: the active engagement, which brings the satisfaction and meaning to life of the individual.

Studies of the problems of quality of life in it's socio-psychological aspect began in the mid-60's, when the highly developed countries began their transformation to the post-industrial stage of development, which predetermined the interest in the humanitarian content of the economic progress (Tishchenko, 2010).

Later, there were other definitions of the quality of life, as a psychological term which was extended by M. Seligman, D. Damasio, K. Land, A. Michalos by the definition in which more attention was focused on the personality traits of the individual, one's emotions, inner states in determining the quality of life (Seligman, 2005; Damasio, 2013; Land&Michalos, 2012).

The scientific interest in the quality of life problem has also increased rapidly in the post-Soviet countries. In Ukraine, works have also been published in which the theoretical and methodological substantiation and definition of the quality of life of certain groups of population have been presented.

The quality of human life is interpreted by contemporary researchers as an integral characteristic of the individual's state, involving the physical, psychological, economical, ecological and social components. Only viewed through various articles, so to speak, the human life can be comprehensively described as meriting the meaning of the term «quality of life» (Subetto, 2011).

Some contemporary researchers, in particular A. Aleksinska, emphasize the difference between the concepts of the «quality of life» and «a sense of the quality of life» (Rubanova, 2011). According to researcher, personality considers inadmissible substitution and parallel use of those terms and, relates «quality of life» to an objective measurement, and a «sense of quality of life» - to it's subjective reflection in human consciousness. The author studies the point that the «quality of life» is determined by external conditions, while the «sense of quality of life» reflects the subjective attitude of the individual to the surrounding reality conveyed through emotions and feelings.

The urgency of assessing the quality of life of student youth is determined by the fact that students have always been one of the most active stratum of young people, who are sensitive to their own life positions in their lives and represent, in a sense, an intellectual potential of the nation. Therefore, it appears significant to identify the likely personality factors that can affect the quality of life of this category of youth.

Method.

For the identification of the personality factors that are likely to affect the quality of student life, we have chosen some of the psychodiagnostic instruments, that can help to identify the level of quality of life and attained by the individual and one's motives of studying, dispositional traits, coping-strategies and the emotional intelligence as a dynamic traits. So, the psychodiagnostic techniques used in this study included: Enjoyment and Satisfaction Questionnaire, The Meaningful Orientations Test, The Engagement Test, Scales of Psychological, Social and Subjective Well-being, Big-Five, Motives of Studying at the University Questionnaire, Coping -Test, The Emotional Intelligence Questionnaire.

According to the results of the Enjoyment and Satisfaction Questionnaire, The Meaningful Orientations Test, The Engagement Test, Scales of Psychological, Social and Subjective Well-being, all the individuals (N=68) were divided into 2 opposite groups: students with high level quality of life (N=30) and with the average level quality of life (N=31). Those groups are equivalent in number of research participants and to statistically assess the differences in personality factors which can affect the quality of life.

Results and their interpretation.

Differences between the groups of subjects with high and average levels of the quality of life in dispositional traits characteristics

Table 1

Dispositional traits (Big – Five)	Mean values of the variables in the groups of individuals with:		t - value	p
	high level of the quality of life (N=30)	average level of the quality of life (N=31)		
Neuroticism	11,46	13,35	-2,48	p<0,016
Extraversion	19,93	17,38	2,28	p<0,026
Openness to experience	20,76	15,90	5,15	p<0,000

Agreeableness	19,43	19,00	0,71	p<0,479 not significant
Conscientiousness	19,96	16,87	5,18	p<0,000

As it shown in table 1, there are statistically significant differences between the research participants with high and average levels of the quality of life in scales «openness to experience», «conscientiousness», «neuroticism» and «extraversion». The data show that young people who assess their quality of life higher are more open to experience, more emotionally stable, extraverted and conscientious.

No significant differences in «agreeableness» suggest that all young people are likely to determinate favorable attitude to society. Table 2 shows differences between the groups of subjects with high and average level of the quality of life in their motives of study at the university:

Table 2

Motives of studying (Motives of Studying at the University Questionnaire)	Mean values of the variables in the groups of individuals		t-value	p
	high level of the quality of life (N=30)	average level of the quality of life (N=31)		
Gaining knowledge	9,26	7,85	2,55	p<0,013
Mastering the profession	6,91	5,84	2,10	p<0,039
Receiving a degree	5,80	5,66	0,18	p<0,853 not significant

The most statistically significant motives in this case are «gaining knowledge» and «mastering the profession». It should be noted that for the persons with a higher level of the quality of life, the motives «gaining knowledge» and «mastering the profession» are more significant than for the individual's with a lower level of the quality of life. This indicates, probably, an adequate choice of the profession by the students and it's satisfaction.

The motive «receiving a degree» is statistically insignificant. It should be noted that students with a higher level of the quality of life received higher scores on this scale than the students with a lower level of the quality of life. For those students also important to have a document confirming completed higher education.

As for the differences between the groups of subjects with high and average levels of the quality of life according to indicators of psychological strategies for coping with difficult life situations, the most significant differences are registered in the coping of «avoidance» (-7,94, p<0,000) and «the problem-orientated coping» (9,93, p<0,000).

In the first case, the «avoidance» strategy is inherent to students with a lower level of the quality of life and in the second case, the «the problem-orientated coping» strategy are significant for students with a higher level of the quality of life.

Based on the results, it can be stated that the strategy of «seeking for social support» is also significant for students with a higher level of the quality of life (2,07, p<0,042).

As for the differences between the groups of subjects with high and average levels of the quality of life according to the indicators of the formation of emotional intelligence, the differences were observed in absolutely all the scales of emotional intelligence, especially in intrapersonal emotional intelligence (8,12, $p < 0,000$). We can claim that emotional intelligence is the dominant personality factor that can affect the quality of life of student youth.

We have chosen a mathematical-statistical method of cluster analysis, K-mean algorithm to confirm received results on a sample of 68 students. To do this, the entire sample was divided into 2 clusters according to personality factors.

The first cluster included students with high results on each test and second cluster includes students who received lower results on each test. So, we have created 2 opposite clusters to confirm received results.

According to the results of clusterization, statistically significant differences between 2 clusters of the participations were registrated on «neuroticism» (-2.72 $p < 0.008$), «extraversion» (3.81, $p < 0.000$), «openness to experiences» (6.17, $p < 0.000$) and «conscientiousness» (3.95, $p < 0.000$).

American scientist B. Chapman claims that dispositional traits as openness to new experience, emotional stability, conscientiousness, can also affect the quality of life of student youth (Chapman, 2007). Thanks to the openness to the new experience, the students are able to master new knowledge. Students, who are open to the new experiences have wider interests, developed fantasy, flexible mind, originality and aesthetic sensitivity, they are attracted to everything new, unusual. Sophisticated students have high self-control, perseverance, organization, discipline, responsibility, diligence, accuracy in work. All these traits help the individual to focus on personal and professional goals. Emotionally stable students treat their lives more rationally and calmly, which positively affects their intellectual and academic achievements and overall satisfaction with life.

As to the differences between the groups of the motivation of study at the university, it was found that the most statistically significant differences after the implementation of clusterization were the motivation for "getting knowledge" (2.60, $p < 0.010$) and "mastering the profession" (2.15, $p < 0.030$).

Over the past 20 years, there have been significant changes regarding the «pragmatic» motive for university studies among students. For students who are satisfied with their lives, they have higher level of the quality of life studying at the university both for getting knowledge, mastering a profession, and for receiving a degree. This is due to the fact that, besides the adequate choice of the profession by the students and satisfaction with studies, it is also important for them to have a document confirming the completed higher education. Thanks to this document, students can get a good job and also succeed in their career.

It should be noted that students, who have a low level of the quality of life are oriented only to receive a degree, rather than gaining knowledge or mastering the profession while studying at the university.

Differences between the groups of subjects with high and low levels of the quality of life in choice of coping strategies.

Table 3

Coping-strategies (Coping-Test)	Mean groups values		t-value	p
	Cluster 1 with higher level quality of life (N=35)	Cluster 2 with lower level quality of life (N=33)		
Confrontation	52,65	54,24	-0,78	p<0,437 not significant
Distancing	51,40	54,12	-1,34	p<0,184 not significant
Self-control	52,68	48,27	2,19	p<0,032
Seeking for social support	56,31	49,87	3,94	p<0,000
Acceptance of responsibility	51,51	49,57	0,87	P<0,385 not significant
Avoidance	49,57	61,27	-6,64	p<0,000
Problem-oriented strategy	64,05	55,87	6,19	p<0,000
Positive reevaluation	59,68	56,30	2,19	p<0,032

After clusterization, statistically significant differences were registered between the groups according to strategies for psychological coping with difficult life situations on the scales of «self-control», «seeking for social support», «avoidance», «problem-oriented strategy», «positive reevaluation».

According to B. Biron's researches of 2015, which aimed of studying the role of proactive coping in ensuring quality of life in the context of stress situations experienced by students during university studies, it was found that reactive copying - search for support did not show statistically significant impact on the success of learning. A proactive coping strategy contributes to more successful learning and academic success, while avoidance significantly reduces the overall academic performance of the students (Biron, 2015).

Consequently, for the success of students' learning, the determining factors for the coping strategies are those that are oriented towards the future success. Focusing on future coping - planning a solution of the problem, facilitates successful adaptation of students in the academic environment, and allows graduates to get the best results in finding a job and improving their quality of life.

Differences between the groups of subjects with high and low quality of life in the levels of emotional intelligence

Table 4

Scales of emotional intelligence (The Emotional Intelligence Questionnaire)	Mean groups values		t-value	p
	Cluster 1 with higher quality of life (N=35)	Cluster 2 with lower quality of life (N=33)		
Understanding other's emotions	30,02	24,66	6,75	p<0,000
Managing other's emotions	25,14	21,60	3,86	p<0,000
Understanding one's emotions	22,45	19,54	3,72	p<0,000
Managing one's emotions	15,85	13,54	2,31	p<0,001
Control of expression	15,34	13,81	2,11	p<0,038
Understanding emotions	52,37	44,27	6,03	p<0,000
Managing emotions	41,80	35,36	4,78	p<0,000
Interpersonal EQ	52,37	44,27	6,03	p<0,000
Intrapersonal EQ	55,25	44,39	6,77	p<0,000
EQ	107,48	88,78	6,69	p<0,000

The difference between the groups of the level of emotional intelligence, have been found statistically significant in all the 10 scales. As we can see from the presented data, research participant of polar cluster differ significantly on all the scales of emotional intelligence.

People with a higher level of emotional intelligence are well aware of their emotions and feelings of other people, can effectively control their emotional expression, their behavior is more adaptive and they can more easily achieve their goals in interaction with other people. Students with high level of emotional intelligence tend to achieve success in learning, to be self-motivated which is consistent with the intrapersonal emotional intelligence. Such students are stress-resistant, emotionally labile and able to control their emotions.

Australian researchers Amy Chan and Peter Caputti reported the relationship between emotional intelligence and life satisfaction (Forgas & Mayer, 2016). According to the research data of these scientists, the higher is the level of emotional intelligence, the more satisfied with their own life.

Therefore, the presented data confirms the hypotheses that the formation of emotional intelligence can provide overall satisfaction with life, as well as improve the

quality of human life through the development of empathy, self-control, resistance to stress and optimism.

Conclusion.

The quality of human life in the contemporary psychological investigations is considered to be an integral characteristic of its individual's state, consisting of physical, psychological, economical, ecological and social components. The phenomenon of the «quality of life» includes terms of meaning of life, engagement (activity) and satisfaction with life.

The quality of life is positively influenced by emotional stability, openness to the new experience of a young person and its conscientiousness. Students who have mastered their knowledge and profession at the university have higher quality of life than those who choose to study at the university only for the purpose of receiving a degree or for improving their social status. Also it was found that the motive receiving a degree is also important for students with a higher quality of life.

The quality of life of students is influenced by the dominant strategies of psychological coping with difficulties in life, in particular, it reduces the quality of life of the domination of the avoidance strategy. In addition, it has been found that strategies such as «self-control», «seeking social support», «problem-oriented strategy» have a positive effect on the quality of life of students.

The differences were observed in absolutely all the scales of emotional intelligence, especially in intrapersonal emotional intelligence. We can claim that emotional intelligence is the dominant personality factor that can affect the quality of life of student youth. The characteristics of the emotional intelligence, in particular, its intrapersonal component, play an important role in the quality of life during studying at the university. Such students are tend to achieve success in learning and to be self-motivated in mastering profession at the university. They are stress-resistant, emotionally labile and able to control their emotions.

References

1. Biron, B. V. (2015). "The role of proactive coping in maintenance of person's quality of life" ["Rol' proaktivnogo kopingu u zabezpechenni yakosti zhittya osobistosti"], Zbirnyk naukovykh prats' 'Problemy suchasnoyi psykholohiyi' – Collection of research papers 'Problems of modern psychology', No. 1 (7), p. 22–29.
2. Chapman B. Personality Traits, Education, and Health-Related Quality of Life Among Older Adult Primary Care Patients The Journals of Gerontology: Series B, Volume 62, Issue 6, 1 November 2007, p. 343–352.
3. Forgas J., Mayer D., Ciarrochi J. Emotional Intelligence in Everyday Life: A Scientific Inquiry, Lillington, NC, 2016, p. 25–27.
4. Land, K. C., Michalos, A. C. & Sirgy, J.M. (2012), Handbook of social indicators and quality of life research, Springer, Dordrecht, Heidelberg, London, New York.
5. Nosenko E., Nosenko D. Routes to happiness as the personality resources of the quality of life / E. Nosenko, D. Nosenko //.The journal of Dnipro University. Series "Psychology". – W. 23, 2017. – p. 11–18.

6. Rubanova E. Yu. Theoretical Aspects of Quality of Life in the Context of Psychology of Health // Electronic scientific publication "Scientific notes of TOGU" [Teoreticheskie aspekty kachestva zhizni v kontekste psichologii zdorovja], Vol. 5, No. 3, 2011 p. 108–115.
7. Seligman, M. E. P. (2002), Authentic happiness using the new positive psychology to realise your potential for lasting fulfillment, Free Press, New York, NY.
8. Seligman, M. E. P., Steen, T. A., Park, N. & Peterson, C. (2005), "Positive psychology progress: Empirical validation of interventions", American Psychologist, Vol. 60, p. 410–421.
9. Strnadova, V., Vobornik, P. & Provaznikova, K. (2016), "Research of quality of life of informatics students through innovative application". WSEAS Transactions on Information Science and Applications, Vol. 13, p. 105–117.
10. Subetto A.I. Quality management and human survival / / Standards and quality.[Upravlenie kachestvom i vzhivaemost' cheloveka] – 2011. – № 1,2,3. – p. 39–48.
11. Tishchenko, P.D. Genomics, health and biotechnological anthropogenesis / / The world of psychogy [Genomika, zdorovje i biotechnologicheskiy antropogenez]. – 2010. – No. 1 (21), Moscow-Voronezh, p. 31–54.

УДК 658.821:621(045)

О.О. Корчева,

здобувач освітнього ступеня «магістр»,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Конкурентоспроможність представляє концентроване вираження інноваційної здатності підприємства пристосовуватися до мінливих умов ринкової конкуренції, що реалізується в підприємницькій ідеї, яка орієнтує на успішне задоволення товарами та послугами. У даній статті визначено поняття конкурентоспроможності, розглянуті фактори конкурентоспроможності підприємства, визначені фактори, які впливають на низьку ефективність машинобудівної галузі та її конкурентоспроможність, представлена послідовність реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності.

Ключові слова. Конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, фактори конкурентоспроможності, підвищення конкурентоспроможності.

Постановка проблеми. Поняття «конкуренція» і «конкурентоспроможність» нерозривно зв'язані, конкурентоспроможність існує тільки там, де є конкуренція.

Конкурентоспроможність продукції, є основним фактором, що визначає конкурентоспроможність виробника [2, с. 39]. Згідно М. Портера, конкурентна перевага на ринку досягається завдяки трьом основним конкурентним стратегіям: лідерство за витратами, диференціація і фокусування (концентрація) [10, с. 213].

Стан дослідження. Питання дослідження чинників, оцінки та підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств на зовнішніх ринках висвітлювали в своїх працях як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Серед закордонних дослідників

проблем конкурентоспроможності чільне місце посідають: М. Портер, І. Адзіс, Р. Ассель, Ф. Котлер, Р. А. Фатхутдінов та інші.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність продукції складається, таким чином, співвідношення показників якості і витрат споживача за весь життєвий цикл продукції. У науковій економічній літературі поняття конкурентоспроможності продукції можна зіставити з поняттям цінність, представлена як здатність задовольнити потреби споживача з певними витратами. Конкурентоспроможність багато в чому відображає попит і в цілому стан ринкового середовища, будучи їх посередником. Вони кидають виклик суб'єктам ринку у вигляді певних критеріїв, відповідність яким, і є конкурентоздатність.

Однак не всі підприємства здатні швидко приймати ті конфігурації, які забезпечать їм високий рівень ефективності. Негнучкість загрожує процедурою банкрутства для фірм, що в свою чергу призведе до зростання безробіття, до падіння сукупної платоспроможності попиту (що погіршить становище решти фірм), до загрози монополізації, зростання цін, а також до зростання дефіциту бюджету. В цьому і полягає актуальність даного дослідження: визначення механізму підвищення конкурентоспроможності, що прискорить адаптацію підприємств до мінливих умов зовнішнього середовища. А зміцнення позицій фірм на ринку буде сприяти оптимізації макроекономічних процесів. Для України необхідність знаходження елементів конкурентоспроможності обумовлюється також її вступом до СОТ і перспективами конкуренції з більш гнучкими підприємствами.

Кожне підприємство стикається з тим чи іншим видом конкуренції на ринку. Однак, переслідуючи одну мету — максимізацію прибутку - в кінцевому підсумку кожна фірма має справу з одним єдиним видом конкуренції - конкуренцією за долар покупця. Тому що саме наявність платоспроможного попиту забезпечує прибутком підприємства.

В цілому ж від характеристик попиту на продукцію залежать багато параметрів функціонування підприємства: обсяги оборотів, швидкість обороту, рентабельність підприємства, його фінансова стійкість.

Тому створення таких умов, здатних приваблювати покупців є метою кожної фірми в довгостроковій перспективі. У зв'язку з цим конкурентоспроможність підприємства часто пов'язують з конкурентоспроможністю його продукції.

Тобто під конкурентоспроможністю підприємства розуміють здатність фірми своєчасно запропонувати товар, який найбільшою мірою задовольняє потреби і очікування покупців, в порівнянні з товарами-конкурентами. Однак, в нашому розумінні, термін «конкурентоспроможність підприємства» ширше, ніж «конкурентоспроможність продукції» [5, с. 160].

Досягнення конкурентної переваги підприємством ґрунтується на пропозиції споживачеві продукції з більшою цінністю. Вибір покупця залежить від здатності компанії створювати трохи більшу, ніж у конкурентів, споживчу цінність. Цінність відображає матеріальні і нематеріальні вигоди і витрати покупця [7, с. 306]. Цінність — це те, чого хоче кінцевий споживач, чого він потребує і за що готовий заплатити [3, с. 117].

Основою конкурентної переваги підприємства є його можливість надавати цінність для споживача. Аспектами підвищення споживчої цінності є або низька вартість (низькі витрати споживача по експлуатації, сервісу, утилізації продукту), або висока якість продукції (власне, висока якість самої продукції, високий рівень сервісу, гнучке реагування на потреби споживача, позитивний імідж виробника), або і те, і інше разом взяте.

Фактор конкурентноздатності - безпосередня причина, наявність якої необхідно і досить для зміни одного або декількох критеріїв конкурентоспроможності [1, с. 402]. Як не слід змішувати причину і наслідок, так не слід змішувати і поняття «фактор конкурентоспроможності» і «критерій конкурентоспроможності» (табл. 1).

Таблиця 1

Взаємозв'язок між факторами і критеріями конкурентоспроможності

Фактор (причина)	Критерій (наслідок)
Виробничий:	1. Імідж товару
Імідж підприємства;	2. Рівень якості
Сертифікована система якості;	2.1. Стабільність рівня
Застосування захисних заходів щодо попередження фальсифікації	3. Оригінальність товару
Збутовий:	4. Ціна споживання товару
Кількість посередників	4.1. Ціна товару
Сервісний	
Тривалість гарантійного терміну	4.2. Поточні витрати
Ринковий:	5. Споживча новизна.
Ринкова новизна	

Якість товарів, що випускаються вітчизняними виробниками, являється вирішальними фактором підвищення конкурентоспроможності українських підприємств не тільки на внутрішньому, а й на зовнішньому ринках [9, с. 107]. Конкурентоспроможність визначається поєднанням характеристик якості і вартості, які, головним чином, і визначають можливість реалізації продукції на ринку.

Для реалізації економічних потенціалів підприємства, створення інноваційної конкурентоспроможності необхідні інвестиції.

Роль інвестицій в створенні конкурентних переваг неоднакова і залежить від стадії, якої досягла країна у розвитку національної конкурентоспроможності.

С.Н. Хурсевич виділяє в історії міжнародної конкуренції три послідовні стадії: факторну, інвестиційну та інноваційну.

На першій стадії, зростання конкурентоспроможності підприємства досягається за рахунок вихідних ресурсних переваг факторів виробництва

На другій стадії відбувається подальший розвиток і вдосконалення ресурсної бази, за допомогою сформованих технічних можливостей, інфраструктури, інформаційної бази та освіти. Однак успіх в цьому періоді мають інвестиції, що підвищують конкурентні переваги на основі більш важливих факторів, таких як висококваліфіковані кадри, інфраструктура комунікацій.

На третій стадії - стадії нововведень - пріоритет отримують високі технології. Оновлення технологій виступає ключовим моментом цього етапу. Оскільки, інвестиції в нововведення є головним механізмом активизації третьої стадії [8, с. 49].

Перехід інвестиційних переваг в інноваційні зумовлює проведення на мікро- і макрорівнях заходів щодо створення сприятливого інвестиційного клімату.

На думку А.Б. Іванікової, акцент на інноваційні чинники розвитку підприємства призводить до досягнення конкурентоспроможності та економічної стійкості, тобто до найважливіші характеристики життєдіяльності підприємства. Для їх досягнення необхідно створити інноваційну стратегію як основу функціонування інноваційної конкурентоспроможності. Інноваційна стратегія виступає в якості стратегії розвитку, що заснована на інноваційних процесах. Вони утворюють якість конкурентоспроможності, що виражається через підконтрольність факторів зовнішнього середовища, оперативність управління факторами внутрішнього середовища. Все це стає можливим завдяки формуванню підсистеми інноваційних процесів в складі потенціалу підприємства [6, с. 210].

В умовах розвитку постіндустріального суспільства і злиття ринків інформація відіграє важливу роль. Вона координує прийняті управлінські рішення, задає вектор розвитку підприємств. Інформація є основою існуючої ринкової структури. Тому без аналізу інформаційної бази, стану контрагентів сьогодні неможливо уявити жодне управлінське рішення. Катковий Л.А. виділила основні тенденції розвитку промислових підприємств в умовах інформаційного суспільства:

- зміна форм конкуренції: сьогодні це конкуренція за швидкості зміни бізнес-моделей і продуктів;

- зменшення термінів прогнозування і планування: межа планування знизилася до 3–5 місяців;

- можливість кооперації;

- актуалізація інформації для управління: її агрегування, проблемне орієнтування, систематизація на основі сучасних інформаційних технологій;

- зміна ролі інформації: інформація - стратегічний ресурс, що забезпечує конкурентну перевагу;

- зростання залежності підприємства від інформації. Виражається в коригуванні усіх процесів згідно з наявними даними: зміна структури організації, розподілу влади на підприємстві, організаційної політики і культури, зміни в характері праці, зайнятості, виникнення потреби в навчанні;

- глобалізація. Вона сприяє експансії компаній в інші регіони, розширює простори використання «ефекту масштабу». Все це штовхає підприємства ширше використовувати інформаційні технології для створення умов включення підприємств у світовий інформаційний потік.

- вплив інформаційних технологій на формування кадрового потенціалу. Таким чином, інвестиції в інновації як основний механізм конкурентності повинні бути скореговані відповідно до наявної економічної інформації.

В цілому, підприємство сьогодні залежить від загального інформаційного фону. Тому інформація в той же час виступає і фактором підвищення конкурентоспроможності фірми.

Ще одним важливим механізмом підвищення конкурентних переваг підприємства виступає структура підприємства (організаційна та виробнича). Структура управління підприємством здатна підвищити його гнучкість, прискорити процес його адаптації до мінливих умов середовища. Внутрішньогалузева конкуренція машинобудівних підприємств стикається з тим, що більшість з них є монополістами, для яких існує монополіст-споживач їхньої продукції, і ця монополістична взаємодія створює стагнацію, яка проявляється у відсутності необхідності глобальних змін у виробничому процесі, зміні обладнання та системи менеджменту, небажанні змінювати спеціалізацію, що виводить багато підприємств машинобудування зі сфери конкурентної боротьби.

На діяльність підприємств машинобудівних галузей негативний вплив здійснюють фактори, які впливають на низьку ефективність машинобудівної галузі та її конкурентоспроможність:

- непристосована до ринкових умов модель управління;
- розірвання виробничих та наукових зв'язків;
- відсутність інноваційного прориву в галузі;
- високий рівень витрат, пов'язаний з використанням застарілих технологій, матеріалів, устаткування та ін.;
- недостатнє фінансування, інвестування в машинобудування пов'язано з безліччю ризиків і тривалим періодом окупності;
- орієнтованість на внутрішній ринок і державні замовлення;
- масовий імпорт аналогічної продукції;
- відсутність у підприємств самостійного вибору, що пов'язано зі специфікою продукції, що випускається;
- низька наукоємність продукції та ін.

Створення у підприємств реальних конкурентних переваг є одним їх найважливіших завдань сучасного менеджменту, і є тривалим процесом. Конкурентна перевага має вивести підприємства з звичного їм стану, пов'язаного з їх спеціалізацією, але в той же час воно має формуватися на основних компетенціях, вироблених часом і не дозволити підприємствам втратити власну самостійність.

Для забезпечення умови розвитку конкурентних переваг підприємств машинобудівного комплексу необхідно використовувати досвід зарубіжних компаній в управлінні та реалізації інновацій, розроблення і впровадження передових технологій, формуванні експортного потенціалу підприємств машинобудівної галузі.

Таким чином, підвищення конкурентоспроможності підприємств, веде до зростання конкурентоспроможності промисловості в цілому, що забезпечує успішну міжгалузеву взаємодію та створює конкурентне середовище для ефективної підприємницької та комерційної діяльності.

Більшість депресивних галузей машинобудування, по суті, є виробниками технічних засобів для тих сфер економіки, які покликані забезпечити реалізацію конкурентних переваг України в глобальному економічному просторі. Формування державної політики, спрямованої на розробку заходів щодо підвищення конкурентоспроможності машинобудівної галузі пов'язане з виведенням країни з залежності від сировинного експорту. Заходи по «оздоровленню» підприємств ма-

шинобудівної галузі повинні бути спрямовані на формування сприятливих економічних умов.

Успішне використання наявних конкурентних переваг, здатність підприємств з максимальною віддачою використовувати наявні можливості, знаходити нові резерви, своєчасність інформації сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств і галузі.

Послідовність реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності можна уявити в наступних етапах:

- встановлення цільової орієнтації системи і рамок її функціонування;
- формування і аналіз системи чинників, що впливають на конкурентоспроможність підприємства;
- розробка системи базових показників, що визначають ефективність функціонування системи по кожному об'єкту і рівня управління;
- формування складу завдань системи;
- розробка функціональної структури системи управління;
- встановлення алгоритмів і організаційних регламентів формування управлінських впливів і перерозподілу ресурсів при зміні показників діяльності системи;
- розробка інформаційної схеми взаємодії підсистем забезпечення конкурентоспроможності.

Висновки. Реалізація стратегії підвищення конкурентоспроможності спрямована на розробку механізму комплексної оцінки обґрунтованості всіх прийнятих управлінських рішень з точки зору їх впливу на збільшення вартості бізнесу.

Таким чином, конкурентоспроможність в сучасному світі складається з наступних складових: факторів і механізмів впливу. До факторів можна віднести кадровий потенціал, ресурсний потенціал і інформацію.

Механізми впливу включають в себе: інвестиції, інноваційну діяльність і оптимальну організаційну структуру.

Література

1. Абдульманов І. М. Економічна конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів: автореф. канд. екон. наук: 08.00.01 / І. М. Абдульманов. Пер. з французької. — СПб.: Наука, 2006. — 589 с.
2. Бічоева Д. С. Конкурентоспроможність споживчих товарів і послуг та її зв'язок з конкурентоспроможністю підприємницьких структур в цілому // Актуальні проблеми економіки та права. 2011. — № 3. — С. 60.
3. Глухов В. В., Балашова Е. С. Виробничий менеджмент. Анатомія резервів. Lean production: навч. посіб. — СПб.: Лань, 2008. — 352 с.
4. Дудін М. Н., Лясніков Н. В. Зарубіжний досвід управління інноваційним розвитком як базисом підвищення конкурентоспроможності підприємницьких структур в умовах економіки знань // Народне господарство. — М.: Видавництво МІІ НАУКА, 2012. — № 5. — С. 172–176.
5. Дедкова І. Ф., Емтиль А. А. Ключові фактори підвищення конкурентоздатності підприємства в умовах інформаційного суспільства // Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук. 2013. — № 7–1. — С. 159–162.

6. Іваннікова А.Б. Методологічна концепція формування інноваційної конкурентоспроможності підприємства / А.Б. Іваннікова // Известия Російського державного педагогічного університету ім. А.І. Герцена. — 2009. — № 90. — С. 208–214.
8. Котлер Ф., Келлер К.Л. Маркетинг менеджмент: Експрес-курс, 2010. — 480 с.
9. Левченко Н.А. Питання підвищення конкурентоспроможності промислового підприємства через механізм інвестиційної політики / Н.А. Левченко // Громадські науки. — 2004. — №1. — С. 49–50.
10. Марков Д.А., Мильникова Е.М. Оцінка і основні шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промислової продукції // Вісник Пермського національного дослідницького політехнічного університету. Соціально-економічні науки. 2010. — № 5. — С. 101–113.
11. Портер М. Конкурентна перевага: Як досягти високого результату і забезпечити його стійкість / Пер. з англ. — 3 вид. — М.: Альпіна Бізнес Букс, 2008.

Л.Д. Костакова,

асистент Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг

ГРУПУВАННЯ КОНЦЕПЦІЙ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ЗА ЇХ ВИДАМИ

В процесі еволюції економічних відносин, така категорія як «витрати» займала одне з першочергових місць, оскільки трансформуючись у собівартість готового продукту (робіт, послуг), їх рівень впливав на прибутковість діяльності підприємств. Таким чином, виникла об'єктивна необхідність у пошуку шляхів щодо їх скорочення, що згодом дало поштовх до розробки концепцій управління витратами.

Доктриною концептуальних засад управління витратами вважається концепція «директ-костинг», що була започаткована у 1936 році ХХ ст. американським економістом Д. Гаррісоном. Наукова думка щодо розробки концепцій управління витратами отримала свій розвиток в роботах Р. Купера, Р. Каплана, Р.Коуза, О.Уільямсона, Арманд В. Фейгенбаума, Дж. Шанка, та ін). В тім і сьогодні це питання є актуальним і продовжило свій розвиток в роботах Ю.Д. Маляревського, С.В. Лабунської, А.А. Пилипенка, А.В. Череп, Н.В. Гришка, Г.І. Хотинської, Т.І. Зосименко, Г.М. Кононенко, М.Г. Грецака, О.О. Орлова, Ю.С. Цал-Цалка, Г.В. Козаченка та ін.

Вище названі науковці у своїх роботах докладно висвітлюють сутність та основні складові базових концепцій управління витратами, аналізують їх переваги та недоліки. Але поряд з тим єдиної думки з приводу того, використання яких саме концепцій може бути ефективним, на сьогоднішній день не визначено. Це обумовлюється особливостями діяльності підприємств та різними стратегіями, яких вони дотримуються.

Слово концепція походить від латинської, що в перекладі означає систему поглядів, єдиний визначальний задум [1].

Концепція за своїм призначенням інтегрується у відповідний об'єкт, для пошуку логічних роз'яснень та закономірностей. Виходячи з цього, під концеп-

цією управління витратами слід розуміти базовий задум, який спрямований на розробку та реалізацію управлінських рішень з метою ефективного використання сукупних ресурсів підприємства в короткостроковій та довгостроковій перспективі.

З метою підвищення ефективності управління витратами науковцями було сформовано та обґрунтовано ряд концепцій, які слід поділяти за такими видами, як:

- структурні;
- функціональні;
- змішані.

Структурні концепції розглядають витрати не стільки в обліковому, скільки в економічному плані. Для прикладу візьмемо концепцію ощадливого виробництва (lean production), що розроблена Таїті Оно, корпорація Тойота. Основою даної концепції є головна мета ощадливого виробництва, що передбачає ліквідацію дій, які поглинають час і ресурси, не створюючи цінності, а також формування умов, при яких всі інші дії вишиковуються в безперервний потік.

Вважається, що функціональні концепції базуються на даних бухгалтерського обліку. Так, наприклад, концепція управління витратами «директ-костинг», що розроблена Д. Гаррісоном ґрунтується на чіткому вартісному поділі витрат на постійні та змінні. В основі такої класифікації витрат лежать дані бухгалтерського обліку.

Змішані концепції об'єднують в собі як функціональну, так і структурну складову. Для прикладу візьмемо концепцію управління витратами Міністерства охорони довколишнього середовища Німеччини Environmental Cost Management. Дана концепція концентрує увагу на постійному моніторингу та можливому запобіганню екологічних витрат. Такий моніторинг можна забезпечити за допомогою даних бухгалтерського обліку. Екологічні витрати поділяють на дві категорії: явні та неявні. Явні витрати включають витрати на модифікацію технологій і процесів, витрати на очищення та утилізацію, вартість дозволів, штрафи, судові витрати. Неявні витрати в основному пов'язані з інфраструктурою, необхідною для моніторингу екологічних аспектів діяльності підприємства. Ці витрати, як правило, включають у себе крім адміністративних витрат, витрати на юридичні консультації, навчання та інформування працівників, а також витрати, пов'язані зі втратою ділової репутації внаслідок екологічних катастроф.

Таким чином, надавши характеристику окремим концепціям управління витратами, згрупуємо їх за наведеними видами (табл. 1).

Таблиця 1

Групування концепцій управління витратами за їх видами

Структурні концепції управління витратами	Функціональні концепції управління витратами	Змішані концепції управління витратами
1	2	3
Концепція ощадливого виробництва (lean production) (Таїті Оно, корпорація Тойота, 50-ті рр. XX ст.)	Концепція «директ-костинг» (Д. Гаррісон, 1936 р. XX ст.)	Концепція витрат, що пов'язана з якістю (Арманд В. Фейгенбаум, 1956 р.)
Концепція життєвого циклу продукції LCC (lifecycle costing) або TLCC (to-tal-life-cycle costing) (Міністерство оборони США, 60-ті р.р. XX ст.)	Концепція трансакційних витрат (Р.Коуз, О.Вільямсон, 60-70-ті р.р. XX ст.)	Концепція витратоутворюючих факторів (Шерер, Остер, Каплан, Дікін, Махер та ін., 80-ті р.р. XX ст.)
Концепція стратегічного позиціонування та концепція стратегічного управління витратами SCM (strategic cost management) (Дж.Шанк, В.Говіндараджан, 90-ті р.р. XX ст.)	Концепція цільової собівартості (target costing) (Тоширо Хіромото, корпорація Тойота, 60-ті р.р. XX ст.)	«Енвайронментал костинг» (environmental costing) або Environmental Cost Management (Міністерство охорони довколишнього середовища Німеччини, 90-ті р.р. XX ст.)
Концепція «кайзен-костинг» (Ясухіро Монден, Сейзо Ікута та ін., 80-ті р.р. XX ст.)	Концепція доданої вартості (Б. Стюарт, Д. Стерн, поч. 90-х рр. XX ст.)	
Концепція управління конкурентоспроможними витратами (М. Портер 80-ті р.р. XX ст.)		
Концепція альтернативних витрат (Ф. Визер, Д. Грін, Г. Давенпорт, 80-ті р.р. XX ст.)		
Концепція ланцюжка цінностей (М. Портер, 80-ті р.р. XX ст.)		
Концепція ABC (activity based costing) (Р. Купер, Р. Каплан, 80-90 —ті р.р. XX ст.)		
Бенчмаркінг витрат (Корпорація Хегох, 70-ті р.р. XX ст.)		

Слід зазначити, що наведені в табл. 1 концепції управління витратами на практиці, як правило, підприємствами впроваджуються у певних комбінаціях, а деякі з них є синтезом двох або більшої їх кількості, що покладені в основу побудови відповідних систем управління витратами.

Отже, розробка концепцій управління витратами є базою для вибору ефективних систем управління витратами, які суб'єкти підприємницької діяльності мають право самостійно обирати та на їх основі будувати дієві механізми управління витратами.

Література

1. Гришко Н. В. Сучасні концепції управління витратами промислових підприємств / Н. В. Гришко // Научный журнал «Культура народов Причерноморья». — 2007. — №99. — С. 33–38.
2. Грещак М.Г. Управління витратами: [навч. посіб.] /М.Г. Грещак, О.С. Коцюба. - К.: КНЕУ, 2008. — 258 с.
3. Зосименко Т.І. Концептуально-методичні основи вітчизняного та іноземного досвіду управління витратами / Т.І. Зосименко. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vcndtu/Ekon/2009_35/21.htm.
4. Козаченко Г.В. Управління затратами підприємства: [монографія] / Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов. — К. : Лібра, 2007. — 320 с.
5. Череп А.В. Управління витратами суб'єктів господарювання: [Монографія]. — II ч. / А.В. Череп — Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. — 368 с.

К.В. Крамаренко,

здобувач вищої освіти, Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

науковий керівник: ***І.І. Ніколіна,***

кандидат наук з державного управління,

доцент кафедри економічної кібернетики та інформаційних систем

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ОЦІНОК ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності та змісту такої економічної категорії як фінансова стійкість підприємства. Проаналізовано підходи різних вчених щодо визначення категорії «фінансова стійкість підприємства».

Ключові слова: фінансова стійкість підприємства, система оцінок фінансової стійкості підприємства.

Постановка проблеми. Проблематика полягає в необхідності дослідження фінансових показників, а також концептуальній зміні підходів до побудови математичної моделі, системи оцінки фінансової стійкості підприємства та технології її використання.

Стан дослідження. На сучасному етапі становлення та розвитку економіки, перебігу економічних процесів необхідно досліджувати та впроваджувати різноманітні методи покращення фінансового стану.

Виклад основного матеріалу. Розв'язання сучасних проблем національної ринкової економіки полягає у необхідності здійснення важливих організаційних заходів, направлених на стабілізацію фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності, основним завданням на теперішньому етапі розвитку економіки є забезпечення фінансової стійкості підприємств.

Існує велика кількість трактувань економічної категорії «фінансова стійкість», а відповідно й методик їх встановлення та використання на практиці.

Для кожного підприємства формування системи оцінки фінансової стійкості являється пріоритетним, оскільки свідчить про можливість інвестування.

Фінансова стійкість як економічна категорія може розглядатися з різних аспектів. З погляду права фінансова стійкість підприємства є ступенем забезпечення власним капіталом підприємства для ефективного ведення господарської діяльності [1].

Ковальов В.В. дає таке визначення фінансової стійкості — це одна з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства, зводить до сутності оцінки фінансової стійкості підприємства - здатності підприємства відповідати по своїм довгостроковим фінансовим зобов'язанням.

На відміну від вищезазначених тлумачень Крамаренко Г.О. вважає, що під фінансовою стійкістю слід розуміти його платоспроможність у часі з дотриманням умови фінансової рівноваги між власними і позиковими коштами, тобто це таке співвідношення власних і позикових коштів підприємства, коли за рахунок власних коштів повністю погашаються колишні і нові борги [2].

Визначення Ковальова В.В. відповідає дійсності та насправді описує дану економічну категорію не в повному обсязі. На нашу думку Крамаренко Г.О. розкриває лише малу частину цієї категорії, він наголошує на тому, що це таке відношення коштів підприємства та зовнішніх залучених коштів, які фактично рівні та погашають одне одного. Таке визначення є не зовсім коректним та лише частково відповідає дійсності.

В свою чергу, Філімоненко О.С. визначає фінансову стійкість, як стан підприємства, при якому розмір його майна (активів) достатній для погашення зобов'язань, тобто підприємство є платоспроможним [3]. Та дане визначення є вузьким, оскільки не в повній мірі розкриває сутність поняття «фінансова стійкість».

На нашу думку, фінансова стійкість — це економічна категорія, яка являє собою здатність суб'єкта господарювання зберігати конкурентоспроможність, забезпечувати ведення власної діяльності активами та необхідними для цього ресурсами.

Фінансовий аналіз являє собою метод оцінки, планування та прогнозування фінансового стану підприємства та його стійкості на основі фінансової звітності суб'єкта господарювання. Основним завданням впровадження методу оцінки фінансової стійкості підприємства є безпосереднє визначення фінансового стану суб'єкта підприємницької діяльності, виявлення позитивних та негативних факторів впливу на нього, про слідкування основних тенденцій розвитку та прогнозування результатів.

В ринковій економіці фінансова стійкість підприємства виступає головною умовою життєдіяльності і основою стабільності стану підприємства. Система показників оцінки фінансової стійкості підприємства складається за умовою опису основних критеріїв її формування: платоспроможності, структури капіталу, стану основних і оборотних засобів, оборотності і рентабельності.

Зростаюча роль економіко-математичного моделювання обумовлюється адекватністю його використання в ситуаціях, коли необхідно знайти оптимальне рішення для успішного функціонування комплексної системи зі складними

взаємозв'язками в умовах невизначеності. Економіко-математичні моделі часто інтегруються в системи підтримки прийняття управлінських рішень, значний попит на які спостерігається зараз з боку як державних, так і бізнес-організацій. Моделювання дозволяє здійснити ефективний аналіз ситуації і прийняти адекватне рішення, зокрема, економіко-математичне моделювання слугує обґрунтуванню шляхів розвитку підприємств [4], вирішенню фінансово-економічних задач [5] та виборі стратегій розвитку [6].

Модель являє досліджуваний об'єкт, представлений в найбільш загальному вигляді, з описом усіх його найважливіших особливостей та властивостей. Основною метою створення моделі є вирішення задач, створення умов для якомога ефективного вирішення певної проблеми. Враховуючі сучасні напрацювання у сфері розробки моделей оцінки фінансової стійкості підприємства необхідно використовувати модель багатфакторного регресійного аналізу (1).

$$Y = 0,11 + 0,6x_1 + 0,9x_2 + 0,095x_3 - 0,09x_4 - 0,41x_5 - 0,24x_6, (1)$$

де $\bar{Y}$ – балансовий прибуток;

x_1 – обсяг оборотних коштів;

x_2 – запаси товарно-матеріальних цінностей;

x_3 – дебіторська заборгованість;

x_4 – власні джерела;

x_5 – короткострокова заборгованість;

x_6 – реалізована продукція.

Перевагами даної моделі є сучасність, тобто відповідність моделі сучасному стану економіки в країні, зрозумілість сутності економічних показників, а також змістовність. Така модель може слугувати прикладом системи оцінки фінансової стійкості суб'єкта підприємницької діяльності у кількісному вимірі.

Модель багатфакторного регресійного аналізу для ПАТ «Володарка» побудована на основі звітних показників – Форма 1 «Баланс підприємства» та Форма 2 «Звіт про фінансовий результат» представлена у табл. 1.

Таблиця 1

Модель багатфакторного регресійного аналізу для ПАТ «Володарка»

Позначення	Зміст показника	2014 рік	2015 рік	2016 рік
1	2	3	4	5
$\bar{Y}$	балансовий прибуток	12844,00	20513,00	25018,00
$\bar{x}_1$	обсяг оборотних коштів	16948,00	23890,00	23546,00
$\bar{x}_2$	запаси товарно-матеріальних цінностей	4233,00	5990,00	3333,00
$\bar{x}_3$	дебіторська заборгованість	6266,00	731,00	304,00
$\bar{x}_4$	власні джерела	16850,00	24519,00	29024,00
$\bar{x}_5$	короткострокова заборгованість	5645,00	12646,00	12257,00
$\bar{x}_6$	реалізована продукція	11705,00	11482,00	13215,00
$\bar{Y}^*$		7933,73	9647,305	6347,16

Обрахований показник $\bar{Y}^*$, що міститься в таблиці 1 являє собою змодельоване значення балансового прибутку на основі даних з фінансових звітів ПАТ «Володарка». Наочне представлення розрахунку даного показника в програмному продукті MS Excel міститься на рис. 1.

E10		fx = 0,11+0,6*E4+0,9*E5+0,095*E6-0,09*E7-0,41*E8-0,24*E9			
	A	B	C	D	E
1	Позначення	Зміст показника	2014 рік	2015 рік	2016 рік
2	1	2	3	4	5
3	Y	балансовий прибуток	12844	20513	25018
4	x_1	обсяг оборотних коштів	16948	23890	23546
5	x_2	запаси товарно-матеріальних цінностей	4233	5990	3333
6	x_3	дебіторська заборгованість	6266	731	304
7	x_4	власні джерела	16850	24519	29024
8	x_5	короткострокова заборгованість	5645	12646	12257
9	x_6	реалізована продукція	11705	11482	13215
10	Y^*		7933,73	9647,305	6347,16
11	$Y = 0,11 + 0,6x_1 + 0,9x_2 + 0,095x_3 - 0,09x_4 - 0,41x_5 - 0,24x_6$				

Рисунок 1 — Моделювання фінансової стійкості підприємства

З рисунку 1 видно, що реальний балансовий прибуток є вищим за його модельоване значення. У 2014 році балансовий прибуток становить 12844,00 грн., при модельованому значення 7933,73 грн., у 2015 — 20513,00 грн., а модельоване значення становить 9647,31 грн. У 2016 році спостерігається суттєва різниця між значенням балансового прибутку, що становить 25018,00 грн. та його змодельованим значенням — 6347,16 грн, абсолютне відхилення набуває найбільшого значення та дорівнює 18670,84 грн.

З використанням настройки MS Excel «Аналіз → Регресія» обчислюється вибірковий множинний коефіцієнт кореляції R і детермінації R^2 , обчислюється стандартна похибка лінійної форми $\widehat{\delta}_\varepsilon$, розрахункове значення критерію Фішера F^* , розрахункові значення критерію Ст'юдента для параметрів моделі.

Регрессионная статистика						
Множественный R	0,945190162					
R-квадрат	0,939156248					
Нормированный R-квадрат	0,861687504					
Стандартная ошибка	8169,636384					
Наблюдения	6					
Дисперсионный анализ						
	df	SS	MS	F		
Регрессия	1	9028662,022	9028662,022	0,135275124		
Остаток	1	66742958,64	66742958,64			
Итого	2	75771620,67				
Коэффициенты		Стандартная ошибка	t-статистика	P-значение	Нижние 95%	Верхние 95%
Y-пересечение	29726,06726	28312,45972	1,049928814	0,484497322	-330017,8425	389469,977
Переменная X 1	-1,287317967	3,500071046	-0,367797668	0,77562884	-45,75993727	43,18530133

Рисунок 2 — Розрахунок показників регресійного аналізу для ПАТ «Володарка»

На рисунку 2 відображено показники регресійного аналізу, метою обчислення яких є перевірка правильності вибору математичної моделі та її відповідності певному явищу, в даному випадку моделювання фінансової стійкості ПАТ «Володарка». Відповідно до даних показників модель багатофакторного регресійного аналізу робиться загальний висновок щодо якості, адекватності і статистичної значимості побудованої моделі ПАТ «Володарка».

Висновки. На основі проведеного дослідження доцільним є впровадження даної моделі багатофакторного регресійного аналізу для визначення фінансової стійкості ПАТ «Володарка». Відповідно до обчислених показників (кофіцієнти детермінації, кореляції, стандартна похибка) можна зробити висновки, що запропонована модель має функціональний зв'язок з показниками фінансової звітності ПАТ «Володарка».

Використання запропонованої методики оцінки і прогнозування фінансової стійкості дає змогу отримати результати аналізу, які мають практичну цінність у вирішенні актуальних питань щодо фінансової стійкості підприємства з метою розробки своєчасних та більш ефективних заходів щодо її підвищення.

Література

1. Наказ ДПА України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо встановлення загрози виникнення податкового боргу та проведення аналізу фінансового стану підприємств, які звертаються до органів ДПС для розстрочення (відстрочення) податкових зобов'язань» від 11.02.2010 № 72.
2. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз і планування / Г. О. Крамаренко. — Дніпропетровськ : Вид. ДАУБП, 2011. — 224 с.
3. Філімоненков О. С. Фінанси підприємства: навч. посіб. / О. С. Філімоненков. — К. : Кондор, 2005. — 400 с.
4. The Modeling of Production Indicators for Machine-Building Enterprise / business organizations: estimation methods and enhancement strategies: Collective monograph. — Thorpe-Bowker®, Melbourne, Australia, 2017. — pp. 13–26.
6. Копняк К.В. Система наскрізного моделювання при вирішенні фінансово-економічних задач / К.В. Копняк // Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України : зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. — Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2013. — Ч. II. — С. 313–319.
7. Ніколіна І.І. Моделювання стратегії розвитку освітньої установи на прикладі ПТНЗ Вінниччини / І.І. Ніколіна // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ / [голов. ред. М.М. Іжа]. — Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. — Вип. 2 (58). — С. 123–126.

С.Г. Лысевич,
старший преподаватель кафедры экономики
Донецкого национального университета экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского, г. Кривой Рог

ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ МЕХАНИЗМ ПРЕДПРИЯТИЯ – ОСНОВА ЕГО ВЫСОКОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

Конкурентоспособность предприятия — это его способность обеспечить выпуск и реализацию конкурентоспособной на рынке продукции. Конкурентоспособность предприятия зависит от целого ряда факторов, к числу которых следует отнести: уровень техники, технологии, квалификацию персонала, уровень организации труда, производства и управления. Эти факторы зависят от хозяйственного механизма предприятия, который представляет собой систему основных форм, методов и рычагов использования экономических законов, реализации собственности, всестороннего развития человека, согласование его интересов с интересами коллектива и общества [1, с. 572]. Учитывая это, можно отметить, что конкурентоспособность предприятия зависит от его хозяйственного механизма.

В выше приведенном определении указано на реализацию собственности, свойственной хозяйственному механизму. Хозяйственный механизм предприятия должен быть сформирован таким образом, чтобы цели собственников предприятия, самого предприятия, руководителей и работающего персонала совпадали. Такой подход должен отражаться в стратегии предприятия, системе оплаты и премирования. Этот фактор является наиболее значимым и определяющим по воздействию на персонал предприятия. Многие зарубежные страны ещё с 80-х годов прошлого столетия широко используют модель ESOP. В основе этой модели лежит идея передачи части акций предприятия работающему персоналу, что делает персонал собственниками. Кроме передачи части акций, работающий персонал привлекают к принятию управленческих решений на разных уровнях предприятия. Как свидетельствует опыт использования этой модели, такие предприятия более конкурентоспособны на рынке, имеют лучшие финансовые показатели [2, с. 185—186]. Причина такой ситуации в том, что каждый работающий чувствует себя собственником, принимающим участие как в принятии управленческих решений, так и в распределении прибыли. Это является наиболее значимым фактором, стимулирующим персонал к эффективной работе по достижению целей предприятия.

Однако следует отметить, что использование такой модели не даст автоматического улучшения результатов деятельности предприятия, повышения его конкурентоспособности. Необходимым условием является повышение уровня человеческого капитала, включающего квалификацию, образование, культуру, здоровье. Так как человеческий ресурс является наиболее важным на предприятии, всестороннее его развитие и совершенствование будет способствовать повышению конкурентоспособности предприятия. Для повышения уровня человеческого капитала необходимо:

1) организовывать курсы повышения квалификации по программам, составленным с участием специалистов предприятия, где учитывались бы особенности предприятия, его положение на рынке, перспективы развития и др.;

2) заключать договора с учебными заведениями по подготовке необходимых предприятию специалистов;

3) проводить различные мероприятия, направленные на укрепление здоровья работающего персонала, организацию отдыха;

4) повышать уровень охраны труда.

Для повышения уровня техники, технологии, организации производства, труда и управления необходимо организовать изучение рынка инноваций и внедрять их на предприятии. Как свидетельствуют статистические данные, в 2016 году только 18,9% украинских предприятий занимались инновационной деятельностью. Причём, из выделенных средств на этот вид деятельности, 85,4% было использовано на приобретение машин, оборудования и программного обеспечения [3]. Приведенные данные свидетельствуют о низком уровне инновационной активности предприятий и малой части средств, выделяемой на собственные инновационные разработки, без чего сложно выпускать конкурентоспособную продукцию и обеспечить свою конкурентоспособность на рынке.

Таким образом, для повышения конкурентоспособности украинских предприятий необходимо хозяйственный механизм направить на решение следующих задач:

1) реформирование отношений собственности на уровне предприятий;

2) повышение уровня человеческого капитала;

3) повышение уровня инновационной активности предприятий;

4) увеличение собственных инновационных разработок в отношении выпускаемой продукции.

Такой подход позволит понять роль и место хозяйственного механизма в повышении конкурентоспособности предприятия.

Література

1. Мочерний С.В. Політична економія: Навч. посіб. / С.В. Мочерний, Я.С. Мочерна. — К.: Знання, 2007. — 684 с.
2. Еськов А.П. Концепция рабочей акционерной собственности как важный фактор роста эффективности производства / А.П. Еськов, Н.С. Рыжиков, Н.В. Чернышова [и др.] // Вісник ЖДТУ. — 2012. — №2 (60). — С. 185–187.
3. Інноваційна активність [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

О.П. Недбалюк,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

О.О. Корчева,

здобувач освітнього ступеня «магістр»,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

БАГАТОРІВНЕВИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНИМИ ПЕРЕВАГАМИ

Анотація. Розглядаються основні підходи до визначення понять «конкурентоспроможність» і «конкурентні переваги». Виділено ключові позиції зарубіжної та вітчизняної теорії конкурентних переваг, позначені їх методологічні особливості.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, підприємства, галузі, території, стратегія.

Постановка проблеми. Початок нового тисячоліття супроводжувався інтенсивним економічним зростанням і сприятливими фінансовими тенденціями. Активна інтеграція з виходом на міжнародні ринки дозволила забезпечити нарощування конкурентного потенціалу вітчизняних підприємств, стимулювати структурну перебудову економіки і розвиток інноваційних ініціатив. Однак глобальна економічна криза і викликана нею невизначеність світового розвитку, супроводжувалась скороченням платоспроможного попиту, загостренням конкуренції і зниженням доступності фінансових ресурсів, що обмежують можливості екстенсивного експортного зростання і підвищують актуальність проблеми пошуку нових джерел конкурентоспроможності. Особливе значення сьогодні набуває завдання збереження і розвитку конкурентних переваг підприємств і галузей на основі ефективної конкурентної політики.

Стан дослідження. Дослідження теоретичних та практичних основ вивчення конкурентоспроможності підприємства на ринку знайшли своє відображення в численних працях закордонних та вітчизняних учених М. Портер, Ж.-Ж. Ламбен, Н.П. Теслюк, А.В. Войчук, О. Зозульов, З.Е. Шершньова та ін. При цьому, рівні управління конкурентними перевагами залишаються недостатньо дослідженими з точки зору можливостей практичних потреб вітчизняних підприємств у підвищенні рівня конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. В рамках даної статті пропонується розглянути багаторівневий підхід до управління конкурентними перевагами, який дозволяє збалансувати економічні інтереси на макро-, мезо- і мікрорівні.

Аналіз еволюції поглядів на методологію конкурентних відносин за майже вікову історію дозволив виявити основну роль конкуренції в удосконаленні продуктивних сил, її унікальний вплив на господарські процеси в національній та світовій економіці. Конкуренція виступає потужним інструментом реалізації

індивідуальних інтересів економічних суб'єктів, виконуючи подвійну роль: з одного боку, як форми здійснення об'єктивно обумовлених зв'язків суб'єктів, а з іншого - ефективного ринкового інструменту реалізації особистих економічних інтересів суб'єктів (в умовах державного регулювання - економічних інтересів суспільства).

Розглянемо докладніше основні підходи до визначення поняття «конкурентна перевага» і проведемо аналіз її змістовних аспектів. Вітчизняними і зарубіжними економістами даються численні визначення даного поняття, які мають загальні теоретичні передумови, але відрізняються низкою конкретних формулювань (табл. 1).

На наш погляд, слід погодитися з думкою ряду фахівців, які відзначають, що визначення конкурентних переваг безпосередньо залежить від специфіки предмета (галузі дослідження), до якого вони відноситься.

На думку П.С. Зав'ялова вивчення конкурентоспроможності як узагальненої економічної проблеми вимагає обов'язкового врахування таких факторів [4, с. 213]:

Таблиця 1

Визначення авторами сутності категорії «конкурентна перевага»

Визначення	Автор
1	2
Конкурентні переваги — це сукупність факторів, що визначають успіх або неуспіх підприємства у конкуренції, продуктивність використання ресурсів тощо [9, с. 23].	М. Портер
Конкурентна перевага — це особливості чи властивості (атрибути) товару чи торгової марки, які забезпечують підприємству перевагу над прямими конкурентами. Така перевага визначається порівнянням із найкращими (найбільш небезпечними, пріоритетними) конкурентами [13, с. 136]	Ж.-Ж. Ламбен
Конкурентні переваги є концентрованим проявом переваги над конкурентами в економічній, технічній, організаційній сферах діяльності підприємства, що можна виміряти економічними показниками (додатковий прибуток, більш висока рентабельність, ринкова частка, обсяг продажу). Конкурентну перевагу не можна ототожнювати з потенційними можливостями компанії. На відміну від можливостей, це — факт, який фіксується в результаті реальних та беззаперечних уподобань покупців [1, с. 58].	Г.Л. Азоев
Конкурентна перевага — певна ексклюзивну цінність, властива системі, яка надає їй перевагу над конкурентами [11, с. 200].	Р.А. Фатхутдінов
Конкурентні переваги — такі характеристики діяльності підприємства, якісні або кількісні індикатори його ринкової позиції, які забезпечують підприємство доходами, що перевищують середньогалузевий рівень, а також відповідні показники конкурентів [10, с. 18].	Н.П. Теслюк
Характеристики чи властивості, які забезпечують підприємству перевагу над прямими конкурентами [2, с. 50].	А.В. Войчак,
Фірма має конкурентну перевагу, коли вона краще за своїх суперників переборює сили конкуренції та виконує роботу із залучення покупців [7, с. 118].	М. Қниш
Під конкурентною перевагою варто розуміти позитивні відмінності підприємства від конкурентів у деяких або в усіх видах діяльності, які забезпечують підвищення соціально-економічної ефективності в коротко-	Ю.Б. Іванов

строковому періоді й виживання у довгостроковому за рахунок постійного пошуку нових можливостей і швидкої адаптації до оточення та умов конкурентної боротьби, що змінюються [6, с. 96].	
Конкурентними перевагами є ті активи і сфери діяльності, які стратегічно важливі для підприємства і дають йому змогу перемагати у конкурентній боротьбі [3, с. 77].	С.П. Гаврилюк
Сукупність заходів, спрямованих на вдосконалення власної діяльності, безпосереднє послаблення конкурентів і вплив на зміну ринкового середовища [5, с. 33].	О. Зозульов
Конкурентними перевагами підприємства є сукупність комбінацій наявних у нього ресурсів (сировинних, просторових, трудових, управлінських, технологічних, інформаційних, маркетингових та ін.) та способів їх використання, які забезпечують йому ширші можливості виробництва і реалізації продукції порівняно з його конкурентами [8, с. 53].	А.О. Левицька
Конкурентна перевага — це рівень компетенції щодо інших підприємств конкурентів у нагромадженні та використанні виробничого потенціалу певної спроможності, а також його окремих складників - технології, ресурсів, менеджменту (особливо стратегічного та поточного планування), навичок і знань персоналу тощо, що знаходить вираження в таких результатуючих показниках, як якість продукції, прибутковість, продуктивність тощо [12, с. 218].	З.Е. Шершньова

1) необхідність кількісної оцінки економічних об'єктів, які є носіями властивості конкурентоспроможності, без чого визначення рівня конкурентоспроможності носить суб'єктивний характер;

2) відсутність універсального, загальноприйнятого визначення поняття «конкурентоспроможності»

3) визначення конкурентоспроможності за допомогою результатів зіставлень;

4) зіставлення економічних об'єктів в процесі порівняльного аналізу конкурентоспроможності, яке задовольняє вимогам повноти і коректності.

На думку основоположника теорії конкурентних переваг М. Портера, конкурентоспроможність визначається здатністю постійно розвиватися: спочатку домагатися конкурентної переваги, змінюючи основу, на якій здійснюється конкуренція, а потім - зберігати свою перевагу, постійно вдосконалюючи пропозицію (через зміну способів і факторів виробництва) настільки швидко, щоб конкуренти не мали можливості їх випередити. Саме вдосконалення і оновлення — безперервний процес, який дозволяє створити, на його думку, конкурентні переваги [9, с. 17]. На думку Р.А. Фатхутдінова, конкурентоспроможність являє собою «властивість об'єктів, що характеризують ступінь задоволення конкретної потреби в порівнянні з кращими об'єктами, представленими на даному ринку» [11, с. 213].

Аналіз категорії «конкурентоспроможність» дозволяє запропонувати наступне визначення: в широкому сенсі конкурентоспроможність для соціально-економічної сфери — це володіння можливостями, що дозволяють протистояти конкурентам. При цьому вона має такі основні характеристики:

— є відносною величиною, що отримується тільки при зіставленні з конкурентами-аналогами за відповідними характеристиками за певний період;

- відрізняється в залежності від суб'єкта і об'єкта конкуренції;
- обумовлюється третім суб'єктом, який бере участь в конкурентній боротьбі;
- виражається ступенем відповідності потребам (ступенем задоволення потреби);
- оцінюється набором якісних і кількісних показників;
- за її рівнем визначають ефективність конкурентної боротьби.

У свою чергу, конкурентна перевага і конкурентоспроможність - це тісно взаємопов'язані і взаємодоповнюючі поняття.

Природа конкурентної переваги виражається в тому, що воно одночасно може виступати засобом і результатом конкурентної боротьби. Відповідно, конкурентна перевага (як і конкурентоспроможність) проявляється тільки в конкурентній боротьбі.

Конкурентні переваги можна поділити за рівнями — окремими товарними групами, підприємствами та організаціями; їх групами, що створюють галузеві та конгломератні об'єднання і комплекси; регіонами, країнами або їх угрупованнями.

Кожен попередній рівень доповнює конкурентні переваги наступного. В кінцевому рахунку всі конкурентні переваги реалізуються в географічному просторі і утворюють конкурентоспроможність території (регіону або країни).

Кожен рівень агрегування і їх сегменти мають конкурентні поля - області чи сфери конкурентного порівняння. Між цими полями існують певні стійкі зв'язки, що формують загальний конкурентний фон, що відображає конкретні історичні, політичні, соціальні та економічні умови розвитку. Дослідження головних складових конкурентного фону може служити підставою для побудови стратегії підвищення конкурентоспроможності як національної господарської системи, так і конкретних галузей і окремих регіонів (рис. 1).

Рисунок 1. Багаторівневий підхід до управління конкурентними перевагами

Багаторівневий підхід щодо до дослідження конкурентних переваг впливає із загального положення про зв'язок характеристик конкурентоспроможності та конкурентного поля, а також рівня агрегування, на якому ведеться змагання між окремими суб'єктами конкурентної боротьби.

Відповідно до цього підходу все різноманіття конкурентних відносин, що розглядаються в сфері економіки, поділяють на:

- мікрорівень - конкретні види продукції, виробництва, підприємства;
- мезорівень - регіони і галузі, корпоративні об'єднання підприємств;
- макрорівень - народногосподарські комплекси;
- мегарівень - світова економіка в цілому.

Мікро- та мезорівень конкурентного поля можуть мати як національний, так і міжнародний масштаб.

Вихідні передумови багаторівневого принципу можна виявити в підході, запропонованому М. Портером [9, с. 32], який передбачає виділення конкурентних полів, що виникають в результаті міжнародної конкуренції підприємств і фірм (мікрорівень), окремих регіонів і галузевих об'єднань (мезорівень), а також між групами країн, об'єднаних з яких-небудь причин економічного або політичного характеру і здійснюють узгоджену політику, яка сприяє підвищенню їх загальної конкурентоспроможності в порівнянні з третіми країнами. Відповідно, конкурентні переваги умовно можна розділити на:

- мікрорівневі, що відображають споживчі характеристики - якість в широкому сенсі і вартість продукції;
- мезорівневі, що забезпечують стійке поліпшення показників ефективності використання наявних виробничих ресурсів галузей і соціально-економічного потенціалу регіонів;
- макрорівневі, що втілюють загальний стан господарських систем, їх збалансованість, інвестиційний клімат, податковий режим, тарифно-митну політику;
- мегарівневі, що відображають характеристики глобального економічного ландшафту - розподіл центрів сил, конфігурація «зон якості життя», локалізація напрямків «технологічних проривів» і т. д.

Вищенаведене структурування факторів і властивостей конкурентоспроможності дозволяє більш чітко охарактеризувати елементи цієї складної категорії і виявити їх взаємозв'язок. Це, в свою чергу, допомагає обґрунтувати ефективні підходи до аналізу конкурентних переваг в залежності від конкретного конкурентного поля, що виявляє додаткові можливості для розкриття наявних резервів і визначення стратегічних напрямків її підвищення на кожному рівні. Дослідженню підлягають не тільки загальні положення конкурентоспроможності та конкурентні переваги, а й чітко виділяються аспекти мікро-, мезо-, макро- і мегаконкурентноздатності. Кожне з цих напрямків передбачає використання специфічних підходів та методів.

Висновки. Проблема носить явно виражений стратегічний характер. По перше, визначення конкурентних переваг - довгострокова, перспективне завдання державного регулювання.

По-друге, від обґрунтування чинників галузевої конкурентоспроможності і розробки конкретних заходів щодо її досягнення безпосередньо залежать ефективність функціонування економіки і стан соціальної сфери.

Таким чином, очевидний нерозривний зв'язок конкурентоспроможності на макро-, мезо- і мікрорівні, а сучасні процеси глобалізації обумовлюють той факт, що міжнародна інтеграція посилює конкуренцію на національному рівні, яка, в свою чергу, суттєво впливає на конкурентоспроможність територій, галузей і підприємств. Можливість інтеграції представлених напрямків в теорії конкуренції і конкурентоспроможності обумовлена існуючою в сучасній науці концепцією просторової організації, яка дозволяє обґрунтувати наявність в розглянутих підходах загальних проблем диференціації соціально-економічного розвитку територій, галузей і підприємств з метою підвищення ефективності регіональної, структурної та конкурентної політики.

Література

1. Азоев Г.Л., Челенков А.П. Конкурентные преимущества фирмы. — 2-е изд. — М.: Типография «Новости», 2010. — 256 с.
2. Войчак А. Конкурентні переваги підприємства: сутність і класифікація / А. Войчак, Р. Камішніков // Мар-кетинг в Україні. — 2005. — № 2. — С. 50–53.
3. Гаврилюк С.П. Конкурентні переваги як основа розробки стратегії туристських підприємств / С.П. Гаврилюк // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. — 2001. — № 4. — С. 76–80.
4. Зав'ялов П.С. Маркетинг в схемах, рисунках, таблицях: навч.посыб. - М.: ИНФРА-М, 2002. — 496 с.
5. Зозульов А. Про посилення конкурентних переваг підприємства / А. Зозульов // Економіка України. — 2003. — № 8. — С. 33–38.
6. Іванов Ю.Б. Конкурентоспроможність підприємства в умовах формування ринкової економіки: Монографія — Х.: ХГЕУ, 1997. — 246 с.
7. Книш М. Конкурентні стратегії: навч. посіб. / М. Книш. — СПб., 2000. — 284 с.
8. Левицька А.О. Конкурентні переваги підприємства: сутність та джерела формування / Левицька А.О. // Вісник Хмельницького національного університету — 2012. — № 4, Т. 1. — С. 51–54.
9. Портер М. Конкурентна перевага: Як досягти високого результату і забезпечити його стійкості-с- / Пер. з англ. — М.: Альпіна Бізнес Букс, 2005. — 715 с.
10. Теслюк Н.П. Стратегії підприємства по досягненню конкурентних переваг // Економіка, фінанси, право. — 2005. — № 11. — С. 17–20.
11. Фатхутдінов Р.А. Конкурентоспроможність організації в умовах кризи: економіка, маркетинг, менеджмент / Р.А. Фатхутдінов. — М.: Видавничо-книготорговий центр «Маркетинг», 2002. — 892 с.
12. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: [підручник] / Шершньова З.Є. — К. : КНЕУ, 2004. — 699 с.
13. Lambin Jean-Jacques, Market-Driven Management (2nd edition), Palgrave MacMillan, London, 2007.

І.Г. Панченко,

студентка факультету обліку та фінансів Полтавської державної аграрної академії

науковий керівник: **О.В. Єгорова,**

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та економічних досліджень
Полтавської державної аграрної академії

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності терміну інновація та з'ясуванню чинників, що впливають на інноваційну діяльність в аграрному секторі України. Проаналізовано групи проблем інноваційної діяльності в країні.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, сільське господарство, аграрний сектор.

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність є основою стабільного й ефективного економічного зростання як окремо взятої галузі, так і України загалом. Але відсталість сучасних технологій в нашій країні не дають можливості економіці розвиватися в інноваційному напрямку. Нові або поліпшені види продукції (продуктові інновації), послуги (інновації послуг), виробничі процеси й технології (технологічні інновації), виробничі системи, а також змінені соціальні відносини на підприємстві (соціальні або кадрові інновації) здатні суттєво підвищити ефективність аграрних підприємств.

Вітчизняні аграрні підприємства характеризуються невисоким рівнем інноваційної активності, що зумовлено недосконалістю законодавства в частині державного стимулювання інноваційної діяльності, високим економічним ризиком залучення інвестицій, низькою мотивацією для розробки і фінансування інновацій тощо. Тому виникає необхідність в активізації інноваційної діяльності вітчизняних аграрних підприємств задля здобуття конкурентних переваг і подальшого стабільного розвитку підприємств.

Стан дослідження. Теоретичні та практичні засади інноваційної діяльності висвітлені у класичних працях І. Шумпетера. Проблеми в інноваційній сфері досліджували: О. М. Алімов, В. П. Александрова, Л. К. Безчасний, П. Ю. Беленький, С. М. Писаренко, Д. М. Черваньов, М. Г. Чумаченко та інші. Окремі аспекти, пов'язані з розробкою та реалізацією стратегії інноваційної діяльності в аграрній сфері, досліджували такі вітчизняні вчені, як А. Ф. Бондаренко, М. І. Кісіль, М. Ф. Кропивко, М. І. Лобанов, П. М. Музика, П. Т. Саблук, М. А. Садиков та інші. Проте, у працях українських дослідників недостатньо уваги приділяється чинникам впливу на інноваційну діяльність в аграрному секторі, тому вони залишаються актуальними та важливими в сучасній економічній науці.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо чинників впливу на інноваційну діяльність у аграрному секторі України.

Виклад основного матеріалу. Застосування інновацій у сільському господарстві України сприяє впровадженню світових стандартів виробництва та якості продукції і дозволяє вивести галузь на новий рівень розвитку. Це забезпечується, насамперед, за рахунок економії ресурсів, зростання продуктивності праці, скорочення витрат на виробництво.

Термін «інновація» (з англ. — innovation) означає нововведення, тобто впровадження нових форм організації праці й управління в систему підприємницької діяльності; це використання в тій чи іншій сфері суспільної діяльності результатів інтелектуальної праці, технологічних розробок, спрямованих на удосконалення соціально-економічної діяльності [5].

Стосовно аграрного сектору економіки, як основного об'єкту дослідження, інновації є реалізацією в господарську практику результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід і видів тварин і птиці, нових технологій в рослинництві, тваринництві і переробній промисловості, нових добрив і засобів захисту рослин, нових методів профілактики і лікування тварин і птиці, нових або покращених продуктів харчування, матеріалів, нових форм організації і управління виробництвом, нових підходів до соціальних послуг, що дозволяють підвищити ефективність виробництва.[1, с. 19]

Сучасні тенденції розвитку бізнесу характеризуються постійною боротьбою підприємств за першість на ринку, переможцями в якій стають ті, діяльність яких базується на використанні нововведень. Конкурентні переваги, що виникають в процесі впровадження інновацій, відіграють важливу роль в підтримці високого рівня конкурентоспроможності організації.

Розглянемо основні причини, які обумовлюють впровадження інновацій для забезпечення конкурентних переваг. По-перше, реалізація інновацій дозволяє збільшити масштаби діяльності підприємства, оскільки їх результати відкривають підприємству нові ринки. По-друге, зміна рівня конкурентної боротьби підприємств, оскільки структура галузі здійснює суттєвий вплив на рівень інноваційної активності. Чим вищий рівень конкурентної боротьби, тим більше стимулів до використання інновацій, і навпаки. По-третє, інноваційна активність може пояснюватися прагненням підприємств до збільшення прибутків. По-четверте, наявність незабезпеченого попиту, виявленого в ході проведення маркетингових досліджень, стимулює до здійснення інноваційної діяльності [2, с. 189].

Розглянемо, які чинники впливають на показники результативності інноваційної діяльності економіки України.

Як показники результативності інноваційної діяльності України розглядають такі:

- кількість упроваджених нових технологічних процесів;
- кількість упроваджених маловідходних, ресурсозберігаючих процесів;
- кількість інноваційних видів продукції, виробництво яких освоєно;
- кількість нових видів техніки, виробництво яких освоєно;
- обсяг реалізованої інноваційної продукції.

Безперечно, стан інноваційної діяльності аграрних підприємств в Україні не у найкращому стані. Багато експертів вважають, що головною причиною галь-

мування інноваційного розвитку є брак фінансових ресурсів. Проте існує ряд інших не менш важливих причин, таких як спад платоспроможного попиту на вітчизняну продукцію з боку держави та підприємницького сектору, непривабливість вітчизняних підприємств для іноземних інвесторів, тривалий термін окупності вкладень тощо. Також серед причин, що гальмують інноваційну діяльність, доцільно вказати на такі: негативний вплив інфляційних процесів, високі відсоткові ставки за банківські кредити, неплатоспроможність замовників тощо [3, с. 238].

Крім того, можна виділити чотири групи проблем [4, с. 239–241]:

- відсутність обґрунтованої і дієвої інноваційної політики держави, що зумовлена відмовою України на початку незалежності від пріоритетного науково-технологічного розвитку, відсутність системи державних пріоритетів, вилучення науки, передової освіти та інновацій із числа основних продуктивних сил.

- відсутність системного управління інноваційним процесом з боку держави. Розподіл сфер управління цією сферою між кількома відомствами призводить до відсутності спільних цілей, неузгодженості дій, розпорошень людських і фінансових ресурсів. Таке управління ніколи не було спрямованим на вирішення загальнонаціональних завдань, оскільки мало галузевий характер.

- нормативно-правова база регулювання інноваційної діяльності є фрагментарною, не цілісною, суперечливою. В Україні ухвалено понад 100 законодавчих, нормативно-правових урядових актів і різноманітних відомчих документів, які не є взаємоузгодженими і не формують єдиного законодавчого поля інноваційної діяльності.

- відсутність фінансового механізму інноваційної діяльності. Основним джерелом фінансування витрат на інновації є власні кошти підприємств (реінвестиційні кошти). Через відсутність сприятливого інвестиційного клімату та стабільного фінансового механізму інвестори некладають у інноваційну сферу.

Передумовою ефективного господарювання під час запровадження інноваційної моделі розвитку економіки є інвестиційна політика, ощадливе використання коштів, планування обігу і прогноз прибутків. Зумовлено це тим, що сільськогосподарське господарство є дуже ризиковою сферою діяльності, тому інвестори неохоче вкладають кошти в розвиток аграрного сектору.

В свою чергу, створивши умови для розвитку в країні інноваційної економіки, держава зможе забезпечити конкурентоспроможність і економічну стійкість підприємств на основі поєднання інвестиційних коштів з інноваційними рішеннями, прогнозування інноваційної ситуації, системне впровадження новітніх технологій у взаємопов'язаних сферах підприємницької діяльності.

Висновки. Для України сільське господарство є рушійною силою, яке здатне витягти всі галузі національного господарства на траєкторію економічного зростання. Вітчизняний агробізнес не має іншого шляху, крім негайного переходу на інноваційно-інвестиційну модель розвитку.

У результаті досліджень чинників впливу на інноваційну діяльність в аграрному секторі України ми з'ясували, що в країні спостерігається: відсутність обґрунтованої і дієвої інноваційної політики держави; відсутність системного управління інноваційним процесом з боку держави; нормативно-правова база ре-

гулювання інноваційної діяльності є фрагментарною, не цілісною, суперечливою; відсутність фінансового механізму інноваційної діяльності.

В сучасних умовах основним джерелом фінансування інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств виступають в основному тільки власні фінансові джерела. Тому, актуальним питанням є збільшення частки державної участі у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств України, а також підвищення уваги держави та суспільства в цілому до рівня інноваційної діяльності.

Література

1. Цилюрик Г. І. Інноваційна діяльність в умовах економічної конкуренції / Г. І. Цилюрик // Науково-виробничий журнал «Облік і фінанси АПК». — 2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/1115/35/>
2. Долгошея Н. О. Організаційно-економічний механізм інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки / Н. О. Долгошея // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності — 2011 р. — №3 — С. 17–22.
3. Павлова Н. Ю. Инновации как основа конкурентоспособности малого предприятия / Н. Ю. Павлова // Электронный научный журнал «Известия Иркутской государственной экономической академии» (БГУЭП). — 2010. — №5. — С. 189–192.
4. Сенів Б. О. Проблеми та перспективи інноваційної діяльності в Україні / Б. О. Сенів // Українська наука: минуле, сучасне і майбутнє. — 2011 р. — №16 — С. 237–247.
5. Смолінський В. Б. Інноваційна діяльність підприємств аграрної сфери / В. Б. Смолінський // Науковий вісник НЛТУ України. — 2010 р. — №20.10 — С. 238–242.

З.В. Пічкурова,

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
Національного авіаційного університету

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ІТ-СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах економічного розвитку сектор інформаційних технологій є одним із найбільш перспективних для вітчизняної економіки, що попри економічну і політичну нестабільність впевнено демонструє зростання, яке позитивно позначається на збільшенні обсягів експорту, створенні нових робочих місць, забезпеченні конкурентних переваг України на світовому ринку. В зв'язку з цим, актуальним є дослідження і аналіз основних детермінант розвитку ІТ-сектору в Україні з метою визначення перспектив подальшого зростання цієї галузі, як однієї з найбільш конкурентоспроможних для України.

За останній рік галузь інформаційних технологій зросла на 18%, а ІТ-послуги зайняли третє місце за обсягами доходів від експорту. За даними Європейської Бізнес Асоціації, сьогодні в Україні працюють більше 100 тисяч ІТ-фахівців, функціонують понад 500 науково-дослідних центрів (6% ринку), приблизно 100 стартапів та близько 3000 сервісних компаній. Щорічно галузь створює більше 10 тисяч нових робочих місць [1]. Згідно досліджень Офісу ефективного регулювання

BRDO (*Better Regulation Delivery Office*), 100 тисяч ІТ-співробітників в Україні здатні створювати близько 290 робочих місць в інших сферах [2].

За даними міжнародної мережі компаній PricewaterhouseCoopers (PwC), очікуваний обсяг доходів галузі інформаційних технологій до 2025 року може досягти 8,4 млрд. дол. США, а кількість робочих місць перевищити 240 тисяч осіб, тобто збільшитись майже у 2,5 рази (див. рис. 1). Хоча PwC формулює також і песимістичний прогноз, згідно якого обсяги доходів ІТ-галузі збільшаться всього до 4,1 млрд. дол. США, а чисельність кадрів зросте до 165 тис. осіб [3]. Втім, враховуючи будь-який сценарій розвитку, слід зауважити, що різке зниження показників у найближчі роки не передбачається.

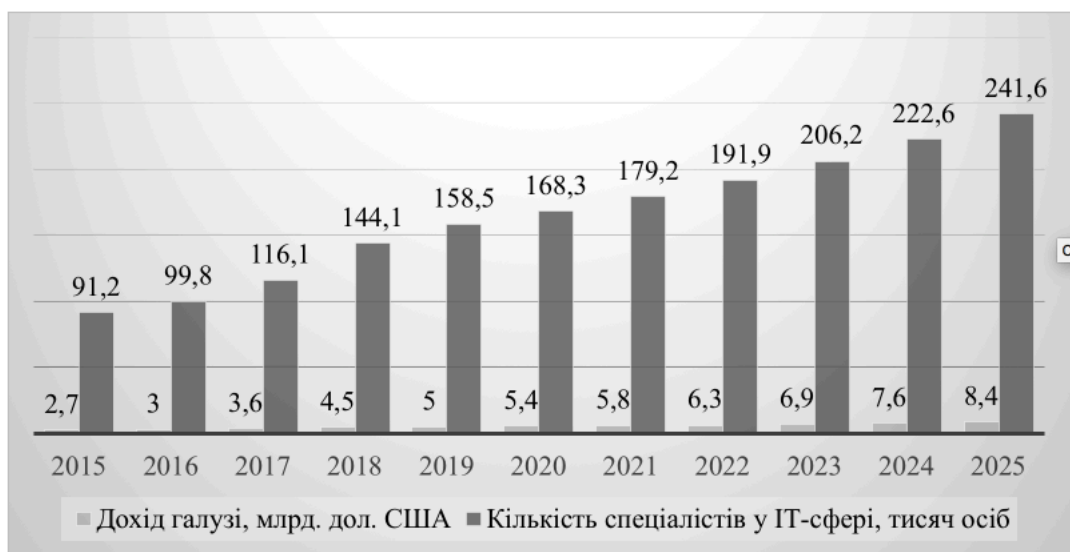

Рис. 1. Динаміка розвитку ІТ-галузі в Україні у 2015-2016 рр.; 2017-2025 – прогноз.

Джерело: Офіційний сайт міжнародної мережі компаній PricewaterhouseCoopers (PwC) [3].

В контексті визначення основних детермінант розвитку ІТ-сектору в Україні слід зазначити, що його стрімке зростання обумовлене, передусім, загальносвітовою тенденцією популяризації інформаційної економіки та орієнтацією усіх ланок світового господарства на її виклики. В умовах потужного впливу науки і техніки на економічне зростання та рівень конкурентоспроможності країн, Україна, яка володіє достатньо потужним інтелектуальним капіталом, не може залишатися поза сферою такого впливу і прагне до побудови нової моделі економічного розвитку, заснованій на інформаційних технологіях.

Найбільш вагомим фактором розвитку вітчизняної ІТ-галузі є наявність потужного наукового потенціалу. Традиційно високий рівень підготовки фахівців за такими спеціальностями, як інженерія програмного забезпечення, комп'ютерні науки та комп'ютерна інженерія, системний аналіз, інформаційні системи та технології тощо є фундаментом розвитку технічної сфери як такої. Разом з тим, за деякими параметрами рівень підготовки майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій не завжди відповідає вимогам сучасності. Тому однією з проблем даної

сфери є дефіцит висококваліфікованих фахівців на тлі зростання пропозиції робочої сили. Вирішення даної проблеми сьогодні здійснюють частково спеціалісти ІТ-сфери самостійно, шляхом швидкої переорієнтації і опанування сучасних технологій на практиці, частково — ІТ-компанії, які сприяють професійному розвитку власних спеціалістів, в тому числі, шляхом внутрішнього інвестування. Експерти Офісу ефективного регулювання BRDO зазначають, що одним із способів вирішення даної проблеми є скорочення терміну підготовки ІТ-спеціаліста з 45-70 місяців до 31-59 місяців шляхом перегляду і модернізації навчальних програм [2].

Ще однією детермінантою розвитку українського ІТ-сектору є значний попит на його продукт за межами України, що набагато перевищує внутрішній попит, оскільки вітчизняний споживач часто не готовий придбати і впроваджувати складні технологічні рішення. Аналітики умовно поділяють ринок інформаційних технологій на два сектори. Перший включає компанії та науково-дослідні центри, що надають аутсорсингові послуги, другий — стартапи або компанії, діяльність який охоплює повний цикл створення інноваційного продукту, і які, відповідно, можуть володіти і розпоряджатися результатами своєї діяльності. Сьогодні близько 85% українських ІТ-компаній та фрілансерів працюють на умовах аутсорсингу. Найбільша частка замовлень на ІТ-послуги надходить до України із США (54%), Великобританії (10%), Австралії (7%), Канади (5%) та Німеччини (3%). У 2017 році до рейтингу «The Global Outsourcing 100», що визначає кращих постачальників ІТ-послуг, було включено 17 українських ІТ-компаній.

Дана тенденція вказує на зростання експорту технологічних послуг, але, водночас, свідчить про орієнтацію вітчизняних досягнень на зовнішні ринки, обумовлену значним попитом на українських ІТ-фахівців за кордоном, в тому числі, завдяки дешевій робочій силі, порівняно з вартістю аналогічних послуг світових фахівців. В цьому є небезпека для інноваційного розвитку України, пов'язана з відтоком науково-технічних кадрів, оскільки високий рівень мобільності спеціалістів ІТ-сфери дозволяє їм працювати у будь-якій частині світу. З іншого боку, значний попит на вітчизняних спеціалістів за кордоном має активізувати боротьбу за людський ресурс в Україні, передусім, шляхом створення сприятливих умов для активної інноваційної діяльності та використання системи заохочень. За наявності позитивних зрушень ІТ-компанії зможуть здійснити переорієнтацію з надання аутсорсингових послуг на створення власного конкурентоспроможного продукту.

Також слід зазначити, що розмір середньої заробітної плати у вітчизняному ІТ-секторі є достатньо високим. І хоча значна частина доходу витрачається на оподаткування, а рівень заробітної плати в даному секторі є значно нижчим від рівня доходів іноземних фахівців, ця сфера залишається привабливою на ринку праці й сприяє залученню більшої кількості майбутніх ІТ-спеціалістів. Цікавою тенденцією також є те, що у Києві, де розташовується переважна більшість ІТ-компаній, рівень заробітної плати не набагато вищий за рівень заробітної плати у регіонах (див. рис 2).

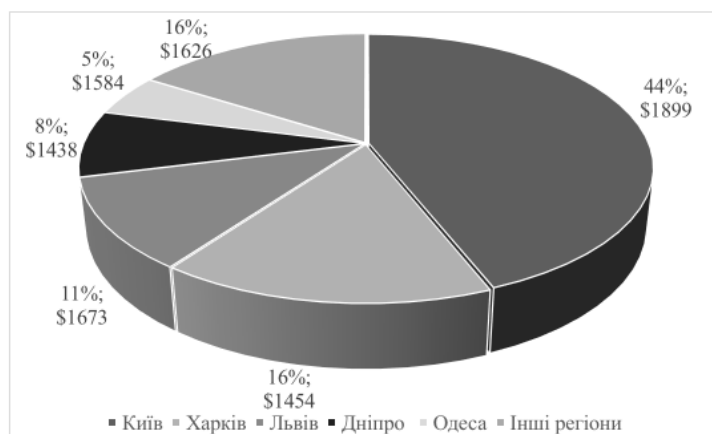

Рис. 2. Частка спеціалістів за регіонами та середня заробітна плата в ІТ-секторі.

Джерело: Офіційний сайт Офісу ефективного регулювання (BRDO) [2].

На відміну від продукції виробничого сектору, в ІТ-галузі витрати на створення продукту часто є більш вагомими, але, фактично, разовими і такими, що повністю покриваються майбутнім прибутком. Основним активом компаній в галузі інформаційних технологій є людський ресурс, що виключає необхідність здійснення витрат на основні засоби.

Не останню роль у стрімкому зростанні інформаційних технологій в Україні відіграє відсутність державного втручання у діяльність компаній, які працюють у цій сфері. Вітчизняний ІТ-сектор, що почав активно розвиватись у 90-ті роки ХХ століття, продемонстрував значний потенціал до стрімкого розвитку саме завдяки його здатності до саморегулювання, внаслідок чого велика кількість ІТ-компаній сьогодні успішно працюють в Україні.

Враховуючи вищезазначене, слід підкреслити, що Україна має достатньо потужний потенціал для розвитку сектору інформаційних технологій. Проте, важливими завданнями для покращення умов його функціонування є, зокрема, сприяння розвитку людського капіталу, заохочення подальшого саморегулювання ІТ-сектору, впровадження гнучких інструментів податкової політики для підприємств-новаторів та розвиток внутрішнього ринку, на якому існуватиме попит на інформаційні технології.

Література

1. Офіційний сайт Європейської Бізнес Асоціації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eba.com.ua>.
2. Офіційний сайт Офісу ефективного регулювання BRDO (*Better Regulation Delivery Office*) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://brdo.com.ua>.
3. Офіційний сайт міжнародної мережі компаній PricewaterhouseCoopers (PwC) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.pwc.com>.

Є.В. Сікорська,
студентка факультету економіки та менеджменту
Національного авіаційного університету
науковий керівник: **В.М. Білявський,**
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту
Національного авіаційного університету

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Актуальність. Модернізація, кастомізація, оптимізація та багато інших змін в підприємстві залежать від якісно прийнятого управлінського рішення, який має технічний, економічний, соціальний, психологічний та інші напрямки розвитку. Саме тому і був створений інноваційний менеджмент, як грамотне співвідношення даних якостей в перспективі майбутніх та теперішніх змін.

Інноваційний менеджмент може бути визначений як суттєвий відхід від традиційних принципів управління, процесів та практики, або відхід від звичайних організаційних форм, що суттєво змінює процес управління роботою. Як правило, управлінська робота включає в себе:

- встановлення цілей та складання планів;
- мотивація та вирівнювання зусиль;
- координація та контроль діяльності;
- накопичення та розподіл ресурсів;
- отримання та застосування знань;
- будівництво та виховання відносин;
- виявлення та розвиток таланту;
- розуміння та збалансування вимог зовнішніх виборчих округів.

У великій організації єдиний спосіб змінити роботу менеджерів полягає в тому, щоб винаходити процеси, що регулюють цю роботу. Управлінські процеси, такі як стратегічне планування, капітальне бюджетування, управління проектами, наймання та просування, оцінка працівників, розвиток виконавців, внутрішні комунікації та управління знаннями є інструментами, які перетворюють принципи управління в повсякденну практику. Незважаючи на те, що операційні інновації зосереджені на бізнес-процесах компанії (закупівлі, логістика, підтримка клієнтів тощо), управлінські інновації спрямовані на процеси управління компанією.

Існує велика кількість підприємств, які не змогли б реалізувати себе, якби не вдало використаний інноваційний менеджмент. І до найбільш ранніх можна віднести наступні приклади:

- на початку 1900-х General Electric вдосконалив найбільш помітний винахід Томаса Едісона - лабораторію промислових досліджень. GE привела управлінську дисципліну до хаотичного процесу наукового відкриття і протягом наступних 50 років отримала більше патентів, ніж будь-яка інша компанія в Америці. Значна частина існуючої конкурентної майстерності компанії GE спричинена тим незвичайним досягненням.

- компанія DuPont відіграла нову роль у розробці методів капітального бюджетування, коли почала використовувати повернення інвестицій в 1903 році. Через кілька років компанія також розробила стандартизований спосіб порівняння ефективності своїх численних відділів виробництва. Ці інновації, серед іншого, допомогли компанії DuPont стати одним з промислових гігантів Америки.

- перевага Procter & Gamble у промисловості упакованих товарів має свої корені на початку 1930-х років, коли компанія почала формалізувати свій підхід до управління брендами. Протягом багатьох десятиліть P & G неухильно спирається на ранні успіхи у створенні вартості з нематеріальних активів. Портфель продуктів P & G складається з 16 брендів, які щорічно випускають 1 млрд доларів США.

- Visa, перша в світі віртуальна компанія, зобов'язана своїм успіхом до організаційних інновацій. Коли банки-засновники Visa сформували консорціум у Сполучених Штатах на початку 1970-х років, вони заклали основу для одного з найпоширеніших брендів у світі. Сьогодні Visa - це глобальна фінансова мережа, яка поєднує більше 21 000 фінансових установ та більше 1,3 мільярди власників карток.

- Linux, комп'ютерна операційна система, є найвідомішим прикладом нещодавнього інноваційного менеджменту: розробка відкритого коду. Виходячи з інших інновацій, таких як загальнодоступні ліцензії та інструменти онлайнового співробітництва, розробка відкритих програм зарекомендувала себе як надзвичайно ефективний механізм для виявлення та координування зусиль географічно розподілених осіб.

Як показують ці приклади, інноваційний прорив в управлінні може забезпечити потужну перевагу компанії та спричинити сейсмічний зсув у керівництві галузі.

Для ефективного інноваційного мислення як в менеджменті так і в усьому бізнесі вцілому слід пам'ятати про деякі компоненти, з яких складається інновація як нова ідея. Ними є:

- проблема, яка вимагає свіжого мислення;
- нові принципи або парадигми, які мають силу висвітлювати нові підходи;
- ретельна деконструкція конвенцій та догм, які стримують творче мислення;
- приклади та аналогії, які допомагають переосмислити те, що можливо.

Проте знань даних компонентів замало для суттєвих зрушень. Саме тому дослідження МакКінзі свідчать, що більшість керівників не активно заохочують та моделюють інноваційну поведінку. Якщо це було зроблено, вони б змогли надати працівникам підтримку, необхідну для інновацій. Вони також можуть приймати ряд інших практичних кроків для покращення інновацій:

- визначення різновидів інновацій, які стимулюють зростання та допомагають відповідати стратегічним цілям — ситуація коли старші керівники вимагають суттєвих інновацій у зборі споживчих поглядів, надання послуг або, наприклад, досвіду клієнтів, вони повідомляють працівникам про тип інновацій, який вони очікують. За відсутності такого наряду працівники повернуться з послідовними і часто знайомими ідеями.

- додавання нововведення до офіційної порядку денного на регулярних зустрічах керівництва - такий підхід спостерігається серед провідних новаторів. Він надсилає працівникам важливий сигнал про вартість управління, що надається інноваціям.

- встановлення показників та цілей для інновацій. Лідери повинні думати про два типи показників: фінансові (наприклад, відсоток загального прибутку від нових продуктів) та поведінкові. Які показники, наприклад, найбільше вплинуть на роботу людей? Одна компанія вимагала, щоб 20 відсотків її доходів надходили від продуктів, запущених протягом останніх трьох років. Іншими встановленими цілями для потенційних доходів від нових ідей, щоб вони були достатньо істотними, щоб вплинути на його ефективність. Лідери також можуть встановлювати показники, щоб змінити вкоренив поведінку, наприклад, синдром «не винайдений тут», вимагаючи, щоб 25 відсотків усіх ідей надходили з зовнішніх джерел.

Отже, інновація — це велика ідея з великим потенціалом. Але слід мудро підходити до неї на невеликих етапах, впроваджуючи лише одне або декілька ідей, якими пропонуємо і створюємо звідти. Для багатьох компаній перші кроки на цьому шляху створення цінності є найбільш критичними з усіх. Саме тому вдале використання запропонованих рекомендацій з урахуванням компонентів ідеї надасть інноваційному менеджменту більше яскравості, процвітання та ефективності.

Література

1. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент : підручник / С. М. Ілляшенко. — Суми : Університетська книга, 2015. — 334 с.
2. Череп А. В. Інноваційний менеджмент : підручник / Череп А. В., Пуліна Т. В., Череп О. Г. — К.: Кондор, 2014. — 452 с.
3. Дудар Т. Г., Мельниченко В. В. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. — Тернопіль : Економічна думка, 2008. — 250 с.
4. Голубев А.А. Экономика и управление инновационной деятельностью: Учебное пособие / А.А. Голубев. — СПб : СПбГУ ИТМО, 2012. — 119 с.

Ю.Г. Терзян,

студентка економічного факультету

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

науковий керівник: **Т.П. Шуба,**

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри маркетингу та менеджменту ЗЕД

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗА ДОПОМОГОЮ КЛЮЧОВИХ ФАКТОРІВ УСПІХУ НА РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ АВІАЦІЇ

Анотація. У даній статті розглядаються питання, пов'язані з розумінням сутності конкурентоспроможності, визначенням ключових факторів успіху фірми в цілому та на ринку сільськогосподарської авіації зокрема.

Ключові слова: конкурентоспроможність, сільськогосподарська авіація, фактори успіху, АХР, конкурентна перевага.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших питань для будь-якого підприємства, що працює в сучасних умовах є проблема його виживання і забезпечення безупинного стратегічного розвитку. Ефективне вирішення цих питань може бути здійснено тільки за умови конкурентоспроможності підприємства, а також, безумовно, через створення ключових факторів успіху компанії. З кожним роком ринок сільськогосподарської авіації стабільно зростає у появі нових конкурентів. Саме тому розуміння важливості ключових факторів успіху, їх визначення та реалізація є одним з найважливіших завдань для підприємства даної галузі.

Стан дослідження. Питанню підвищення конкурентоспроможності саме сільськогосподарської продукції присвячено чимало праць таких вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, як І. Ансофф, П. Друкер, Ф. Котлер, Р. Коуз, М.Х. Мескон, А. Дж. Стрикленд, А.А. Томпсон, Г. Хемел, В. Г. Андрійчук, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак та інші. Механізм дії конкуренції й значення терміна «конкурентоспроможність» розкривається в працях Т. Мостенської, О. Гудзинського, С. Ілляшенка, Л. Смоляра, Р. Фатхутдінова, І. Чепурного, А. Юданова та інших.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність — основа ефективного розвитку економіки. Саме вона є вираженням і основним елементом конкуренції, що в свою чергу дозволяє економіці рухатися вперед, відкидати все зайве та залишати найефективніше. Економічна конкуренція, а з нею і конкурентоспроможність, знаходить своє яскраве відображення в обох суб'єктах економічних відносин — виробниках і споживачах. На сьогоднішній день існує багато різних визначень та трактувань поняття «конкурентоспроможність». Розглянемо деякі з них.

В.А. Ільїна вважає, що конкурентоспроможність підприємства включає сукупність внутрішніх факторів, обумовлених рівнем використання його науково-

технічного, виробничого, кадрового потенціалу, потенціалу маркетингових служб, а також зовнішніх соціально-економічних і організаційних факторів [1].

С.В. Мочерний, в свою чергу, наводить наступне визначення: «Конкурентоспроможність — це здатність працювати прибутково, використовуючи всі наявні фактори виробництва і виробляти продукцію за певними параметрами кращу, ніж продукція конкурентів» [2].

І. Ансофф писав, що конкурентоспроможність підприємства визначається через його конкурентний статус, який визначається шляхом співставлення досягнутих та оптимальних показників капіталовкладень [3, с. 100].

Т. Макаровська, Н. Бондар та С. Позняк говорять, що конкурентоспроможність розглядається з точки зору конкурентоспроможності продукції підприємства, що визначається якісними та вартісними характеристиками, які відрізняють її від продукції-конкурента і забезпечує максимальне задоволення конкретної потреби споживача [4, с. 189; 5, с. 51].

Розглянемо також поняття ключових факторів успіху (далі КФУ). Єдиного тлумачення КФУ на сьогоднішній день не існує, тож для більш повного розуміння даного поняття розглянемо декілька його трактувань. Наукове визначення ключових факторів успіху дає І. А. Толмачова, на думку якої, «КФУ — це обмежена кількість областей діяльності, досягнення позитивних результатів в яких гарантує успіх в конкурентній боротьбі компанії, підрозділу або людині. Тобто це ті області або фактори, на яких варто зосередити увагу, щоб домогтися успіху» [6].

Ключові фактори успіху — це ті фактори, які повинна забезпечувати кожна фірма, щоб бути конкурентоспроможною і досягти успіху. Їх зазвичай аналізують у розрізі провідних функціональних зон діяльності фірми (маркетинг, НДДКР, матеріально-технічне забезпечення, виробництво, кадри, менеджмент, фінанси). Також можна сказати, що КФУ — це перелік чинників, використання яких відкриває для організації перспективи посилення конкурентної позиції на ринку. Ці фактори не є постійними, вони змінюються залежно від особливостей галузей; сегментів ринку, що обслуговуються, а також часу й етапу «життєвого циклу» галузі та підприємства [7].

Сьогодні існують різні методи оцінки й аналізу конкурентного положення підприємства. Класифікація ключових факторів успіху є одним із таких методів. Тому, розглянемо їх основні напрямки, що представлені на рисунку 1.

Рис. 1. Напрямки ключових факторів успіху
(складено авторам за джерелом [8])

Розглянемо приклади ключових факторів успіху підприємства в галузі (таблиця 1).

Таблиця 1

Приклади ключових факторів успіху підприємства в галузі
(складено авторами за джерелом [9])

Ключові фактори успіху, які:	Зміст
Залежать від технології	- Наявність патентів і винаходів - постійне проведення наукових досліджень (особливо важливо в фармацевтиці, медицині, космічній - індустрії та інших високотехнологічних галузях) - здатність до інновацій у виробничому процесі (нові технології, нові товари), в управлінні, в маркетингу і т.д.
Стосуються виробництва	- Низький рівень собівартості продукції (досягнення економії на масштабах, досвіді виробництва і т.д.) - стійке підтримання високої якості продукції - висока ступінь використання виробничих потужностей - вигідне місцезнаходження підприємства (особливо важливо в сфері послуг, наприклад, в ресторанному та - готельному бізнесі) - кваліфікований персонал - висока продуктивність праці
Пов'язані з реалізацією продукції	- Широка мережа оптових дистриб'юторів / дилерів - широкий доступ / присутність в точках роздрібної торгівлі - наявність власної мережі роздрібної торгівлі - ефективна логістика

Пов'язані з маркетингом	• Лояльність покупців до бренду компанії • високий рівень корпоративного іміджу • широкий асортимент продукції і постійне його оновлення • ефективний комплекс маркетингу • високий рівень сервісного обслуговування та гарантій для покупців • маркетинг — інтегруюча управлінська функція на підприємстві
Пов'язані з організаційними можливостями	• Доступ до фінансових ресурсів • високий рівень інформатизації управління • здатність швидко реагувати на мінливу ринкову ситуацію (на виникаючі загрози і можливості) • організація управління ключовими процесами, а не тільки функціями

Перед розкриттям змісту ключових факторів успіху підприємства саме на ринку сільськогосподарської авіації, розглянемо сутність авіаційно-хімічних робіт.

Авіаційно-хімічні роботи (АГР) — це захист рослин від шкідників і хвороб, внесення мінеральних добрив, боротьба з бур'яном рослинністю, дефоліація (видалення листя) і десикація (прискорення дозрівання) с/х культур і лісових насаджень за допомогою літаків і вертольотів, обладнаних апаратурою для обприскування рідкими хімікатами або для розкидання добрив і запилення сипучими хімікатами. АХР проводяться в обмежені терміни, лімітуються метеорологічними та агротехнічними умовами. В Україні для АХР використовуються легкі літаки АН 2, НАРП-1, бекаси та інші. АХР проводяться на малих висотах (5-50 м) як правило рано вранці (до появи висхідних потоків повітря та посилення вітру) і ввечері (з моменту припинення зазначених явищ) [10].

Обробка полів за допомогою літаків використовується аграріями України вже довгий час. Її головною перевагою є висока продуктивність внесення на поля необхідних хімічних речовин без пошкодження рослин. Конкуренцію для АХР, окрім інших с/г авіакомпаній, складає назмена техніка. Але перевагою сільгоспавіації перед наземними засобами обробки є висока продуктивність агрегатів, можливість проведення технологічних процесів в біологічно сприятливі агросроки, відсутність ущільнення ґрунту колесами тракторів та оприскувачів.

Важливим моментом у агробізнесі є аналіз чутливості українського ринку сільськогосподарської авіації до впливу наступних факторів:

1. Платоспроможність українських аграріїв. У разі нестачі коштів, вони будуть вибирати більш доступні наземні способи обробки полів.
2. Фінансова стабільність. Знецінення національної валюти призводить до подорожчання засобів для обробки полів, палива, зниження рентабельності роботи авіаторів.
3. Розвиток виробництва легких літаків дозволить оновити парк аграрної авіатехніки і збільшити пропозицію відповідних послуг.
4. Розширення площ посівів дозволить підвищити попит на авіахімічні послуги.

Розглянемо сутність ключових факторів успіху підприємства на ринку сільськогосподарської авіації на прикладі Харківської сільськогосподарської авіакомпанії ООО «ХАСКОМ».

Товариство з обмеженою відповідальністю «Харківський авіаційний сільськогосподарський комплекс» — сертифікована авіакомпанія України, що має сертифікат експлуатанта № 240 з правом виконувати авіаційні роботи на території України. Має сертифікований авіаційно-технічний персонал, ремонтно-технічну базу і сертифікат організації технічного обслуговування № UA.MF.0017. ТОВ «ХАСКОМ» сертифікований як організація з управління підтриманням льотної придатності, сертифікат № UA.MG.0054.

І це є першим фактором успіху — наявність сертифікату, а саме робота на ринку сільськогосподарської авіації на чесних, законних умовах. Провівши дослідження ринку сільськогосподарських авіаробіт, були отримані наступні результати (рис. 2).

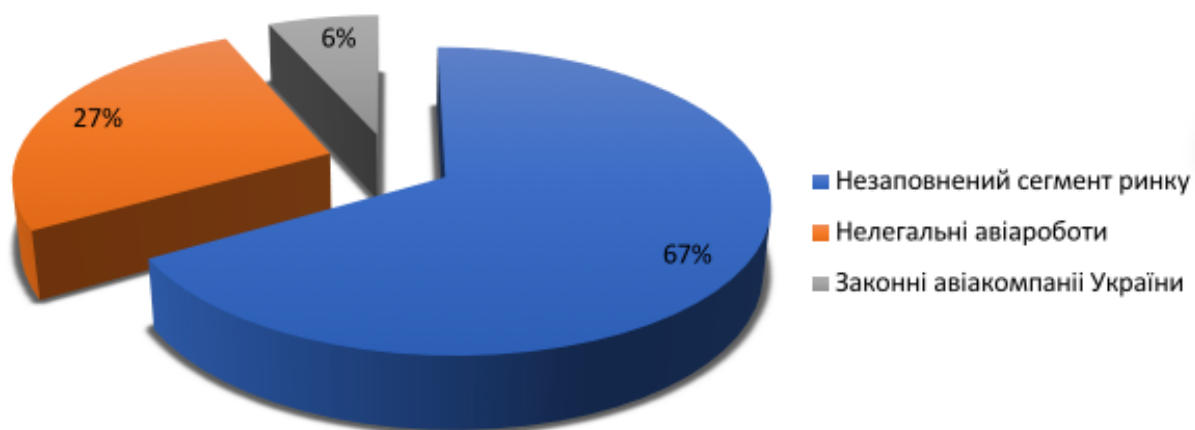

Рис. 2. Ринок сільськогосподарських авіа робіт сьогодні

Звичайно, відсоток нелегальних компаній приблизний, адже такі компанії намагаються бути якнайменш помітними для влади і через це викрити усі дуже важко. Також, з рисунку 2 ми бачимо, що законних (та сертифікованих) авіакомпаній, що працюють чесно, незрівнянно менше.

Перевагами для таких компаній є ряд показників:

- Довіра партнерів, споживачів, інвесторів.
- Сертифікація удосконалює систему менеджменту, що виконує всі вимоги міжнародних стандартів з урахуванням законодавчих нюансів України та Європи.
- Проходячи сертифікацію компанія завжди зростає по кожному аспекту: управління літаками, налагодженість роботи, професійність пілотів тощо, тож рівень надання послуг такої компанії значно вище

До недоліків можна віднести той момент, що ціни на продукцію зазвичай вищі, ніж у незаконних конкурентів, адже бути законною авіакомпанією дорого, багато витрат йдуть на усі сертифікати.

Сфера діяльності та галузева приналежність «ХАСКОМ» — це не тільки виконання авіаційно-хімічних робіт (АХР), а й розробка, сертифікація і виробництво

легких літаків, продаж літаків на внутрішньому і зовнішньому ринках, сервісне обслуговування, а в перспективі ще й своя льотна школа для навчання та підготовки льотного і технічного персоналу. Це є другим фактором успіху. Його ще можна назвати інноваційним фактором, адже на сьогоднішній день с\г авіакомпаній, що включають у себе такий великий спектр надання послуг, окрім безпосередньо, авіа-хімічних робіт, немає. Тому саме комплексний інноваційний підхід до виконання своєї роботи, вихід за рамки та створення нових нестандартних напрямків, дає стійкі конкурентні переваги таким компаніям перед іншими.

Велику роль у розвитку ринку послуг сільгоспавіації може зіграти широке поширення серед підприємців-аграріїв інформації про переваги обробки полів з повітря перед іншими методами. Таким завданням займається відділ маркетингу. Наявність такого відділу на сьогоднішній час неймовірно важливий, адже без ефективної системи реклами, сучасний бізнес стає абсолютно неконкурентоспроможним і незабаром збанкрутує, або ж буде працювати, але ніяк не зростати і не розширюватися. Підприємство застигне на одному етапі свого розвитку і далі рухатися не буде.

Тож, наявність маркетологів на підприємстві, що стосується галузі сільськогосподарської авіації є також одним із ключових факторів успіху фірми на даному ринку. Адже, незалежно від величини, структури та інших особливостей компанії, в ній в обов'язковому порядку повинні бути присутні маркетологи. Якщо ж немає людини, яка займається якнайменш рекламою та просуванням продукції, вже не кажучи про підтримку продажів; створення, розвиток і зміцнення бренду; встановлення і розвиток відносин з клієнтами тощо, то таку організацію не можна назвати повноцінним бізнесом.

Реальна стратегія на підприємстві передбачає використання всіх ключових факторів успіху в даній галузі і досягнення очевидного переваги як мінімум по одному з них. Але важливим моментом є те, що менеджери повинні відмовитися від спокуси вважати ключовими всі, в тому числі і другорядні, фактори успіху, адже занадто великий список КФУ не виконує своєї основної функції — вказати керівництву головні чинники, що визначають успіх в конкурентній боротьбі в довгостроковій перспективі.

Висновок. Проаналізувавши існуючі визначення терміну КФУ можна зазначити, що на сьогоднішній день єдиного трактування даного поняття не існує, тому автори пропонують власне тлумачення. Таким чином, ключові фактори успіху — це головні визначники конкурентного успіху в галузі, вдале використання яких відкриває для організації перспективи посилення позиції на ринку та гарантує успіх в конкурентній боротьбі компанії.

Також було визначено, що основними ключовими факторами успіху на ринку сільськогосподарської авіації, що підвищують конкурентоспроможність підприємства в даній галузі, є ці три:

- наявність сертифікату, а саме робота на ринку сільськогосподарської авіації на чесних, законних умовах;
- комплексний інноваційний підхід до виконання своєї роботи, вихід за рамки та створення нових нестандартних напрямків;

- наявність відділу маркетингу.

Підводячи підсумок, можна сказати, що виявлення ключових факторів успіху компанії на ринку сільськогосподарської авіації з урахуванням переважаючих і прогнозованих умов розвитку даної галузі та конкуренції в ній — найважливіша аналітична задача підприємства. Для цього необхідно досить добре знати свою галузь, щоб визначити, що важливо, а що другорядне в конкурентній боротьбі; чітко уявляти, які види ресурсів для цього потрібні. Неправильна оцінка тих чи інших факторів успіху призведе до вибору помилкової стратегії і цілей. І навпаки, правильне визначення КФУ у своїй галузі дозволяє досягти значної переваги перед конкурентами і завоювати кращу позицію на ринку, що у свою чергу сприятиме зростанню попиту на авіахімічні послуги даної компанії в міру оздоровлення економічної ситуації в країні в цілому, і в сільськогосподарському секторі зокрема.

Література

1. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія: у 3-х т. [Електронний ресурс] / С. В. Мочерний. — К.: Академія, 2002. — Т. 3. — 952 с
2. Феоктістова Т. В. Управління конкурентоспроможністю підприємств та її прогнозування / Т.В. Феоктістова, В.А. Ільїна // Шкіряно-взуттєва промисловість. — 2002. — №15 — С. 16.
3. Ансофф І. Стратегічне управління / І. Ансофф; пер. з англ. під ред. Л.І. Євенко. — М. : Економіка, 1989. — 519 с.
4. Макаровська Т. П. Економіка підприємства: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Т.П. Макаровська, Н.М. Бондар. — К.: МАУП, 2003. — 304 с.
5. Позняк С. В. Конкурентні переваги і конкурентоспроможність / С.В. Позняк // Актуальні проблеми економіки. — 2002. — № 1. — С. 50—54.
6. Толмачова І.А. Ключові фактори успіху — науковий інструмент успішності компаній, керівників і підприємців [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uspeh-success.ru>.
7. Виявлення ключових факторів успіху [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5012297/page:3/>
8. Ключові фактори успіху. — Інформаційні системи маркетингу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://studme.org/49884/marketing/klyuchevye_faktory_uspeha_otrasli
9. Приклади ключових факторів успіху підприємства в галузі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/6322226/page:5/>
10. Авіаційно-хімічні роботи — Енциклопедія «Авіація» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: aviapediya.ru/tag/zashhita

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

<i>Н.В. Вахняк, О.С. Кухар,</i> СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ РІЗНИХ ВИДІВ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИСТИЧНИМ СПЕКТРОМ ПОРУШЕНЬ	3
<i>Я.В. Волкова, В.В.Ворожбіт-Горбатюк,</i> ВИХОВАННЯ БАТЬКІВ В УКРАЇНІ І ФІНЛЯНДІЇ: ЗАГАЛЬНИЙ ПОГЛЯД	9
<i>О.М. Волосюк,</i> ФІЛОСОФСЬКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЇ	11
<i>С.А. Гончарук,</i> НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	13
<i>О.П. Демчук, І.В. Нагайовська, О.Б. Кізь,</i> ОСОБИСТІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: НОВІ ОРІЄНТИРИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ОСВІТИ	16
<i>Л.І. Довгань,</i> ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ	19
<i>І.С. Заярна,</i> ПСИХОЛОГІЧНА КОМФОРТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОГО АРГУМЕНТОВАНОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ	21
<i>С.В. Єфремов,</i> ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ – ВАЖЛИВА КОНЦЕПЦІЯ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ...	23
<i>С.В. Єфремов,</i> РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ – МЕТОД НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	29
<i>О.А. Іванова,</i> РОЛЬ ІННОВАЦІЙ В ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	36
<i>А.В. Кордонська, Т.В. Асмоловська, Л.Б. Галушак,</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ З РЕАЛІЗАЦІЇ ВИМОГ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ	38

В.І. Корнієнко, Є.Г. Корнієнко, О.В. Гордєєва, ВПЛИВ НОВИХ РЕАЛІЙ СУСПІЛЬСТВА НА ЗМІНИ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ УКРАЇНИ. ПЕДАГОГІЧНА НАУКА, ЯК ТРАНСФОРМЕР	41
А.С. Корольчук, АНТОН СЕМЕНОВИЧ МАКАРЕНКО ПРО СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ДИТЯЧОМУ КОЛЕКТИВІ ТА СІМ'Ї	48
М.Б. Літвінова, СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ФІЗИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВЗО	55
О.М. Лутченко, ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ ШКОЛАХ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ПРАКТИКА ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ	58
І.М. Максимова, Л.Б. Галушак, О.А. Дрючило, ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАНЯТЬ ІЗ СТУДЕНТАМИ	61
Т.О. Назарук, ІВАН СИНІЦЯ ПРО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ УЧИТЕЛЯ.....	63
Н.В. Новоселецька, ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ЕРАЗМА РОТТЕРДАМСЬКОГО	71
В.В. Озима, В.П. Заруба, О.А. Головащенко, РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ.....	73
М.А.Омелько, А.М. Кондрук, Л.В. Соляр, ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БУХГАЛТЕРІВ.....	76
Д.В. Пустовойченко, МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	78
Т.О. Савчук, МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ ДЕМКОВ ПРО МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ	80
О.В. Свистун, ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ ДИЗАЙНУ»	85
Л.В. Соляр, Г.М. Бережна, Н.О. Сітнікова, ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА – ЗАПОРУКА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ.....	87

А.А. Тищенко, В.А. Фрицюк, ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	89
---	----

Цзен Гуанхай, В.В. Ворожбіт-Горбатюк, КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВОКАЛІСТІВ: КНР І УКРАЇНА	91
---	----

С.В. Чиркіна, ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	93
---	----

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

О.Б. Котик, ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ДИНАМІКА СКУЛЬПТУРИ	97
--	----

Н.В. Тунайло, А.М. Гордійчук, СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ ШКІЛ ДОМРОВОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ	101
---	-----

Розділ 3 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

М.О. Забелло, М.Ю. Степанець, ПОЯВА І ПРИЧИНИ СЕКУЛЯРНОГО РУХУ У СВІТІ	103
--	-----

Ю.В. Загородна, М.В. Нікольченко, МОДЕЛЮВАННЯ АРХЕТИПУ ПРАМАТЕРІ КРІЗЬ ПРИЗМУ МІФОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ «КРИПТОГРАМИ» ВІКТОРА КОРДУНА	106
--	-----

А.Ю. Карпова, К.С. Пивоварська, АТЕЇЗМ ЯК РЕЛІГІЯ	108
---	-----

Н.О. Попова, МИСТЕЦЬКИЙ КОНТЕКСТ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОГО ФАХІВЦЯ	110
---	-----

О.С. Савицька, Р.М. Конта, ГЕОПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО НАТО ТА ЄС: ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ	114
--	-----

І.С. Холод, К.С. Пивоварська, СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ	115
--	-----

Т.В. Шевченко, МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ БУДДИЗМУ В ЯПОНІЇ	117
---	-----

О.В. Яриніч, Л.М. Казначеева, ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ І РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЕКТІВ	119
---	-----

Розділ 4 БОГОСЛОВ'Я

В.П. Новаковець, ШЛЯХИ ВЗАЄМОДІЇ БОГОСЛОВ'Я Й РЕЛІГІЄЗНАВСТВА	124
---	-----

Розділ 5 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

С.В. Волошина, А.В. Скубіліна, ПРОБЛЕМАТИКА І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗОЛОТА В УКРАЇНІ.....	126
---	-----

І.В. Горбатюк, ПРОБЛЕМА ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ	129
--	-----

О.Ф. Демчук, ДОСЛІДЖЕННЯ СЕНСУ ЖИТТЯ І ЙОГО КРИЗИ У РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУПАХ В ПАРАДИГМІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНО-ГУМАНІСТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	134
---	-----

Л.О. Жданюк, ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ.....	135
---	-----

О.В. Kiż, GENDERNE USPOŁECZNIE NIE WYCHOW ANKÓW PLACÓWEK INTERNA T OWYCH	138
---	-----

G. Kozenko, E. Nosenko, PERSONALITY PRECURSORS OF THE QUALITY OF LIFE OF STUDENT YOUTH.....	144
--	-----

О.О. Корчева, ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ	152
---	-----

<i>Л.Д. Костакова,</i> ГРУПУВАННЯ КОНЦЕПЦІЙ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ЗА ЇХ ВИДАМИ.....	158
<i>К.В. Крамаренко, І.І. Ніколіна,</i> МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ОЦІНОК ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	161
<i>С.Г. Лысевич,</i> ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ МЕХАНИЗМ ПРЕДПРИЯТИЯ – ОСНОВА ЕГО ВЫСОКОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ	166
<i>О.П. Недбалюк, О.О. Корчева,</i> БАГАТОРІВНЕВИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНИМИ ПЕРЕВАГАМИ	168
<i>І.Г. Панченко, О.В. Єгорова,</i> ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ	174
<i>З.В. Пічкурова,</i> ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ІТ-СЕКТОРУ В УКРАЇНІ	177
<i>Є.В. Сікорська, В.М. Білявський,</i> ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ	181
<i>Ю.Г. Терзян, Т.П. Шуба,</i> ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗА ДОПОМОГОЮ КЛЮЧОВИХ ФАКТОРІВ УСПІХУ НА РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ АВІАЦІЇ	184

Підписано до друку 30.11.2017. Формат 60x84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturnaya». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 12,09.
Зам. № 3011-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, моб. 38 (067) 259-11-89

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40**